

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

İnsan Önce Maymun muydu?

YAYIN YÖNETMENİ

EMİNE GÜRSOY NASKALİ

HAZIRLAYAN

ERHAN KIVANÇ

Türk Dil Kurumu Yayınları

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

İNSAN ÖNCE MAYMUN MUYDU?

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1864-1944)

İnsan önce maymun muydu? / Hüseyin Rahmi Gürpınar; yayın yönetmeni: Emine Gürsoy Naskali; hazırlayan: Erhan Kıvanç.--Ankara: Türk Dil Kurumu, 2022.

398 s.; 21 cm.— (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 1455)

ISBN 978-975-17-5128-7

1. Türk Romanı 2. Türk Edebiyatı, Roman I. Naskali, Emine Gürsoy (yay. yön.) II. Kıvanç, Erhan (haz.) III. e.a

813.317

Türk Dil Kurumu Yayınları

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

İNSAN ÖNCE MAYMUN MUYDU?

Yayın yönetmeni
Emine Gürsoy NASKALİ

Hazırlayan
Erhan KIVANÇ

Ankara, 2022

Atatürk Kùltür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

Türk Dil Kurumu Yayınları: 1455

İNSAN ÖNCE MAYMUN MUYDU?

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

*

Yayın Yönetmeni:

Prof. Dr. Emine Gürsoy NASKALİ

*

Hazırlayan:

Erhan KIVANÇ

*

Metin Denetimi:

TDK - Sevde GÜREL

*

Sayfa ve Kapak Tasarımı:

TDK - Mehmet GÜVEN

*

Birinci Baskı: Ankara, 2022 Mart

ISBN: 978-975-17-5128-7

*

Dağıtım:

Türk Dil Kurumu

Atatürk Bulvarı No.: 217

06680 Kavaklıdere/ANKARA

Telefon: +90 (312) 457 52 00

Belgegeçer: +90 (312) 468 07 83

Genel ağ: <http://tdk.gov.tr>

*

©5846 sayılı Yasa'ya göre

eserin bütün yayın, çeviri ve alıntı hakları

Türk Dil Kurumuna aittir.

İçindekiler

Sunuş • 7

Giriş • 31

İnsan Önce Maymun muydu? • 33

Sunuş

Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944)

Yaşamı

Hüseyin Rahmi, 1864'te İstanbul'da Ayazpaşa'da doğdu.¹ Hünkâr yaveri Mehmet Sait Paşa'nın oğludur. Okur yazar bir kadın olan annesi 22 yaşında veremden vefat ettiğinde Hüseyin Rahmi üç yaşındaydı. Annesinin ölümü üzerine Girit'te görevde bulunan babasının yanına gönderildi ancak babasının yeniden evlenmesiyle altı yaşındayken anneannesinin yanına İstanbul'a geldi.

Yakubağa Mektebi, Beyazıt'taki Mahmudiye Rüştîyesi ve idadide okuyan Hüseyin Rahmi, tarihçi Abdurrahman Şeref Bey'in himayesiyle Mekteb-i Mülkiyeye girdi (1878). Okulun ikinci sınıfında iken ağzından kan gelince yani verem belirtisi üzerine Hüseyin Rahmi öğrenimini yarıda bıraktı (1880). Kısa bir süre Adliye Nezaretî Ceza Kalemünde memur, Ticaret Mahkemesinde aza mülazımı olarak çalıştı. Hayatını kalemiyle kazanmaya karar verince 1887'de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yazmaya başladı. Sonra, *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde çevirmen ve yazar olarak çalıştı. II. Meşrutiyet Dönemi'nde 37 sayı süren *Boşboğaz ile Güllabi* adlı bir gazete çıkardı. İbrahim Hilmi Bey ile birlikte çıkardığı *Millet* gazetesi de uzun ömürlü olmadı. Bundan sonra çalışmalarını *İkdam*, *Söz*, *Za-*

¹ Hüseyin Rahmi'nin hayatını anlatan en doyurucu kaynak: Abdullah Harman-
cı: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Öyküleri ve Öykücülüğü*: Konya 2010, Selçuk
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.

man, Vakit, Son Posta, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde neşretti. Türkiye Büyük Millet Meclisine 5. ve 6. dönem Kütahya milletvekili olarak katıldı (1936-1943). Ömrünün son yıllarını, 1924'te Heybeliada'da yaptırdığı evde geçirdi. 1944'te yaşama veda etti. Heybeliada'daki Abbas Paşa Mezarlığı'na defnedildi.

Hüseyin Rahmi'nin Heybeliada'daki evi müze olarak düzenlenmiştir.

Yazarlığı

Hüseyin Rahmi Gürpınar; Tanzimat, Servet-i Fünun, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde eser vermiş bir yazarımızdır.

Yazarlığa 1884'te *Ceride-i Havadis*'te yayımlanan "Bir Genç Kızın Âvâze-i Şikâyeti" ve hemen ardından "İstanbul'da Bir Frenk" hikâyesiyle adım atar. İlk romanı *Şık'ı* (*Ayna*) 1887'de tamamlar ve Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı *Tercüman-ı Hakikat*'e gönderir. Ertesi gün romanın gazetede tefrika edileceği ve Ahmet Mithat'ın kendisini matbaaya çağırdığı haberi gelir. Hüseyin Rahmi, Ahmet Mithat ile karşılaşmasını şöyle anlatır: "Hazretin huzuruna büyük bir helecanla çıktım. Gür kaşlı, kara sakallı, iri yarı, heybetli bir zat... Beni görünce ilk sorusu şu oldu:

— Kimsin sen çocuğum?

— *Şık* yazarı Hüseyin Rahmi.

Korktuğuma uğradım. Efendi'nin yüzünde derhâl bir güvensizlik gülümsemesi belirdi. [...] Bana pek alaycı gelen bir sesle:

— Oğlum, senin ağzın daha süt kokuyor. Bu roman usta işi. Senin ne kalemin ne yazı gücün ne deneyimin ne de görgün henüz bunu yazmaya yeterli değil. Bu gerçek görünüyor. Sen böyle bir şey tasvirine özenebilirsin ama tek başına başaramazsın. Sana bir yardım eden var. Baban mıdır, ağabeyin midir, arkadaşın mıdır, o kimdir? Söyle...

[...] Koca Ahmet Mithat Efendi'nin bu suçlaması karşısında küçüldüm, büzüldüm, hiçbir söz bulamadım. Sonunda gözlerimden dökülen iki damla, hüznü bir yanıt yerine geçti. Bu saf, masumca ağlayışım Efendi'ye dokundu, hemen:

— Ağlama... Ağlama, inandım... dedi.”²

Böylece Hüseyin Rahmi, edebiyat dünyasına Ahmet Mithat Efendi'nin desteğiyle girmiş olur. Ahmet Mithat, Hüseyin Rahmi'yi kızıyla evlendirmeyi düşünecek kadar beğenmekte ve sevmektedir. Hüseyin Rahmi bu evlenme teklifini nazikçe reddeder ve ömrü boyunca hiç evlenmez.

İlk romanın bu kadar büyük bir ün kazanmasına Hüseyin Rahmi de hayret eder. Ahmet Mithat bu ünün sebebini şöyle açıklar: “Oğlum, senin kafandan daha çok şeyler doğacak gibi görünüyor. Eserinin en büyük erdemi, okuyanları kahkahalarla güldürmesidir.”³

Romanlarındaki karakterler ve konular

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarındaki karakterler toplumun her kesiminden, her yaş grubundan seçilmiştir: İstanbul hanımefendileri, İstanbul beyefendileri, evlatlıklar, öksüz ve yetimler, yoksullar, dadılar, kalfalar, kâhyalar, bürokratlar, küçük memurlar, polisler, yazarlar, Mülkiyeliler, hukukçular, askerler, doktorlar, eczacılar, tüccarlar, öğretmenler, din adamları, politikacılar, şairler, müzikseverler, ressamalar, tiyatrocular, sporcular, harp zenginleri, vurguncular, mirasyediler, iç güveyiler, dullar, gayrimeşru çocuklar, dolandırıcılar, dilenciler, eşkıyalar, fahişeler, metresler, muhabbet tellalları, hovardalar, şıpsevdiiler, fedakârlar, iffetsizler, namussuzlar, alafranga tipler, dejenere tipler, züppe tipler, dedikoducular, fettanlar, Fransızlar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Ruslar, vb.

² Şık romanının ikinci baskısının (1920) girişinden alıntıdır. [Kemal Bek'in *Billur Kalp*'e yazdığı ön sözden aktarılmıştır (Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Billur Kalp*, Özgür Yayınları, 2005).]

³ Kemal Bek'in *Billur Kalp*'e yazdığı ön sözden aktarılmıştır.

Romanlarda bu karakterler gerçek hayattaki gibi konuşturulurlar. Eğitimlerine uygun söz dağarcıkları, ağız özellikleri, şiveleri, ifade biçimleri, kullandıkları argo sözler yazıya geçirilmiştir.

Romanlarının konuları şöyle sınıflandırılabilir:⁴

1. Türk toplumunun geleneklerine tezat teşkil ettiği için gülünç durumlara düşen, alafranga, züppe ve dejenere tiplere yer veren eserler: *Şık, Mürebbiye, Metres, Şıpsevdi, Tutuşmuş Gönüller, Gönül Bir Değirmendir Sevda Öğütür, Dirilen İskelet, Kaderin Cilvesi, Can Pazarı*.

2. Himayeden mahrum, zavallı, âciz kimseleri, sorunlarını ve düştükleri kötü durumları ele alan eserler: *İffet, Nimetşinas, Hakka Sığındık, Billur Kalp*.

3. Batıl şeylere inanan ve birtakım fantastik unsurların etkisinde kalan tipleri konu edinen eserler: *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Gulyabani, Cadı, Efsuncu Baba, Muhabbet Tılsımı, Mezarından Kalkan Şehit, Şeytan İşi*.

4. Karı koca geçimsizliklerini ve bunların zeminini hazırlayan çeşitli faktörleri işleyen eserler: *Mutallaka, Tebessüm-i Elem*.

5. Kadının veya erkeğin isteğine aykırı olarak yapılan evlilikleri ve bunların olumsuz neticelerini konu alan eserler: *Muadele-i Sevda, Tesadüf, Sevda Peşinde, Son Arzu*.

6. Yaşlı erkeklerle evlendirilen genç kızların fizyolojik ve ruhsal çırpınmalarını, ev içindeki veya dışındaki kendi yaşlıları delikanlılarla gayrimeşru münasebetlerini, türlü maceralarını ve neticede tam anlamıyla ahlaki düşüşlerini sergileyen eserler: *Toraman, Cehennemlik, Dünyanın Mihveri Kadın mı, Para mı?, Namuslu Kokotlar*.

7. Toplumu temelinden sarsan sosyal meselelerin en mühimlerinden birini teşkil eden fuhşu, realist ölçüler içerisinde gözler önüne seren eserler: *Hayattan Sayfalar, Kokotlar Mektebi*.

⁴ bk. Önder Göçgün: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları no.: 722, Kültür Eserleri Dizisi no.: 63.

8. Felsefeyi hareket noktası kabul ederek dünya ve ahiretle ilgili çeşitli hadiselerle uğraşan filozof tavırlı kimseleri, onların fikir ve ruh yapılarını, anlayışlarını, davranış özelliklerini, eğilimlerini ve ideallerini ele alan eserler: *Deli Filozof, İnsanlar Önce Maymun muydu?*

9. Ruhsal bakımdan hasta tipleri ve onların toplum içerisindeki son derece olumsuz, zararlı hareketlerini, bir psikolog titizliğiyle tahlil ve tenkit eden eserler: *Ben Deli miyim?, Utanmaz Adam.*

10. İlerlemiş yaşlarına rağmen, hâlâ olgunlaşmamış ve kendilerini sadece cinsel içgüdülerine teslim etmiş tipleri, yer yer hicvederek ele alan eserler: *Evlere Şenlik, Kaynanam Nasıl Kudurdu?*

11. Tehditte para sızdırmak amacıyla kaçırılan insanları ve onlara türlü eziyetler çektiren eşkıyayı konu alan eserler: *Eşkya İninde.*

12. Baştan sona polisiye bir nitelik taşıyan, gerilimi yüksek eserler: *Kesik Baş.*

13. Ruhçuluk ve bu nedenle ruhçuluğa inanan kimselerin geçirdikleri sarsıntıları konu alan eserler: *Ölümler Yaşıyor mu?*

14. Çeşitli psikolojik zikzaklar çizerek çareyi canlarına kıymakta bulan ve neticede intihar manyasına tutulan zavallıları ve onların bu hâllerini tasvire yönelik eserler: *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?*

Hüseyin Rahmi'nin romanları sürükleyicidir, okuyucuyu son noktaya kadar merak içinde tutar. Romanları ve hikâyeleri önce gazete tefrikası olarak yayımlanmış, sonradan kitap olarak basılmıştır. Eserlerinin kitap olarak basım tarihi, bazen kaleme alınış tarihinden epey sonradır hatta bazı yazıları, ölümünden sonra kitap olarak basılmıştır. 1960 sonrasında roman ve hikâyelerinin sadeleştirilmiş baskıları yapılmıştır. Hüseyin Rahmi; seçtiği konular, akıcı üslubu, kıvrak Türkçesi, mizahi yaklaşımı, gerçekçiliği dolayısıyla ilgiyle takip edilen, çok okunan ve sevilen bir yazar olmuş ve pek çok eser vermiştir.

Eserleri

Romanlar: *Ben Deli miyim?*; *Billur Kalp*; *Bir Muadele-i Sevda*; *Cadı*; *Can Pazarı*; *Cehennemlik*; *Deli Filozof*; *Dirilen İskelet*; *Dünyanın Mihveri Para mı Kadın mı?*; *Efsuncu Baba*; *Eşkîya İninde*; *Evlere Şenlik*, *Kaynanam Nasıl Kudurdu?*; *Gönül Bir Yeldeğirmenidir* *Sevda Öğütür*; *Gulyabani*; *Hakka Sığındık*; *Hayattan Sayfalar*; *İffet*; *İnsanlar Maymun muydu?*; *Kaderin Cilvesi*; *Kesik Baş*; *Kokotlar Mektebi*; *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*; *Metres*; *Tesadüf*; *Mezarından Kalkan Şehit*; *Muhabbet Tılsımı*; *Mürebbiye*; *Namuslu Kokotlar*; *Nimetşinas*; *Ölüler Yaşıyor mu?*; *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?*; *Sevda Peşinde*; *Şeytan İşî*; *Şık*; *Şıpsevdi*; *Son Arzu*; *Tebessüm-i Elem*; *Toraman*; *Tutuşmuş Gönüller*; *Utanmaz Adam*.

Hikâyeler: *Açlıktan Ölmemenin Çaresi*; *Ada Vapurunda*; *Aferin Hayrullah* (=Bravo Hayrullah); *Ahlak Humması*; *Allah Gönülüne Göre Versin*; *Annemin Ölümü*; *Asansör*; *Balta ile Doğuran Böyle Doğurur*; *Benim Babam Kimdir?*; *Bir Açın Ruznamesinden Birkaç Yaprak* (=Bir Açın Günlüğünden Birkaç Yaprak); *Bir Genç Kızın Âvâze-i Şikâyeti*; *Bir Hafîyenin İtirafatı*; *Bir Muamma*; *Bir Oburun Mücadele-i Nefsiyesi*; *Bir Seyahat-ı Acibe* (=İki Hödüğün Seyahati); *Bugün Ne Yiyeceğiz?*; *Büyük Ana*; *Büyük Bir İbret Dersi*; *Büyük Bir Nedamet* (=Büyük Bir Pişmanlık); *Büyük Günah*; *Çocuğumun Babası*; *Çocuklara Yasak*; *Ecir ve Sabır*; *Er Kişi Niyetine*; *Erkeğe Galebe Reçetesi*; *Eşeklerin Dilinden Anlayan Bir Mütahasıs* (=Eşeklerin Dilinden Anlayan Bir Uzman); *Eşkîya Oyunu*; *Eti Senin Kemiği Benim*; *Falaka*; *Fırkacı* (=Partici); *Galip ve Mağlup Vaziyeti* (=Yenme ve Yenilme Durumu); *Garip Kaldığımız Günlerde*; *Gönül Ticareti*; *Gugular*; *Hangisi Daha Zevkli?*; *Hattı İstiva* (=Kadayıfçı Yusuf); *Hayvanat Mitingi*; *Heybeliada Merkeplerinin Grevi*; *Horoza Ses Talimi* (=Horoza Ses Eğitimi); *İhtiyar Muharrir* (=Yaşlı Yazar); *İki Külhani Arasında*; *İki Loğusa*; *İmrenilecek Bir İntihar* (=İmrenilecek Bir Ölüm); *İstanbul'da Bir Frenk*; *İstanbul'un Esareti Günlerinden Bir Hatıra* (=İstanbul'un Esirliği Günlerinden Bir Anı); *Kadını Müdafaanın Cezası* (=Kadını Savunmanın Cezası); *Kadının Erkeğe Galabesi*; *Kadınlar Mebusu*; *Kadınlar Vaizi*; *Kanlı*

Eldiven; Katil Puse (=Öldüren Öpücük); Kayınpeder Kayınvalide Kendi Odalarında, Mahdum Bey Zevcesiyle Odasında (Kayınpeder-Kayınvalide; Kaynata-Kaynana); Kedi Yüzünden; Kedim Nasıl Öldü?; Kılıbık; Kıpti Düğünü; Kırço; Kiralık Vücut; Kocasını Deli Divane; Kocasını Boşayan Hürmüz Hanım; Kumru ile Büyükhannımın Mükamelesi; Lakırdı Beynimizde (=Söz Aramızda); Lekeleli Humma Şüphesi (=Lekeli Humma Kuşkusu); Melek Sanmıştım Şeytanı; Menekşe Kalfa'nın Müdafaaanamesi; Meyhanede Hanımlar (Meyhanede Kadınlar); Mınav... Mınav; Misafir; Mutallaka (Boşanmış Kadın); Mübareğin Kuyruğu; Müslüman Mahallesinde Bu İş Ohur mu?; Namusla Açlık Meselesi; Nasıl Dolandırıcı Oldum?; Nasıl Öldürdüler?; Nergis Hanım'la Fehmi Bey; Nurker Hanım'dan Mektup; Ölü Diri Getirir; Refia Hanım'ın Köftesi; Sahte Doktor; Samatya Tramvayında Topa Yirmi Kala; Sigarayı Nasıl Terk Ettim? (=Sigarayı Nasıl Bıraktım?); Sirkeci Lokantalarında İftar; Sokakta; Sonbahar Göçleri; Şillikle Züppe; Şehirde Bir Şekavet; Tehlike Karşısında Keçi Fil Oluyor; Tensikat-ı Beytiye (=Evde Tensikat, Ev Masraflarını Kısıtlama); Ters Konuşma; Tımarhane Şairlerin, Filozofların Mabedidir; Tosun; Tövbeler Tövbesi; Tünelde İlk Çıkış; Türkân Hanım'dan Mektup; Uçurumun Kenarında; Üç Misal; Varda İspanyol Geliyor!; Yanık Dolma; Yankesiciler (=El Elden Üstündür); Yankesiciler Kulübü; Yeni Diyojen; Zarafet ile Tekir; Zavalı Halime; Zavalı Katil; Zavalı Şair.

Kısa yazıları: *Arzın Yuvarlaklığına İnanmıyor; Bakkal Bodasakı'den Hüseyin Rahmi Bey'e Mektup; Balık Pazarı; Bir Maymunun İntiharı; Boykotajın Telakki-i Değeri; Dağların Şenliği; Döşekten Bir Sada (=Döşekten Bir Sesleniş); Gökten Köpek mi Yağıyor?; Halkın Sağlığı; Hanımların Ökçesi - Beylerin Öfkesi; Hayat ve Ölüm; Heybeli Yangını; Horoz Ailesi Sinirli Hanımın Mektubu; İğneli Fıçı; İlk Orucum; İnsan Çekiştiren Eski Vaizler; Kanatsız Uçak Yelkensis Gemi; Kanımızı Emenler; Karıncalarla Savaştayım; Pis Bir Vak'a; Taharet Meraklısı (=Temizlik Meraklısı); Üfürükçülüğüm; Yazarlar Nasıl Öler?; Yeni Bir Gazetenin Çukur Düşünceleri.*

Hüseyin Rahmi'nin hikâye antolojileri: *Kadınlar Vaizi* (1920); *Meyhanede Hanımlar* (1924); *Namusla Açlık Meselesi* (1933); Ka-

til Buse (1933); *İki Hödüğün Seyahati* (1933); *Tünelden İlk Çıkış* (1934); *Gönül Ticareti* (1939); *Melek Sanmıştım Şeytanı* (1943); *Eti Senin Kemiği Benim* (1963).

Oyunlar: *Gülbahar Hanım* (kayıp); *Hazan Bülbülü*; *Kadın Er-
kekleşince*; *Tokuşan Kafalar*; *İki Damla Yaş*.

Sanat ve edebiyat konulu yazıları: *Cadı Çarpıyor*; *Şekavet-i
Edebiyat*.

Derlemeler: *Müntahabat-ı Hüseyin Rahmi*, 3 cilt (1899), *Sanat
ve Edebiyat* (1972), *Mektupları ve Tiyatro Eleştirileri* (1998), *Gaze-
tecilikte İlk Yazılarım* (1999), *Gazetecilikte Son Yazılarım 1* (2001),
Gazetecilikte Son Yazılarım 2 (2002), *Gazetecilikte Son Yazılarım 3*
(2004), *Gazetecilikte Son Yazılarım 4* (2006).

Çeviri romanlar: Emile Gaboriau'dan *113 Numaralı Cüzdan*
(1889), *Bir Kadının İntikamı* (1891), *Batinyollu İhtiyar* (1891), Ju-
les Arsène Arnaud Claretie'den *Paris'te Bir Tevhül* (1892), Alfred
de Musset'den *Frederick ile Bernerette* (1896), Paul de Kock'tan
Biçare Bakkal (1903).

Çeviri hikâyeler: *Arsızlık Eden Cezasını Bulur*; *Baba Kornil'in
Mühim Bir Sırrı*; *Bir Sehv-i Rü'yet*; *Bir Zeki Rehnüma*; *Garip Bir
Mektup*; *Hâlî Zamanı Olmayan Adam*; *Hasta Çocuk*; *İki Öksüz*; *Ke-
dilenmek İlleti*; *Kim İki Bin Dolar Kazanmak İster?*; *Münzevi Rahip*
(=Köşeye Çekilmiş Rahip); *Ne Boş Hayal İmiş*; *Rahibin Merkebi*
(=Papazın Eşgeği); *Sadakat*; *Şeytanın Karısı*; *Zavallı Cambaz*.

Kaynaklar

- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında I”, *Akşam*: 1944, no.: 9151, 11 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında II”, *Akşam*: 1944, no.: 9152, 12 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında III”, *Akşam*: 1944, no.: 9153, 13 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Karşısında”, *Yeditepe*: 1964, S 8, s. 6-7.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Karşısında”, *Yeditepe*: 1964, S 9, s. 10-11.
- ÂDİL, Fikret: “Hüseyin Rahmi”, *Yeni İstanbul*: 7 Mart 1961.
- ÂDİL, Fikret: “Türk Edebiyatının Büyük Kaybı”, *Tanin*: 11 Mart 1944.
- AHMED MİDHAT: “Muhâbere-i Aleniyye”, *Tercüman-ı Hakikat*: 1888, no.: 2858, 2 Rebiü’l-âhir 1304/1888.
- AKAGÜN, Oya: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Dört Romanında Dejenere Tipler*: Erzurum 1966, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı lisans tezi.
- AKBAL, Oktay: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Yeditepe*: Ağustos 1964, no.: 100.
- AKBAL, Oktay: *Konumuz Edebiyat*: İstanbul 1974, Varlık Yayınevi, S 1817, s. 9-16.
- AKGÜN, Adnan: “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Resmî Hâl Tercümeleri VII: Hüseyin Rahmi Bey”, *Yedi İklim*: Şubat 1993, S 35, s. 45.
- AKTAŞ, Şerif: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Büyük Türk Klâsikleri*: 1990, Ötüken Neşriyat, C 10, s. 237-243.
- AKYÜZ, Kenan: *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*: İstanbul 1995, İnkılap Kitabevi.

ALANGU, Tahir: “Hüseyin Rahmi’nin Romancılığı”, *Değirmen*: Nisan 1944, Y 2, S 12.

ALANGU, Tahir: “Hüseyin Rahmi”, *Ataç*: Ekim 1964, C 3, S 29-30, s. 3-7.

ALANGU, Tahir: “W. Shakespeare ile Hüseyin Rahmi”, *Cumhuriyet*: 11 Haziran 1964.

ALANGU, Tahir: *100 Ünlü Türk Eseri*: Milliyet Yayınları, C 2, s. 823-847.

ALÇIÇEK, Esin: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Hikâyeciliği*: İzmir 2010, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

ALİ RAUF: “Hüseyin Rahmi Ne Bıraktı?”, *Tanin*: 18 Mart 1944.

ALPASLAN, Gonca Gökalp: *XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Et-kileri*: Ankara 2002, Kültür Bakanlığı Yayınları.

ALPTEKİN, Turan: “Ölümünün 60. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar’dan Bugüne Yansıyanlar”, *Hürriyet Gösteri*: Mart 2004, S 237, s. 26-29.

ALVER, Köksal: “Züppeliğin Sosyolojisi: Türk Romanında Züppe Tipler Örneği”, *Hece*: Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, S 65-66-67, s. 252-266.

ARPAD, Burhan: “Hüseyin Rahmi’nin Romanları”, *Türk Dili*: 1966, C 20, S 213, s. 197-199.

ATAY, Falih Rıfkı: “Hüseyin Rahmi’nin Ölümü”, *Ulus*: 12 Mart 1944.

ATEŞ, Ömer; Yusuf ÇOTUKSÖKEN, “Popüler Edebiyat ve Hüseyin Rahmi”, *Tema Larousse Tematik Ansiklopedi*: İstanbul 1993-1994, Milliyet Yayınları, s. 86-87.

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı: “Hüseyin Rahmi ve İnsanoğlu”, *Yeni Adam*: 2 Ağustos 1945, no.: 553.

BANARLI, Nihat Sami: *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*: İstanbul 1948, C II, Millî Eğitim Basımevi, s. 1059-1062.

BAŞGÖZ, İlhan: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Hayatı”, *Ülkü*: 16 Mart 1944, Yeni Seri 60.

BAYBARS, Sudi: *Hüseyin Rahmi’nin Yarattığı Tipler*: İstanbul 1948, Türkiyat Enstitüsü Kitaplığı, no.: 320.

- BEK, Kemal: “Hüseyin Rahmi ve Boş İnançlar”, *Hürriyet Gösteri*: Şubat 1997, S 195, s. 77-79.
- BEKİ, Akif: “‘Utanmaz Adam’ Nasıl Unutulur Arkadaş?”, *Hürriyet*: 24 Haziran 2017.
- BERKES, Mediha: “Hüseyin Rahmi Romanlarında Kadın Tipleri”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 5, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 539-552.
- BERKES, Mediha: “Hüseyin Rahmi’nin Romanlarında Aile ve Kadın”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 3, s. 19-32.
- BERKES, Niyazi: “Hüseyin Rahmi’nin Sosyal Görüşleri”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 1, S 3 (Mart-Nisan), s. 3-17.
- BORATAV, Pertev Naili: “Hüseyin Rahmi’nin Romancılığı”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 2, s. 205-212.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi”, *Yeni Adam*: 13 Mart 1941, no.: 324-325.
- BOZOK, Hüsamettin: “Gerçekler Uğruna Savaşan Bir Er”, *Yeditepe*: 16-31 Mart 1961, no.: 39.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Yeditepe*: 15 Mart 1951.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi’nin Romanlarında Köy ve Köylü”, *Yeditepe*: Ağustos 1964, S 100, s. 4-9.
- COŞKUN, Nusret Safâ: “Hüseyin Rahmi’nin Ölümü”, *Son Posta*: 10 Mart 1944.
- ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz: “Hüseyin Rahmi’yi Kaybettik”, *Yedigün*: 20 Mart 1944, no.: 576.
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman: “Büyük Romancı Hüseyin Rahmi”, *Haber (Akşam Postası)*: 22 Mart 1944.
- ÇEVİK, Dilek: *Mürebbiyelik ve Türk Romanında Mürebbiye Tipleri*: Konya 1999, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- DİMDİK, Pelin: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kadın-Erkek İlişkisi*: İstanbul 2014, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı doktora tezi.

- DÖLEK, Sulhi: “Hüseyin Rahmi’de Mizah ve Toplumsal Eleştirisi”, *Güldiken*: Güz 2000, S 22.
- DUMANOĞLU, Halil: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Kovan*: Mayıs 1944, S 10.
- DURAN, Elif: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kadın*: İstanbul 2009, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı yüksek lisans tezi.
- EMEKSİZ, Pelin Dimdik: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kahramanlarının ve Anlatıcı Olarak Yazarın Evlilik Hakkındaki Görüşlerinden Hareketle Türk-Osmanlı Toplumunda Evlilik Anlayışı”, *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*: 2017, s. 22-47.
- EMEKSİZ, Pelin Dimdik: “Kadınlar Dünyası Ekseninde Türk-Osmanlı Toplumunda Kadının Konumu”, *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*: 2016, s. 24-39.
- ENGİNÜN, İnci: “Hüseyin Rahmi ve Özel Eğitim”, *Araştırmalar ve Belgeler*: İstanbul 2000, Dergâh Yayınları.
- EREN, Abdurrahman Âdil, “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tan*: 22 Kasım 1936.
- ERİŞENLER, Satı: “Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Halk”, *Türk Dili*: 1966, Y 15, S 177, s. 586-591.
- ERİŞENLER, Satı: “Hüseyin Rahmi’yi Okurken”, *Dost*: Ocak 1965, Yeni Dizi, C 15, S 15.
- ERİŞENLER, Satı: “Mürebbiye”, *Türk Dili*: Ekim 1966, C XVI, S 181.
- ERİŞENLER, Satı: “Nimetşinas”, *Türk Dili*: Temmuz 1965, C XV, S 166.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet: *Türk Edebiyatı Tarihi*: Bakû 1925-1926, C I, 2. hisse, Azer Neşriyat.
- ERTEM, Sadri: “Halkın San’atkârı Hüseyin Rahmi”, *Kurun*: 19 Mayıs 1937.
- ES, Hikmet Feridun: “Bizdeki Roman Kahramanları”, *Akşam*: 15 Eylül 1936.
- ES, Hikmet Feridun: “Tanımadığımız Meşhurlar: Bilmediğimiz Hüseyin Rahmi”, *Akşam*: 12, 13, 14, 16, 17 Aralık 1944.

- ESATOĞLU, Hakkı Selâhaddin: “Hüseyin Rahmi ve Gerçekçi Edebiyat”, *Edebiyat Postası*: 15 Haziran 1950, Y 1.
- ESEN, Nüket: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın İki Romanında Anlatım Teknikleri”, *Kuram Kitap*: 11 Mayıs 1996, s. 51-62.
- ESEN, Nüket: *Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)*: İstanbul 1990, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.
- FAHRİ, B., “Edebiyat Bahisleri: Hüseyin Rahmi”, *Milliyet*: 21 Haziran 1932.
- FELEK, Burhan: “Kalem Âleminin Kaybettiği Büyük Kıymet: Üstat Hüseyin Rahmi”, *Cumhuriyet*: 10 Mart 1944.
- FETHİ NACİ: *40 Yılda 40 Roman*: 1994, Oğlak Yayınları, s. 14-20.
- FIRÇA: “Üstad Hüseyin Rahmi”, *Karikatür*: 29 Şubat 1936.
- GARİPER, Cafer: “Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*: Ankara 2005, ed.: Ramazan KORKMAZ, Grafikerciler Yayıncılık, s. 41-79.
- GERÇEK, Selim Nüzhet: “Hüseyin Rahmi ve Eserleri”, *İstanbul*: 1 Nisan 1944, S 9.
- GEZGİN, Hakkı Süha: “Edebi Portreler - Hüseyin Rahmi”, *Yeni Mecmua*: 7 Temmuz 1939, S 10, , s. 5.
- GEZGİN, Hakkı Süha: “Hüseyin Rahmi de Gitti”, *Vakit*: 10 Mart 1944.
- GÖÇGÜN, Önder: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Çocuklar”, *Türk Dili*: 1985, S 400, s. 228-235.
- GÖÇGÜN, Önder: “Ölümünün Otuzuncu Yıldönümünde Hüseyin Rahmi”, *Hisar*: Mart 1974, C 14, S 123, s. 6-7.
- GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri, Eserlerinden Seçmeler, Hikâyeleri, Tiyatroları, Tenkidleri, Mektupları, Makaleleri, Röportajları, Hakkında Yazılanlar, Bibliyografya*: Ankara 1990, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1993, Kültür Bakanlığı Yayınları.

GÖKMAN, Muzaffer: *Hüseyin Rahmi Gürpınar - Açıklamalı Bibliyografya*: İstanbul 1966, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

GÖVSA, İbrahim Alâaddin: "Hüseyin Rahmi", *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*: 1943, s. 753-754.

GÜLER, Cemal Nâdir: "Türk Mizah San'atı Bir Ustasını Kaybetti", *Amcabey*: 18 Mart 1944, C 3, S 68.

GÜNGÖR, Selâhaddin: "Hüseyin Rahmi'nin Yarım Asırlık Dostu Kitabçı Hilmi Anlatıyor", *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.

GÜNYOL, Vedat: "Hüseyin Rahmi Gürpınar'a Göre Hayat", *Yücel*: Temmuz 1944, C XVII, Y 10, S 99.

GÜNYOL, Vedat: "Hüseyin Rahmi Gürpınar'a Göre San'atkarın Cemiyet İçindeki Yeri ve Rolü", *Yücel*: Şubat 1941, C 12, S 72.

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi: *Gazetecilikte Son Yazılarım 2*: İstanbul 2002, Özgür Yayınları.

GÜVEMLİ, Zâhir: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Vakit*: 12 Mart 1944.

GÜZELCE, İlgaç: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın Tipleri ve Kadın Eğitimi Unsuru*: İzmir 2006, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

HARMANCI, Abdullah: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Öyküleri ve Öykücülüğü*: Konya 2010, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.

HAYRİ, Alp: "Üstadın Ölümünden Evvelki Günlere ve Ölümü Gününe Ait Hâtıralar", *Cumhuriyet*: 10 Mart 1944.

HIZARCI, Suat: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Sanatı, Eserleri*: İstanbul 1964, Varlık Yayınları.

HIZARCI, Suat: "Hüseyin Rahmi Bey", *Kim*: 20 Ağustos 1964, no.: 318.

HIZARCI, Suat: "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserlerini Oyunlaştırma Yarışması", *Dost*: Mayıs 1965, Yeni Dizi, C 16, S 7.

- HIZARCI, Suat: “Hüseyin Rahmi’den Seçmeler”, *Sosyal Adalet*: Ağustos 1964, no.: 19.
- İLDEŞ, Özgür: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1919’a Kadar Olan Romanlarında Yapı, Tema, Anlatım (1889-1919)*: Ankara 2009, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- İLERİ, Selim: “Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri”, *Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*: Temmuz 1975, S 286, s. 2-32; 2. baskı: Eylül 2008.
- İMSET, Hulûsi İsmet: “Hüseyin Rahmi”, *Son Posta*: 10 Mart 1944.
- İNCİ, Handan: “Tip Yaratma Tekniği Olarak Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Argo”, *Türk Kültüründe Argo*: Hollanda 2002, ed.: Emine GÜRSOY-NASKALİ, Gülten SAĞOL, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayınları, s. 213-222; 2. baskı: İstanbul 2016, KaKitap.
- İNCİ, Handan, “Türk Edebiyatı’nın Kedili Öyküleri”, *Kitap-lık*: Temmuz-Ağustos 2006, S 96.
- İNCİ, Handan: “Türk Romanının İlk Yüz Yılında Anlatım Tekniği ve Kurgu”, *Kitap-lık*: Ekim 2005, S 87.
- İNSEL, Avni: “Hüseyin Rahmi’ye Dâir”, *Servet-i Fünûn*: Ekim 1944, Y 53, C 94, S 24-25.
- KABAKLI, Ahmet: “Hüseyin Rahmi ve Halide Edip”, *Tercüman*: 15 Mart 1964.
- KABAKLI, Ahmet: *Türk Edebiyatı*: 1974, Türk Edebiyatı Yayınları, C III, 3. baskı, s. 312-324.
- KAPLAN, Mehmet: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Aslı Tipler”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: İstanbul 1976, Dergâh Yayınları, s. 458-475.
- KAPLAN, Mehmet: “Hüseyin Rahmi’nin Üslûbu ve Hayat Görüşü”, *Edebiyatımızın İçinden*: 2004, Dergâh Yayınları, s. 90-96.
- KAPLAN, Mehmet: *Edebiyatımızın İçinden*: 1976, Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet: *Hikâye Tahlilleri*: 1997, 6. baskı, Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet: *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: 1976, Dergâh Yayınları.

KAPLAN, Mehmet: *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II*: 1976, Dergâh Yayınları.

KAPLAN, Mehmet: İnci Enginün ve Birol Emil, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: 1995, Dergâh Yayınları, 3. baskı.

KAPLAN, Mehmet; İnci ENGİNÜN; Birol EMİL, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876*: 1993, Marmara Üniversitesi Yayınları, 2. baskı.

KARAALİOĞLU, Seyit Kemal: *Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi 3: Cumhuriyet Edebiyatı*: 1985, İnkılap Kitabevi Yayınları, s. 95-156.

KARATAY, Namdar Rahmi: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yaşayan Tarafı”, *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.

KARAY, Refik Halid: “Dünki İstanbul Hayatının En Büyük Tarihçisi: Hüseyin Rahmi”, *Tan*: 9 Nisan 1944.

KAYGANA, Mehmet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1919-1944 Yılları Arasında Yazdığı Romanlarında Yapı Tema ve Anlatım*: Ankara 2008, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.

KERMAN, Zeynep: “Hüseyin Rahmi ve Halid Ziya’da Mürebbiye Meselesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: 1986, C 24-35, s. 299-304.

KERMAN, Zeynep: “Şık Romanı”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II, Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı*: İzmir 1983, s. 58-73.

KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*: Ankara 1970, Edebiyat Yayınevi.

[KORKMAZ] Zeynep DENGİ, “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Fikir Cephesi”, *Ülkü*: 16 Mart 1944, Yeni Seri 60.

KOŞAR, Emel: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Batıl İnançlar*: 2008, Piya-Art Yayıncılık.

KUTLU, Şemsettin: *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Romanları*: 1970, Türkiye Yayınevi.

KUTLU, Şemsettin: *Servet-i Fünun Edebiyatı*: 1988, Toker Yayınları.

Kıyruklu Yıldız Altında Bir Ev: 2000, Adalar Vakfı Yayınları.

LEKESİZ, Ömer: *Yeni Türk Edebiyatı’nda Öykü*: 1997, Kaknüs Yayınları.

- LEVEND, Âgâh Sırrı: “Ölümünün 25. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türk Dili*: Haziran 1969, C 20, S 213.
- LEVEND, Âgâh Sırrı, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: Ankara 1964, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LEVEND, Âgâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi I*: 1973, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 54-55.
- MECDÎ, Tevfik: *Cadı Mes'elesine Dâir — Recm*: Dersaadet 1329, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- MİYASOĞLU, Mustafa: *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı*: 1998, Ötüken Neşriyat, s. 112-117.
- MORAN, Berna: “Alafranga Züppeden Alafranga Haine”, *Birikim*: Mayıs 1977, C 5, S 27, s. 7-17.
- MORAN, Berna: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’da Sosyalizm ve Haydutluk”, *Birikim*: Haziran 1975, C 1, S 4, s. 5-9.
- MORAN, Berna: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yüksek Felsefesi, Şıpsevdi”, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*: 1991, C I, s. 87-116.
- MORAN, Berna: “Türk Romanında Fantastiğin Serüveni”, *Hürriyet Gösteri*: Mayıs 1992, S 138, s. 7-12.
- MORAN, Berna: *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*: 1997, İletişim Yayınları, 6. baskı.
- MORAN, Berna: *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*: 2007, İletişim Yayınları.
- MORKAYA, Burhan Cahit: “Hüseyin Rahmi Türk Romancılığında Mekteb Kurmuş Bir Üstaddı”, *Son Posta*: 11 Mart 1944.
- MUTLUAY, Rauf: “Konuları ve Kişileriyle Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Papirüs*: 1969, S 33.
- MUTLUAY, Rauf: “Öyküleriyle Hüseyin Rahmi”, *Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*: Temmuz 1975, S 286; 2. baskı: Eylül 2008.
- MUTLUAY, Rauf: *Bende Yaşayanlar*: 1977, İş Bankası Yayınları.
- NACÎ, Fethi: *40 Yılda 40 Roman*: 1994, Oğlak Yayınları, s. 14-20.

NACİ, Fethi: *Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*: 1981, Gerçek Yayınları.

NACİ, Fikret: “Celal Nuri Beyefendi’ye”, *Edebiyat-ı Umûmiye*: 5 Teşrin-i Evvel 1335 (1919), Mecmua no.: 85.

NACİ, Fikret: “Hüseyin Rahmi Bey ve Roman”, *Yeni Fikir*: 15 Eylül 1926, no.: 16.

NACİ, Fikret: “Hüseyin Rahmi Bey’in Âsârı”, *Yeni Fikir*: 15 Kânun-ı Evvel 1926, no.: 18.

NACİ, Fikret: “Tutuşmuş Gönüller”, *Yeni Fikir*: 15 Kânun-ı Evvel 1926, no.: 18.

NİHAT, Mustafa: *Türkçe’de Roman, Hakkında Bir Deneme*: 1936, Remzi Kitabevi.

NÜZHET, Sadri: *(Cadı) Münasebetiyle (Feth-i Meyyit’e) İsyan*: 1329, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.

OKAY, Orhan: *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*: 2005, Dergâh Yayınları.

OKSAL, Sedat: “Roman San’atı ve Hüseyin Rahmi”, *Tanin*: 10 Nisan 1944.

OKTAY, Ahmet: *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı (1923-1950)*: Ankara 1993, s. 755-776.

OSMAN NİHAD: “Hüseyin Rahmi’nin Arkasından”, *Ankara Postası*: 27 Mart 1944.

OSMAN SABAHADDİN: “Günü Geçen Bir Dâvâ”, *Yarım Ay*: 15 Mart 1943, no.: 169.

OZANSOY, Halid Fahri: “Hüseyin Rahmi’yi Düşünürken”, *Son Posta*: 18 Mart 1944.

OZANSOY, Halid Fahri: “Ölümünün 25. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tercüman*: 13 Mart 1969, no.: 2659.

OZANSOY, Halit Fahri: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’a Ait Enteresan Hatıralarım”, *Tercüman*: 20 Mayıs 1964.

ÖNERTOY, Olcay: “Doğumunun 100. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romancılığı”, *Türk Dili*: Ağustos 1964, no.: 155, s. 842-847.

- ÖNERTOY, Olcay: “Oyun Yazarı Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türkoloji Dergisi*: 1977, C 7, S 1, s. 55-71.
- ÖRİK, Nahid Sırrı: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Ulus*: 25 Mart 1944.
- ÖZBALCI, Mustafa: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Bazı Romanlarında Ferdi ve Sosyal Tenkit”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*: Samsun 1991, S 6.
- ÖZCAN, Celâl: “Ölümünün 32. Yılında Hüseyin Rahmi”, *Varlık*: 1977, Y 43, S 833, s.13.
- ÖZERDİM, Sâmî Nabi: “Doğumunun Yüzüncü Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türk Dili*: Ekim 1964, no.: 157.
- ÖZMEN, Kemal: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Fransız Kişiler”, *FDE Yazın ve Dilbilim Dergisi*: Ankara 1979, no.: 3, s. 150-166.
- ÖZÖN, Mustafa Nihad: “Hüseyin Rahmi Bibliyografyası”, *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’dan Seçilmiş Parçalar ve Eserleri Hakkında Mütalaalar*, Hilmi Kitabevi, 1945.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat: *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*: 1941, Maarif Matbaası.
- ÖZTÜRK, Halil Nimetullah: “Hüseyin Rahmi Mütefekkir”, *Vakit*: 10 Mart 1944.
- ÖZYALÇINER, Adnan: “Çağdaş Bir Yazar: Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Güldiken*: 2000, Güz, S 22, s. 10.
- PARLA, Jale: *Babalar ve Oğullar - Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*: 1993, İletişim Yayınları, 2. baskı.
- POLAT, Nazım H.: “Hüseyin Rahmi’nin ‘Cadı’ Romanı Hakkında Münakaşalar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*: Aralık 1982.
- SAFA, Peyami: “Türk Romanının Büyük Kaybı: Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tasvir-i Efkâr*: 11 Mart 1944.

- SAĞLAM, Nuri: “Ben Deli miyim? Romanında Ahlakı Aykırı Neşriyat Yaptığı Gerekçesiyle Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yargılanması”, *İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: İstanbul 2005, no.: XXXII, s. 1-20.
- [SAYMAN], Mecdi Sadrettin: “Büyük Romancımız Hüseyin Rahmi Bey’de İki Saat”, *Yeni Kitap*: Temmuz 1928, S 3.
- SERASLAN, Halim: *Cariyelik ve Türk Romanında Bazı Cariye Tipleri*: Konya 2000, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları.
- SERVER, İskit: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Aylık Ansiklopedi*: 1943, S 49, C V, s. 1408-1410.
- SEVENGİL, Ahmet Refik: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Hatıraları, Eserleri Hakkında Mütalaalar*: 1945, Hilmi Kitabevi.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: “Hüseyin Rahmi Bey - Hayatı ve Eserleri”, *Dârülbekâdî Mecmuası*: 1932, no.: 35.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: “Hüseyin Rahmi Bey ve Kahramanları”, *Yedigün*: 23 Mayıs 1934, no.: 63.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Hatıraları, Eserleri, Münakaşaları, Mektupları*: 1944, Hilmi Kitabevi.
- SEVİNÇLİ, Efdal: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yaşamı, Sanatçı Kişiliği*: 1990, Arba Yayınları.
- [SEVÜK], İsmail Habip: *Edebî Yeniliğimiz II*: 1932, Maarif Vekâleti Devlet Matbaası.
- [SEVÜK], İsmail Habip: *Tanzîmattan Beri I, Edebiyat Tarihi*: 1944, Remzi Kitabevi, s. 226-232.
- SEYDA, Mehmet: “Doğumunun 11. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Forum*: Ankara 1964, S 15, s. 16-17.
- SINAR, Alev: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Eserlerinde Âdet ve Gelenekler”, *Türkiye Günlüğü*: 2000, S 63, s. 88-100.
- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: Ankara 1974, 3. baskı, Varlık Yayınları.

- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1859-1959 II (Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kadar (1911-1922))*: Ankara 1978, Varlık Yayınları.
- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I (Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Kadar 1859-1910)*: 1977, Varlık Yayınevi.
- SU, Hüseyin: *Öykümüzün Hikâyesi*: Ankara 2000, Hece Yayınları.
- SUPHİ RIZA: "Hüseyin Rahmi", *Bilgi Âlemi*: 1 Kânun-ı Evvel 1931.
- SÜHA, Hakkı: "Hüseyin Rahmi'ye Jübile", *Kurun*: 13 Mayıs 1937.
- SÜHA, Hakkı: "Hüseyin Rahmi", *Yeni Mecmua*: 7 Temmuz 1939, no.: 10.
- SÜNER, Necip: "Hüseyin Rahmi İçin", *Yeni Adam*: 4 Mayıs 1944, no.: 488.
- ŞEN, Semra: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarındaki Folklor Unsurları*: Erzurum 1995, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- ŞEN, Semra: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şık, Tesadüf, Şıpsevdi, Metres Adlı Eserlerinde Halk Edebiyatı Unsurları*: Erzurum 1987, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- TALU, Ercüment Ekrem: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yeni Sabah*: 10 Mart 1944.
- TANER, Haldun: "Ölümünün 7. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yeni İstanbul*: 11 Mart 1951.
- TANJU, Sadun: "Hüseyin Rahmi Bey ve Biz", *Ulus*: 17 Ağustos 1964.
- TANJU, Sadun: "Kızgınlığı Müthişti", *Ulus*: 20 Ağustos 1964.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: "Romana ve Romancıya Dâir Notlar", *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: "Türk Edebiyatında Cereyanlar", *Yeni Türkiye*: 1959, Nebioğlu Basımevi, s. 343-374.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: *Edebiyat Üzerine Makaleler*: 1995, haz.: Zeynep KERMAN, 7. baskı, Dergâh Yayınları.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*: 1942, Bürhaneddin Matbaası.
- TANRIKULU, Abdullah: *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: 1974, Toker Yayınları.

- TANSEL, Fevziye Abdullah: “Gürpınar, Hüseyin Rahmi”, *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1970, C 18, s. 223-228.
- TANSEL, Fevziye Abdullah: “Hüseyin Rahmi’nin Halkçılığı”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*: 1 Ekim 1972, C 1, S 4, s. 36-46.
- TANSEL, Fevziye Abdullah: *Gürpınar, Hüseyin Rahmi*: Ankara 1970, Edebiyat Yayınevi.
- TANSEL, Feyziye Abdullah: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *İslâm Ansiklopedisi*: 1997, Millî Eğitim Bakanlığı, C 5/1, s. 655-663.
- TANYOL, Cahit: “Hüseyin Rahmi’nin Kahramanları”, *Değirmen*: Nisan 1944, S 12, s. 153-154.
- TATARLI, İbrahim; Rıza MOLLOF: *Hüseyin Rahmi’den Fakir Baykurt’a Marksist Açıdan Türk Romanı*: 1969, Habora Kitabevi.
- [TEPEDELENLİOĞLU], Nizameddin Nazif: “Hüseyin Rahmi”, *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.
- THEODOR, Menzel: “Hüseyin Rahmi”, *The Encyclopaedia of Islam*: 1927, C 2, S 367.
- TİLKİ, Bahriye: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Çocuk*: İstanbul 1990, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- TİMUR, Taner: *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*: 1991, Afa Yayınları, s. 46-49.
- TOKER, Şevket: “Şıpsevdi Romanı”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*: İzmir 1983, S 2, s. 148-172.
- TOKER, Şevket: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Alafranga Tipler*: İzmir 1990, Ege Üniversitesi Basımevi.
- TOPLU İĞNE [Hamdullah Suphi TANRIÖVER]: “Vur Abalıya”, *Davul*: 1 Nisan 1325 (1909), no.: 20.
- Türk Dili - Roman Özel Sayısı*: Ankara 1964, S 154, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*: Ankara 1975, S 286, Türk Dil Kurumu Yayınları; 2. baskı: 2008.

- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Tan*: 21 Mayıs 1943.
- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Kalemin Matemi", *Tan*: 10 Mart 1944.
- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Kaybettiğimiz Büyük Romancı Hüseyin Rahmi'nin Şahsiyeti ve Eserleri", *Tan*: 12 Mart 1944.
- VÂ-NÛ: "Hüseyin Rahmi", *Akşam*: 10 Mart 1944.
- YALÇIN, Alemdar: *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Devri Türk Romanı*: Ankara 2002, Akçağ Yayınları.
- YARDIMCI, İlhami: "Hüseyin Rahmi'nin Hususiyetleri: Hemşiresinin Kızı Safder Hanım Anlatıyor", *Çınaraltı*: 18 Mart 1944, no.: 130.
- YARDIMCI, İlhami: "Rahmetli Büyük Üstad Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Çınaraltı*: Eylül 1944, no.: 130.
- YAVUZ, Hilmi: *Roman Kavramı ve Türk Romanı*: 1977, Bilgi Yayınevi.
- YAZAR, Mehmet Behçet: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yedigün*: 4 Ağustos 1941, no.: 439.
- YAZGIÇ, Dr. Kâmil: "Hüseyin Rahmi", *Vakit*: 13 Mart 1944.
- YESARİ, Mamut: "Büyük Kaybımız", *İleri*: 18 Mart 1944.
- YEŞİLYURT, Evrim: *Hüseyin Rahmi Gürpınar Hayatı ve Eserleri*: Ankara 2002, Yeryüzü Yayınevi.
- YILMAZ, Durali: "Cadı", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*: 1977, Dergâh Yayınları, C 2, s. 2-3.
- YILMAZ, Durali: *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*: Ankara 1997, Akçağ Yayınları.
- YILMAZ, Durali: *Romanımız ve İnsanımız*: 1976, Nakışlar Yayınevi.
- YÜCEBAŞ, Hilmi: *Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi Gürpınar*: 1964, İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- YÜCEL, Hasan Âli: *Edebiyat Tarihimizden I*: Ankara 1957, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- YÜZÜNCÜ, Esat Feyzi: "Hüseyin Rahmi", *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.

ZEKÂ, Semih: *Hüseyin Rahmi Gürpınar 'ın Roman ve Hikâyelerinde Mizah:* 2004, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

ZÜMRÜTKAL, Şerif Şenol: *Hüseyin Rahmi Gürpınar 'ın Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme:* İstanbul 2012, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali

Giriş

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *İnsan Önce Maymun muydu?* romanı 1934 yılında, *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilmiştir. Kitap hâlinde ilk kez 1968 yılında Atlas Kitabevi tarafından, Mustafa Nihat Özön eliyle o günün diline aktarılarak *İnsanlar Maymun muydu?* adıyla basılmıştır. Roman daha sonra Kemal Bek'in sadeleştirilmesiyle Özgür Yayınlarından yine bu isimle çıkmış, son olarak 2012 yılında sadeleştirilmeden *İnsan Önce Maymun muydu?* adıyla Everest Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Elinizdeki yayın, romanın ilk baskısına (1934) uygun şekilde sadeleştirilmeden hazırlanmıştır.

Erhan Kıvanç

*İnsana kendi büyüklüğünü bildirmeden hayvanlarla ne kadar müsavi¹ derecede
bulunduğunu göstermek tehlikelidir.*

Onun aşağılığını gözüne sokmadan azametinden² bahsetmek daha tehlikelidir.

Bu iki hâlini bilmekten onu gafil³ bırakmak daha çok tehlikelidir.

Fakat bu iki mahiyetini⁴ birden ona tespit etmek daha pek çok faydalıdır.

Pascal

¹ müsavi: eşit

² azamet: büyüklük

³ gafil: mahrum

⁴ mahiyet: özellik

İnsan Önce Maymun muydu?

1

Dikkat gazetesinin yazı odasındaız. Ortaya uzanmış boylu masanın ayıplarını gizleyen lahana yaprağı solukluğundaki yeşil örtü, mürekkepten püskürme benli iskemleler, hokkalar, bütün öte-beri ve gündelik hor kullanılmaktan kahvehane eşyasına dönmüş. Bu kirlice manzara; içtimai, beledi⁵, ahlaki, iktisadi, fenni, ilaahir⁶ her meseleye karşı kalemleriyle cirit oynayan muharrir⁷ beylerin gururlarına hiç de revnak⁸ verecek bir hâlde değil...

Kimi başını önüne eğmiş kaşlar çatkın, dalgın çalışıyor; kimi bir elinde kalem, öteki parmaklarının ucunu yakacak kadar küçülmüş izmaritten birkaç nefes dalla tüttürmeye uğraşarak düşünüyor; kimi önündeki yarılanmış çay bardağının içine bakarak ilham bekliyor; kimi tercüme ettiği parçanın üzerine gülümsüyor.

Bir aralık masanın bir başından öbür ucuna fırlatılan bir latife⁹, dinlenmeye vesile arayan bu yorgun kafaların hep birden işlerini bırakmalarına sebep oldu.

Birkaç dakika söyleştiler, gülüştüler. Mevzuun gülmeye değeri-nden ziyade kapalı odada çalışmaktan bunalmış bu yazı amelesi-nin onu o suretle telakkiye ihtiyaçları vardı.

⁵ beledi: şehirle ilgili

⁶ ilaahir: ve benzeri

⁷ muharrir: yazar

⁸ revnak: aydınlık

⁹ latife: şaka

Birden, koridordan geçen sahip ve başmuharririn emirler veren sesi işitildi. Muharrir odasında derhâl başlar öne eğildi. Kâğıtlar üzerinde kalemler koşmaya başladı.

Bu sahne karşısında meşhur bir komedinin tıpkı bu hakiki tuhaflığı andıran bir perdesini hatırlamamak kabil değildi. Bizde muharrirliğin gündelikçi dülgerden, taş kıran rençperden¹⁰ daha farklı olduğunu kim iddia edebilir? Ara sıra işlerini gevşeten bu amele, uzaktan kalfanın veya ırgatbaşının sesini duyunca aynı çalışma manzarasını almazlar mı?

Dışarıdan başmuharririn kulaklara bir kamçı gibi çarpan sesi çınladı geçti. Gene hokka başlarında tembel tembel esnemeler, gerinmeler baş gösterdi.

Geniş bir sohbet zemini açmak için Enver Hakkı, Ali Salâhi'den sordu:

— İnsanlık maymunluk meselesi nasıl oldu?

Ali Salâhi önündeki zarları karıştırarak:

— Her gün üç dört itiraz mektubu geliyor. Bunlardan neşrolunacak ve olunmayacakların tayini gittikçe güçleşiyor. Bazıları filozofa atıyorlar dehşetli saparnayı...

Lâtif Sezai — Ben vakit bulup da bu kitabı okuyamadım. Filozof eserinde neticeten ne diyor?

Ali Salâhi — Ben de tek milini okuduğumu söylersem inanmazsınız!

Fikret Şükrü — Zaten biz hangi kitabı bütün okuyup da haklı bir hüküm verebiliriz? Hatta mektepler için edebiyat tarihi yazanlarımız bile... Bütün bir nesli utandıracak tetkiksiz sayfeler karalarlar...

Lâtif Sezai — Yazan muallimse okutmaktan okumaya vakti yoktur...

¹⁰ rençper: tarla işçisi

Fikret Şükrü — Böyle mühim işlerde sahayı vakti olan salahi-yetlilere¹¹ niçin bırakmıyorlar?

Atıf Nuri — Bu da başka mesele, dert içinde dert. Çok çalışkan görünen asrımız az işle fazla para kazanmak isteyen kurnazlarla doludur. Aynı mevzuya dair kendinden evvel yazılmış eserleri karıştı-rırlar küçük bir rötuşla bu hazıropları kendi kitaplarına geçirirler...

Fikret Şükrü — Böylelikle eskiden işlenmiş hataları istikbale devretmiş olmazlar mı?

Atıf Nuri — Bunun kim farkında? Bu yanlışlıkların ebedileşti-rilmesinden kim mesul? Kimin ne umuru?

Lâtif Sezai — Bir iki kitap karıştıranlar yapacakları işi biraz olsun vazife edinmiş sayılabilirler. Böyle mühim eserlerde yalnız kulaktan aldıkları rivayetlerle sahife dolduranlara ne diyelim?

Fikret Şükrü birdenbire konuşma mevzusunu gene mecrasına çevirerek:

— İnsanların aslen maymun oldukları iddiasında pek ileriye varan bu Filozof Muallâ Lâhutî Efendi ne çeşit adam Allah aşkına?

Ali Salâhi — Çok derin ilim adamlarındanmış. Dünyayı bir buzlu kutbundan öbür kutbuna kadar karış karış dolaşmış, Afrika'yı, Amerika'yı, Hint'i, Çin'i, Avustralya'yı bütün okyanusları devretmiş... “Pitekanthrop”u arıyormuş...

Lâtif Sezai — Pitekanthrop, bu da ne demek olacak?

Ali Salâhi — Maymun adam...

Lâtif Sezai — Sormaya dilim varmıyor. Âdem babamız mı?

Ali Salâhi — Maymundan insana dönmeye başlayan ilk mah-luk...

Atıf Nuri — Bu kadar yorgunluğa bedel bari ağababasını bu-labilmiş mi?

¹¹ salahiyyetli: yetkin

Fikret Şükrü — Alay etme. Onun ağababası bizim de büyük ceddimiz sayılır. Hep bir suştan¹² geliyoruz. Irklar sonra ayrılıyor...

2

Bu aralık, yazı odasının kapısı açılır. Boyluca bir adam görür. Kıyafeti ihmalli bir ihtiyar. Soluk bir melondan¹³ sarkan kır saçlar enseyi dövüyor. Darwin'i andıran heybetli bir sakal göğsünü dolduruyor. Çıkık alnın tümseklğini bir kat daha arttıran gür kaşların altında çukura kaçmış küçük gözler, insanın maymunla akrabalığına bir delil teşkil eder gibi bakıyor. Hizmeti yılları geçmiş bol, uzun, cübbemsi bir pardösü vücudunu örtüyor. Biraz papaza, daha çok bir haham eskisine benzeyen tuhaf bir şahıs...

Bütün muharrirlerin gözleri bu keşiş bozuntusuna veyahut haham mazulüne¹⁴ dikilir. Bu garip zat, birkaç adım ilerledikten sonra ince bir tebessümle bir kart uzatır. Ali Salâhi kartı alır ve yüksek sesle okur:

— Filozof Muallâ Lâhutî Efendi...

Bu şişkin isim ve unvan işitilince herkesin bakışındaki dikkat artar. Muallâ Lâhutî Efendi bu meraklı gözlerin önünde hafifçe bir reverans¹⁵ yapar. Muharrirler hep birden mukabele ederler. Bu suretle selâmlaşmış olurlar...

Filozof — Başmuharriri görmek istiyorum. Kabul buyururlar mı acaba?

Ali Salâhi — Buyurunuz. Biraz dinleniniz. Haber verelim.

Filozof gösterilen sandalyeye oturarak:

— Teşekkür ederim...

Muharrirlerden biri bu mühim ziyareti başmuharrire yetiştirmeye gider.

¹² suş: *souche*: köken, soy

¹³ melon: yuvarlak ve bombeli bir şapka türü

¹⁴ mazul: kaçkın

¹⁵ reverans: eğilerek selamlamak

Muallâ Lâhutî Efendi yazılarını bırakıp kendini dinlemeye hazırlanmış çehrelere dönerek:

— Efendim aleyhimde neşrettiğiniz son makalelerden ikisi çok şiddetlidir. Birindeki imza Enis Buhari, öteki Ruşen Zamir'dir. Asıl mı müstear mı bu isimler kim bilir... Bütün sözler, iddialar softa kokuyor. Görünen hakikat işte budur.

Lâtîf Sezai — Her yenilik halkça fena bir telakki ile karşılaşır. Zâtıalınız bizden iyi bilirsiniz. Selefınız meşhur İngiliz filozofu Darwin, nazariyesini meydana koyduğu zaman aynı hücumlara uğramamış mıydı?

— Evet fakat o vakitten bu ana kadar hemen üç rubu¹⁶ asırlık bir zaman geçti. Bazı cihazlardan ilerliyorsak bazılarında da kıçın kıçın geri gidiyoruz. Takındıkları medeni unvanına rağmen insanlar gittikçe vahşileşiyorlar...

— Tanklar, tayyare bombaları, boğucu gazlar...

— İşte bu ölüm icatlarından dehalarına şeref arıyorlar. Ahlaki düşkünlüklerine başka delil düşünmeye hacet var mı? Bir millet diğer milletlerin hayatlarına tırpan attıktan sonra İsrail'in surunu üfürmek istiyor.

Fikret Şükrü — Efendi hazretleri bugünün dünya siyasetini de biliyorsunuz...

— Malum... Koca küre birkaç avucun içinde hokkabaz yuvarlağına çevrildi... Felsefe, ilim, moral¹⁷, akıl, itidal, hakkaniyet, adalet hep sustu. Bütün hayvani şiddetiyle canavarlık baş gösterdi. İnsani ruhumuzda yırtıcı hayvanların verasetini¹⁸ taşıdığımız apaçık görülüyor... Çakallarla, kurtlarla kan kardeşiyiz... Darwinizmden sonra insanın hangi asıldan hudus¹⁹ ettiğine dair ortaya bir nazari-

¹⁶ rubu: çeyrek

¹⁷ moral: maneviyat

¹⁸ veraset: genetik

¹⁹ hudus: yaratılma

ye konuldu mu? Hilkat²⁰ mikyasında²¹ bizim alt tabakamızda maymunlar var. Bazı uzviyetlerimizce onlara çok benziyoruz. Bu akrabalığımızı tetkike kalkışınca “Vay biz maymun muymuşuz? Haşa sümme haşa!” nidalarına küfürler karıştırılarak kıyametler kopuyor. Dur behey kan dökücü insanoğlu! Maymunun bu işe erecek kadar akıllı ve nutuk kudreti olsa bu akrabalığı ret için senden evvel o hayvan telaşa düşer. Maymunlar bu kan kardeşliğini şeref bilmeyecek kadar kendilerini ahlaken insanlardan yüksek addetseler sezadır²². İnsanoğlu sen ne patırtı edip duruyorsun? Bu nispetten hazer²³ bizden önce o hayvanlara düşer...

Filozof böylece boşanmaya vesile arar bir coşkunluğa düşerken başmuharririn yanına giden genç odaya dönerek:

— Efendi hazretleri buyurunuz beyefendi sizi bekliyor.

dedi. Filozof kalktı. Her muharriri ufak bir baş işaretiyle selamlayarak yürüdü.

Muallâ Lâhutî odadan çıktıktan sonra muharrirler bu adam hakkında peyda ettikleri fikirleri birbirinden sorar gibi bakışıyorlardı. Nihayet Enver Hakkı dilinin ucundaki istifhamı²⁴ salıverdi:

— Bu Lâhutî Baba’ya ne dersiniz?

Atıf Nuri — Emsali gibi bu da paradoksal bir tipe benziyor.

Fikret Şükrü — Azizim, böyle adamlar paradoksallaşmadıkça meşhur olamazlar. Nietzsche’yi büyük bir misal olarak arz edebilirim.

O zamana kadar ağız açmamış olan Bahattin Salih:

— Geç canım geç...

Fikret Şükrü — Neyi geçeyim?

²⁰ hilkat: yaradılış

²¹ mikyas: derece

²² seza: uygun

²³ hazer: sakınma

²⁴ istifham: soru

Bahattin Salih — Kıtipiyoz²⁵ lafları.

Fikret Şükrü — Sözümün neresi kıtipiyoz?

Bahattin Salih — Nietzsche bir deli idi. Bu adam da budalaya benziyor... Bizde delinin bile iyisi çıkmaz.

Enver Hakkı — Bahattin durur durur da bir cevher yumurtlar ki al da lafı rafa koy...

Lâtif Sezai — Bahattin dehaları çekemez, kıskanır. Onlar için iyi dediğini hiç işitmedim.

Fikret Şükrü — Zavallı Baha Türkiye’de muharrir doğacağına keşke Almanya’da Nietzsche gibi bir deli olsaydı...

Enver Hakkı — Türkiye’de meşhur deli yok mudur sanki? Birkaç şair sayabilirim.

Lâtif Sezai — Mazhar Osman Bey’in sicilinde kaç şair, kaç edip var acaba?

Bahattin — Doktorun hususi bir defteri varmış. Onda pansiyona gelenler değil gelecekler kayıtlıymış.

Atıf Nuri — Bu defteri çalsak da çıldıracakların isimlerini gazeteye neşretsek...

Fikret Şükrü — Sürüm çoğalır.

Bahattin — Amma belki ertesi günü gazete kapanır...

Fikret Şükrü — Bahse avdet edelim²⁶. Muallâ’ya paradoksal diyorsunuz ama bu adamın görüş zaviyesi açık. İnsanlarla hayvanları hemen hemen birleştiriyor.

Atıf Nuri — Büsbütün haksız mı söylüyor sanki? Biz insanları hayvanlara karşı zekâmızla övünüyoruz. Hayvanlarda zekâ yok mu? Tıpkı bir insan gibi terbiye almıyorlar mı? At cambazhanelerinde, bazı sahnelerde numara yapan artist hayvanları inkâr edebilecek miyiz?

Enver Hakkı — Öğreniyorlar ama çok güç öğreniyorlar.

²⁵ kıtipiyoz: boş, işe yaramaz

²⁶ avdet etmek: dönmek

Lâtif Sezai — İnsanlar kolay mı öğreniyorlar? Tahsilleri yıllarla süren marifetler yok mu? İçimizde hayvanlara yaklaşan kafalar çoktur.

Enver Hakkı — On yılda piyano klavyesi üzerinde sağ el ve sol el notalarının iki satırını birden okumaya muvaffak²⁷ olamayanları çok bilirim.

Fikret Şükrü — Hayvanlar dayak korkusuyla öğrenirler...

Bahattin — Hayvanlar dayaktan korkarlarsa insanlar türlü şekillerdeki cezalardan titremezler mi? Yarı vahşi memleketlerde bir zorbanın şaklattığı kırbacın önünde yüz binlerce insanlar susta durmazlar mı? Henüz hayvanız hayvan, tarihimizin beş altı bin yılıktan ötesini tanımıyoruz. Fen, ilim bize üzerinde yaşadığımız bu toprağın yaşının birkaç yüz milyon olduğunu gösteriyor. Küremiz semavi²⁸ bir afete uğramazsa bir o kadar yıllık daha ömrü olduğuna işaretler vardır. Tarihî ıttılamızın²⁹ yalan yanlış varabildiği bu beş altı bin seneyi o geçmiş ve gelecek milyonlara nispet edersek övündüğümüz bugünkü medeniyetimize rağmen hilkat sicilinde henüz emekleyen bir çocuktan daha iradesiz, daha akılsız olduğumuz anlaşılır...

Atıf Nuri — Demek insaniyetin büyük istikbalinden ümitvar-sın...

Bahattin — Şüphesiz. Birkaç yüz sene evvelki vahşetlerimizi düşünürsek karışıklığından şikâyet ettiğimiz bugünkü hâlimizde büyük bir salâh görürüz... O eski engizisyonlar, o işkence aletleri, bir kişinin emriyle muhakemesiz kafa kesilmeleri nevinden canavarlıklar artık var mı? Bugün biz bu birkaç yüz sene evvelki tarihimizi okurken nasıl ürpermeler geçiriyorsak bundan üç dört asır sonra da bugünlerin tarihlerini okuyacak nesiller aynı tevahhuşlara³⁰ düşeceklerdir...

²⁷ muvaffak: başarılı

²⁸ semavi: gökten, Tanrı'dan gelen

²⁹ ıtıla: bilgi

³⁰ tevahhuş: ürkeklik

Enver Hakkı — Demek insanlar arasında ideal adaleti tesis edebilecek kanunlar yapılacak...

Lâtif Sezai — Hay hay...

Ali Salâhi — Bu mucize kanunlarını, silahsızlanma konferansı mı yapacak?

Lâtif Sezai — Hayır canım... Yakında bir muharebe zuhurundan sonra lüzumsuzluğu anlaşılarak bu cemiyet ya ortadan kalkacak veyahut büsbütün başka bir şekil alacaktır. Çünkü oraya toplananların hiçbirisi samimi, iyi bir niyetle gelmiyor. Hepsinin siyasi not defterlerinde mukayyet³¹ diğer devletlerin zararına görülecek entrika emelleri vardır. Her lahza birbirinden hile sezinleyerek bunun bir tasımını³² beklerler. Haksızca tecavüze kalkan herhangi bir milleti silahla sükûta mecbur etmek için kati bir ittifak kararı verseler iş biter... Fakat bunu veremezler. Çünkü bir gün bu kararın ona imza koyan devletlerden birinin aleyhine dönmesi ihtimali vardır.

Fikret Şükrü — Lâtif sen bugünlerde bayağı siyasileştin. Arnavutluk'la İtalyan münasebatına³³ ne dersin?

Lâtif Sezai — Karganın kanadına sığınan serçenin hikâyesini tekrar ederim.

Bu esnada gene oda kapısı istizansız³⁴ gıcırdadı. Kasketinin siperi biraz yana kaymış, uzamış tıraş mı sakal mı belli değil, tuvaletsiz, tüylü bir sima görüldü. Hiç ağız açmadan bir müddet tuhaf bir dikkatle muharrirelere baktı, durdu.

Ali Salâhi bu kabalıktan sinirlenerek sordu:

— Kimsiniz? Kimi arıyorsunuz efendim?

Adam bir şey yutuyor gibi kaşlarını kaldırıp gırtlığını oynattıktan sonra:

— Ben mi kimim?

³¹ mukayyet: kayıtlı

³² tasım: karşılık

³³ münasebat: ilişkiler

³⁴ istizansız: müsaadesiz

Bu acayip sual karşısında hep muharrirlerin yüzlerinde birer tebessüm dolaştı. Adam devam etti:

— Ben Âdemoğullarına isnat olunan haşa maymunluk küfrü aleyhine Enis Buhari imzasıyla dört gün evvel reddiye gönderen adamım... Kimi aradığımı da söyleyeyim...

dedi, durdu.

Ali Salâhi — Peki buyurunuz, dinliyoruz.

Enis Buhari — Muallâ Lâhutî ismini alan o müşrik herif buradaymış. Onu arıyorum. Görüşeceğim.

Ali Salâhi — O şiddetli makaleniz, nasılsa dikkatsizlikle gazeteye geçirilmiştir. Biz bu meselenin sövüşme tarzında değil, fennî, ilmî surette münakaşası taraftarıyız.

Enis Buhari birkaç adım odanın ortasına ilerleyerek:

— Böyle bir hezeyan³⁵ ilim hududuna sokulabilir mi? “Çingenenin oynattığı kötü kırmızı şebek babandır. Sokakta gezinen uyuz köpek amcandır... Moloz taşıyan kancık eşek halandır,” deseler demek ki kızmamalıyız...

Ali Salâhi — Bu söyledığınız medeni insanlar arasında tecvizi³⁶ kabil olmayan ve terbiye düsturuna ait bir keyfiyet, öteki anatomi kompareye³⁷ ve paleontolojiye vesaireye taalluk eder³⁸ ilmî bir mesele...

Enis Buhari Efendi sinirli bir söyleyişle:

— Lafa böyle kumbara, mumbara, loji, moji karıştırıyor ve buna da ilim diyorsunuz. En sonra da insanlık hesabına baba olarak bir ayı, bir maymun, ana olarak da bir kancık çıkarıyorsunuz... O herif bastırdığı kitapta neuzübillah³⁹ ne haltlar karıştırmamış... Biz hepimiz solucandan gelmişiz. Solucanın geldiği babanın da tek bir

³⁵ hezeyan: saçmalık

³⁶ tecviz: uygunluk

³⁷ anatomi kompare: *anatomie comparée*, karşılaştırmalı anatomi

³⁸ taalluk etmek: alakalı olmak

³⁹ neuzübillah: Allah korusun

deliği varmış. Yeme içme ve defî tabii hep bu tek menfezden icra olunurmuş... Bulantı duymadan bu saçmaları okumak kabil mi? Bu herif haşa Muallâ Lâhutî değil imansız bir Yahudi...

Lâtif Sezai — Evet Filozof Muallâ Efendi burada başmuharrimizin odasındadır. Fakat onunla matbaamızda bu şekilde münakaşaya müsaade edilemeyeceğini size ihtara mecburuz.

Enis Buhari — Efendim biz icabında münazara⁴⁰ adabına riayet⁴¹ de biliriz...

Ali Salâhi — İşte bu riayette dikkatli olmanız şartıyla onunla görüşebilirsiniz.

Enis Buhari — Bu ana kadar biz nelere eyvallah demedik ki buna da ya sabır çekmeyelim?

Keyfiyeti anlatmak için muharrirlerden biri tekrar başmuharririn odasına gider ve döner. Enis Buhari'nin beklenildiğini söyler. Bu adam, muharrirlere kısa kısa temennalar⁴² ettikten sonra salıntılı bir yürüyüşle odadan çıkar.

Atıf Nuri — Bu zat, bir yobaz eskisine benziyor.

Ali Salâhi — Evet, çarpık kasketinin altından memnu⁴³ sarık sırtıyor gibi bir hâlde...

Lâtif Sezai — Bakalım verdiği sözü tutacak mı? Yoksa orada bir gürültü mü koparacak?

Enver Hakkı — Ya sabır çekerim dedi ya...

Fikret Şükrü — O medresede evrat⁴⁴ çekmeye alışmıştır.

Hep gülüştüler.

⁴⁰ münazara: tartışma

⁴¹ riayet: uyma

⁴² temenna: selam verme

⁴³ memnu: yasak

⁴⁴ evrat: zikir

3

Başmuharrirle filozof arasında bahis hoş bir itidalde devam etmekteyken Enis Buhari Efendi odaya girdi. Yarım bir kıyamla ona yer gösterdiler. Evvela birbirini tartar gibi gözden göze bir bakışma oldu. Sonra filozof, biraz hışırca⁴⁵ bulduğu hasmına karşı hafif bir gülümseme ile söz açarak:

— Eserimle efendi hazretlerini çok öfkelenlendirmiş olduğuma müteessifim... Kâğıt üzerindeki tekdirleriyle kanaat edemeyerek galiba şimdi de yüz yüze kavgaya geldiler...

Enis Buhari Efendi yüreğinde kaynayan taşkın taassup ateşini yenmeye uğraşarak:

— Hayır efendim, estağfurullah, kavgaya değil, âcizane ricaya geldim... Kul kusursuz olmaz. Nasılsa kocaman bir hata işlemişsiniz. Sözüünüzü geri alınız.

Filozof — Maksadınızı izah eder misiniz?

Enis Buhari — Gerek sizi ve gerek size aldanacak safdilleri büyük bir vebalden sıyaneten⁴⁶ söylüyorum. Maymundan insan doğmaz. Bu hakikati pekâlâ siz de bilirsiniz ama Darovin marovin diye birtakım İngiliz, Fransız, Frenk dedikodusuna kapılmışsınız.

Filozof — Yanlışlık bende değil, sizde. Ben bir maymunun birdenbire insan doğurduğu iddiasında bulunmadım. (Muhatabına dikkatle bakarak) Sizi şimdi daha iyi tanıdım. Siz eski vaizlerdensiniz. Beyazıt Camisinin Kaşıkçılar Kapısı'nda halkı irşat ederdiniz⁴⁷. Eserlerinden bir satırını bile okumadığınız Moliere, Voltaire'e atardınız kantarlıyı...

Enis Buhari Efendi biraz bozularak:

— Canım efendim, neye lazım, o eski yaprakları kapayınız şimdi... Bahsimizden ayrılmayalım. İnsan insandır. Maymun, Cenab-ı Hallak-ı Kerim'in yarattığı büsbütün başka, maskara bir hay-

⁴⁵ hışır: kaba, görgüsüz

⁴⁶ sıyaneten: korumak için

⁴⁷ irşat etme: aydınlatma

vandır. Hak Teala Takaddes Hazretleri, Âdem'i balçıktan yarattı. Uyluğundan Havva'yı çıkardı. Âdem'e secde etmelerini meleklerle emir buyurdu. Bilcümle melaik huzur-ı Âdem'de secdeye vardılar. Şeytan aleyhillane kibr ü gururundan bu emre itaat etmedi. Cennetten kovuldu. Hasedinden yeryüzünde beniâdeme⁴⁸ musallat oldu... Şimdi her an onları iğva⁴⁹ ve ıdlal⁵⁰ ile meşguldür. Emin olunuz filozof efendi, sizi de şaşırtan odur. Bastırttığınız o küfürnameyi toplatıp yakınız. Din kardeşliği sıyanetiyle acırım size!.. Tövbe istiğfar ediniz...

Filozof Muallâ Efendi, başmuharrir beyin yüzüne baka baka bu küçük mevizeyi⁵¹ büyük bir tahammül sıkıntısıyla dinledikten sonra eski vaize dönerek:

— Hocam, dedi, Gene kadim huyunuzdan vazgeçmemişsiniz. Bu sözleriniz çok kimsenin uğramadığı تنها bir mescidin köşesinde, sekiz on safdile karşı ballandırılacak, günü geçmiş hitabelerdendir.

Enis Buhari Efendi, aşır⁵² okur gibi bir sallandıktan sonra:

— Sizin Allah ve evamirine⁵³ itikadınız⁵⁴ yok mu?

Filozofun ağzından dik, kısacık bir cevap fırladı:

— Yok...

— Neuzübillah...

— Dünyaya her kavmi birbirine düşürecek zıt evamir gönderip de hâlâ nüfuzunu yürütmeye muvaffak olamayan sizin Allah'ınıza itikadım yok!

⁴⁸ beniâdem: insanoğlu

⁴⁹ iğva: baştan çıkarma

⁵⁰ ıdlal: doğrudan saptırmak

⁵¹ mevize: vaaz

⁵² aşır: namaz sonrası okunan ayetler

⁵³ evamir: emirler

⁵⁴ itikat: inanç

— Demek ki bir mülhitle⁵⁵ karşılaşıyorum. “Sizin Allah’ınız, bizim Allah’ımız” olur mu? Bu nasıl söz?

— Olur... Siz Allah diye Göksu testisi gibi lülecî çamurundan insan yapan adı bir fabrikatör tanıyorsunuz. Felsefe ise gözlere görünmeyecek kadar küçük bir tohuma sonsuz ensal⁵⁶ sığdıran büyük kuvveti aramakla meşguldür.

Enis Buhari Efendi’nin gırtlığı, fıskiye üzerindeki yuvarlak gibi aşağı yukarı oynuyordu. Besbelli ki zavallı adam içinden ya sabır çekip duruyordu. Sordu:

— İlk adamın topraktan yaratılmayıp da maymundan geldiğine mi kanisiniz?

— Ben bu ciheti eserimde uzun uzadıya anlattım. Dikkatli okumamışsınız. Siz büyötmek istediğiniz Allah’ı ona izafe ettiğiniz insani sıfatlarla küçöltöyorsunuz. Onu, çamurdan adam yapan kaba bir heykeltıraş derekesine indiriyorsunuz. Şeytana bile sözünü geçiremiyor. Uşağına kızan bir patron gibi onu cennetten kovuyor. Alehyillane, patrone dan öç almak için dünya yüzünde isyan bayrağını açıyor. Ortalığı birbirine katıyor. Cenabıhak bizzat kendinin bile başa çıkamadığı meluna mağlup olan insanları cehenneme atıyor... Hep bu rivayetler, dinleyenleri ayakta uyutacak masallardır. Vaiz efendi hazretleri, sizin bana acıdığınızdan ziyade ben size merhamet gözüyle bakarım. Hakikatte acınacak ben değilim, sizsiniz. Bu mühim bahse melek, şeytan, bir elde topraktan mamul Âdem, Havva karıştırılmaz.

Enis Buhari Efendi merakla boynunu uzattı ve hâlâ sırtında bol yenli cübbesi varmış gibi kollarını sallayarak:

— Kitaba inanmayalım. Allah’ı tanımayalım. Ya bu âlem nasıl hâdis oldu⁵⁷?

⁵⁵ mülhit: Tanrı’yı inkâr eden

⁵⁶ ensal: nesiller

⁵⁷ hâdis olmak: ortaya çıkmak

— Âlem, daha doğrusu âlemler hâdis olmadı. Hep bunların mayaları olan eter, mine'l-ezel⁵⁸ mevcuttu... Bütün kâinatı muhit⁵⁹ görünen fezanın ademi, yani yokluğu farz olunabilir mi? Hiçbir Allah, hiçbir kuvvet bu sonsuz şeyi havası kaçmış çocuk oyuncuğu bir balon gibi avucu içinde buruşturup da cebine koyamaz.

4

Gittikçe kızışan bahsin varacağı neticeyi biraz endişe ile bekleyen başmuharrir, misafirlerine birer kahve ısmarladı. O, ne bütün filozofun ne de vaiz hocanın fikri taraftarıydı. Binaenaleyh⁶⁰ dedi ki:

— Sizi birbirinizden fıkren ayıran uçurumlar var. Müsaade ederseniz ben de aranızda mutavassıt⁶¹ bir vaziyet alayım.

Filozof — Buyurunuz efendim. Münakaşamız makul fikirler için açıktır. Makul olmayanları bile ret maksadıyla dinleriz.

Enis Buhari — Beyefendi buyurunuz. Yardımınız elbette batıla değil, hak için olacaktır...

Başmuharrir — İlimler, fenler tetkiklerinde hiçbir yasak dinlemezler. Hakikate varmak için her mâniayı⁶² yıkarlar. Ancak dinler milyarlarca insanların dünyevi uhrevi salah ve selamet imanıyla dönmüş oldukları mukaddes birer mihrap sayıldıkları için onlardan koyu inkâr şeklinde tezyifle⁶³ bahsetmek de caiz görülemez...

Enis Buhari iskemlesi üzerinde iki defa kalkıp oturarak:

— Ağzını öpeyim beyefendi...

Filozof, yüzünde gezinen gülümsemeyi genişleterek:

— Bugünkü şekliyle dinin ilim ve felsefe karşısında tutunabilmesine imkân yoktur... Her şey ilerlesin, değişsin, yalnız dinler on

⁵⁸ mine'l-ezel: ezelden beri

⁵⁹ muhit: kuşatan

⁶⁰ binaenaleyh: bunun üzerine

⁶¹ mutavassıt: aracı

⁶² mânia: engel

⁶³ tezyif: değersizce

beş yirmi asır evvelki çocukluklarını muhafaza ederek gene âlemce muta⁶⁴ olsunlar. Bunu akıl kabul etmez.

Başmuharrir — Dinî itikatlarda, rivayetlerde riyazi⁶⁵ katiyet aranmaz. Dinler metafizikî müphemiyetlerle⁶⁶ dolu birer maneviyat âleimidirler. Herkes, evet herkes, onları ruhani uyanıklığının derecesine göre tefsiren kabul eder. Ne yapalım, beşeriyet en vahşilerinden en medenilerine kadar putsuz, Allahsız, itikatsız yaşayamıyor. Boşluklardan korkuyor. Tutunacak bir temel arıyor... Dindar büyük filozoflar bulunduğunu inkâr edemezsiniz. Binaenaleyh felsefe, tetkiklerinde mâni tanımayarak hırçın görüşlerle ilerlesin fakat dinle pek tepişmesin, onu kendi hâline bıraksın... Bugün felsefe dine uyamıyorsa emin olunuz yarın din felsefeye uyacaktır...

Vaiz Enis Buhari'nin ağzı yarım karış açıldı. Beşerin hayatında dine de felsefeye de zarurî yer veren bu sözleri büyük bir alaka ile dinliyor, biraz kendi cehlini anlar gibi oluyordu. Onun da dinden şüphelendiği noktalar yok değildi amma koyu taassubu hasebiyle bunları derinleştirmekten korkuyordu. Şimdi filozofa döndü. Onun vereceği cevabı dikkatle bekler bir vaziyet aldı...

Filozof bu sefer gülümsemedi. Çatkın, ciddi bir suratla başladı:

— Felsefe birçok asırlar dinin yarıdakılığını yaptı. Fakat her adımda ayaklarını köstekleyen efendisinin bu uşaklığından artık kurtuldu, ilk zamanların cahil adamları kendilerinden daha cahil-lere karşı Allah ve din namına hiçbir ölçüye uymayan gülünç yalanları uydurdukça uydurmuşlar. Sonra müfessirler gelmiş, bunlara daha gülünç kulplar takmaya uğraşmışlar. Kimi cennetten kovulan Âdem'i Seylan Adası'nda Not Dağı'na, Havva'yı Hicaz civarına indirir, diğeri buna itirazla başka hübut⁶⁷ mahalleri tayin eder. Sonra hübut tarihinde müverrihler⁶⁸ ihtilafa düşerler. Nihayet bu tarihin miladı İsa'dan 5584 ve Hicri'den 6216 yıl evvel olduğu kabul edi-

⁶⁴ muta: itaat edilen

⁶⁵ riyazi: matematiksel

⁶⁶ müphemiyet: belirsizlik

⁶⁷ hübut: iniş

⁶⁸ müverrih: tarihçi

lir. Görüyor musunuz aslı faslı olmayan ilk büyük yalanın üzerine yığılan diğer yalanları. Cennet neresi? Onun çamurundan yapılmış bir adam ara yerdeki yüz binlerce fersahlık havasız boşluklar içinde boğulmadan buraya nasıl iniyor? Bu adamlar kâinatı kendi idrakleri derecesinde küçültüyorlar, adileştiriyorlar.

Başmuharrir — Vakıa dinlerde safdilane rivayetler vardır. Bunlar o zamanlardaki insanların zihniyetlerine göre söylenmiştir. Onlara başka türlü din telkini kabil olamazdı.

Filozof — Peki cahiliyet zamanlarında pişirilip kotarılan bu kokmuş aşları yirminci asır insanların önlerine nasıl koyuyorlar? Hübut tarihlerinin son rakamlarına dikkat ediyor musunuz? 84 ve 16... Ne bir eksik ne bir ziyade. Bu uydurma vakanın tarihlerini tespitte gösterilen bu katıyet kadar gülünç ne tasavvur olunabilir? Kable't-tarihi, yani tarihten evvelki zamanlardan bahsedecek müverrihler, *préhistorienler*⁶⁹ tam âlim kimseler olmalıdır. Bunların jeoloji, botanik, zooloji, anatomi, antropoloji, etnografi ilimlerini mükemmelen bilmeleri şarttır. Cennetten kovulan çamurdan mamul bu bir çift insan hangi dilden konuşurlardı? Tabiatın en muğlak sırlarını keşfedivermekte dinler için hiç güçlük yoktur. Onlar bir üfürükle çamuru canlandırırlar. Diğer bir üfürükle istedikleri dilden konuştururlar...

Başmuharrir — Evet dinlerin bu rivayetleri çok safderuncadır. Fakat ilimler tabiatın esrarı hakkında son sözlerini söyleyebilecekler mi?

Filozof — Söyleyemeseler de uydurmayacaklardır. Tetkiklerinde derin tecrübe usulleri, büyük ihtiyarlarla yürüyeceklerdir. İnsaniyet herhangi bir hakikat derecesine ancak bu sayede vasıl olabilecektir. Çamurdan adam ve kadını dinler mitolojisinin müzesine kaldırdıktan sonra müesses⁷⁰ itikatlardan hiçbirine iltifat etmeksizin şimdi bağlantısız, serbest serbest düşünelim. Biz kimiz? Şurada burada kendi kendine yetişiyor gibi biten ebegümecinin bile kâinat ka-

⁶⁹ *préhistorien*: tarih öncesini araştıran bilim insanları

⁷⁰ müesses: kurulmuş

dar eski bir tarihi vardır. Biz kendi yaradılış tarihimizi bilmiyoruz. Biz ne cennetten kovulduk ne gökten indik. Biz bu toprağın üzerinde doğduk... Amillerimiz erkek kadın iki insandır. Bu insanlar da gene kendileri gibi insanlardan doğmuşlardır. Şimdi biz neslimizin iptidasını⁷¹ arayacağız, nereden başlıyor...

5

Enis Buhari Efendi bu kâfirane sözler karşısında sakalını sıvazladı, sıvazladı, yüreğinde kıvrılan bir “Acaba?” istifhamıyla düşünüyor fakat gene derhâl taassup ciheti galebe ederek düştüğü bu ufacık tereddütten dolayı kendi kendini lanetliyor, deruni⁷² istiğfarlar⁷³ çekiyordu. Nihayet gene dayanamadı, sordu:

— Demek ki semavi tebliğlerin hiçbirine itibar etmeyerek kendi kendimizin ne olduğumuzu arayacağız?

Filozof — Şüphesiz. Eğer biz dinin nehyettiği⁷⁴ şeylerden tamamıyla çekinmiş olaydık bugün çöllerde yaşayan bedevilerden hiç farkımız kalmazdı. Resim yasak, heykel memnu, musiki günah, güzel sanatlara ve eğlencelere dair neler varsa hep bunlar lehvül-lüup⁷⁵ namı altında toplanarak meşgullerini maazallah cehennemlik eden şeylerden sayılır. Din sopalarının insanları kakıştırdığı bu türeye⁷⁶ gidileydi bütün dünya miskinler tekkesine dönerdi. Hâlbuki bugün medeniyetin eğlencelere ne kadar geniş yer verdiğini görüyorsunuz...

Başmuharrir — Efendim dinlerin bu şeyler hakkındaki memnuiyetleri buyurduğunuz derecede şiddetli değildir. Sonradan sonraya kaba sofular haddi tecavüzle işi azıtmışlardır.

Filozof sesini yükselterek:

⁷¹ iptida: başlangıç

⁷² deruni: içten

⁷³ istiğfar: tövbe

⁷⁴ nehyetmek: yasaklamak

⁷⁵ lehvül-lüup: oyun, eğlence

⁷⁶ türe: gelenek

— Halkı cehennemle korkuta korkuta nefes alamayacak bir hâle getiren bu vaiz efendiler değil mi?

Enis Buhari Efendi, cehennemden, zebanilerin ateşli topuzlarından, gırtlığını yırtarcasına haykırarak bahsettiği zaman karşısında istiğfarlarla titreyen bir cemaat görmeye alışmıştı... Çok dar ve kaba dinî tetebbu⁷⁷ bu sadette çene yarışına çıkmaya pek müsait olmadığı için sıkılıyor, elinden gelse hemen oracıkta filozofu boğuvermek şiddetlerine düşer hâller geçiriyordu. Filozof, bu din umacılarından⁷⁸ öç almak fırsatını kaçırmayarak devam etti:

— İnsaniyetin dinî masallarla oyalandırıldığı artık yetişir. Bu dünya ne bir haftada yaratılmıştır ne altı ayda ne on senede... Hocam, kulağını bana ver, aç gözünü... İlk nebülözün⁷⁹ güneşten ayrıldığı zaman takriben bir trilyon seneden fazla tahmin olunuyor. Bu rakamların ifade ettikleri miktarı kavrayabilecek kadar tadadü terkimde⁸⁰ kuvvetli misiniz bilemiyorum. Düşününce bu sayı insana baş dönmesi getirir. Ve sonra güneşten kopan bu ateş parçasının muhiten soğuyup kabuk bağlamaya başlaması için de iki milyar sene hesap olunuyor. Bu hesaplar ne gökten kitapla inmiş ne de Cebrail aleyhisselam vasıtasıyla tebliğ olunmuştur. Bu meseleye taalluk eder ilimler, fenler üzerinde çalışılarak tespite uğraşılmıştır. Tabakatü'l-arz âlimleri, bu toprağın tarihini gayrimüsavi beş bölüğe ayırıyorlar. Ben size jeoloji dersi verecek değilim. Kısaca söyleyeyim ki bu devirlerin de araları milyonlar ve yüz binlerce yıllar sürmüştür. Her devrin tabakalarında tesadüf edilen eserler ve müstehaseler⁸¹ delaletleriyle⁸² hükümler veriliyor. Birinci devirde balıklar, ikincide kurbağalar, zahifeler yani sürünen hayvanlar, üçüncüde kuşlar ve memeliler, dördüncüde insan görülüyor. Yeryüzünde hayatın ne zaman başladığını takriben bile tayin mümkün

⁷⁷ tetebbu: araştırma

⁷⁸ umacı: öcü

⁷⁹ nebülöz: bulutsu

⁸⁰ tadadü terkim: sayma

⁸¹ müstehase: fosil

⁸² delalet: yol göstericilik

değildir. Bu hususta kabul edilebilecek bir şey varsa o da soğumaya başlamış olan suların yetmiş derece hararete yaklaşmış olduğu zamandan evvel arz üzerinde hayat olamayacağıdır. Yeryüzünde hayat en basitten, en küçükten başlıyor. Uzviyette⁸³ gittikçe tekemmül ederek⁸⁴ nevlere, cinslere ayrılıyor. Böyle böyle insan vücuda geliyor. Biz bu iptidai⁸⁵ adamları yaşadıkları mağaralarda bıraktıkları eserlerden, kullandıkları şeylerden ve bulduğumuz iskeletlerinden tanıyoruz. Bu bahse girişmek için insanla maymun uzviyet ve iskeletlerinin teşrihi⁸⁶ farklarını, ana rahmindeki ceninlerin teşekkül ve birbirine benzerliklerini, kanların tabiatlarını iyice bilmeliyiz. Tabiat mikyasında maymun, insana en ziyade benzeyen mahluktur. Muhtelif nevlere arasında insana en çok yaklaşan maymun tipine de *anthropoide* denilir ki manası âdeta “yarım adam” demektir. Biz bu antropoitlerden tekemmülen ayrılıp da mı insan olduk? Mesele bu vadide iken 1891’de Eugène Dubois isminde Hollandalı bir asker doktoru Java Adası’nda ve üçüncü ile dördüncü devir arasındaki toprakta, bir kafatasıyla bir uyluk kemiği ve üç diş keşfeder. Yapılan tetkiklerde bunların antropoit maymunuyla insan arasındaki mutavassıt üçüncü bir mahluka ait olduğu anlaşılır. Ve buna da *pithecanthropus erectus* yani “iki ayak üzerinde dik yürüyen maymun adam” namı verilir. Antropoitlerden daha ziyade insana yaklaşan bu tipe ne diyeceğiz? Bu maymun adamın nesli, yeryüzünden bütünü munkariz olmuş⁸⁷ mudur? Yoksa hâlâ yaşayanları var mıdır? Büyük ormanlardan geçenlerin bazen böyle insana benzer tüylü bir mahluka tesadüf ettikleri işitilmiyor değil... İşte ben bunu arıyorum. İnsan, tekemmül ede ede doğruca kendine mahsus bir nesilden mi geliyor? Yoksa kendine çok yaklaşan bu hayvanlardan mı ayrılıyor? Adına *primates* denilen, memeli hayvanlardan maymunlara dair olan zümreye bugünkü tasnifte insanları da sokuyorlar. Meseleyi ne tarafından alırsak alalım, yeryüzündeki nebati ve hayvani ilk

⁸³ uzviyet: organizma

⁸⁴ tekemmül etmek: olgunlaşmak

⁸⁵ iptidai: ilkel

⁸⁶ teşrihi: anatomik

⁸⁷ munkariz olmak: son bulmak

hayat, tek hücreden başlayıp sonradan muhitlere göre tekemmülen hesapsız nevlere ayrılmış olduğu için solucan, salyangoz, kertenkele, köpek balığı, ayı, maymun, domuzla bir asıldan gelme kardeşlerimiz...

Müzeleri gezmezden, teşrih ve fizyoloji kitaplarını karıştırmazdan, toprak tabakalarını kazarak müstehaselerle uğraşmazdan evvel kendi vücutlarımızı yoklayalım. Hiç şüphesiz ki neslimizin ilk zuhurunda biz tamamıyla bugünkü şekilde değildik. Birçok istihaleler⁸⁸ geçirerek bu hâli bulduk. Parmaklarımızın uçlarındaki tırnaklara bakalım. Bunlar nedir? Tabiat bunları bize vahşet zamanımızda canavarlar gibi silah makamında kullanmak için vermiştir. Bugün de birbirimizi tırmalamadığımız gayrivaki bir şey değildir. Zekâmızla taarruz ve müdafaa aletleri icat ettikten sonra eski surette kullanılmalarına ihtiyaç kalmayan tırnaklı pençe bugünkü el şeklini almıştır. Bununla beraber bazı hanımlar uçlarını sivriltilip kan rengiyle cilaladıkları bu aletleriyle ilk vahşetlerden çok ayrılmamış olduklarını lütfen hatırlatıyorlar. Medeni kadın, yırtıcı bir kedi remzini işte kıvılcıktır tırnaklarında taşıyor.

Köpekteki azı dişleri bizde de vardır. Bizdeki eski kitaplar bunlara esnan-ı kelbiye⁸⁹ demekten çekinmemişler, Fransızlar da *canine*⁹⁰ tabiriyle bu benzerliğe vazıh işarette bulunmuşlardır.

Bir de kuyruk sokumumuza el atalım. Tesmiye⁹¹ sık değil mi? Şimdi düşerek koptuğu yeri bırakan bu eski kuyrukçugumuzun itirafı acaba hangi ananelerden devren zamanımıza kadar geliyor? İçimizi dışımızı şöyle bir yoklarsak bugünkü neviyetine mağrur⁹² insanın dünkü hayvan olduğuna dair ret kabul etmez çok delillere tesadüf ederiz. Büyükler kadar tam terbiye almamış olan çocuklar hayvaniyete daha yakındırlar. Kavga ederken birbirini ısırırlar. Kuyruktan kurtulduğumuz için kendimizi onlardan çok uzaklaşmış

⁸⁸ istihale: başkalaşım

⁸⁹ esnan-ı kelbiye: köpek dişleri

⁹⁰ *canine*: köpek

⁹¹ tesmiye: isimlendirme

⁹² mağrur: kendini beğenen

saymayalım. Maymunların büyük cinslerinden kuyruksuzları da vardır. İnsana benzeyenlerin dişleri de bizim gibi otuz ikidir. Hayat, sicilinde maymunların bizim öz amcazadelerimiz olduklarını gene tekrarlıyorum. Malais⁹³ lisanında orangutan, “orman adamı” demektir.

6

Enis Buhari Efendi, kızıl alev karışık, dumanı çarpık tüten bu münkirane⁹⁴ musahabeden⁹⁵ âdeta bir baş dönmesiyle ayrılmıştı. Kâfir filozofu mat edemediğine teessüften çatlıyor, hele insanlığın domuzla akrabalığı iddiasına bir türlü tahammül edemiyordu. Filozofu yerden yere çarpmak için ne yapsın, kimlere başvursun? Bu yalnız kendinin başaramayacağı bir işti. Yardımcılar lazımdı... İnsanlığın şerefini kurtarmak için bu mücadelede kendisiyle birleşecek kafadarlar bulmalıydı.

Birdenbire aklına kendi ayarında şiddetli makale yazan Ruşen Zamir geldi. Fakat bu zat kimdi? Neredeydi? Bunu nasıl anlasın? Matbaa koridorunda biraz düşündükten sonra gene muharrirlerin odasına başvurarak kapıdan sordu:

— Efendim, Ruşen Zamir imzalı makalenin sahibini tanıyor musunuz?

Yazı müdürü işten baş kaldırarak cevap verdi:

— Münakaşa gittikçe şiddetlendiğinden ortaya haysiyete dokunur ileri geri münasebet almaz sözler saçılıyor. Bu cihetle bahse karışanların semtlerini, hüviyetlerini kaydetmek istiyoruz. İlk önce siz kendinizi tasrih⁹⁶ ediniz.

— Bendeniz, Mollazâde Enis Buhari’yim. Karagümrük’te, Narh Sokağı’nda, 17 numarada otururum.

Yazı müdürü bu sözleri kaydettikten sonra:

⁹³ Malais: Malezya

⁹⁴ münkirane: inkârcı

⁹⁵ musahabe: sohbet

⁹⁶ tasrih: tanıtmı

— Ruşen Zamir imzası müsteara benziyor. Tahkik ettik. Bu zat Unkapanılıymış... O semtte bu isimle kendini herkes tanırmış...

— Pekâlâ... Teşekkür ederim efendim... Ya o dinsiz herifin semtini sorabilir miyim?

— Dinsiz herif kim?

— Filozof olacak o mervan...

— Affedersiniz Enis Efendi... Bahis, insanın arz üzerindeki menşei hakkındadır. Bu mesele ilmî bir şekilde münakaşa edilebilir. Buna din karıştırmamanın münasebeti yoktur. Herkes kendi vicdanınca peyda edebildiği bir itikat üzerine yürür gider. “Şuna inan, buna inanma” diye kimseye karşı icbar⁹⁷ salahiyeti takınılamaz...

— Ya maymunu bana baba, domuzu amca yaparlarsa?

— Bu bir faraziyedir⁹⁸. Hayvan, insan, hepimiz iman ettiğiniz o vahdaniyetin⁹⁹ eseriyiz. Cenab-ı Halik, menfur¹⁰⁰ hiçbir şey yaratmaz. Bu kendi kısa düşüncemizce sapıttığımız büyük bir yanlışlıktır. Kendimizi bütün mahluklardan üstün görmek hatası...

— Aramızda büyük bir yanlışlık var ama bu hatanın asıl hangi cihete ait olduğunu Halik-i kevn ü mekân¹⁰¹ bilir. Filozofun semtini biliyorsanız lütfediniz...

— Bilmiyorum...

— Bahse karışanların hüviyetlerini kayıt buyurduğunuz hâlde asıl elebaşının semtini bilmemek açık bir tecahül¹⁰² sayılmaz mı?

— Filozof oldukça maruf bir zattır. Ne zaman olsa semti, hüviyeti tahkik olunabileceği için bu ciheti ihmal ettik...

⁹⁷ icbar: zorlama

⁹⁸ faraziye: varsayım

⁹⁹ vahdaniyet: Tanrı'nın bir olması

¹⁰⁰ menfur: nefret edilen

¹⁰¹ Hâlik-i kevn ü mekan: kâinatı yaratan

¹⁰² tecahül: bilmezden gelme

— Onun ilmiyle amil olmadığım için bu bahis açılmaya kadar marufiyet¹⁰³ bizce meçhuldü. Neyse, icap edince bu mülhidin ne idüğünü arar öğreniriz...

Enis Buhari çekildikten sonra yazı müdürü arkadaşlarına dönerek:

— Dikkat ettiniz mi, meseleden bahsederken herifin gözleri sansar gibi parlıyor. Filozofun semtini öğrenip de ne yapacak? Herhâlde hayra yorulacak bir niyette olmamalı... Muallâ Efendi'yi görüp de ihtar etsek... Kendini sakınsın.

7

Enis Buhari Efendi matbaadan çıkınca Balıkpazarı, Keresteciler doğru Unkapanı yolunu tutturdu. Tıpkı hazmı nakabil ağır şeyler yiyip de istifra etmek isteyen bozuk mideliler gibi işittiklerini hemen dışarı dökmek telaşındaydı.

Unkapanı'na geldi. Sokakta bir iki kişiye sordu. Ruşen Zamir ismini tanıyan olmadı. Nihayet birisi:

— Ha anladım siz Hayrullah Efendi'yi arıyorsunuz, dedi.

Enis Buhari biraz taaccüple¹⁰⁴:

— Ruşen Zamir'le Hayrullah Efendi arasında çok fark var.

— Öyledir fakat onun asıl adı Hayrullah'tır. Gazetelerde yazdığı makalelerde Ruşen Zamir müstearını kullanır... Hayrullah Efendi insanın maymundan azman olduğu meselesinden dolayı şimdi çok sinirli bir hâledir. Eğer siz de bu fikrin taraftarlarındansanız peşin söyleyeyim, yersiniz dayağı... Güçlü kuvvetli bir adamdır.

Enis Buhari Efendi, Hakk'a münacat eder gibi kollarını havaya kaldırarak bağırdı:

— Haşa... Haşa... Ben de bu dertle sinirlenmişlerdenim. Şiddetli reddiye yazan Enis Buhari, işte o benim...

¹⁰³ marufiyet: tanınma

¹⁰⁴ taaccüp: şaşkınlık

— Öyle ise âlâ... Gidiniz Hayrullah Efendi'yle kucaklaşınız. Koklaşınız. Dertleşiniz...

— Bu zatiâli kadri¹⁰⁵ nerede bulabilirim?

— Pek kolay yerde... Şuracıkta Cafer'in kahvesinde...

Enis Buhari kendisine işaret olunan Unkapanı Köprüsü'nün sağ cihetindeki kahveye doğru yürüdü.

Kahvenin önüne atılmış iskemlelerde oturan müşterilerden kimi gazete okuyor kimi nargile çekiyor, birkaçı da iki tavla oyun-cusunun başına birikerek vururdu vurmazdı diye gürültü ediyorlardı.

Enis Buhari, elindeki maşayı şak şak yaparak ortada gezinen tâbiden¹⁰⁶ sordu:

— Bu müşterilerin içinde Hayrullah Efendi hangisi?

Tâbi gösterdi:

— Nah işte kenarda gazete okuyan şu efendi...

Enis Buhari büyük bir huzura çıkanların aldıkları hürmet tavrını andırır bir göğüs kavuşturuşla Hayrullah Efendi'ye doğru ilerleyerek:

— Efendim zatı kemalât semirinize kendimi takdime geldim.

Hayrullah Efendi biraz şaşladı. Bu ihtiramkâr¹⁰⁷ adamın yüzüne bakarak ne diyeceğini bekledi...

Öteki devam etti:

— Enis Buhari bendeniz...

Beriki sevinç telaşıyla elinden gazeteyi attı. Ayağa kalktı. Küçük bir helecanla:

— Vay fezailmendim¹⁰⁸ sizi gökte ararken yerde buldum.

Enis Buhari hararetle başladı.

¹⁰⁵ zatiâli kadr: değerli insan

¹⁰⁶ tâbi: kahveci çırağı

¹⁰⁷ ihtiramkâr: saygılı

¹⁰⁸ fezailmend: faziletli insan

— Efendim mesele malum... Bir futbol topuna yanlış bir tekme atılsa gazetelerde her ağızda kıyamet kopuyor da herif-i naşerif¹⁰⁹ bütün insaniyet-i mübecceleyi¹¹⁰ maymun zürriyetinden getiriyor, dudağını kıpırdatan olmuyor... İnsani şerefimizi bu dereceye kadar kaybettik mi? Sizin makalenizi gazetede görmemiş olsaydım artık her şeyden ümit kesecektim... Elminnetullah¹¹¹, dedim, Hak yoluna söyleyenler de daha varmış...

— O (*İnsan Önce Maymun muydu?*) kitabını, o menfur eseri okuduğum zaman bütün irademi kaybettim... Şiddetle, nefretle, aleyhte söylendikçe etrafımdakiler itirazlarımı ciddiye almayarak gülüşüyorlar, meseleyi âdeta bir eğlence mevzusu yapmak istiyorlardı.

— Hele şöyle buyurunuz...

dedikten sonra tâbiye seslendi:

— Gel Cemal, sor bakalım, efendi hazretleri ne emir buyururlar? Kahve mi çay mı?

Karşısına dikilen Cemal'e Enis Buhari:

— Şekeri karar bir kahve...

Arkasından Hayrullah Efendi ilave etti:

— Kestane suyu olmasın...

Bu tembihi, içeriden işiten kahveci bir tariz¹¹² sayarak:

— Kestane suyu Sarıyer'dedir. Burada ne gezer, dedi.

Bu iki fikir dostu birbirine kavuşmak sevincinin coşkunluğuyla kahvecinin bu cevabını duymadılar. Karşı karşıya iskemlelere oturdular. Şimdi birbirinin ağzına bakıyorlardı.

Yazdıkları makalelerin şiddetlerinde birbirinin gururunu kabartmak için söz ararlarken Hayrullah Efendi sordu:

¹⁰⁹ herif-i naaşerif: şerefsiz adam

¹¹⁰ insaniyet-i mübeccele: yüce insanlık

¹¹¹ elminnetullah: elminnetülillah, Allah'a minnet edildiğini ifade eden söz

¹¹² tariz: iğneleme

— Mir-i muhterem, aleyhte evvelkinden şedit birkaç makale daha yazmak fikrinde misiniz?

— Sade yazmak fayda vermez...

— Daha ne yapılabilir?

— Çok şey...

— Ne gibi mesela?

— Nazariyattan fiiliyata geçmek...

Hayrullah Efendi tuhaf bir sırtışla:

— Herifi pataklamak mı?

— Sözlerini geriye aldirtarak başka türlü onu susturmak kabil olmaz... *Dikkat* matbaasında konuşurken en son yediği haltı bilseniz o mervan için dayağı bile az görürsünüz...

— Bütün o hezeyanların üzerine daha ne herze¹¹³ karıştırdı?

— Herzeden çok öteye bir şey... Âdeta necaset¹¹⁴ karıştırdı.

— Vay imansız habis!..

— Hazreti Âdem'i çamurdan mamul kaba bir heykel tarifiyle reddettikten sonra maymunun ebülbeşer¹¹⁵ olduğu hakkında gene birçok deliller getirdi. Ve nihayet domuz bizim cetbecet¹¹⁶ muhterem amcamızdır dedi...

Hayrullah Efendi iskemlesi üzerinde bir karış yükselip oturduktan sonra:

— Vay yezit herif... O kendi hesabına domuzun amcalığını kabul edebilir. Fakat biz Hazreti Âdem Safiyullah nesliyiz. Bunda asla şüphemiz yoktur...

¹¹³ herze: saçmalık

¹¹⁴ necaset: pislik

¹¹⁵ ebülbeşer: insanın atası

¹¹⁶ cetbecet: nesiller boyu

8

Bu esnada bakıra çalar kırmızı yanık yüzlü tombalak, kısa bir zat iskemlesini bu konuşan iki yeni dostun yanına çekerek:

— Hararetili hararetili ne konuşuyorsunuz? Gene maymun baba meselesi mi?

Hayrullah Efendi — Ne yapalım efendim? Bizim ağız sporumuz da bu... Derdimizi dışarı dökmesek zehirlenip verem olacağız. Rastgele bir adama “köpoğlököpek, eşşoğlueşşek” desek kızar... Herif bütün insaniyeti maymun yapıyor da aldırın yok... Arada bir kulağına fıslana fıslana galiba halk-ı âlem bu akrabalığı hoş görmeye alıştı... Biz maymuna zor tahammül ediyorduk. Fakat iş domuza dayanınca sabrımız büsbütün tükendi...

Hayrullah Efendi ufak bir helecan geçirir gibi biraz dinlendikten sonra:

— İkinizi birbirinize tanıştırayım... Enis Buhari Efendi, “Haşa Cedd-i Beşer Maymun Olamaz” makalesinin muharriri, Bahriyeden¹¹⁷ mütekait¹¹⁸, çok gezmiş çok görmüş, birkaç lisana vâkıf Ali Hulki Bey... Mahalle komşumuz...

Bu alaturkamsı takdimde Enis Buhari Efendi kısa bir temennadan sonra baş keserek dervişvari elini göğsüne bastırdı. Ali Hulki Bey sadece bir boyun kırdı.

Şimdi iki softa eskisi, bahse karışmak için yanlarına yaklaşan bu üçüncü zatın ne diyeceğini anlamak merakıyla yüzüne bakıyorlardı.

Ali Hulki Bey gülümsedi. Biraz düşünür gibi durduktan sonra:

— Efendim ben bu bahiste bu kadar sinirlenmeye değer bir ehemmiyet göremiyorum...

Bu sözden biraz daha sinirlenen Enis Buhari hemen ağız açarak:

¹¹⁷ Bahriye: Deniz Kuvvetleri

¹¹⁸ mütekait: emekli

— Şerafet-i beşeriye¹¹⁹ karşı yapılan bu mülhidane¹²⁰ hakarete nasıl tahammül olunur?

Ali Hulki Bey — Bu nazariye henüz katiyetle sabit olmamıştır ve olacağı da benzemez. Buna sizinki kadar taassup göstermeye mahal yoktur. İngiliz âlimi meşhur Darwin, 1859'da *Nevlerin Menşei*¹²¹ namıyla neşrettiği eserde bu nazariyeyi ileriye sürdü. O zaman da çok gürültüler oldu. Nazariyeyi şevkle, aşkla karşılayanlar bulundu. Fakat tetkikler ilerledikçe bu hüküm sonraları kuvvetini kaybetti. Bazı sıkı benzerliklere rağmen insanla maymunun arasına da umumi bakımdan uzviyet yaradılışınca uçurumlar vardır.

Hayrullah Efendi — Bu nazariyenin bir katakulli olduğu işte ilmen de görülüyor demektir...

Enis Buhari — Cenabıhak, Kur'an-ı Kerim'inde Âdem'i topraktan yarattığını sarahaten¹²² buyurdu. Artık bu nassa¹²³ iman etmeyip de meseleye ayı, maymun karıştırmak küfür değil midir?

Biraz kaşları çatılan Ali Hulki Bey — Böyle ilmî, fennî, kevnî meselelere din karıştırmamalıdır. Ta orta yaştan beri bu iki şey birbirisiyle mübarezede¹²⁴ ve hatta mukatelededir¹²⁵. Bu muharebede adım adım ilerleyen ilim, cehalet bulutlarını yırtarak nurlarını saçabilmek için çok kurbanlar vermiştir. Dinler bulundukları şekillerde kabul olunmuşlardır. Bugün onları ilimle muharebeye çıkarmak gene iman namına çok tehlikelidir... Çünkü ilimler bütün müesses itikatları yıkacak derecede kuvvetlenmişlerdir. Dini bir kalkan gibi, ilmin top tüfek ateşine karşı tutmayınız. Böyle şeylere karıştırmayarak semavi kudretini korumak için onu bulunduğu yüksek mevkiinde muhafazaya itina ediniz. Bugün dine yapılacak en büyük ihtiram

¹¹⁹ şerafet-i beşeriye: insanlığın şerefi

¹²⁰ mülhidane: imansızca

¹²¹ *Nevlerin Menşei: Türlerin Kökeni*

¹²² sarahaten: açıkça

¹²³ nas: kesin hüküm

¹²⁴ mübareze: çarpışma

¹²⁵ mukatele: savaş

budur. Onun leh ve aleyhinde birtakım hürmetsiz tetkiklere meydan vererek dindar yürekleri de yaralanmaktan sıyanet etmiş olursunuz.

Hayrullah Efendi bakışı biraz diklenmiş bir çehre ile:

— Ali Hulki Bey affedersiniz. Ben sizi bizden biliyordum. Meğer siz de ötedenmişsiniz...

Ali Hulki Bey — Hayır ben ne ötedenim ne beridenim. Ben ikisi ortasıyım...

Enis Buhari — İkisi ortası olmaz. Olunca tam imanlı olmalıdır. İşin içine zerrece şek¹²⁶ girince iman kalmaz...

Hayrullah Efendi — Frenkçe öğrenenlerin hep böyle dinleri zayıflıyor. Veyahut ki maazallah büsbütün kızıl bir münkir olup çıkıyorlar ortaya...

Ali Hulki Bey — Hocalarım, yanıyorsunuz. Frenklerde imanlılar çoktur. Kiliseler henüz kapanmamıştır. Hristiyan hükûmetlerin din namına bütçelerine koydukları sarfiyat müthiş bir raddededir. Dinlerle ilimler arasında çıkan mübayenetlerin¹²⁷ telifi¹²⁸ meselesini siz üzerinize almayınız. Bu, tasavvurlara sığmayacak kadar güç bir iştir. Bu ciheti müfessirlere bırakınız. Onlar türlü tevil¹²⁹ yollarıyla her şeye bir kulp takarak bu ihtilaftan mülayimleştirmek fennini bilirler...

Enis Buhari — Aman beyefendi ne söylüyorsunuz? Hak tevi-
le muhtaç mıdır? Semavi yazılara kulp takılır mı? Mesela “*İnne rabbekümullahüllezî halekas-semâvâtî vel’arda fî sitteti eyyâmin sümmestevâ ale’l-arşî*”¹³⁰ ayet-i kerimesi dururken dünyanın hilka-
tı hakkında Frenk kitaplarının, zogoloci, mogoloci, kokoloci, kaka-
loci filan diyerek karıştırdıkları milyonların, milyarların, katapiyos-
ların hezeyanlarına inanılır mı hiç? Kakalociyi söyleyenler Mösyö

¹²⁶ şek: şüphe

¹²⁷ mübayenet: ayrılık

¹²⁸ telif: uzlaştırma

¹²⁹ tevil: sözü çevirme

¹³⁰ Araf suresi 54 ayetten “Semaları ve arzı altı günde yaratan muhakkak ki sizin Rabb’iniz Allah’tır.” anlamına gelen kısım.

Corcaki veya Baron Kofticiyan yahut Sinyor Morşelaki değil mi? Hakkalinsaf biraz düşünelim, ötekini söyleyen kimdir? İmanla münevver akliselim hangisine inanır? Allah kimseyi şaşırtıp da imandan ayırmasın...

Ali Hulki Bey bu sözleri dudaklarını ısırıp gözlerini büyültrek dinledi dinledi, nihayet avucunu hocanın ağzına dayarcasına bir sükût işareti vererek:

— Susunuz molla efendi... Pabuçlarınızı yanı başınıza saklayıp da yüksek kürsüde yumruğunuzu tablaya vura vura enine boyuna taassup kabartmaktan sizi alıkoydukları günden beri birikmiş vaiz zehirlerinizi dökmek için galiba vesile buldunuz. Kur'an'da hasbel iktiza¹³¹ zamanın yeniliklerine uymak için de çok işaretler vardır. Fakat kör taassupla yumulan gözler bu izinleri görmüyorlar... Ta Garp Trablus'undan tutunuz da Fas'a kadar gidiniz, içerilere ininiz, bütün Afrika'yı, Hicaz'ı, Yemen'i, Hint'i, Cava'yı dolaşınız... Hep oralardaki Araplar, Müslümanlar Kur'an'a sizin tarzınızda mana verdikleri için kendi kendilerini afyonlayarak uyuştular. Beğenmedikleri keferenin¹³² elinde yarı esir hâline düştüler.

Muharebede sığındırıldıkları salip¹³³ gölgesi altından hilale kurşun atmak mecburiyetinde kaldılar. Hazreti Peygamber'in maksadı ise bu değildi. Bugün birçok Müslüman krallıklar, sultanlıklar İngiliz, Fransız ağırları içinde kıpırdanmaz birer kötürümlüktedirler. Gene bugün radyolardan, telefonlardan, şimendiferlerden, otomobillerden, tayyarelerden, hayretlere değer türlü fabrikalardan tutunuz da evlerimizdeki dikiş ve kıyma makinelerine kadar hepsi gâvur icadı diye istihfaf ettiğiniz¹³⁴ ellerin hayatı kolaylaştırmak için meydana getirdikleri mebrur¹³⁵ eserlerdir. Lisan bilmeyi yalnız istihkar ediyor¹³⁶ değil, âdetâ günah sayıyorsunuz. Bu kaba taassuba

¹³¹ hasbel iktiza: gerektiğinde

¹³² kefer: kâfirler

¹³³ salip: haç

¹³⁴ istihfaf etmek: küçük görmek

¹³⁵ mebrur: makbul

¹³⁶ istihkar etmek: hor görmek

karşı insan ne diyeceğini şaşırıyor. Taassup cehlin öz ve kör oğludur. Kendi göremediği için kimsenin doğruyu seçmesine, bilmeye uğraşmasına tahammül edemez. İster ki insanlar yirmi asır evvelki geriliklerinde demir atıp kalsınlar...

Enis Buhari — Beyefendi, artık yetişir... Biz fikrimize bir taraftar ararken gene bir mutarrıza¹³⁷ çattık. Biz sizi imana getiremeyeceğimizi anladık. Fakat siz de bizi ilhada¹³⁸ düşürebilmeyi aklınızdan geçirmeyiniz. Çok dil bilmenin, çok gezmenin neticesi buraya varıyorsa bırakınız biz vahdet köşemizde Hak ile yüz yüze itikâfta¹³⁹ kalalım.

Ali Hulki Bey sabırsızlıkla:

— İşte bu kadar! Zaten almış olduğunuz dinî afyonun miktarı bir daha ondan uyanabilmenin derecesini çoktan geçmiştir.

— Siz de Furkan-ı Azim'in "Biz onların Hakk'a idraklerini kapadık, ebediyen doğruyu göremeyerek asi, münkir kalacak ve yancaklardır," dediği cehennemliklerdensiniz.

— İlim, akıl, mantık sahalarında bahsi kazanamayınca hasmınıza bu ateşli cehennem sopalarıyla hücum etmek âdetinizdir. Birbiri-mizi iknaya imkân olmayan bu bahsi geçiyorum. Size mühim başka bir ihtarda bulunacağım. Ben yanınıza gelmezden evvel ikiniz baş başa konuşurken Filozof Muallâ Efendi'yi pataklamak kararına dair aranızda söz ediyordunuz, işittim... Gizli veya aşikâre böyle bir cürete kalkıştığınız takdirde en önce şiddetle aleyhinize döneceklerden biri de ben olduğumu unutmayınız...

İki hoca bozuntusuyla hakiki bir ilim muhibbi¹⁴⁰ arasında itidal ile başlayan bahis, kızışa kızışa bu son kerteye gelmişti. Devamında bir tarafın ötekini iknasınca bir fayda memul olmadıktan¹⁴¹ başka

¹³⁷ mutarrız: mütearrız, saldırgan

¹³⁸ ilhat: dinden çıkarma

¹³⁹ itikâf: ibadete kapanma

¹⁴⁰ muhip: seven

¹⁴¹ memul olmak: umulmak

fazla kızışmak istidadını alan kafalardan müessif¹⁴² bir hadise doğması ihtimali vardı. Binaenaleyh Ali Hulki Bey, Filozof Muallâ'yı siyanet hakkındaki ihtarını bir daha tekrarlayarak çekildi.

Hocalar mülhit saydıkları bu ikinci muarızlarının¹⁴³ arkasından kindar gözlerle bakakaldıkları esnada Enis Buhari lahavle tarzında başını sağa sola çevirip yüzünü buruşturarak:

— Mevlana, dedi, insanlara maymunluk isnadı bahsini bizim kadar ciddiye alan yok... Kimse buna kızmıyor. Gülüp geçiveriyorlar. İçime büyük bir şüphe arız oldu.¹⁴⁴

— Fazıl-ı muhterem, ne gibi şüphe?

— İnsanları soylu, soysuz iki kısma ayırıyorum. Soylular temiz cetlerden gelenler, soysuzlar maymun neslinden doğanlar... Aramızda maymun tabiatlılar çok var... Çıplaklıktan utanmayanlar, Hibonun şebeği gibi dans edenler... Ellerine geçenleri hemen yutanlar... Her ne görürlerse taklide yeltenenler... Manasız laflar söyleyenler, insani dili anlamayanlar, gelgeç huylu maymun iştahlılar, yüksek ilahi hislerden mahrum olanlar... Bir şeye kızdıkları vakit yaygara kopararak dişlerini gösterenler... Daha ne söyleyeyim... Surette insan, tıynetle maymun olanlar...

— Nihayet İngiliz filozof Mistır Darwin'in koluna mı yatacağız?

— İnsanlıklarının şerefini bilmeyip de maymunlukta iftihar arayanlara siz hayvan değilsiniz demek bize mi kaldı? Cenabıhak nelere kadir değildir. Belki insan suretinde maymun, maymun şeklinde insan yaratmıştır. Anamızı, babamızı tenzihen¹⁴⁵ söylüyorum ki bana da şüphe gelir gibi oldu...

— Böylelerine hayvan muamelesi mi yapmalı, insan muamelesi mi? Beşerî kayıta bunların mevkileri nedir?

¹⁴² müessif: üzücü

¹⁴³ muarız: karşı çıkan

¹⁴⁴ arız olmak: bulaşmak

¹⁴⁵ tenzih: ayrı tutma

— Çingene en soysuz saydığımız bir nesildir. Fakat insanlığı itibarıyla maymundan bir tabaka yukarıdır.

— Bu sözden ne netice çıkıyor?

— Maymunluğu nefislerinde kabul edenlerin çingeneden de bir tabaka daha aşağı olduklarını anlatmak istiyorum.

— Bu soysuzlardan pak insanlığımıza maymunluk bulaştırmak için ne yapmalıyız?

— Şeytan aleyhillemeye yapısını yapmalıyız...

— Yani recmetmeliyiz öyle mi?

— Elebaşı filozoftan başlamalı rast geldiğimiz yerde bunları bir âlâ taşlamalıyız...

9

Bizde halkça filozof tabirine verilen mana pek hoş gidecek gibi değildir. Bu sıfatı taşıyan insan dince ve ahlakça mübalatsız¹⁴⁶ tanınır. Ahirete, cennete, cehenneme inanmaz. Beşerî cemiyetleri inzibatta¹⁴⁷ tuttuğu sanılan bu korkulardan nefsinin muaf sayar. Bu açık düşünüşüyle aleladelere gidişlerine hiç uymayan zıt cihetlere sapıtır...

Filozof Muallâ Lâhutî Efendi, konu komşunun istihzalı bakışlarıyla üzerine yığıldıkları işte bu kocaman suçların ağırlıkları altında yaşıyordu.

Bütün bu kabahat kümesi üzerine tüy diken sunturlu bir şey daha vardı. Maymunluk nazariyesi... Filozofun bu teoriyle uğraşması etrafça birçok yanlış anlaşılmalara, fena tefsirlere yol açmıştı. Maymunluk nazariyesi, bütün insaniyete şümulü¹⁴⁸ düşünölmeksinin yalnız filozofa ve ailesine mal ediliyordu. Sanıyorlardı ki Muallâ Efendi'nin maymundan bir akrabası varmış. Zapt olunduğu yerden nasılsa zincirini koparıp kaçmış. Zavallı adam şimdi bu kuy-

¹⁴⁶ mübalatsız: aldırışsız, inanmaz

¹⁴⁷ inzibat: düzen, disiplin

¹⁴⁸ şümul: kapsama

ruklu amcasını arıyormuş. Roma'nın ilk hükümdarı Romülüs gibi tarihî hurafelerde nasıl kurt ve köpeklerle karışmış insanlar varsa bu da öyle olmuştu. Filozofun akrabasından bir kadın, maymunu bol bir ormanda kaybolmuş. Orada epeyce bir zaman kaldıktan sonra kucağında bir çocukla evine dönmüş... Halkın dedikodusu, durmayıp işleyen bir dişli çarktır. Kurtulmaya uğraştıkça daha ziyade tutulursunuz.

Muallâ Efendi, Sofular semtinde iç sokaklardan birinin sessizliğine gizlenmiş babadan kalma geniş, eski bir evde oturur. Sükna¹⁴⁹ buhranından bahsolundukça:

— Rahmetli atam bu damı bana bırakmayaydı sur haricinde çingenelerin yanı başına bir çerge¹⁵⁰ de ben kurmak mecburiyetinde kalacaktım!

der durur. Evin bahçesi büyük yemişli ağaçlarla doludur. İnciri, eriği, dutu, armudu mahallece meşhurdur. Üç çardak asması, birkaç cins bayağı üzüm yapar. Bereketli yıllarda kendileri yerler, komşulara dağıtırlar, artanı manavlara satarlar. Bahçede büyük tatlı bir kuyu vardır. Suyu gür ve soğuktur. Buz gibi içilir. Ona “bi’r-i mübarek”¹⁵¹ denir.

Filozof, iki oğlanla bir kız babasıdır. Onlara doğumlarının numara sırasıyla Arapça adlar koymuştur. Vahit, İsneyn, Selâse. Oğlanların büyüğü yirmi bir, küçüğü on dokuz, kız on altı yaşındadır.

Filozof düşünür. Dünyayı dolduran halk kütlelerinin siyasi, ahlaki, iktisadi ve ilaahiri gidişleri doğru olaydı bugün her memleketi kasıp kavuran içtimai fenalıklar azalmış olurdu. Bu itibarla asıl doğruluk belki halk gidişinin zıddına harekettedir.

Oğullarını sünnet ettirmedi. “Ne münasebet?” diyordu; “Allah’ın bunca farzları ihmal edilirken sünnetin yalnız bu kaydına bu derece itinalı olmak neden ileri geliyor? Yavrulara Müslümanlığın ilk cezası gibi bu acıyı çektirmekte ne mana var? Tabiat vücudu-

¹⁴⁹ sükna: ikamet edilen yer

¹⁵⁰ çerge: derme çatma çadır

¹⁵¹ bi’r-i mübarek: mübarek kuyu

muzda fazla bir şey yaratmamıştır. Böyle sanılanlar, henüz vazifeleri bilinmeyenlerdir. Sünnet, tıpkı dudağını yiyen, burnunu delen, bir kısım derisini yüzen iptidai kavimlerin hareketlerini andıran bir vahşettir. Vücutlarımızdaki herhangi bir uzvumuzu budarsak tabiat karşısı küfranla¹⁵² kendi kendimizi markalamış oluruz... Pek tuhaf şey, cennete gitmemize bu deri parçasının mâni olacağını zannetmek... Hilkatın verdiği bu kapağı gövdemizden koparıp atmak bir ibadet değil, yaradana karşı bir isyandır.”

Filozof bu vahşi âdetin lehinde yazan doktorların makalelerini de okumuştur. Onlara şu cevabı veriyordu:

— Düşününüz efendiler, dünya sekenesinin¹⁵³ milyonda kaçısı sünnetlidir? Ve sünnetsizlik yüzünden ne kadarı hangi illetlere uğramışlardır? Böyle bir istatistik gösterebilir misiniz? Bu ameliyenin husule getirdiği eksikliğin fizyolojik fena tesirlerinden bahse girişsek ilmî taraftarlarım çoğalır. Eğer sünnetin zannınız derecesinde faydası zahir olaydı şimdiye kadar bu âdetten çiçek aşısı gibi medeni dünyanın her tarafında taammüm ederdi¹⁵⁴.

Gene filozofu dinleyelim:

— Çocuklarıma din talim etmiyorum. Kant’ın dediği gibi, Allah var olsa bile vücudu akılla ispat olunamaz. Gayrimüspet üzerine kurulan temelsiz dinleri hangi uçlarından tutabiliriz? Onun içindir ki bunları biraz kurcalayınca manasızlıklar, tezatlar, tenakuzlar¹⁵⁵ sırtır durur. Hiçbir tekzip sesi veremeyen bu sonsuz meçhuliyetin mutlakiyetinden cesaretlenen yalancılar, onun namına uydurmadıkları gülünç masal bırakmadılar. Allah’ın memnu kıldığı yalanın bir günahı olaydı önce bu kaziplerin¹⁵⁶ dilleri tutulurdu. Asırlardan beri, asırlardan beri çocuk hikâyelerini geride bırakan kaba saba efsaneler kâh gökten melek indirirler kâh göğe insan çıkarırlar... Tevrat

¹⁵² küfran: nankörlük

¹⁵³ sekene: sakinler

¹⁵⁴ taammüm etmek: yaygınlaşmak

¹⁵⁵ tenakuz: çelişki

¹⁵⁶ kazip: yalancı

zamanından beri insanların akılları bir arpa boyu serpmemi mi ki? Hâlâ o menkıbe, hâlâ o saffet, hâlâ o cehalet!

Kendimin inanmadığım bir akideyi çocuklarıma nasıl talim edebilirim? Dinî moral sağlam olamaz.

Bu tıpkı çocuğa “Uslu otur. Yükte umacı var. Çıkarsa şimdi seni yutar...” demek kabîlinden korku vermeye benzemez mi? Çocuk büyüyüp de yükten umacı çıkmayacağını anladığı gün yapacağını yapar. Artık önüne geçilmez. Din namına bize telkin edilenlerin hep yalan olduğunu anlayınca yüreklerimizden dine ve dindarlara karşı bir gülümseme kabardı.

Çocuklarım henüz ufakken benden sormuşlardı:

“Baba Allah’ın evi var mıdır? Nerede oturur?”

Belki benden başka çocuk babaları da bu nevden suallere muhatap olmuşlardır. Yalanın büyük ahlaksızlık olduğunu tahziren onlara anlatmaya uğraştığımız hâlde Hak Teala hakkında kasten veya cehlen en küçük çağlarında bu yavrucuklara yanlış malumat vererek bu fazihayı¹⁵⁷ biz irtikâp¹⁵⁸ etmiş oluyoruz. Bu nazik mesele, pedagojinin en başına geçirilecek bir ehemmiyettedir. Birçok terbiye kitaplarında gördüğüm öğütler ise hiç hoşuma gitmedi. Ahlak, itikat ve hakiki terbiye çekirdeğinin teşekkülü anında çocukların kafalarını hurafelerle doldurmayı doğru bulanlardan değilim. Körpe dimağlara çakılan bu taassup çivilerini bazen oradan sökmek güç olacağını düşünmeliyiz. Ne yetiştirmek istiyoruz? Çömez mi insan mı?

Çocuğun bu sualine eski mahalle mektebi hocalarının verecekleri hazır cevabı tekrarlayacak değilim. Fakat ne diyeceğim? Güç mesele. Bizde hiçbir çocuk babasının böyle bir endişeye düşmüş olmasına ihtimal veremiyorum. Çocuklara büyüklerin anlayamadıkları Allah’tan bahsetmek, körpe dimağlarına sağlam fikir tohumları saçacak yerde o yaştakileri ahiretin cehennemiyle korkutmak, cennet mükâfatıyla morallendirmek ve sonra onlardan hayatta müspet

¹⁵⁷ faziha: rezillik

¹⁵⁸ irtikâp: işlemek

yararlıklar beklemek... Bir çocuğu olmadık şeylere inandırmak istemek, onu aptallaştırmaya uğraşmak demektir. Dürüst, müspet düşünebilmek hususundaki kiyasetlerini¹⁵⁹ boza boza zavallıları hiçbir şeyi doğru muhakeme edemeyecek bir hâle getirmek. Bununla beraber mesele, çocuğun bu sualini büsbütün cevapsız bırakmanın da mahzurunu gösteren bir nezakette idi. Hemen dedim ki:

— Çocuğum bu büyük âlimlere ait bir bahistir. Allah'ın ne olduğunu anlamak için derin ilimler bilmek lazımdır, büyüyüp de çok şeyler öğrendiğiniz zaman siz de bu meseleyle meşgul olabilirsiniz.

Filozof, rast geldiği dost veya hasımlarıyla hep böyle açıkça görüşürdü. Evinde nasıl vakit geçirir? Bi'r-i Mübarek'in yanına hasırını serer. Üzerine ufak şilte, yastıkları dizer. Kuyudan çektiği soğuk suya yemişleri atar. Bir tarafına da felsefe kitaplarını yığar. Dut ağacının gölgesi altında kâh yatar kâh yemiş yer kâh okur... Kendini en muhteşem saraylarda, köşklerde, en müferrih¹⁶⁰ yalılarda oturanlardan bahtiyar bilir.

Mütalaaları esnasında bazen cezbelenir. İnanmadığı Allah'ı arar gibi, müstehzi gözlerini göğe diker. Şikâyet makamında ellerini havaya uzatarak der ki:

— Hey Allah'ım! İnsanlar kendilerini manevi bir muhataba muhtaç gördükleri için kalplerinde seni yaratıyorlar. Niçin milyarlar da ancak bir ikimizin idraklerini açık bırakıp da hep ötekileri koyun sürüsü yapıyorsun? Eserlerini okuduğum bu filozoflar, bu harikulade büyük kafalar neler söylememişler, neler yazmamışlar? Fakat kimin kulağına girmiş ki? Giriyor ki? Bu sağır, kör, ahmak insaniyetin dimağı kendi lehine olan bütün yüksek hislere kapalı. Geçen asır filozofunun nazariyesini bu zamanda tekrarlayacak oldum. Başıma kıyametler koptu. Onlara hoş gelecek bir eser yazmak için ilmin üst tabakalarından ağılın dar ve hayvan kokan sahasına inmeli, onlarla beraber melemeli...

¹⁵⁹ kiyaset: anlayış

¹⁶⁰ müferrih: ferah

10

Filozof Muallâ Efendi'nin mahallece şayi¹⁶¹ dinsizliği, münkirliği bütün yürekleri onun aleyhine çevirmiştir. Artık o, şeytanlaşmış bir menfur, bir uğursuz sayılır. Mahallede bir kaza, müessif bir hadise vukua gelse hep onun şerrinden, meymenetsizliğinden bilinir. Bazen gizli eller evini taşıyorlar. Tebeşirle bahçe duvarlarına, kaplamalara, kapılara çirkin sözler yazıyorlar. İçeriye tahkir¹⁶², tehdit mektupları atıyorlar.

Filozof kendi kendine düşünüyordu:

— Ne tuhaf insanlar bunlar? Benim itikatsızlığımdan onlara bulaşan bir fenalık var mı? Herkes aklının varışı kadar düşünmekte hür değil mi? Halkın zihinlerini statik bir hâlde tutan, muhakemelelerini durduran asırlardan beri klişeleşmiş itikatları ben hazır lop yumurta gibi yutup da nasıl hazmedebilirim? Onlar benden mürailik¹⁶³ istiyorlar. Başımda sarık, elimde tespih, koltuğumun altınca koca bir tefsir ile beş vaktin namazını camide eda etmiş olsam o zaman mübarek bir zat sayılırım. Elim öpülür, duam alınır. Şu şekildeki kaba bir mürai ile benim gibi açık yürekli bir filozofun arasındaki büyük farkı takdir edemiyorlar...

İnsan Önce Maymun muydu? eserinden sonra halkın filozof aleyhindeki nefret ve hiddeti büsbütün arttı. Mahalle kahvesinde ona dair şöyle dedikodu oluyordu:

Salih Efendi — Okudunuz mu şaheseri? “Önce biz maymun muyduk?” diye herif soruyor...

Nuri Bey — Kimden soruyor?

Salih Efendi — Senden, benden...

Nuri Bey — Allah’a çok şükür. Bizim şeceremizden şüphemiz yok. Biz insan doğduk, insan kalacak, insan öleceğiz...

¹⁶¹ şayi: bilinen

¹⁶² tahkir: hakaret

¹⁶³ mürai: ikiyüzlü

Şerif Efendi — Maymunlar filozofun yedi göbek öteye halasını mı, büyükannesini mi ormana aşırılmışlar. Sonra kadın kucağında bir çocukla şehre dönmüş. Bu hakikat tevatüren¹⁶⁴ sabit. İşte Muallâ'nın silsilesine buradan maymun karışıyor... Bu kötü ihtilat¹⁶⁵, onun soyuna münhasır¹⁶⁶. Bundan bütün insaniyet-i tahireye¹⁶⁷ dokunur, bulaşır bir şey yok.

Murat Efendi, nargilesini fokurdatacak:

— Bütün aile büyükbabalarına nasıl da andırırlar... Fıldır fıldır ufacak gözler, ürkek, çarpık bakışlar, insan görünce hemen kaşılar...

Osman Efendi — Maymunlaşmak isteyenler varsa filozofun kızını alsın, oğullarına kız versinler...

Şerif Efendi — Soysuzların evlenmelerine mâni olmak hakkında kanun yapılacağına dair bir söz vardı. Hükûmete haber vermeli... Gafletle kimse bu soysuzlara karışmasın. Bu maymunluk vebasını o menhus¹⁶⁸ aile arasında sönsün kalsın...

Salih Efendi — Remzi Bey'in oğlu Şevket bu kitaptan bir tane almış.

Nuri Bey — Fiyatı?

Salih Efendi — 150 kuruşmuş...

Şerif Efendi — Hey kuzum, herif insanları bedava maymun yapmıyor. Bu yüzden para kırıyor.

Osman Efendi — Kitap çok satılıyor muymuş?

Salih Efendi — Ekmek peynir gibi... Haşa sümme haşa, içinde Âdem babamızın kuyruklu resmi varmış... Herkes onu görmeyi merak ediyormuş...

¹⁶⁴ tevatüren: söylentiye göre

¹⁶⁵ ihtilat: karışım

¹⁶⁶ münhasır: özgü

¹⁶⁷ insaniyet-i tahire: temiz insanlık

¹⁶⁸ menhus: uğursuz

Filozof aleyhinde böyle dedikodu kazanı kaynatılırken sokaktan Vahit geçiyordu.

Şerif Efendi — Bakınız bakınız ihtiyar maymunun büyük oğlu karşıdan gidiyor...

Osman Efendi — Bu delikanlı için sünnetsiz derler...

Şerif Efendi — Derler değil, hakikat böyle...

Salih Efendi kahveci tâbiine seslenerek:

— Mehmet, şu kabukluya bir söz at...

Mehmet kahve kapısından dışarı uğrayarak bağırır:

— Vahit!.. Vahit!..

Vahit aldırmaz, yoluna devam eder. Mehmet birkaç adım ilerleyerek sesini daha ziyade yükseltir:

— Vahit! Seni çingeneler arıyorlardı.

Vahit gene aldırmaz, yoluna gider.

Şerif Efendi onun yerine cevap verir:

— Çingeneler Vahit'i ne yapacaklarmış?

Mehmet bir kahkahadan sonra:

— Malum ya, çingeneler maymunu ne yaparlar?

Osman Efendi — Tef çalıp oynatırlar...

Tâbi Mehmet, kahve müşterilerinin teşvikiyle daha çirkin sözlerle arsızlanır. Fakat Vahit işitmemezlikten gelerek hiç aldırmaz. Yürür gider.

Salih Efendi — Yazık sana Mehmet, kızdıramadın...

Mehmet — Maymun lafla kızar mı? Ona güzel bir dayak atmalı ki ciyak ciyak bağırsın...

Şerif Efendi — İş böyle giderse bir gün o da olur.

11

Vahit birkaç adım yürüdükten sonra Ali Şeref'e rastladı. Bu gürbüz delikanlı, filozofun kızı Selâse'ye tutkun, binaenaleyh Vahit'in samimi dostudur.

Ali Şeref — Nen var Vahit? Betin benzin uçmuş.

Vahit — Nasıl uçmaz kardeş... Şuradan kahvenin karşı sırasından geçiyordum. Bana ağza alınmaz laflar atmaya başladılar. Kahveci oğlanı Mehmet'i aleyhime kışkırtıyorlar... O da bana pis pis ağzını bozuyor. Aldırmadım yürüdüm ama ıgıl ıgıl kanım içime aktı. Tıpkı kıs kıs köpek kızıştırır gibi...

— Gene aldırma. Ben o tayıncının ağız tadını veririm...

— Silah taşımaya başladım. Bir gün tahammülüm tükenecek, elimden bir kaza çıkacak...

— Pöh! Öyle ite karşı silah ne olacak? Avurduna iki yumruk, belinin ortasına üç tekme... İşte bu kadar, onun pis kanını döküp de başına mesele çıkarmaya ne lüzum var? Hele sen dur. Şuradan seyret...

Ali Şeref iri adımlarla yürüdü. Kahvenin ortasında dolaşan Mehmet'in suratına yaradana sığınarak bir patlangıç patlattı. Bir de öbür tarafına... Şakırtılar tavana aksetti. Kahve fincanları titredi. Tâbiin iki dudağı arasından kırmızı bir sicim uzandı.

Kahveci Emin Ağa koşarak bağırdı:

— Ne o Şeref Bey, bu kadar gözün önünde çırağımı öldürecek misin?

— İktiza ederse...

— Kabahati nedir?

— Yediği haltı o bilir.

Şeref tekrar Mehmet'in ensesinden kavrayarak:

— Ulan inek, söyle bakayım kahvenin önünden gelene geçene bir daha o pis dilini uzatacak mısın?

Mehmet eliyle ağzının kanlarını sile sile ağlayarak:

— Şeref Bey tövbe... Vallahi benim kabahatim yok. Bu efendiler söz at dediler ben de attım...

Şeref'te gözler dönmüştü. Oradaki ellilik altmışlık çürük çarık müşterilerden kimse kalkıp da müdahaleye cesaret edemiyordu.

Ali Şeref ensesinden Mehmet'i hâlâ:

— Söyle bakayım...

diye şiddetle sarsarken nihayet Salih Efendi:

— Bu kadar kişinin huzurunda bağırta çağırta adam dövmenin kanunen bir cezası olsa gerektir.

Ali Şeref, Mehmet'i hızla kahvenin ortasına kaktıktan sonra cevap verdi:

— Bana tatbik etmek istediğiniz cezadan siz kendinizi muaf saymayınız. Bu itin şimdi ne dediğini işittiniz ya: “Benim kabahatim yok, bu efendiler ‘Söz at.’ dediler, ben de attım...” Aleyhime tanzim¹⁶⁹ edeceğiniz iddianameye bu sözü de ilave etmeyi unutmuyunuz... Bu sersem oğlan dayak yiyorsa sizin teşvikiniz dolayısıyla yiyor. Ben böyle bir darba alet oluyorsam buna da gene sizin terbiye haricindeki hareketiniz sebep oluyor...

Kahveciye dönerek devam etti:

— Emin Ağa, çırağını böyle bir hayvanlığa teşvik ederlerken sen de “Burası umuma mahsus bir kahvedir, kimseyi gücendirmek istemem. Mehmet'in ahlakını bozmayınız efendiler!” dedikten sonra, “Ulan sus, dilini koparırım şimdi...” tekdiriyle çırağını da içeriye çağırmalıydın. Macera bu şekildedir. Şimdi ne isterseniz onu yapınız... Bu mahalle kahveleri artık böyle dedikodulara, dil uzatmalarına, gelen geçenlere sarkıntılık etme rezaletlerine mahal olmaktan kurtulmalıdır.

Ali Şeref oradakilerin suratlarına öfkeli öfkeli birer göz gezdirdikten sonra çıktı gitti...

O zamana kadar tıs duran kahve halkının dilleri gene çözüldü.

¹⁶⁹ tanzim: düzenleme

Osman Efendi — Hepimize ağır ders verdi...

Salih Efendi — Âdeta attı kantarlıyı gitti... Bir iki laf söylemek istedim. Bana hiç yardım eden olmadı... Niçin sustunuz?

Murat Efendi — Bu oğlan futbolcudur, atlettir, boksördür. Daha ne değildir ki baksanıza aygıra benziyor... İçimizde onunla belaya girmeye kalkışabilecek bir babayiğit göremiyorum.

Şerif Efendi — Boksör olsun, ne olursa olsun, biz bir kahve halkı o edepsizden ders almak zilletine katlanmamalıydık...

Salih Efendi — Vaktiyle onun anası Naciye aleyhinde az lakırdı söylenmedi.

Osman Efendi — Bu Ali Şeref'in, babasının oğlu olduğu hakkında şüphem vardır doğrusu...

Şerif Efendi — Benden de al o kadar...

Nuri Bey — Yahu bu genç, bize kahve dedikodusu hakkında epeyce acı bir ders verdi gitti. Bari arkasından yarım saat olsun dilimizi tatalım...

Kahvenin iç musluğunda ağzının kanlarını yıkamaya uğraşan çirak Mehmet oradan bağırarak:

— Vay babasının canına, iki ön dişim sallanıyor. Ben ona gösteririm. Yarın sabah köşe başında bekleyeyim de...

Salih Efendi — Haydi miskin sen de!.. Dayağı yerken maymun gibi titriyordun da şimdi mi pehlivan kesildin?

Şerif Efendi — Terbiyesiz... Bana onlar öğretiler diye bizi neden lafa karıştırdın sanki?

Mehmet — Birdenbire şaşırdım. Şimdi aklım başıma geldi. Benim ona yapacağımı görürsünüz...

Salih Efendi — Yediği tokatların tesiriyle oğlanın ağzından kanlar aktığını hepimiz gördük. Bir avukat bulalım da hep şahit yazılarak bir dava açalım...

Nuri Bey — Beni şahit yazmayınız. Ben geceleri buradan evime yalnız gidip geliyorum. Ali Şeref'in kendi çapında bir sürü

arkadaşı var... Onun anası aleyhinde laf söyleyen de düşünsün... Lakırdı Şeref'in kulağına giderse bilmem artık neler olur...

Salih Efendi — Benim sözüm yirmi sene evveline ait, geçmiş bir laf...

12

Enis Buhari ile Ruşen Zamir veyahut asıl adıyla Hayrullah Efendi, bu iki yobaz eskisi ilk görüşmelerinden sonra pek kaynaşarak âdeta canciğer olmuşlardı.

Enis Buhari haftada birkaç defa Unkapanı'na, bu yeni dostunu ziyarete geliyor, kahvede gürül gürül konuşturlarken arada bir etrafa göz gezdirerek ağızdan kulağa fısıldaşıyorlardı. Aralarında mahrem olduğu kadar mühim bir iş başlıyordu ama nedir?

Artık lakırdılarına karışmayan Ali Hulki Bey biraz uzaktan bu hâli seyrediyor, bu fiskostan şüphelenerek iki yobazın arasında dönen sırrı anlamak merakından kendini alamıyordu.

Uzun uzadıya kulak misafirliğiyle tecessüslerde bulunmak neticesinde nihayet bu sırra erdi. İnsanları iğfale ortaya attığı maymunluk günahından dolayı Filozof Muallâ Efendi'yi şeytana benzeterek recme karar vermişlerdi. Bir tasımına getirip onu bir yerde taşılayacaklardı. Böyle bir küfrü işitip de ona karşı hareketsiz kalmayı büyük vebal saydıklarından bu suretle hisselerine düşen vazifeyi ifa etmiş olacaklardı. Ali Hulki Bey için hakikati işitmiş olmakla iş bitmiyor, bunu gidip filozofa haber vermek lazım geliyordu. Muallâ'nın semtini, evini tahkik etti. Sofular'da Soğanağa Sokağı'na gitti. Büyük bahçeli evi buldu. Issız mahalleler, sessiz sokaklar. Yarı kabristan bir şehir parçası...

Bağrı yanık İstanbul'un harap bir semti... Fatih'e doğru uzanan yamacı karışık mesafelerde taştan, tuğladan, çoğu bir katlı evceğizler dolduruyordu. Henüz sokakların sınırları bile belli değildi. Yangının alevden dili sanki filozofun maneviyatına hürmet ederek evini yalayıp yutmamıştı.

Ali Hulki Bey aralık bulduğu bahçe kapısını itti. İçeride bahçe tımarıyla uğraşan üç genç gördü. Vahit, İsneyn, Ali Şeref...

Vahit bu yabancıya yaklaşıp sordu:

— Kimi arıyorsunuz?

— Filozof Muallâ Efendi'nin evini.

— Burası...

— Kendisini görebilir miyim?

— Görürsünüz.

Bu sözler olurken İsneyn ile Ali Şeref de koşarak lafa karıştılar, İsneyn sordu:

— Babamla felsefe üzerine mi konuşacaksınız? Yoksa siz de maymun bahsinin şiddetli muarızlarından biri misiniz?

— Mesele dolayısıyla bu bahse ait ise de ben nazariyenin küskütük mutaassıp muhaliflerinden değilim. Bu yüzden babanıza karşı kabaran cahilane husumetlerden onu korumak için bazı ihtarlarda bulunmaya geldim.

Ali Şeref — Teşekkür ederiz beyefendi fakat filozof babamızla görüşmeden evvel işin ne olduğunu lütfen biraz bize anlatmaz mısınız?

— Anlatabilirim. Benimkisi bir nevi hafiyelik olacak ama hayır tarafından filozofun selameti namına bir hafiyelik... Bu semtte eski şeyhülislamlardan Gıyasettin Efendi isminde bir zatın konağı var mıdır?

Vahit — Vardır...

Ali Hulki Bey — Görüşmek için babanız bazı geceler o zatın nezdine gider mi?

İsneyn — Gider. Pek sevişirler. Birbirleriyle uzun uzadıya tasavvuftan bahsederler.

Ali Hulki Bey — Gece yalnız başına mı gider? Yoksa sizlerden biriniz ona refakat eder misiniz?

Vahit — Yalnız başına gider. Çünkü konak şuracıkta, yakındır.

Ali Hulki Bey — Bu kısa gece yolculuğunda babanızı taşılayacaklar...

Ali Şeref — Kimler?

Ali Hulki Bey — Maymunluk nazariyesinden babanıza dış bileyen iki muhalif yobaz eskisi...

Vahit — O hâlde?

Ali Hulki Bey — Filozofu gece yalnız sokağa çıkmaya bırakmazsınız. Kendisine ehemmiyetle bunu ihtar edeceğim.

Ali Hulki Bey gençlerle böyle görüşürken Filozof Muallâ Efendi evin bahçeye açılan kapısından gözüktü. Vahit ona seslendi:

— Baba buraya geliniz... Buraya geliniz. Sabahleyin size verilecek büyük bir haber var...

Filozof gülerek:

— Ben de şimdi tuhaf bir mektup aldım. Maymunlar Orta Afrika'da bir hükûmet kurmuşlar. Beni kral nasbetmişler¹⁷⁰... Hemen kraliyetimin başına geçmek için acele çağırıyorlarmış. Oradaki orangutanlardan birini sadrazam tayiniyle kabine teşkilini teklif edecekmişim...

Filozofun bu haberine Vahit el çırparak cevap verdi:

— Fena değil baba!.. Filozof yaşamaktansa orangutanlara padişah olmak büyük bir talihlilikler.

İsneyn — Baba bizi de beraber götür. Elbette mühim memuriyetlere kayırırsın.

Vahit — Baba ben maliye nazırı olmak isterim...

İsneyn — Çok banan¹⁷¹ yemek için ben de iktisat nazırlığını rica edeceğim.

Ali Şeref — İngilizlere, Fransızlara diplomasideki maharetimi tanıtmak için ben de hariciye nazırlığı istirhamındayım.

¹⁷⁰ nasbetmek: tayin etmek

¹⁷¹ banan: *banana*, muz

Filozof — Bu tekliflerinizin kabulü maymunları çok öfkelen-dirir. Alır almaz Enver Paşa gibi soyunu sopunu yerleştirdi derler. Ben bu alaturka usulün taraftarı değilim. Henüz maymunların tah-tına oturmadan beni haksızlığa, idaresizliğe sevk etmeyiniz. Fena telkinlerden kaçarak adil bir hükümdar olmak isterim.

Vahit — Baba, mektubun alayına kanıp da hükümdarlığa pek inanmayınız.

Filozof — Ne diyorsun Vahit? Ben Mussolini ve Hitler'den ev-vel maymun tebaamı içtimai refaha erdireceğimden eminim...

İsneyn — Babacığım, tahta oturmazdan önce buraya geliniz de sizin için hazırlanmış taşlanma ve dayak faslını dinleyiniz...

13

Filozof arkasında boy entarili, parmak dikişli hırka ile geldi. Çıplak ayaklarındaki takunyaları sürüyerek bahçeye toplanmış dört kişilik gruba yaklaştı. Tarak görmeyen tuz biber karışmış başıyla misafiri selamlayarak:

— Sefa geldiniz beyefendi... Sabahleyin bu dayak müjdesini getiren siz misiniz?

Ali Hulki Bey — Affedersiniz, müjde değil efendim, tehlikeyi ihbar...

Filozof — Mesele kalem mücadelesinden sopa muhabbetine mi döndü?

Ali Hulki Bey — Münakaşada acze düşen taassubun başka marifeti var mıdır? Mutaassıplar evvelden kendi akidelerinden ay-rılanları döverler, türlü işkencelerle öldürürlerdi. Şimdi kendileri dövülüp birçok memleketlerden kovuluyorlar...

Filozof, misafirini kuyu başına büyük dutun gölgesi altına gö-türdü. İskemlelere oturdular.

— İşte bizim buzdolabımız da budur.

diyerek kuyuda soğumuş yemişler ikram etti. Kahveler ısmar-ladı. Hazretin bir de kristal nargilesi vardı. Onu ateşledi. Bahse

koyuldular. Marpucun ucunu dudağının köşesine sokup çıkararak başladı.

— Bana filozof diyorlar. Bu büyük unvan bizde pek ucuz alınıp satılır. Benden evvel de bu memlekette böyle lakaplanmış kimseler vardı. Kendilerini idareden âciz bu adamlar âleme akıl dersleri verirlerdi. Bugün her yerde filozofluğun bolluğuna rağmen katiyetle halledilmiş felsefi bir mesele yok gibidir. Felsefenin ilk işi yerde gökte Allah'ı aramaktır. Asırlardan beri aradı durdu. Bir şey bulamayınca halikın¹⁷² tahtını boş bırakmamak için gene eskiden bulunmuş Allah'ı o makama oturtmak mecburiyetinde kalır gibi bir güçlüğe düştü.

Ali Hulki Bey — İnsanlardaki bu garip hâl nedir? Mutlaka bir yaradana ibadet hissiyle yanıp tutuşuyorlar. En gabi¹⁷³, en cahil vahşiler bile tahtadan ilahlar yaparak tapınıyorlar.

— Evet meselenin düğümü buradadır. Bu noktada zihniyetçe medeni ve vahşi birbirinden ayırt edilemez gibidir. Birinciler kendi ilim ve irfanları nispetinde bir halik tasavvur ederler. İkinciler de kendi cehaletlerini avutacak kaba bir ilah... Bu imanda ilim ile cehil birleşir.

— Muhterem filozofum, bu muazzam muamma¹⁷⁴ ne vakit halolunacak?

Filozof nargilesini iki defa fokurdattıktan sonra:

— Hiç... Dinlerin Allah'ı büyük filozofların zihinlerine mülâyim gelmedi. Fakat onlar da şimdiye kadar beşerî akıllara sığacak bir halik tarif edemediler. “Vardır” diyenler müspet esas üzerine temel kuramadılar, “yoktur” diyenler de...

— Muhterem efendim, bu mualla¹⁷⁵ meselesinin sizcesi nasıldır?

¹⁷² halik: yaratıcı

¹⁷³ gabi: anlayışsız, kalın kafalı

¹⁷⁴ muamma: bilmece

¹⁷⁵ mualla: yüce

— Bencesi? Peygamberler, kitaplar vasıtasıyla kullarını itaa-te davet eden, beşerî hilkiyet¹⁷⁶ bir Allah yoktur. Bana bir emir veriyor. Dinlemediğimi görünce beni cehennemle korkutuyor. Bu tehditle aczini açıkça itiraf etmiş olmuyor mu?

— Fakat efendim dinî moral büsbütün kaldırılınca insanları fenalıklara karşı bağlı tutacak hangi ahlak prensiplerini kullanabileceğiz?

Filozof, nargilesini uzunca fokurdattıktan sonra:

— Beyefendi, dimağı yumuşak bir çocuğu umacıyla korkutabilirsiniz. Fakat akıllı her şeye ermeye başlayınca ne yapacaksınız? Cehennem korkusuyla ahlaklandırılmaya uğraşılana da tıpkı böyledir. İnsaniyetin bünyesini müspet terbiyeye, bilgilere aşılmalı... Mevhumattan¹⁷⁷ korkarak günahattan çekinen bir adam bence koskoca bir budaladır.

Medeni bir ferdin ahlaki, vatani, siyasi, iktisadi ve diğer insanlara karşı hukuki, hasılı birtakım içtimai vazifeleri vardır. Çocuğun terbiye alacağı bir çağında hep bu esasları ruhuna perçinlemeli... Mükemmel bir adam yetiştirmeli.

— Aziz filozofum, Dünya yüzünde böyle mükemmel adamlar yetiştiren memleket nerede var?

— Hiçbir yerde? Milyonların içinde kendi kendine yetişmiş belki beş on kişi bulunabilir...

— Efendim, beşeriyeti ahlaken bir uçurumun kenarına itiyor-sunuz.

— Uçurumun kenarında değil, içindeyiz...

— Dinî terbiyenin ben de taraftarı değilim... Lakin ilmî, ahlaki, maddi, müspet terbiyenin ne suretle husul bulacağını söylemiyor, bunu da pek menfi ve ümitsiz bir şekilde gösteriyorsunuz...

— Ne yapayım efendim, hakikat budur. Farz edelim ki mesele siz gayet doğru yaratılmış bir adamsınız. İstiyorsunuz ki bütün

¹⁷⁶ hilkiyet: yaratılış

¹⁷⁷ mevhumat: uydurma şeyler

âlem de öyle olsun. Bu mümkün değil... Milyonlarca eğrilerin içinde bir doğru rahat yaşayamaz. Siz kimseye fenalık etmezsiniz fakat bunu size mütemadiyen ederler... Dünya doğrulmayınca siz yaşamak için muhite uyarak yavaş yavaş eğrilmek mecburiyetinde kalacaksınız. Azlık daima çokluğa tabidir. Siz moralce muhitinizi düzeltmeye uğraşırken tabiaten onlara benzemeye başladığınızdan haberiniz bile olmaz. Her lahza muhitimizin birçok tesirleri altında bulunmaktayız. Bütün gördüğümüz, işittiğimiz şeyler, hoş nahoş uğradığımız hâller mütemadiyen dimağımızın hücrelerine işlemektedir. Her saniye hissiyatımızın temasa geldiği hadiselerden müteessir olmaktayız. Ortalıkta ahlaki, içtimai fenalıklar, nispet kabul etmeyecek derecede iyiliklere galip ise meylimizin o tarafa dönmesi tabiidir. Üzüm üzüme bakarak kararır, derler.

Bir çocuğu sokak arkadaşlarının yanına bırakınız. Arsız, hırslı, yalancı olur ve daha fena huylarla hâllenir. Çünkü menfi tesir kendi kendine olur. Müspet terbiyeye gelince, bunu pek güçlkle elde edebiliriz. Muhitin fena tesirlerinden kurtulmaya uğraşmak, kan ter içinde akıntıya kürek çekmek gibidir. Bir dakika elinizden kürekleri bırakırsanız cereyan sizi gene geldiğiniz yere atar. Bütün emekleriniz boşa gitmiş olur. İnsaniyet, müspet terbiyenin imkân derecesinde umumileştirilmesi ihtiyacındadır. Buna vusul için daha kaç asır lazım olduğunu bilemiyorum. Kütlelerin ruhları üzerine tesir yapabilmek için elde çok vasıtamız yoktur. Çünkü tabiatla her şey hâlden hâle geçmek istihaleleriyle ağır tekâmül¹⁷⁸ kanunlarına tabidir...

Ali Hulki Bey — Sevimli yüzünüzü gördüm. Samimi sözlerini dinledim. Yürekten neşelendim. Dinlerin terbiyevi tesirleri hakkında ne buyursunuz aziz filozofum?

Bu suale karşı filozof nargilesini fokurdattı. Gülererek cevap verdi:

— Din Allah'ının beceriksizliğini asırlardan beri görüyoruz. Göklerin bu hükümdarı insan tabiatlıdır. Beşer bütün ahlaki zaaf-la-

¹⁷⁸ tekâmül: gelişim

rını ona da yükletmiştir. Tabasbustan¹⁷⁹ hazzeder. İnsanları kendine tapındırmaktan hoşlanır. Dinin ilk emri budur: Allah'tan korkmak... Âbidin¹⁸⁰ işi daima ona yalvarmaktır. Ahlaki kuvveti kendimizden değil, ondan bekleyeceğiz... Tuhaf değil mi, dinlerin Allah'ı, yarattığı kullarının tabiatlarını bilmiyor... Onlara hilkatlerinin zıddı emirler veriyor. Onun için çok az itaat görüyor. İnsanın mabudu her şeyden evvel kendi nefsidir. Ona gelecek fayda ümidiyle Allah'a tapınır... Binaenaleyh nefis evvel, Allah sonradır. İkimizde bizi kemiren birer egoizm canavarı vardır. O ne arzu ederse Allah'ın emirlerinden önce biz onu yaparız. Bütün kanunlar ve iyiliğe gitmek isteyen her şey onunla güreşir ve bir türlü mağlup edemez.

— Bu canavarı boğmak için insanlar ne tedbir almalıdır?

— Onu bütün bütün boğamayız. Onun mutedil derecesi hayat için lazımdır.

— O hâlde egoizmi itidalde tutabilmek için ne yapmalı?

— Büyük hakkaniyetle tanzim edilecek kanunlara itaati insanlara benimsetmek, huy ettirmekle... Bunun için de gene asırların, asırların lüzumunu tekrarlayacağım...

— Bu büyük terbiyeye erişmek için gene gökten peygamberler mi bekleyeceğiz?

Filozof gene güldü. Elindeki marpucu havaya uzatarak:

— Artık kızıl minareden ineceği söylenen peygamberi bekleyecek değiliz. Dinlerin Allah'ı yeryüzüne katile katile peygamberler gönderdi. Gökten zembil zembil kitaplar indirtti. İnsanların günahlarını affettirmek için oğlunu çarmıha gerdirtti. Murahhaslarını¹⁸¹ iyi intihap edememiş¹⁸² olmalı ki dünyada din namına yapılmadık mezalim kalmadı. Maksadına muvaffak olamadığını bugün görüp duruyoruz. Şimdi her mütefekkir millet, kendine yeni bir akide aramakla meşgul bulunuyor. Beşeriyetin peygamberliğine layık

¹⁷⁹ tabasbus: yaltaklanma

¹⁸⁰ âbit: ibadet eden

¹⁸¹ murahhas: peygamber

¹⁸² intihap etmek: seçmek

olanlar gökten vazife alarak gelenler değil Denis Papin gibi, Edison gibi, Branly ve Pasteur ve emsali büyük âlimler ve dahi filozoflar gibi aramızda yetişenlerdir. Bunlar gökten memuriyetle gelmediler. Fakat o iddiada bulunanların tabiiyet hakkındaki gülünç yalanlarını birer birer meydana çıkardılar.

— Muhterem filozofum, demek ki insanlardan yani daha bizim bizden çok çekeceğimiz var?

— Ne dersiniz beyefendi... Etrafınıza şöyle bir bakınız: Komşu millet bıçağını çarka vermiş, biliyor, top döktürüyor, cephane yığıyor, boğucu zehirler hazırlıyor. Hep senin benim için, İncil-i Şerif'in "Birbirinizi seviniz!" emrine bundan daha güzel itaat olur mu?

14

Üç genç, çok defa dinlemiş oldukları filozof babalarının bu mevzelerini Ali Hulki Bey'le bir defa daha dinlediler...

Nihayet Vahit,

— Baba, dedi, Şimdi mesele ne gökten inen kitaplarda ne de yeryüzünde yapılan kanunlardadır. Size dayak atacaklarmış! Beyefendi onu haber vermeye geldi...

Filozof ince bir tebessümle birer birer karşısındakilerin yüzlerine göz gezdirdikten sonra:

— Bu da pek tabii...

Vahit bağırır gibi:

— Tabii olan nedir baba?

— Müesses umumi itikat ve fikirlerin zıddına düşünenler dayak yemeye ve kanuni ağır cezalara hazırlanmalıdırlar. İmam-ı Azam'ı döve döve öldürdüler.

— İmam-ı Azam'a Allah rahmet eylesin. Onu misal tutarak sizin dayak yemenize biz seyirci kalamayız...

— Ne olacak? Biz evcek kapı kapamaca yobazlarla salaya¹⁸³ mı çıkacağız? Mahallelinin dövüşe iştiraki bizim lehimize olmayacağı mı da bilmeliyiz... Bekçiden çöpçüye kadar kimse maymunluğu hazmedemedi... Hayvanlık isnadına kızıyorlar ama insanlığın ne olduğunu da henüz bilmiyorlar.

Ali Şeref — Siz eski şeyhülislamla muhabbete geceleri gitmek mutadındasınız. Ekseriyetle cuma geceleri?

Filozof — Evet oğlum...

Ali Şeref — Bu ziyaret hemen her hafta sizin için bir âdet hükümüne girmiş gibidir?

Filozof — Öyle...

Ali Şeref — Bu âdetinizi bir iki hafta için değiştirebilir misiniz?

Filozof — İcap ederse...

Ali Şeref — Yani geceleri yalnız sokağa çıkmayacaksınız...

Filozof — Çıkmyabilirim...

Ali Şeref — Bu ricamız kabul buyrulduğu surette, biz yobazlara güzel bir komedi oynayabiliriz.

Filozof — Kavga dövüş, gürültü istemem.

Ali Şeref — Emin olunuz kimsenin burnu kanamayacaktır.

Filozof — Bu iki yobazın arkasında belki bütün bir mahalleli vardır.

Ali Şeref — İsterse bütün İstanbul ahalisi olsun. Halk çok tuhaftır. Kendi fikirlerine uymayan hakikatlere kızar fakat gayritabii hadiseler karşısında apışır kalır...

Filozof — Tabiiden hariç ne yapabileceksiniz? Anlayamıyorum...

Ali Şeref — Siz o gece, uzun pardösünüzü, kasketinizi, pantolon, ayakkabı yani bütün kıyafetinizi bize ariyet¹⁸⁴ vereceksiniz...

¹⁸³ sala: namazı veya cenazeyi haber verme

¹⁸⁴ ariyet: ödünç

Filozof — Benim kılığımı gireceksiniz demek?

Ali Şeref — Anladığınız gibi efendim...

Filozof — Ya sakalımı size nasıl eğreti verebilirim?

Ali Şeref — Komedyalardakiler, oyuncuların kendi sakalları değildir. Malum-ı aliniz, sekiz on kuruşa bundan bir tane edinilebilir.

Filozof — Sakalı amma da ucuzlattınız ha!

Ali Hulki Bey gülerek:

— Bu mübarek şeyin modası savdı!

Filozof — Evet yalnız hahamlarda, papazlarda, hocalarda kaldı...

Ali Hulki Bey daha geniş bir gülüşle:

— Unutmayınız, bir de keçilerde.

Filozof — Belki bir de umacılar da...

Ali Hulki Bey — Evet sakal bu kadar korkunç bir şey oldu...

Ali Şeref — Kederlenecek şey değil... Keskin bir ustura otuz yıllık sakalı beş dakikada suratdan sıyrıp atabilir...

Filozof — Nice yıllanmış sakalların ustura kazıntısına uğradığını gördüm. Çıplak kalmış bu yüzlerin ilk bakışta sahiplerini tanımak mümkün olmadı...

Vahit — Baba bütün suratlar saçkırana uğramış gibi cascavlak oldu. Sizinki sizde dursun, biz onun bir ucuzunu bulup alırız. Oynayacağımız komedyaya müsaadenizi rica ediyoruz...

Filozof — Biz maymun meselesinden halkça fena hâlde mimlendik. Başıma bir ikinci gürültü çıkarmayınız da ne isterseniz yapınız...

15

Sofular'ın ıssız, yarı viranelik, karanlık yan sokaklarında gece saat on bire doğru karaltılar dolaşıyor. Enis Buhari ile Ruşen Zamir, filozofu recmedecekler. Onun akşamdan Şeyhülislam Gıyasettin

Efendi'nin konağına gittiğini görmüşler. Şimdi oradan dönüşünü bekliyorlar. Gece ilerledikçe etrafın ıssızlığı daha artacağı için recmin bu zamana bırakılmasını münasip saymışlar.

Karanlıkta muvafık¹⁸⁵ kıtada¹⁸⁶ taş bulması güç... Gündüzden bunların irili ufaklarıyla ceplerini doldurmuşlar. Bir köşe başını sipper alarak gözler tetikte, kulaklar kirişte bekliyorlar.

Enis Buhari, Ruşen Zamir'in kulağına usulcacık fısılıyor:

— Cebine kaç taş doldurdun?

— Yedi...

— Pek az...

— Ya seninki?

— Kırk bir...

— Merak etme, benim ihtiyat cebimde de sayısız var...

— Bak ben onu akıl edemedim...

— Yedi, tek adetlerin mübareği olduğu için onları sağ cebime sayı ile koydum...

— Ben kırk biri tüketirsem bana senin sayısızlarından verir misin?

— İstedığın kadar...

— Herifin vücudunu kalbura çevireceğiz...

— Kendi cetbecet maymunluğunu âleme bulaştırmanın cezasını görsün...

— Böylesi taşlanır doğrusu...

— Besmeleyi çeker, birbiri arkasına yapıştırırız.

— Ta bayılıp da yere düşünceye kadar...

— Onu delik deşik ettikten sonra tabanları kaldırırız...

— Karanlıkta taş atan eli kim görecektir?

— Kimvurduya gider.

¹⁸⁵ muvafık: uygun

¹⁸⁶ kıta: büyüklük

— Pist.

— Sus...

— Geliyor...

Karanlığın ortasında filozofun cübbemsi paltosu, keçisakalıyla hayal meyal şekli seçilir. Yürümez, durur. Şöyle söylenir:

— Âdem babamızın insanlaşan bir orangutan olduğunu Doktor Fuhlrott¹⁸⁷, Schwalbe¹⁸⁸, Klaatsch¹⁸⁹ ispat ettikten sonra buna kim itiraz edebilir? Eski şeyhülislamı da nihayet kendi akideme aşılardım. Bazı memleketlerde maymun ilah tanınır. Mukaddestir. Niçin? Kan kaynadığı için...

Bu kâfirane küçük nutkun heyecanı ile âdeta kendilerini unutan iki yobaz eskisi arkalarında neler olduğuna dikkat edemeyerek ellerini ceplerine soktular. Taşları çıkardılar. Titreyerek besmelelerini çekip de mermilerini fırlatacakları sırada karanlıkta birdenbire peyda olan meçhul bir kuvvet ikisinin de kollarını arkaya sıkı sıkıya çaprazlayıverdi... Çarmıha gerilmiş gibi hareketsiz kaldılar... Neye uğradıklarını kestiremediler... İki sıcak soluk enselerini ısıtıyordu. Zaptlarına geçtikleri kuvvetlerin ne olduğunu anlamak için başlarını biraz arkaya çevirip de geceden daha karanlık, müthiş iki şeytani surat görünce dizlerinin bağları çözüldü. Dişlerini birbirine çarptıran bir sıtmaya tutuldular.

Bu esnada karanlığın ortasından bir kahkaha koptu. Arkasından Faust operasının Mephistopheles havası duyuldu. Bu nağmeler kuvvetli bir ışıqla öttürülüyordu. Gerçi yobazların bu opera ile hiç aşinalıkları yoksa da karanlıklara saçılan o şeytani nağmeler üzerinde tuhaf bir tesir yapıyordu.

Filozof bu hava ile soyunmaya başladı. Başından kasketini, suratından sakalını, sırtından paltosunu attı. Ortaya komedyalarda görülen iki uzun boynuzlu, kırmızı dilli, yukarıdan aşağıya simsi-

¹⁸⁷ Fuhlrott: Alman paleoantropolog Johann Carl Fuhlrott (1803-1877)

¹⁸⁸ Schwalbe: Alman anatomist ve antropolog Gustav Albert Schwalb (1844-1916)

¹⁸⁹ Klaatsch: Evrimci Alman anatomi profesörü Hermann Klaatsch (1863-1916)

yah bir şeytan çıktı. Etrafa avuç avuç alev saçıyor, o aydınlıkla bu tafsilat¹⁹⁰ seçiliyordu.

Filozof rolünü oynayan Ali Şeref'ti. Yobazların kollarını arkalarına kıvıranlar da aynı şeytan kıyafetinde Vahit'le İsneyn'diler. Saçılan ateşler de alev gibi görünüp de yakmayan bir nevi kimyevi terkipti.

Yobazların kolları tutulmuşsa da dilleri söylüyordu. Biri öteki-nin kulağına eğilerek:

— Aman hocam, bu ne inanılmaz hâlettir! El-iyazü billah¹⁹¹ maymun sandığımız mahluk meğerse şeytanın dik âlâsıymış. İdlal etmek için insanlara karışmış...

— Taşlayalım derken taşlanacağız...

— Çarpalım derken çarpılacağız...

Şeytan defetmek için bildikleri duaları gürül gürül tecvit üzere okumaya başladılar. Fakat ne dehşettir ki kolları arkalarından çö-zülmüyor, şeytani ısıklar kesilmiyordu.

Nihayet şeytan ıslığı kesti. İnce flüt sesiyle keskin, nağmeli bir hitabeye başladı:

— Hocalarım yanlış Allah'a tapıyorsunuz. Aksi kibleye duru-yorsunuz.

Enis Buhari bu küfre istiğfar getirerek cevap verdi:

— İstağfirullah... İstağfirullahülazim haşa... Haşa... Rabbimiz yerlerin göklerin haliki ulu Mevla, kiblemiz Kâbe-i Muazzama'dır.

Şeytan iki ısıklık arasında tizden bir kahkaha daha kopardıktan sonra:

— Yer tanrısı benim. Göklerin Allah'ıyla sınırlarımı ayırdım. Hocalar, bundan sonra bana tapacaksınız. İnsanların üzerinde Al-lah'tan ziyade nüfuza malik ben şeytana... Allah'ın keyfemayeşa-sına¹⁹² karşı muvazene teşkil eden büyük kuvvete... Halik tanıdı-

¹⁹⁰ tafsilat: ayrıntılar

¹⁹¹ el-iyazü billah: Allah korusun

¹⁹² keyfemayeşa: keyfine göre

ğınız Hak Teala, mahluklarının tıynetine benim kadar vâkıf olaydı kullarını emirlerine benden önce ram ederdi. O korkutur, ben hoşlandırırm. Ondan çekinirler, bana sokulurlar. Bütün küre-i arz malikânemdir. Rabbinizin yaratıp dünya cehennemine attıklarını ben kurtarırm. Onun hükm-i ezeli dediğini benden başka bozmaya cesaret eden yoktur. Ben bütün dünya insanların yüreklerine vahşet ve memleketlerine kundak koydum. Fitili yakında ateşleyeceğim. Alevler gökleri kaplayacak... Benim kıblem, din kıblesinin aksinedir. Yüzünüzü şimale, arkanızı Kâbe'ye dönünüz. Bana secde ediniz.

Softalar bağışıyorlar:

— Haşa... Haşa aleyhillane...

— Bütün dünya benim tebaam, siz niçin olmayacaksınız? Bugün olmasanız da yarın Allah'ınızın adaletsizliğini anlayıp bana döneceksiniz.

— Haşa... Melun haşa...

Mukavemetten âciz kaldıkları iki kuvvet, Enis Buhari'yle Ruşen Zamir'i omuzlarından bastırarak yüzüstü yere ittiler. Bu suretle cebren şeytana secde ettirtmek istiyorlardı.

Bundan öteye ne olduğunu iki yârân artık bilemiyorlardı. Nasıl olmuşsa olmuş, derin bir uykuya daldırılmışlardı. Sabahın erken bir saatinde uyandıkları zaman kendilerini ıssız bir viranenin ısırganları, baldıranları, ballıbabaları arasında buldular.

İlk göz açar açmaz dehşetlenerek birbirine bağıldılar:

— Aman kardeş! Sen Arap olmuşsun...

— Ya sen? Kurum tutmuş ocağa dönmüşsün.

Hakikaten ikisinin de suratına katran koyu bir madde sıvanmıştı. Bellerini doğrultmaya uğraştılar...

Ruşen Zamir — Aman birader, her tarafım kesim kesim kesiliyor. Galiba bizi iyice sopalamışlar...

Enis Buhari — Benim de vücudum kırık. Sen dövüldüğünü hatırlıyor musun?

— Hayır hiç... Fakat o cehennemî hitabe, beynime ateşle hak-kolonmuş gibi duruyor. Melunlar bizi ilhada uğraştılar. Çok şükür, idlal edemediler.

— Rahman'ı ararken şeytana çattık. Belki mintarafillah¹⁹³ bu bizim için bir tecrübedir. İmanları kurtarabildik mi?

— Şüphesiz. Yüreğime bir lahzacık şek gelmedi.

— Allah şaşırtmasın... Ne kandırıcı mevize verdi melun! Şahidi olduğumuz bu şeytani hâleti kime anlatsak inanmaz!

— Şeytana cebren secde ettirildiğimiz aklına geliyor mu?

— Sus! Sus! Çıldıracığım geliyor...

— Sani-i hakiki¹⁹⁴ kalplerimizin hulusunu bilmiyor mu? Bundan bize ne gibi günah terettüp eder¹⁹⁵?

— Bir çeşme önüne gitsek de evvela şu yüzümüzü temizlesek...

— Bakalım bu şeytan sıvamasını çeşme suyuyla çıkarabilecek miyiz?

— Bu, yüzlerimizde müebbet bir kara olup kalacak mı?

— Çeşme başında şimdi tecrübesine varırız.

— Bu şehir çölünde akar çeşme bulması bilir misin ne derttir?

— Malum... Bulsak da çeşme başı, su kıtlığı çeken ahalinin testileri, güğümleri, tenekeleriyle doludur. On saat beklesek yüz yıkamaya sıra gelmez...

— O hâlde Horhor'a kadar gideriz.

— Bu suratlarla mı?

— Bizi ne sanırlar acaba?

— Ya kömürcü ya ocak süpürücü ya siyah küpüne düşmüş bo-yacı...

— Aman birader, cüzdanlarımızı yoklayalım. Boyadan maada bir de soyulmuş olmayalım...

¹⁹³ mintarafillah: Allah'ın emriyle

¹⁹⁴ sani-i hakiki: gerçek yaratıcı

¹⁹⁵ terettüp etmek: düşme, üzerine kalma

Telaşla yan ceplerinden para cüzdanlarını çıkardılar. İçindeki-
leri birer birer saydılar. Tamam, birisinin yirmi iki, öbürünün on
yedi lirası ve daha bozuk paralar hep yerli yerinde duruyordu.

Enis Buhari geniş bir nefes alarak:

— Oh, çok şükür... Paralarımıza dokunmamışlar...

— Melekler bizi ibislere karşı muhafaza etmiş olacaklar...

— Şeytanlar bizim beş on liramızı ne yapacaklar. Bütün dünya
hazineleri onların...

Ruşen Zamir birdenbire:

— Pantolonumun cebinde cebi yırtacak kadar iri ve katı bir şey
var.

Öteki de cebini yoklayarak:

— Bende de öyle...

Ceplerine el salarak zorlukla bu katı şeyleri çıkardılar. Bunlar
sıkıca mantarlanmış, dolu iki şişeydi. Üzerlerinde şu yafta vardı:
Âlâ Erdek Şarabı.

Enis Buhari cebinden bir yılan çıkmış gibi şişeyi hemen taşla-
rın üzerine fırlatmak istedi. Fakat arkadaşı mümanaatla:¹⁹⁶

— Atma atma!

— Ne yapacaksın? İçecek misin?

— Rabbim göstermesin...

— O hâlde niçin saklayalım?

— Bakkala satarız.

— Şürbü¹⁹⁷ nehyolunmuş¹⁹⁸ bir şeyin ticareti de haram değil
midir?

— Memlekette şimdi şarap ticareti başladı. Günahı onların ve
bu şişeleri ceplerimize koyan şeytanların olsun...

¹⁹⁶ mümanaat: engelleme

¹⁹⁷ şürb: içme

¹⁹⁸ nehyolunmak: yasaklanmak

16

Cadde yollara çıkmadan arka sokaklardan Horhor'a kadar uzandılar. Tek tük rastladıkları kimseler bu zifirî suratlara bakarak güle güle onları türlü şeylere benzetiyorlardı. Merak edenlerin aralarında şu sözler dönüyordu:

— Arap mı bunlar?

— Hayır... Boyunları, elleri beyaz...

— Ha, boyama zenciler... Bir komediden dönüyorlar galiba...

— Yüzlerini temizlemeye vakitleri olmamış mı?

— Besbelli ki öyle...

— Hayır, bilemediniz, bu adamlarda artist tavrı yok.

— Başka türlü bu siyah makyaja ne mana verilebilir?

— Su bulunmayan bir yerde bunlara böyle bir azizlik etmiş olacaklar... Baksanıza koşa koşa çeşme aramaya gidiyorlar...

— Bu keşfiniz varit olabilirse¹⁹⁹ de benim aklıma başka türlü geliyor...

— Nedir?

— Bu adamlar epeyce paralı bir iddia üzerine suratlarını lostra ettirmiş²⁰⁰ olacaklar...

Artık Horhor Çeşmesi'ne yaklaşmışlardı. Onların peşlerine takılan meraklıların arasına bir de polis karıştı. Yaraşıklı yaraşıksız her ağızdan çıkan bu ihtimalleri dikkatle dinliyor, bu garabete kendince de bir mana vermeye uğraşıyordu. Halkın şiddetle merakını celbedecek²⁰¹, kimseye benzemeyen alelacele bir kıyafetle sokakta dolaşmanın nizamem memnuiyetini bildiğinden kendine arız olan bir şüpheyi oraya biriken adamlardan sordu:

— Deli olmasınlar?

Biri cevap verdi:

¹⁹⁹ varit olmak: mümkün olmak

²⁰⁰ lostra ettirmek: boyatmak

²⁰¹ celbetmek: çekmek

— Bu da varit fakat yakınlarda tımarhane var mı? Nereden boşanmış olacaklar?

— Bakırköyü'nde var.

— İstanbul bu tımarhaneye yakındır!

Gülüşmeler...

Polis önlerine çıkarak:

— Durunuz bakalım. Sabahleyin böyle erken, bu boyalı suratlarla nereden geliyorsunuz?

Enis Buhari münfailane²⁰²:

— Biz garip bir hâle uğradık, bir de sizinle derde girmeyelim.

— Polis efendi, haydi işinize, vazifenize gidiniz...

Polis çatıklaşan bir suratla:

— Vazifem, işte sizin ne olduğunuzu tahkik etmektir.

— Kazara yüzlerimiz boyanmış olmakla insanlık kadrosundan çıkmadık ya! İşte iki insanız. Başka ne olabiliriz?

— Başka ne mi olabilirsiniz? Tanınmamak için yüzlerini karalayarak gece çapuluna çıkmış iki haydut...

Polisin bu ithamını duyan halkta merak artar. Birbirlerine:

— İştiniz mi? Her ihtimali düşündük de bu türlüünü hiç aklımıza getirmedik...

— Zabıta, adamı, hırsız gözünden anlar...

Polis sorgusunda devam eder:

— Söyleyiniz kara suratlılar! Kazara yüz boyanmaz. Bu boyanmadan maksadınız nedir? Nereden gelip nereye gidiyorsunuz?

Ruşen Zamir — Polis efendi oğlum, biz sizin şüphelendiğiniz insanlardan değiliz. Uğradığımız garip hâl bizce hakikattir. Fakat size masal gelir. Söylesek de inanmazsınız.

Polis — Tabii, masala inanmam. Doğruyu söyleyiniz.

²⁰² münfailane: gücenmişçesine

Enis Buhari — Biz Müslüman adamlarız. Yalan kabul etmeyiz...

Polis — Peki, söyleyiniz doğruyu.

Ruşen Zamir — Efendim, biz şeytan şerrine uğradık.

Polis — Yüzlerinizi niçin boyadınız?

Ruşen Zamir — Biz boyamadık efendim...

Polis — Ya kim boyadı?

Enis Buhari — İşte onlar...

Polis — Onlar kim?

Ruşen Zamir — Şeytanlar efendim, şeytanlar...

Polis sinirli:

— Ha anlaşıldı. Haydi merkeze... Cini, şeytanı orada anlatınız...

Enis Buhari büyük bir rica tavrıyla:

— Polis efendi evladım... Biz baban yerinde adamlarız. Hırsızlığa çıkacak kimselerden değiliz.

Polis — Yüzlerinizde parmak kalınlığında boya var. Kaç yaşında olduğunuz belli değil ki...

Ruşen Zamir — Müsaade ediniz, çeşmede yüzlerimizi yıkayalım. Sonra bırakınız, evlerimize gidelim.

Polis — Yüzlerinizin yıkanmasına müsaade edemem. Hakikatin sübutu²⁰³ için merkeze sizi böyle boyalı götürreceğim.

Gittikçe artan halk arasında şu sözler döner:

— Bunlar adamakıllı kaçık... Yüzlerini şeytanlar boyamışmış, polis hiç böyle küllüm yutar mı?

— Geçenlerde de Bakırköyü'nden bunlara benzer bir deli kaçıydı.

— Deli diyoruz ama bunlar bazen gardiyanları kafese koyabiliyorlar. Hangi taraf daha akıllı?

²⁰³ sübut: ortaya çıkma

— Kırk yıl tımarhane hizmeti bulunanlar da nihayet çıldırırlarmış.

— Tecrübesine varılmış bir hakikat mi bu?

— Bilmem, tımarhanelerin doktorlarından kapıcılarına kadar istatistik tutmalı. Kırk yıl sonra iş anlaşılır.

— Şaşılmaz. Bazı doktorların tedavi ettikleri hastalıklara nihayet kendilerinin de tutuldukları işitilmemiş bir hadise değildir ya!

Halk, bu boyalılardan türlü eğlence mevzusu çıkararak gülüşmekteyken polisler onları merkeze sevk etmek icbarıyla uğraşıyorlardı. “Gidersiniz”, “gitmeyiz” itirazlarıyla bir hayli didiştikten sonra nihayet polislerin önüne düşmeye mecbur kaldılar.

En yakın polis karakoluna götürüldüler, huzuruna çıkarıldıkları komiser muavini sordu:

— Bu ne?

Polisler — Ne olduğunu biz de bilmiyoruz. Sabahleyin sokakta suratları boyalı olarak bu adamları yakaladık... Fakat ne maksatla boyandıklarını söylemiyorlar.

Muavin Bey, boyalılara hitaben:

— Müslüman mahallesinde vakitsiz karnaval mı yapıyorsunuz? Önce söyleyiniz bakayım hangi millettensiniz? Rum mu? Ermeni mi? Yahudi mi?

17

Enis Buhari’yle Ruşen Zamir bu üç sualin sinirlerinde kopardığı fırtına ile titreşerek ağlamaklı birer sesle bağışılar:

— Haşa efendim haşa... Elhamdülillah, kalubeladan beri Müslüman oğlu Müslümanız!

— Ya bu suratlarınızdaki boya maskaralığı nedir? Asıl yüzlerinizi gizlemek istemişsiniz. Bu apaçık görünüyor... Fakat ne maksatla?

Enis Buhari — Biz kendi isteğimizle boyanmadık ki bunda bir maksadımız olabilsin!

— Bir insanın yüzü kendi isteği hilafına nasıl boyanır? Ellerini-
zi ayaklarınızı tutup da mı boyadılar?

Ruşen Zamir — Hayır efendim. Haberimiz yokken...

Muavin Bey dik bir bakışla:

— Bir adamın haberi yokken suratı nasıl boyanır?

Enis Buhari — İşte oldu... Numunesi huzurunuzda.

Muavin Bey — Suratlarınıza boya sürülürken hiçbir şey duy-
madınız mı?

Enis Buhari — Bizi uyuttular efendim. Sabahleyin viranelikte
gözlerimizi açınca yüzlerimizi böyle boyalı bulduk...

— Sabahleyin viranelikte gözlerinizi açınca yüzlerinizi boyalı
buldunuz...

Ruşen Zamir — Evet efendim...

Muavin Bey — Bu boyacı yahut boyacılar kimler?

Enis Buhari — Söylersek inanmayacaksınız...

Enis Buhari sıkılarak kekeler gibi hafif bir sesle:

— Şeytanlar...

Muavin Bey, bu “Şeytanlar” sözünü şın’ı uzatarak tekrarladık-
tan sonra zabıt tutan polise hitapla:

— Birader, zaptı dikkatli tut, iş karışıyor.

Diğer bir polisi çağırarak kulağına:

— Siz de telefonla Bakırköyü’nden sorunuz. Bu sabah oradan
bir çift kaçak deli var mı?

Gene iki boyalıya dönerek:

— Viranelikte ne işiniz vardı?

Ruşen Zamir — Biz viraneliğe kendi ayaklarımızla gitmedik
ki... Haberimiz yokken bizi onlar götürmüşler...

Muavin Bey — Onlar yani şeytanlar?

Enis Buhari — Evet efendim, melunlar...

Muavin Bey — Şeytanlarla sizin ne alışverişiniz var? Onlar size nerede, ne vakit, ne şekilde görünüyorlar?

Ruşen Zamir — Efendim, işte şimdi asıl meseleye gelelim...

Muavin Bey — Peki söyleyiniz.

Enis Buhari — Birkaç zamandır gazetelerde dedikodulara ve sile veren maymunluk meselesiyle alakadar oluyor musunuz?

Muavin Bey — Evrak-ı havadiste²⁰⁴ böyle bir bahis var ama esasını tetkike vaktim olmadı...

Ruşen Zamir — Efendim, dinin ulviyetine, insanlığın şerafeti-ne karşı atılan iğrenç bir tükürük...

Muavin Bey — Yalnız biriniz söyleyiniz, söz karışmasın.

Enis Buhari — Müsemma bizzıt olarak²⁰⁵ Muallâ Lâhutî adını taşıyan bir filozof yani bir mülhit, bir münkir, bir imansız, bir kâfir...

Muavin Bey — Bu kadar elkap²⁰⁶ yetişir... Asıldan ayrılmayınız.

Enis Buhari — İşte o melun adam, haşa sümme haşa, Hazreti Âdem Safiullah'ın bir orangutan maymunu olduğu iddiasıyla bir küfürname karaladı, attı ortaya... Bir ilmihâl kitabı yazılsa kimse para verip almaz. Bu hezeyannameyi kapıştılar... Bilinmez ki insanın maymundan geldiği sabit olursa bunda sevinecek bizim için ne şeref hissesi vardır?

Muavin Bey — Sadetten ayrılmayınız...

Enis Buhari — Bendenizin ismim Enis Buhari'dir. Eski vaizlerdenim. Bu efendi de aynı meslektedir. Biz tuttuk, bu küfürnameye karşı şiddetli iki reddiye yazdık. Fakat ne para eder ki bu zamanlarda batıla karşı hakkın galebesi güçleşti. Çirkefe taş attık. Serpintisine uğradık. Herifi hezeyanlarında büsbütün coşturmuş ol-

²⁰⁴ evrak-ı havadis: gazeteler

²⁰⁵ müsemma bizzıt olarak: isminin aksine hâl ve davranışları kötü olan

²⁰⁶ elkap: lakaplar

duk. Lakin beyefendi, bizim sinirlerimiz de nefretin son ahengine gerildi.

Bu esnada polis gelerek muavinin kulağına:

— Bakırköyü’ne telefon ettik. Kaçak deli olmadığı cevabını aldık.

Muavin Bey — Peki... (Enis Buhari’ye) Devam ediniz.

Enis Buhari — İstikrahımız o dereceye geldi ki artık kendimizi tutamaz olduk... Dine karşı edilen bu hürmetsizliği mukabelesiz bırakmayı büyük bir günah sayarak harekete geçmeye karar verdik.

Enis Buhari sözünün bu noktasında birkaç defa yutkunduktan sonra:

— Yalan dolan bizim imanlı kalbimize, Müslüman ağzımıza yaraşmaz. Hissemize bir cürüm kaydolunsa da doğruyu söylemekten geri durmayız...

Bu boyalı adamın gittikçe intizam kesbenden ifadesini Muavin Bey, şimdi biraz hayret karışık bir dikkatle dinliyordu.

Enis Buhari devam etti:

— İnsani bir kisve altında şeytani bir ruh taşıyan bu dinsize karşı ne yapılır? Recme yani düzcesi taşlamaya karar verdik. Melunun evinden çıktığı geceleri ve nerelere gittiğini tahkik ettik. Ceplerimize taş doldurduk. Bir gece yarısı karanlığında karşılaştık. Tamam kafasına taşları fırlatacağımız esnada ellerimizi kımıldatmak kabil olmadı. Çünkü kollarımız arkalarımıza çemrenmişti. Şöylece gözlerimizi kaydırıp bir de omzumıza doğru baktık ki ne görelim... Yukarıdan aşağıya simsiyah boynuzlu korkunç iki şeytanın zaptındayız... Bildiğimiz ne kadar şeytan kaçırın dualar varsa okumaya başladık. Tesir etmedi. Biz onu cezalandıralım derken tuzağına düştüğümüz asıl büyük şeytan sözüm ona Filozof Muallâ bizi maiyetinin zaptında kıvranırken gördükçe meşum²⁰⁷ ağzından gecenin karanlıklarına kakhahalar saçarak insani kisvesinden soyunuyordu. Paltosunu, ceketini, yeleğini, pantolonunu hep üzerinden birer bi-

²⁰⁷ meşum: uğursuz

rer attı. Bu soyunma esnasında etrafa avuç avuç alevler saçıyordu. O aydınlığın yardımıyla şeytanların kırmızı dillerini, boynuzlarını vuzuhla fark ediyorduk. Meğerse Filozof Muallâ, adam şeklinde insanları ıdlale gelmiş, aleyhillane azılı bir şeytanmış, Kitabullah'a olan imanımızı bozmak için Hazreti Âdem'e maymunluk isnadından fitneye başlamış... Maazallah çoklarımızı küfre gark etmeye muvaffak olmuş ve bize "Sizin tapındığınız Allah göklere karışır. Yeryüzünün Allah'ı benim. Bana ibadet edeceksiniz." diye -haşa sümme haşa- birçok hezeyanlar savurdu. Bize kendine secde ettirtti.

Boyalı adamın ifadesi epeyce düzelmişken sona doğru gene zıvanadan çıkmış olması Muavin Bey'i düşündürmeye başladı... Acaba bu adamlar, akılları kâh gelip kâh giden takımdan mıydılar? Sabredemeyerek sordu:

— Yüzlerinizi nasıl boyadılar?

— Arz ederim efendim, oraya geliyorum... Filozofun şeytaniyetini ayanen gördükten sonra bize ne efsun okuduklarını bilemiyoruz, kendimizi tamamıyla kaybetmişiz... Sanki biz bu dünyada hiç yokmuşuz... Sabahleyin bu ağır uykudan uyandığımız zaman yüzlerimiz boyalı ve ceplerimizde iri birer şişe şarapla kendimizi viranelikte bulduk...

— Birer şişe şarap mı?

İkisi de ceplerinden şişeleri çıkarmaya uğraşarak:

— Evet efendim...

— Bu şaraplardan içtiniz mi?

— Dinimiz şarabı şiddetle tahrim etmiştir²⁰⁸. Katresini ağza almak değil, kazaen bir tarafımıza damlamış olsa orayı bıçakla oyup çıkarırız...

Muavin Bey — Üzüm suyundan bu kadar nefret ederdiniz demek?

Enis Buhari — Din-i mübinimiz böyle buyurmuştur.

²⁰⁸ tahrim etmek: haram kılmak

Muavin Bey — Bu derece istikrahla²⁰⁹ haram saydığınız bir şeyi neden üstünüzde taşıyorsunuz?

İki dindar adam birbirinin yüzüne bakarak bir iki yutkunduktan sonra Enis Buhari şu cevabı bulabildi:

— Efendim, bizi bu hâle koyan şeytanlar hüviyetlerine dair ortada hiçbir emare²¹⁰ bırakmadan gözlerden kayboldular. Zabıta bu hususta tahkikata girişirse yüzlerimizdeki kara boyanın bilkimya²¹¹ tahlille taayyün edecek²¹² nevi, şarabın şişesi, yaftası, içindeki mayı, hep bunlar hakikate vusul için birer ipucu olabilir.

Muavin Bey — Çok defa saçmalıyor, bazen de pek doğru söylüyorsunuz.

Enis Buhari — Hayır efendim, hiçbir zaman saçmalamıyoruz. Maruzatımız harfî harfine hakikattir.

Muavin Bey — Sizi taş atmaktan men için şeytanların kollarınızdan tutmuş olmaları ve sonra Filozof Muallâ Efendi'nin alevler saçarak insani kıyafetinden soyunup da simsiyah boynuzlu bir şeytan oluvermesi hakikat çerçevesine sokulabilecek vakalardan değildir.

Enis Buhari — Efendim, görünüşte öyledir fakat ne yapalım ki hakikat budur... Zabıta sözlerimizi esas tutarak tahkikata girişirse belki mühim keşiflere muvaffak olur.

18

Anlaşılan vakanın zihne mülayim gelen cihetlerini derinleştirmek suretiyle akıl almayan taraflarını keşfe yol açmak lazım geliyordu. Muavin Bey mükemmel bir zabıt tutmak için bu garip vakanın kahramanları iki eski vaizin mahallelerinden tahkikata girişti. İkisinin de fazla mutaassıp olmaktan gayrı, akli ve ahlaki bir düşkünlükleri olmadığı anlaşıldı.

²⁰⁹ istikrah: tiksinti

²¹⁰ emare: belirti

²¹¹ bilkimya: kimya yöntemiyle

²¹² taayyün etmek: ortaya çıkmak

Sonra hadisenin karanlık kısmına geçildi. Gece vakti sokak ortasında Filozof Muallâ Efendi insani kıyafetinden soyunup da alevler saçarak nasıl boynuzlu bir şeytan oluvermişti? Çok uğraşıldı fakat bu cihetten zihinleri meraktan kurtaracak bir noktaya erişilemedi.

Şeytanlar gece yarısı ıssız mahallede hocalara o komedyayı oynarlarken Filozof Muallâ Lâhutî Efendi'nin o akşam ve o saatlerde evinden dışarıya çıkmadığı ve mahalleden bazı ahabıyla sohbet ve muhabbet üzere bulunduğu pek kuvvetle ispat olunuyordu. Demek ki Filozof Muallâ namına bu komedyayı başkaları oynamışlardı. Bunlar kimlerdi? İnsan mı şeytan mıydılar?

Tahkikatın katıyetle bu neticeye varmış olmasından zavallı filozof gene kârlı çıkamadı. Her hadisenin iki tarafı vardır: hakikat ve avam cepheleleri. Hakikat ne kadar vazıh olsa avamın hoşuna gitmez. Yakanın dışını içine çevirerek ona büsbütün başka bir şekil vermek isterler. Bu şeytanlar oyunu da böyle oldu. Halk, tahkikatın zıddına bir zehaba²¹³ gidiyordu. Herkes şimdi filozofun insani ve şeytani iki hüviyeti olduğuna ve istediği vakit birinden çıkıp diğerine girebildiğine inanmaya başladı. Biçarenin şimdi maymunluk soysuzluğu-na bir de şeytanlık habaseti²¹⁴ ilave edildi.

Mahalle karılarının ağızlarında vaka sakız oldu. Artık şöyle çalkanıyordu:

— Ayol duydunuz mu? Meğerse herif istediği zaman insan, istediği zaman şeytan olurmuş... Rabbim şerrinden saklasın. Gecele-ri üç ayetelkürsü bir elham okuyup da o tarafa üflemedikçe yatmıyorum...

— Bu filozof için “derin okumuş” diyorlar. Bilmiyor musunuz? Şeytan gökyüzünde meleklerin hocası değil miydi? O ilmiyle şeytan, Allah’a bile karşı koydu. Papucubüyük’ün vaazında bu menkıbeyi kaç defa dinledim.

²¹³ zehap: zannetme

²¹⁴ habaset: kötülük

— Yağlıkçının kızı için şeytana uydu diyorlar... Raife'yi bu herif mi azdırdı?

— Şüphesiz buralarda en yakın şeytan o... Uzaktakilerin gelmelerine ne hacet...

— Geçenlerde ihtiyar Sabire Hanım su çekerken ip kopmuş, kovayı kuyuya düşürmüştü. Çengeli getirmiş, kovayı çıkarmaya uğraşırken haydi tepesi aşağı kuyuya gitmiş. Bereket versin ki bu kazayı pencereden komşu Hasan Efendi görmüş. Hemencecik konu komşu üşüşmüşler. Zavallıyı sıırıslıkla dışarıya çıkarmışlar. Taşlara çarpmadan tepesi aşağı suya düştüğü için Rabbim saklamış da hatunun bir tarafına bir şey olmamış. “Sabire Hanım nasıl oldu da düştün?” diye sormuşlar. Şu cevabı vermiş:

— Sanki birisi beni arkadan kuyuya itti.

— Hah, işte bu şeytan heriften başka onu kim itecek!

— Hatice Hanım'ın raftaki billur antika kâsesi durup dururken el dokunmadan yere düşmüş, yüz parça olmuş.

— Doğramacının oğulcuğu altı yaşında Sadık'ın on basamak merdivenden yuvarlanıp da bacağı kırılmadı mı?

— Köse muhtarın büyük kardeşi Süleyman'ın birdenbire dili tutulmadı mı? Okutmak için nefesi keskin meşhur bir hoca çağırdılar, “Bu, neuzübillah şeytan işidir. Zavallı adam üzerlerine uğramış. Dilini açmak için çok uğraşmak lazımdır.” dememiş miydi?

— Hacı Veli'nin beline girdi. Adamcağız ağrıya dayanamıyordu. Hekimler romatizma dediler. Hocalar “Bu şeytani kulunçtur. Erkekli dişili olur. İnsanın vücudunda doğurdukça doğurur...” hakikatini söylediler...

— Yusuf Bey'in evinde mangalı devirip de yangın çıkaran kimdi?

Daha neler de neler! Fırtınada göçen harap evi yıkan da oydu, doğururken ölen kadının katili de gene o... Yıllardan beri civarda olup biten kazaların faili artık bulunmuştu. Bundan sonra zuhura gelecekler de hep onun hesabına kaydolunacaktı. Büyü kazanı gibi

kaynayan bu dedikodunun buharıyla mahalle yerinden hop kalkıp hop oturuyordu.

Filozofu mahalleden kaçırmak için plan düşünülüyordu. İki üç gün fasıla ile duvardan bahçeye köpek, kedi, fare leşleri atıldı... Muallâ Efendi bu hayvan ölümlerini yemiş ağaçlarının köklerine gömdürttü ve evdekilere:

— Gelecek sene bu ağaçların ne bereketli meyveler vereceğini göreceksiniz, dedi.

Bir sabah filozof, komşuları fırıncı İsmail'in evi önünden geçerken alt kat penceresinden uzanan buruşuk bir el, üç defa “kefareti budur” diye adamcağızın başına üç taş fırlattı. İyi nişan alınmadığı için filozofa bir zarar gelmedi. Fakat ne kefaretiyle bu taşlar atılmıştı? Yapılan tahkikattan şu anlaşıldı: Fırıncının kaynanası Ayşe Hanım'ı sıtma tutuyormuş. Bu hastalığın şeytandan geldiği söylenilerek böyle üç taşla defolunabileceği tavsiye edilmişmiş.

Muallâ Efendi gülerek:

— Bizim memlekette felsefenin neye iyi geldiğini anladınız ya? Sıtmaya, baş ve karın ağrılarına, her türlü yellere, habis hummalara... Şeytan taşlamak için Arafat'a kadar gitmeye ne hacet... Bir filozof kafası bulup taşlarsın, işte bu da odur. Felsefeye verilen manayı gör de gel bu diyarda filozof ol... Bizde felsefe makaleleri yazanlar bile bu ilmin ne olduğunu anlamadan ve anlatamadan çetrefil bir dil kullanıyorlar. Felsefeyi Fransızcada, İngilizcede, Almancada okur anlarsınız fakat Türkçesinden bir şey seçemezsiniz. Türk'üz. Dil bizim ama ilim ecnebi... Bir türlü Türkleşmiyor... Üstünkörü birkaç şey şavullayanlar²¹⁵ bu ilmi tamamıyla yutmuş oldukları çalımıyla ortaya çıkıyorlar. Bizde henüz felsefenin onda bir ıstılahları²¹⁶ bile vazolunmamıştır²¹⁷. Bekliyoruz. Asya steplerinden gelecek... Yoncalar bitsin de otlayalım.

²¹⁵ şavullamak: bir işi özensizce, çabucak yapmak

²¹⁶ ıstılah: terim

²¹⁷ vazolunmak: ortaya konulmak

19

Önce maymunken şimdi takımıyla şeytanlaşan bu ailenin o mahallede barınabilmesi gittikçe güçleşiyor, yapılan izaçlar²¹⁸ bazen tahammülün üstüne çıkıyordu.

Filozofun karısı Müride Hanım, kocasının odasına koştu. Onu, kafası iri bir kitaba gömülmüş, dalgın buldu. Telaşla taşıp dökülmeye başladı:

— Efendi, burnunuzu bu kitaplardan kaldırıp biraz da etrafınıza bakınız...

— Gene ne oldu?

— Alt kat penceresinden bir cam kırdılar...

— Ne vakit?

— Şimdi... Şimdi... Koca bir taş güm diye odanın ortasına düştü.

— Atanı gördünüz mü?

— Hayır... Tabii attı kaçtı...

— Zabıtaya şikâyet ederiz...

— Hangi bir tasallut için şikâyet edeceğiz? Zabıta kapımızın önüne daimî bir nöbetçi dikemez ya... Hemen her sabah bahçemizde bir leş, her gün evimize, kafamıza bir taş... Yerlerini pisletip de yuva değiştiren kargalar gibi biz de bu mahalleden başka bir tarafa geçmeliyiz...

— Nereye göçeceğiz? Bu filozof unvanını beraber götürdükçe nerede rahat edebiliriz? Gideceğimiz semt sanki buradan daha medeni mi olacaktır? Bu bahçeyi, bu yemiş ağaçlarını, bu kuyuyu nerede bulabiliriz?

— Koca İstanbul'da sizin gibi bir ilim, bir fikir adamını barındıracak bir bucak bulunamaz mı?

²¹⁸ izaç: taciz

— Terbiyeli mahalleler bulunabilir. Lakin bizim hayatımıza, töremize, kesemize uymaz... Bizim için oraların rahatsızlıkları da başka türdür. Hususıyla kız, erkek yetişkin çocuklarımız var.

— Çocuklarımız dediniz de aklıma geldi. Onlar bu leşlere, bu taşlara, bu taarruzlara bizim gibi itidal gösteremiyorlar. Gene bu sabah üçü dördü toplanmışlar, ağızdan kulağa bir fiskostur gidiyordu...

— Ne fiskosu?

— Galiba hocalara yaptıkları gibi mahalleden bize taarruz edenlere de bir şeytan komedyası daha oynayacaklar.

— Aman hanım, söyle o çılgınlara, böyle deliliklerden vazgeçsinler... Sonra evi büsbütün başımıza yıktıracaklar...

— Onlara söz geçirtmek kabil mi? “Evet... Ha hı...” derler, sonra gene bildiklerini yaparlar... Fakat en mühim mesele bu değil...

— Daha mühimi mi var?

— Evet... Evet...

— Neymiş bakalım?

— Ali Şeref, Selâse’yi istiyor...

— Bu malum, yeni bir şey değil...

— Yeni bir şey değil ama artık bugünlerde istiyor...

— Kız da mütemayil²¹⁹ değil mi?

— Ziyadesiyle... Oğlanlar da evlenmek perdesinden nağmeler tutturdular...

— Âlâ... Âlâ... Demek bizim evin içi mini mini maymunlar... Küçük küçük şeytanlarla dolacak... Tabiat babanın maksadı, yalnız insandan, hayvandan dünyaya döl yetiştirmektir. Ateşlendirir, birleştirir, doğurtur... Ötesine artık pek aldırış etmez. Yaşamak için dövüşsünler, boğuşsunlar dursunlar... Nüfus fazlalaşırsa birkaç kişinin kararıyla harp açılır. Milyonlarla hayat ekin gibi biçilir. Kalan-

²¹⁹ mütemayil: istekli

lar nişan alır. Kumandanlar şöhret kazanır. Diplomatlar mağrurlaşır. Ölenlerin hüviyetleri sayıya gelemeyeceği için onlar adsız telakki olunurlar. Topuna birden bir taş dikilir...

— Efendi, siz her şeyi felsefe cephesinden görürsünüz. Fakat çok defa bu hükümlerinizi yaşanan hayata uymaz. Çocuklarımız baş göz edilecek çağlara geldiler ama âlemin kötü nazarları hep bize dikilmiş. Etraftan üzerimize nefretler, lanetler yağıyor. Bu menfuriyet içinde onları nasıl evlendirebiliriz?

— Kızın yavuklusu malum, oğlanlar hangi dilber kızlara gönül vermişler?

— Açıkça söylemiyorlar ama ben sezinliyorum...

— Her sıkıntı içinde bir de boş yere başımıza üzüntü çıkarmayalım...

— Ne demek istiyorsunuz?

— Biz kızı Ali Şeref'e vermeye razıyız. Fakat delikanlının annesi babası bu izdivaca katiyen müsaade etmeyeceklerdir.

— Ali Şeref bu gönül işinde ana baba sözü dinler boydan bir genç değildir...

— Biz kızı veriyoruz. Oğlan alabilirse alır, alamazsa ne yapalım. Bu meseleyi kendi hâline terk edelim...

— Ya oğullarımız için?

— Onlar için de hiç üzüntü çekme.

— Niçin?

— Bu mahallede ve civar semtlerde buradan birkaç yüz kilometre uzaklara kadar suişöhretimiz²²⁰ şayidir. Kimse Vahit'le İsneyn'e kız vermez... Olamayacak bir şeyi düşünüp de zihnini yorma...

— Zihnini yorma olur mu? Böyle söylediğiniz şekilde iş bitmiyor. Mesele büsbütün sarpa sarıyor. Oğullarımızı seven kızlar da

²²⁰ suişöhret: kötü şöhret

varsa şiddetli memnuiyetlere rağmen birbirini almak için akla gelmez çılgınlıklara kalkışacaklar... Türlü felaketlere uğrayacağız...

— Olacak şeyleri olmazdan evvel düşünmek lazım gelirse dünyada bu düşüncenin ucu bucağı bulunmaz. Bununla beraber benim aile geçimini idarede maharetim yoktur. Ben daha mühim etütlerle uğraşıyorum. (Önündeki kocaman kitabı göstererek) Felsefedeki “vahid”i bilir misin? Dikkat et bu bizim oğlumuz Vahit değil... Felsefedeki “bir” niçin daima bir yani “yekta” kalmıyor? Niçin hakikat kendi cevherinde takallüs ederek²²¹ ebediyen hakikat kalmıyor? Çünkü her şey birtakım devreler geçirmeye mahkûmdur. Müspet menfi tekâmüllerin sonunda her şeyden başka bir şey doğar... Netice gene maddenin gayrimaddiyat kesbedebilmesi sırrına dayanıyor. Buna ne dersin hanım?

— Benim bu meselelere aklım ermez. Sizin yalnız böyle şeyler düşünmenizle ne mahalledeki tezkiyemizi düzeltebiliriz²²² ne de ev idaremizi...

20

Filozof Muallâ Efendi dünya işlerine metelik vermeyen, dalgın bir adamdır. Kendi aleyhindeki gayriinsani tecavüzlere bile çok defa güler. Çünkü onun nazarında bütün insanlar acınacak akıl hastalarıdır:

“Tabiatıta her şeyin ağır bir tekâmüle tabi olduğunu görüyoruz. Besbelli ki beşeriyet henüz çocukluk devresindedir. Hayattaki düzelmez sanılan karışıklıklar hep cehaletten doğuyor. Bu cahil sürüler içinde zaman zaman birkaç akıllı zuhur edebilir fakat imlaya gelmez, bu bozuk düzen milyonlarca dimağlar arasında, doğru işleyen bir iki büyük kafanın görecekları işler, ihtiyaca nispetle çok mahdut²²³ kalır. Cehalet dehanın, ilmin başdüşmanıdır. Sürüler kendi ananevi fikirlerinden başka türlü düşünenlere amansız hasım

²²¹ takallüs etmek: sıkışmak

²²² tezkiye düzeltmek: aklanmak

²²³ mahdut: sınırlı

kesilirler. Kütleyi idare eden kuvvet, dirilerden ziyade ölülerdir. Mezardakilerin kafalarımıza miras bıraktıkları intibalarla yaşıyoruz... Evolüsyona²²⁴ en güç ram olan²²⁵ inatçı bir damga... İnsanların ananelerini ve asırlardan beri körü körüne nelere inandıklarını, nelere tapındıklarını tetkik ediniz, hamakatlerine gülersiniz. Siz de onlardansanız bana kızsınız...”

Filozof bu vadiden tutturduğu vaazını dallandırır budaklandırır. Onun hükmünce başilim felsefedir. Hakikati aramaları itibarıyla hep öbür ilimler onun hizmetkâridirler...

Öfkelendiği bazı zamanlarında şöyle bağırdı:

— Kabahat kimde? İnsaniyet, adam olmayı istemiyor. Ne yapalım, bu maddi hayattaki salahına uğraşmayı bırakıp da saadetini manevi bir âlemden bekliyor. Hakikati rüya ile değiştiriyor.

Erkek, kız üç çocuğu babalarının bu söylenmelerine kös dinler gibi çok dalgın, asık bir kulak verirler. Filozofun ilme muhabbetine rağmen onların tahsilleri şöyle böyledir. Evlerindeki zengin kütüphaneden bir cilt çekip de okuduklarını gören yok gibidir. İş söze gelince babalarının ilmiyle övünürler.

Filozofun uzun çehresi, gagavari burnu, soluk rengi meşhur İtalyan şairi Dante’yi andırır. Çenesinin sivriliğini gür sakalı örter.

Karısı Müride Hanım, bir göbek aşırı Kafkas cinsi mütenasip²²⁶ simalı bir kadındır. Onun güzelliği, çocuklarda, babadaki yüz uzuvlarının nispetsizliklerini tashih etmiştir. Üç kardeş gürbüzdürler, birbirine benzerler. En güzelleri İsneyn’dır. Kız da şimdiki yarı çıplak kadın elbiselerinin içinde pek körpe vücuduyla gönül çekecek bir cazibededir.

Filozof himyekârdır²²⁷. Eski *Stoiciens*leri²²⁸ beğenir. Çocuklarını her şeyde itidal tavsiye eder. Zamane gençliğinin gem almaz bazı

²²⁴ evolüsyon: *evolution*, evrim

²²⁵ ram olmak: boyun eğmek

²²⁶ mütenasip: uyumlu

²²⁷ himyekâr: ölçülü

²²⁸ *Stoiciens*: Stoacılar

taşkınlıklarında Müride Hanım, baba ile çocukları arasında tampon vazifesi görür. Filozof, ekseriya kendi etütleriyle o kadar dalgındır ki olup bitenlerden haberi olmaz... Kulağına bağırırsanız çakaralmaz bir hâlde söyleneni işitmez. O, kendi kafasında kaynayanları tekrarlar durur.

Anneleri çocuklarının evlenme arzularından bahis açtıkça Muallâ Efendi haykırır:

— Aceleleri ne? Evlenmenin en büyük tadı, onun vukuundan evvel çekilen arzudadır. O olup bittikten sonra çok tıkının midenin suiiazmı²²⁹ gibi gönöl de ekşir, turşulaşır. Birbirinden kaçacak yer ararlar...

— Efendi tuhaf söylüyorsunuz. Biz karı koca öyle mi olduk?

— Benim gibi filozof bir koca, senin gibi tahammüllü bir kadın, şimdiki neslin cavalacozları²³⁰ arasında bulunur mu?

Filozof söylenedursun. Hissiyatı uyanmış gençleri nasihatle avutmak kabil midir?

Evde bir de besleme kız vardır. Rabia... Anadolu'nun bilmem hangi köyünde koyun çobanlığı yaparken İstanbul'a getirilmiş. Ayaklarına ömründe ilk defa kundurayı bu şehirde giydi. Kaplumbağa gibi tümsek, yayvan, o nasırlı ayaklar ki hiçbir hazır ayakkabıya girmede. Mahsus kalıp yaptırıldı. Baş, adını söylemek nezih olmayan iğrenç illetle kabuk kabuktu. Kafasına ziftten takke giydirildi.

— İş ana ölüyom!

diye bağırta bağırta cıbanlarını yoldular. Sonra kafa derisinden fırça gibi yeni saçlar sürdü. En pis şeylerden iğrenmez, temizlik nedir bilmez, yarım okka ekmeği üç lokma yapan bir oburlukta idi. Yemeği ağzına istiaından²³¹ fazla tıktıştırır. İki taraf avurtları şişer...

²²⁹ suiiazm: sindirim bozukluğu

²³⁰ cavalacoz: değersiz

²³¹ istiap: alabildiği

Yutarken boğulur gibi gözleri kapanır. Yüzü kızarır. Boynu birkaç defa ileriye gider gelirdi.

Rabia'nın ilk geldiği zamanlardaki her hareketi filozof için bir etüttü. Kız yemek yerken bakar bakar da:

— Hanım dikkat et, maymunlar da tıpkı böyle yerler. Ne verse-niz avurtlarına doldururlar... İşte asıl iptidai insan budur. Biz suni insanız. Cemiyetin aşağı tabakalarında yerken böyle avurt şişiren-ler hâlâ çoktur. Hayvanlarla müşterek hâllerimizi inkâra kalkışmak beyhudedir.

Kızın asıl adı Kezziban'dı. Filozof; Vahit, İsneyn, Selâse nu-merik usulünü ona da uydurarak Rabia adını verdi.

Rabia, hayvani dangalaklığına bakmayarak ilk görüşte filo-zofun ikinci oğlu İsneyn'e gönüllendi. Fakat bu aşkını kimseye açamıyor, kendi kendine yüksek sesle itirafa bile ödü kopuyordu. Bu ümitsiz seveda, hödük kızcağız için gizli bir dindi. Delikanlı-nın huzurunda renkten renge girer, ezilir büzülür, yapacağını şaşırır, ayakları kösteklenir, elindekini düşürür, salak bir hâl alır, herkesi kendine güldürür... Onunla eğlenenlerin en başında İsneyn gelir. Lakin bu salaklığın sebebi asla genç adamın aklından geçmez. Kü-çük beye bir kahve, bir su vermek lazım geldiği zamanlarda kızın aldığı tavırlar hakiki bir komedidir. Böyle bir hizmet anında Rabi-a'ya yarı suni yarı gayriiradi bir kırıma hâli gelir. Besbelli ki bu tuhaflıklar, kendini beğendirmek için kadınlık insiyakından²³² taşan bir nevi kokettri²³³ olacak... Onun bu söylenmez aşkından aldığı yalnız bir tek zevk vardır: sevgilisinin kirli çamaşırlarını yana yana öpüp koklayarak birkaç damla gözyaşıyla ıslatmak... Dişi keçinin teke kokusundan hoşlanması nevinden cinsî bir lezzet... Bu tapın-ma ibadetini de bütün gözlerden saklar. Kavi cins zayıfı, zayıf da kaviyi çeker. Hristiyan erkekler Meryem Ana tasvirini, kadınlar da İsa'nın putunu daha şevkle öperler.

²³² insiyak: içgüdü

²³³ kokettri: beğenilme merakı

Besleme kızın bu ateşinden haberi olmayan İsneyn'in genç yüreği de başka bir sevdanın korunu döküyordu.

21

Sevmek, bıkmak gençliğin birinci meşgalesidir. Baba nasihatiyle hiç onlar bu tatlı oyundan vazgeçebilirler mi? Vahit mahalleden manifaturacı Hurşit Efendi'nin kızı Lemiye'ye, İsneyn de mütekait İzzet Bey'in torunu Güzide'ye tutkundurlar. Kızlar da bu ateşlere gene ateşle cevap vermekten çekinmezler. Bacaların dumanları muvazi²³⁴ tüter.

Bir aile kızının güzelliğinden meşru istifade beklemek ana baba için pek günah sayılmaz. Güzellik de muhtelif sermayeler içinde mühim bir fondur.

Güzide, otuz beş yaşında paralı bir adamla nişanlanmak üzeredir. Otuz beş yaş ihtiyar sayılmazsa da on altısındaki bir kız için hemen hemen baba demektir. Gönlünde yer tutan İsneyn'in civelek siması yanında kızcağıza bu adam o kadar kart görünüyordu ki boşluğa karşı yumruklarını sıkarak onun hayaline darbeler indiriyordu...

Vahit'in sevdasına da başka türlü bir engel takılmıştı. Tayfur adına cevap veren bir külhan tosunu kendini Lemiye'nin ikinci âşığı olarak ilan etmişti.

Vahit'le birkaç defa tos vuruştular.

Tayfur, kasketi sola eğerek bir omzunu yukarı, ötekini aşağı aldıktan sonra apaşvari²³⁵ bir bel kırışıyla:

— Dadaş, dedi, toslaşacak mıyız? İkimizin de boynuzumuz yok. Daha evlenmedik.

— Baban evlenmişti ya?

— Piyasada bir çift boynuz kalmıştı. Onu da valideniz muhterem pederiniz için kapmıştı...

²³⁴ muvazi: karşılıklı

²³⁵ apaşvari: serserice

- Tayfur, yolundan çekil...
- Hangi yolundan ulan? Yollar belediyenindir.
- Balta olmak istiyorsun ama çarpacağın yer yalçın kayalık-tır... Ağzın burnun kırılır.
- Bilakis çarpacağım yer çok yumuşaktır.
- Senden nefret eden bir kıza neden tebelleş oluyorsun²³⁶?
- Hah hah! Lemiye mi benden nefret ediyor? Beni gördüğü zaman da senden nefret ettiğini söylüyor... Güzele inanılır mı?
- İftira atıyorsun, alçak!
- Lafına dikiz gel yüksek adam!
- Benim sevdiğimi sen sevemezsin...
- Niçin ulan? Sevdim gitti... Amur²³⁷ inhisarı²³⁸ da ne vakit kanuna kondu? Sen meşhur operayı hiç seyretmedin mi? Amor bir Çingene çocuğudur, kanun emir dinlemez...²³⁹
- Sen çingenenin kendisisin.
- Sen de maymunun hâllisi. Kuyruğunu pantolonunun içine saklıyorsun... Büyükbaban, kadınıninle ormanda evlendi. Lemiye elbette insanı hayvana tercih edecektir. Sen kendine menajeriler-den²⁴⁰ bir eş ara...

Derken sözler şiddetlenir... Tempo yükselir... İş sille tokada gelir. Birbirine içirmeye başlarlar.

Bir cebinde esrar kutusu, ötekinde sustalı çakı taşıyan bu belalı rakibi bildikleri için Ali Şeref'le İsneyn'in kulakları kırıktır. Vahit'i pek boşlamazlar, arkasından dolaşırlar... Tokatların ilk şakırtılarına hemen yetişirler.

²³⁶ tebelleş olmak: musallat olmak

²³⁷ amur: *amour*, aşk

²³⁸ inhisar: tekel, tek başına sahip olma

²³⁹ Georges Bizet'in *Carmen* operasındaki "Habanera" aryasında bir söz

²⁴⁰ menajeri: *menagerie*, hayvanat bahçesi

Boksör Ali Şeref, Tayfur'un suratına *direct du droit*²⁴¹ bir sağdan doğru iner. Belinin ortasına bir tekme, Lemiye'nin ikinci âşığı yeri öper, tekrar kalker. Üçe karşı bir, mağlup düşer. Kendi cinsinden birkaçının hücumuna uğrayan köpek gibi suratını buruşturur. Dişlerinin arasından:

— Babayığitsen teke tek vuruşalım. Ben seni gene bir tenhada yakalar aşık kemiğini yerinden oyarım, tehdidini hırlayarak yan yan çekilir.

Vahit, bu dişi için hırlaşmanın yüzünde ve elbisesinde birkaç eserini taşıyarak eve döner. Annesi zeki kadın, macerayı anlar. Tayfur'un ne hayta olduğunu bilir, daima yumrukla, tokatla biten bu vurulmaların bir gün kurşunla bıçakla neticelenmesinden korktuğu için tehlikeyi anlatmak acelesiyle hemen kocasının yanına koşar. Fakat filozof Kurun-ı Vusta²⁴² felsefesinin derinlerine dalmıştır.

Kadın — Efendi, haberiniz var mı?

Filozof müteaccip²⁴³ bir jestle başını kitaptan kaldırarak:

— Niçin haberim olmasın? Poseidonius'un fiziği her şeyden evvel bir *dynamisme*'dir. Hayatın inkişafı²⁴⁴ ve canlı mahlukatın tedrici²⁴⁵ ihtilatı üzerinde ısrar eder...

— Poseidonius kimdir bilmiyorum. Ölmüşse Allah rahmet eylesin. İyi bir adam olmasa siz ondan bahsetmezsiniz.

— Poseidonius orta yaş filozoflarından. İsa'dan tamam 135 yıl evvel Suriye'de doğmuştur. *Stoicien*'dir ve Panaetius'un şakirtlerindendir. Şu sözü ona atfederler: “İstirap! Sen ne kadar canımı yakarsan yak... Senin bir fenalık olduğunu asla ikrar etmeyeceğim²⁴⁶...”

²⁴¹ *direct du droit*: kolu dirsekten kırmadan atılan yumruk

²⁴² Kurun-ı Vusta: Orta Çağ

²⁴³ müteaccip: şaşkın

²⁴⁴ inkişaf: gelişim

²⁴⁵ tedrici: derece derece, yavaş yavaş

²⁴⁶ ikrar etmek: açıkça söylemek

— Ah efendi, darılmayınız ama bu da lakırdı mı sanki... İstirabın fenalık olduğunu ikrar etmemekle onun üzerimizdeki müthiş tesirleri geçer mi hiç?

— Müride, sen kadınların en iyisisin. Üstelik bir de filozof karısısın. Ama *Stoicien* tahammülün zevkine varabilecek kültür ve terbiyeden mahrumsun... Her şeyi üstünkörü görmek, her şeye anlamadan cevap vermek, kadınlığın akılca zaafı icabındandır.

— Âlemin terbiyesiyle uğraşacağınıza biraz da çocuklarınızın kine dikkat ve himmet etmiş olsaydınız şimdi böyle sokaklarda ötekiyle berikiyle yumruklaşmazlardı.

— Bir oğlan çocuk, kadın gibi çıtkırıldım büyümmez, böyle yumruklaşa yumruklaşa erkek olur...

— Öyle ise siz hiç erkek değilsiniz çünkü sizin kimseyle yumruklaştığınızı görmedim...

— Benim kuvvetim yumruğumda değil, kafamdadır. Hem benim gençliğimde boksörlük bugünkü gibi revaçta değildi. Bu cihetten hiç idmanım yoktur. Altmışından sonra maç yapmaya kalkarsam belki akıl mahfazamı çatlatırlar... Yoksa ıstıraba alışığım.

— İstiraba alışksanız, ağrılar sızılar bir fenalık değilse dayak yemesi bir zevk olacak. Niçin çekiniyorsunuz?

— Evet, dayak yemesi bir spordur, bir zevktir. Fakat bu zevkin tadına idmanla varılır...

— Öyle ise ne duruyoruz? Birbirimizi dövelim. Hele sizi pataklamak için hazırlanmış eller çoktur...

Gülüşürler...

Filozof — Bilmiyor musun hanım, bazı dinlerde vücuda, nefse eza, cefa hatta işkence ibadet sayılır. Eyüp aleyhisselamın menkıbesini işitmedin mi? Vücudu cılk yaraymış. Kurtlanırmış, yere düşen böcekleri alır, tekrar vücuduna kormuş...

— Efendi, böyle bir rivayet var ama kim bilir yalan mı doğru mu?

— İş menkıbenin yalan veya doğru olmasında değildir. *Stoic*ienliğin peygamberlere atfedilmesindedir.

— Kurtlu peygamber...

— Ya ne zannettin?.. Haydi mahal tayiniyle söylemeyeyim, belki güce gider... Bazı memleketlerde miskin illeti²⁴⁷, kellik, ahiret için büyük sevap sayılır. Bu ecre²⁴⁸ nailiyet için müptelaları iyileşmek istemezler. Tedaviden kaçarlar...

Müride Hanım, ev idaresine ve çocuklara ait herhangi bir mesele için çare aramaya, dertleşmeye, rey sormaya gelse bahis böyle çıkırından çıkar, başka vadilere sapıtır...

22

Filozof ailesinin şayi maymunluk nesebine bir de şeytanlık ilave olunması fena şöhretlerini büsbütün artırmıştı. Şimdi herkes onlardan hakiki iblisten çekinir gibi kaçınıyorlardı.

Vahit'in manifaturacı Hurşit Efendi'nin kızı Lemiye'ye alakası; İsneyn'in, İzzet Bey'in torunu Güzide'ye yandığı mahallece pek gizli kalmış hadiselerden değildi. Bu dedikodu ile kulakları çınlayan kız ailelerini bir telaş aldı... Çocukları üzerine baskıyı arttırdılar.

Lemiye, Sultanahmet'te bir terzi evine çırak verilmişti. Ancak tramvay ve ekmek peynir parasına yetişebilecek az bir ücretle oraya gidip geliyordu. Orta çapta vücuduyla solgun siması, tatlıca şehla, ela gözleriyle alımlı görünür, sanatı icabı iyi giyinirdi. Sabahları baba ile kız evden çıkarlar, Şehzadebaşı'ndaki manifaturacı dükkânına kadar beraber giderler. Orada Hurşit Efendi kızını kendi gözü önünde tramvaya bindirir, işine gönderirdi. Gösterdikleri her türlü ihtimam ve dikkatlere rağmen çıkan dedikodulardan ana babanın yüreklerine kurt düşmüştü.

Bir gün Hurşit Efendi, karısından sordu:

²⁴⁷ miskin illeti: cüzzam

²⁴⁸ ecr: sevap

— Emine ne dersin? Bu dedikoduların aslı var mı?

— Hiç ummam efendi...

— Büsbütün boş yere de böyle lakırdı çıkar mı?

— Çeneler boş durur mu? Âlemin ağzına çiğnemek için bir sakız lazım...

— İçim bir türlü rahat etmiyor. Kızı karşımıza çağıralım. Soralım bakalım ne tavrı alacak...

Bir gün Lemiye, ana babadan kurulmuş bu sorgu mahkemesinin önüne çağrıldı. Kız bu ihzarın²⁴⁹ sebebinin biliyordu ama tamamıyla tecahülden gelmek tavrını almaya karar vermişti.

Baba sorguya geçerek:

— Kızım sana dair birtakım dedikodular dönüyor...

Solgun yüzünde bir pembelik dalgalanan Lemiye:

— Ne gibi efendim?

— Hiçbir şeyden haberin yok mu?

— Hayır...

— Biz senin iffetinden tamamıyla eminiz. Fakat ana baba yüreklerimiz rahat edemiyor. Senden bazı şeyler soracağız.

Bu iffet tabiri, evvelden her kızın tezkiyesinde kullanılan elzem bir şart, bir vasıfken sonraları kuvvetini yarı yarıya kaybetmiş, bir söz hükmüne gitmişti. Lemiye serbest münasebetleri romanlarda okuyor, sinemalarda görüyordu. Hususuyla ki terzihanede beraber çalıştıkları akranlarının içinde bir sevgilinin derdini çekmeyen bir kız yok gibiydi. Hemen hepsi çantalarında, koyunlarında uzun kısa yanık satırlar, irili ufaklı fotoğraflar taşıyorlardı. Akşam dağlımalarında çoğunun yollarını bekleyenler vardı.

Baba ile kızın “iffet” kelimesinden anladıkları mana bambaşkadır. Bunda geçen asırla bu asrın zihniyet farkları çarpışıyor... Lakin ne yapsın ki Lemiye şimdilik babasına iffete kendi verdiği mana ile değil, onun anladığı eski telakkide görünmek mecburiyetindedir.

²⁴⁹ ihzar: çağırma

Bu çok güç bir mecburiyetti. Babasını bu eskimiş düşüncelerinde haksız ve kendini bu memnu sevdada mazur görüyordu.

Zengin olmayan aile kızlarına koca çıkmayacağı acı fakat açık bir hakikatken Vahit ona evlenme vadediyordu. Lemiye, babasının bu yanlış düşüncelerine kurban olup da çok sevdiği bu delikanlı ile izdivaç fırsatını niçin kaçırsın? Her kız, babasının rızasıyla evlenmez ya! O eski cebri²⁵⁰ izdivaç istibdadına kalkışan babalar elbette karşılarında şimdi bu asrın isyankâr kızlarını göreceklerdir. Dünyaya bir çocuk getirmek, onun hayatını iradesi haricinde esir gibi kullanmaya hak vermez. Her hayat kendi sahibinindir.

Emine Hanım — Ben kızımdan kendimden emin olduğum kadar eminim, dedi.

Anası babası Lemiye'yi piyazlıyorlardı. Bir günahı olsa bile onu itiraf ettirtmeyecek bir vaziyete sokmaya uğraşıyor gibiydiler.

Kız bu hâlden biraz sinirlenerek şu itirazı fırlattı:

— Mademki benden eminsiniz ve emniyetiniz bu kadar büyüktür, niçin bir suçlu gibi sorguya çekiyorsunuz?

Babası — Kızım, biz seni masum tanımakla beraber, senin iraden haricinde bu dedikodulara sebebiyet verecek, mesela iftira kabîlinden bir hâl vuku bulmuş mu, onu anlamak istiyoruz.

Lemiye — Zaten dedikodu demek, ortaya çıkarılan sözlerin değerli hakikatler olmadıklarını anlatmaz mı?

Babası — Dedikodular asılsız şeyler olabilmekle beraber bazen kuvvetli hakikatlerden ziyade fenalıklara sebep olurlar... Niçin senin aleyhinde lakırdı çıkarıyorlar? Buna ne sebep buluyorsun? Ne düşünüyorsan söyle...

Lemiye — Tayfur ismindeki o menfur çapkın, yüzüne tükürmeye bile öğrendiğim o hayta, arsızlanmalarına karşı nefretten başka benden bir yüz göremediği için işte hep lakırdıları o çıkarıyor...

²⁵⁰ cebri: zorla

Babası — Tayfur’un hâli mahallece malum. O her kadının peşinden havlayan sırnaşık bir köpeğe benzer. Fakat seni Tayfur’la değil, başka bir gençle söylüyorlar...

Lemiye — Kimmiş o genç?

Babası — Filozofun büyük oğlu Vahit...

Bu ismin telaffuzuyla sanki birdenbire sıcak bir rüzgâr esmiş gibi gene yüzü kızaran Lemiye şu kısa cevabı verdi:

— İftira...

Babası sustu. Karı koca bakıştılar. Cevap doğru mu? Sanki birbirinden onu anlamak istiyor gibiydiler... Lemiye’nin göğsünde bir heyecan kaynaştı. Duramadı. Kısa cevabına şu sözleri ekledi:

— İftira atmak için mahallenin en namuslu, en uslu gencini seçmişler...

Bu lüzumsuz, bu senakâr²⁵¹ müdafaadan kuşkulanan Mürşit Efendi büyük taaccüple:

— Mahallenin en namuskâr genci Vahit midir?

Lemiye hararetle:

— Evet...

— Maymunlukları, şeytanlıkları, edepsizlikleri, dinsizlikleri yedi mahalle aşırıya kadar dillerde gezen bu melun ailenin avukatlığına kalkışmandaki sebebi bana söyler misin?

— Söylerim... Doğruya şahadet, hakka hürmet...

Hurşit Efendi düşünerek bir sigara yaktıktan sonra:

— Lemiye, biliyorsun ki mahallede o aile ile kimse görüşmez gibidir. Bir adamın doğruluğu eğriliği tecrübelerle anlaşılır. Senin Vahit’le ne münasebetin olmuştur ki böyle bir hüküm vermek cesaretini gösteriyorsun?

— Vahit bir çapkın değildir. Mahalleden hiçbir kadına göz ve söz attığı işitilmemiştir. O aile aleyhinde çıkarılan kötü sözler hep

²⁵¹ senakâr: öven

iftiradır. Onların da bizim gibi insan olduklarını görmüyor musunuz baba? Maymunluk, şeytanlık isnatlarına nasıl inanıyorsunuz?

Hurşit Efendi dudaklarını ısırarak düşündü. Küçük bir sükûttan sonra:

— Vahit seni istese onunla evlenir misin?

— ...

— Susma...

— Vahit beni istemez...

— Niçin?

— Sizin vermeyeceğinizi bildiği için...

— Ben vermiş olsam varır mısın?

— O isterse, siz de verirsiniz bu koca kıtlığında niçin varmayayım?

Bu defa Emine Hanım da dudaklarını büzerek kocasının yüzüne baktı. Kendisi eski terbiyede büyümüş bir kadın olduğu için kızının ağzından çıkan “bu koca kıtlığında” tabiri zihnini tırmalamıştı. Eski zaman kızlarından nasıl koca istedikleri sorulmazdı. Bu intihap ananın babanın hakkıydı. Ana baba huzurunda değil, bilvasita²⁵² sorulsa bile kızların rey beyan etmeleri çok ayıp sayılırdı... Bu nazik bahiste Lemiye, babasıyla ne kadar serbest görüşüyordu... Bu noktalara dikkatten babanın da gönlü bulandı. Dedikoduların pek boşuna çıkmamış olduğu artık anlaşılıyordu. Kızıyla Vahit arasında bir münasebetin vukuu tahakkuk rengini alıyor gibiydi.

Hurşit Efendi yüreğinden kopan sarsıntıyı yenmeye uğraşarak boğuk bir sesle:

— Ben senin ağzını aramak için söyledim. Ben soyuma maymun, şeytan, çingene karıştırmam...

Lemiye ses çıkarmadı. Münfail, çatkın duruyordu. Baba tekrar etti:

²⁵² bilvasita: birinin aracılığıyla

— Dünyada koca namına yalnız bir tek Vahit kalsa ben gene seni ona vermem...

Kız artık sabrını taşıran bir yürek darlığıyla:

— Vermeyiniz. Beni de çiftler çiftler isteyenler yok ya...

— Seni çiftler çiftler isteyenler yok. Demek ki bir tek isteyen var... O da Vahit'tir.

— Bir erkeğin bir kızı nikâhla istemesi ne ayıp sayılır ne de cinayet...

— Demek ki varmaya hazırsın?

— Sade ben değilim ya... Her kız bu hazırlıktadır.

Emine Hanım artık yerinde oturamıyordu. Nefesleri irileşti. Kızına doğru atılır gibi bir tavır alarak:

— Kızım, sen artık eski Lemiye değilsin. Ne kadar açılmışsın. Terzihanede biçip dikmek marifetlerinden başka şeyler öğrenmişe benziyorsun...

Lemiye da anasına karşı başını dik tutarak cevap verdi:

— Yalnız biçip dikme bu zamanda artık bir kızın karnını doyurmuyor. Herkes gibi ben de istikbalimi düşünmek mecburiyetindeyim. Babamın aradığı gibi bir kısmet çıksa da beni mesut etmez...

Hurşit Efendi — Demek ki babanın aradığını değil, gönlünün çektiği kocayı istiyorsun?

— Böyle de olsa ayıp mı?

Baba yerinden kalktı. Oturdu. Hıçkırıklar içinde haykırarak:

— Lemiye kulaklarını aç... İyi işit... Ben seni bir çuvala kor, ağzını bağlar, Akıntıburnu'ndan denize atarım da gene o maymu-noğlumaymuna vermem!..

Lemiye boynunu tevekkülle eğdi. Yanaklarından aşağı sıralanan yaşları silmeden cevap verdi:

— Bir babanın kızını çuvala koyup denize atabileceği bir devirde yaşayacak kadar gerilemişsek siz de böyle yapınız. Fakat baba,

unutmayınız ki bu kızın cinayeti tabiatın gönlüne düşürdüğü temiz, nezh sevdadan başka bir şey değildir.

Cevap beklemeden dışarı fırladı. Babası arkasından saldırmak istedi. Fakat karısı önüne geçerek:

— Efendi dur... Yalvarıyorum dur. Belki öfkeyle kızın bir tarafını kırarsın. Sonra ondan ziyade gene biz çekeriz.

— Son sözünü işitmedin mi?

— İşittim. Vahit'e çektiği sevdayı açıkça itiraf etti. Buna bir baba nasıl tahammül eder?

— Ah efendi ah! Evlatlar değişti. Ona göre babaların da bir parça değişimleri lazım geliyor. Zamana uymadan yaşamak mümkün olmayacak...

— Ben o aşüftenin istediği manada değişecek babalardan değilim...

— Cahillik efendi cahillik... O ne derse desin, ne hükmü var? En sonunda gene bizim dediğimiz olur.

23

Emine Hanım, bütün analık şefkat ve gayretiyle kocasının öfkesini yatıştırmaya uğraştı. Ertesi sabah gene baba kız beraber so-kağa çıktılar. Hurşit Efendi onu gene Şehzadebaşı'ndan tramvaya bindirdi. İşine yolladı. Fakat akşam oldu. Kız evine dönmedi. Gece yaralarına kadar beklediler. Sabah oldu. Gene gelen giden yok... Lemiye'nin hiçbir gece bir yerde kalmak âdeti değildi. Anayı babayı büyük bir telaş aldı. Kızcağız, babasının çuval ve deniz tehdidine gücenerek bu zahmeti, ona bırakmadan kendi mi ihtiyar etti²⁵³?

Ertesi günü hemen terzi evine koştular. Müdire Hanım'dan aldıkları cevap şu oldu:

— Lemiye her günkü gibi sabahleyin geldi, öğleye kadar çalıştı. Hâlinde bir başkalık, gözlerinde bir avarelik vardı. Dalıp dalıp gidiyordu. Sordum: “Kızım nen var? Hasta mısın?” “Bir şeyim yok.

²⁵³ ihtiyar etmek: seçmek

Size öyle geliyor.” dedi. Öğleden sonra yarım saat için benden izin istedi. Genç kızlık hâli bu ya, belki kimseye açamayacağı bir derdi vardır. Çıksın, biraz hava alsın diye izin verdim. Gitti, bir daha dönmedi. Ben de merakta kaldım. Ne olduğunu sizden soracaktım.

Müdire Hanım bıçkı tezgâhında bir kumaş üzerinde gönye ile hesaplar yaparken işini bıraktı. Aldığı menfi cevaptan yeisi, merakı artan Hurşit Efendi başka suallere girişti:

— Buradan çıktığı vakit ne tarafa doğru gittiğini gören var mı?

Müdire Hanım, çırak kızlara sordu:

— Ne tarafa gittiğini gördünüz mü?

Birkaç ses cevap verdi:

— Hayır, dikkat etmedik...

Sonra salonun ucundan bir ses yükseldi:

— Lütfiye görmüş...

Müdire Hanım — Gelsin buraya...

Siyah iş esvabıyla ufak tefek, ince boyunlu bir kız ortaya çıktı. Müdire Hanım:

— Gördün mü Lütfiye?

Lütfiye — Gördüm efendim.

Müdire Hanım — Ne yana gitti?

Lütfiye — Ayasofya’ya doğru...

Müdire Hanım — Buradan sokak görünmez. Sen ne münasebetle Lemiye’nin arkasından baktın da gördün?

Lütfiye — Efendim, ben kendisine çay için caddedeki şekerlemeciden bisküvi ısmarlamak istedim. Kapıya kadar arkasından koştum. Parayı uzattım. Almadı. Tuhaf bir dalgınlıkla yüzüme baktı... “Şimdi ben senin bisküvini düşünecek hâlde değilim.” dedi. Yürüdü, ben de arkasından bakakaldım...

Bıçkı yurdundan çıkanların ekseriyetle Ayasofya’ya doğru yürümeleri ayakların doğrulduğu tabii bir yol gibiydi. Lütfiye’nin bu iradesinden mühim bir ipucu yakalanamadı. Yalnız Lemiye’nin

yurda gelişinde ve oradan çıkışında heyecanlı bulunduğu anlaşılıyordu.

Ana baba bütün araştırmalarında hiçbir müspet haber alamadan evlerine döndüler... Ertesi sabah oldu. Lemiye'nin gaybubeti²⁵⁴ üzerinden iki gece bir gün geçmişti. Vakit uzadıkça vakayı saran esrarın şeameti²⁵⁵ büyüyor, ana babanın yüreklerine dayanılmaz bir acı çöküyordu.

Zabıtaya, morga müracaat ettiler. Orada iki ceset yatıyordu. Biri bir kavga esnasında yaralanmadan ölen bir delikanlı, diğeri şüpheli bir zehirlenme vakasından giden yaşlı bir kadın... Denizden ceset çıktığı işitildikçe hemen tahkike koşuyorlardı. Lemiye yoktu, yok... Ne karada ne denizde...

Kızın böyle akıl almaz bir sırla ortadan kayboluşu eski dedikoduları tazeledi. Macera gazete sahifelerine düştü. Mahalleden mahalleye yayıldı. Tefsirler çoğaldı. Vaka her ağızdan başka türlü çesnileniyordu. En meraklı rivayetler cin, peri, şeytan taraftarlarından saçılıyordu.

Mahallenin kocakarıları, garabeti anmakta onlardan aşığı kalmayan kocaerkekleri,

— Aa, diyorlardı, kızı bulmak için morga, zabıtaya müracaata ne hacet! Lemiye, filozofun oğluyla sevişmiyor muydu? Bu menfur ailenin şeytan olduğunu iki hoca, iki mübarek adam karakollarda ispat etmedi mi? Bedbaht kız şeytanlara karıştı. Onu kendi nahiyelelerine aldılar, götürdüler. Onlar isterlerse gözlere görünürler, isterlerse görünmezler. Kızı da kendileri gibi yaptılar. Lemiye'yi artık polis, jandarma bulamaz. O, olsa olsa hüddam kuvvetiyle keşfolunabilir. Kim bilir şimdi Kafdağı'nın arkasında mıdır, göğün kaçınıcı katındadır... Nefesleri kuvvetli hocalar bulmalı. Efsun okutmalı...

²⁵⁴ gaybubet: kayboluş

²⁵⁵ şeamet: uğursuzluk

Cahil muhitlerde akıl almayan her vakaya fevkattabia²⁵⁶ yani *supernatural* karıştırılır. O zaman hakikate ayrılmış zannı hasıl olarak zihinler rahat eder.

Bu esnalarda Lemiye'nin ikinci âşığı Tayfur ortaya şöyle bir söz fırlattı:

— Ben ikisini yan yana otomobilde gördüm. Vahit'le Lemiye, Maslak yolundan gidiyorlardı.

Bu rivayet zabıtaya haber verildi. Vahit celbedildi. Sorulan suallere kesinkes menfi cevaplar verdi. Tayfur'la ikisi yüzleştirildi. Tayfur sözünde şiddetle ısrar ediyor, Vahit aynı şiddetle reddediyordu.

Nihayet müstantik²⁵⁷, Tayfur'dan sordu:

— Siz Lemiye Hanım'la Vahit Efendi'ye Maslak yolunda hangi gün hangi saatte rast geldiniz?

Tayfur biraz duraladıktan sonra:

— Ağustos'un 16'ncı cumartesi günü saat iki raddelerinde...

Müstantik — Bu söyledığınız ay, gün ve saat tarihinden katiyen emin misiniz?

Tayfur — Katiyen...

Müstantik sonra Vahit'e dönerek:

— Ne diyeceksiniz?

Vahit, kederli bir gülümsemeyle:

— Diyeceğim şey çok sarihtir²⁵⁸.

— Peki söyleyiniz...

— Bu adam yalan söylüyor. Açıktan açığa iftira atıyor. Müfte-ri²⁵⁹ cezası talep ederim...

— İftirayı ispat evvel, ceza sonra gelir...

²⁵⁶ fevkattabia: doğaüstü

²⁵⁷ müstantik: sorgu yargıcı

²⁵⁸ sarih: açık

²⁵⁹ müfteri: iftiracı

— Bu da Allah'ın bir inayeti... İnanılmaz bir tesadüf beni bu iftiradan kurtarıyor.

Tayfur müntakimane²⁶⁰ bir ısrarla:

— Hiçbir tesadüf bu hakikati çürütemez...

Müstantik — Siz susunuz Tayfur Efendi! Siz söyleyiniz Vahit Efendi.

Vahit — Çok tuhaf tesadüf efendim, çok tuhaf...

Müstantik — Peki, ne olduğunu söyleyiniz...

Vahit, hasma karşı galebesinden emin bir galeyanla:

— Müfterinin söylediği aynı gün ve aynı saatte tesadüfen ben-deniz şehadet için çağrılmış olduğum Sultanahmet Sulh Mahkemesi huzurunda bulunuyordum. Tahkik buyurunuz.

Müstantik — Cevabınız, Tayfur Efendi?

Tayfur biraz şaşalayıp:

— Vahit'in o saatte iddiası veçhile mahkeme huzurunda bulunduğu doğru olabilir. Bendeniz de vakit tayininde yarım saat eksik veya fazla yanılabilirim.

Müstantik — Peki, sonra?

Tayfur — Sonrası efendim, elbette dikkat buyrulmuştur. Vahit, Sultanahmet Sulh Mahkemesinde bulunduğunu söylüyor. Le-miye'nin çalıştığı dikiş yurdu da o semttedir. Kızın izinle yurttan çıktığı saat de tam o zamana tevafuk ediyor. İki bir otomobile atlayınca çok az bir vakit sonra Maslak yolunda bulunamazlar mı?

Müstantik — Vahit Efendi, siz mahkemeden çıktıktan sonraki zamanınızı ne suretle geçirdiğinizi söyler misiniz?

Vahit mağrur bir bakışla hasmını süzdükten sonra:

— Bu pek kolay efendim. Bir eve tecavüz maddesinden dolayı şehadete üç şahit çağrılmıştı. Bunlardan biri bendenizdim. Dava neticelendi. Lehine şehadet ettiğimiz zat mahkemeden çıktıktan sonra bizi salıvermedi. Üçümüzü de ikramen Gar Birahanesine götürdü.

²⁶⁰ müntakimane: öç alırcasına

Yedirdi içirdi. İki saat birahane de eğlendik. Mahkemeden çıktığımız hemen hemen üçe doğruydı. Buna iki saat daha ilave edilirse vakit beşe yaklaşır. Tayfur Efendi vakit tayininde aşağı yukarı yarım saat aldanabileceğini söylüyor. Vaktin beşe yaklaşması itibarıyla bu iki buçuğa iki buçuk daha ilave edersek zaman hesabı bu kadar aykırı düşen bir şahadet nasıl makbul olabilir?

Tayfur, Vahit'in bu metin ifadesine karşı birçok şarlatanlıklar geveledi, tutturamadı. Yapılan tahkikat tamamıyla filozofzadenin lehine zuhur etti.

Müstantik huzurunda beraat eden Vahit, mahalle dedikodusundan yakasını kurtaramadı. Mahallenin lakırdı ballandıran ağızları hep Tayfur'a hak veriyorlardı. Çene faaliyetinde rekor kıran Emeti Hanım'ın hükmü şuydu:

— Euzübillahimineşşeytanırracim... Şeytanoğluşeytan, müstantiğe ne efsun okuduysa okudu... Haklıyı haksız, haksızı haklı çıkardı. Şeytanla Rabbim bile başa çıkamamış. İş mahalleden bir kız kaırmasıyla kalmayacak... Onlar bu semtte iken başımıza daha neler gelecek neler... Hocaların yüzlerini boyadılar, ceplerine şarap koydular, içsinler de günaha girsinler diye... Zavallı Lemiye şimdi bu kuyrukluların, boynuzluların arasında ne yapıyor acaba? Alnının ne kara yazısı varmış a dostlar...

24

Şaşıllacak şeylerden biri de Lemiye'ye pek ateşli sanılan Vahit'in kız meydandan yok olduktan sonra müteessir görünmesi şöyle dursun, pek şen, şatır bulunmasıydı. Delikanlının bu hâli de türlü türlü tefsir olunuyordu, kimi diyordu ki:

— Hercailik de olursa bu kadar olsun... Kızcağıza mahalle bekçisi ondan ziyade acıdı.

Feraset²⁶¹ satmak isteyen bir başkası:

²⁶¹ feraset: zihin uyanıklığı

— Neye kederlensin kuzum? Şeytanlıkla kızı bulunmaz bir tarafta aşırıldı. Oğlanın babası büyücünün dik âlâsı... Üfürükçülük yasak olduğu için kendine filozof dedirtiyor.

Lemiye'nin gaybubeti üzerinden iki ay geçti. Ölüsünden, dirisinden bir haber yok. Vaka eskidi.

Şimdi mahallenin gözleri yeni bir macera üzerine açıldı. Müttekait İzzet Bey'in torunu Güzide'ye bir sıkıntı illeti geldi. Bir şeyle eğlenemiyordu. Uykusu, iştahı azaldı. Bazen durup dururken seepsiz bir ağlama tutturuyordu.

Bir genç kızda bu hâller neye delalet eder? Birine gönül çekiyor dediler. Mahallece onun hastalığına bu teşhis kondu.

Kime gönüllemişti? Onu keşifte de güçlük çekmediler. Filozofun ikinci oğlu İsneyn'e...

Şimdi çaçaron ağızlar bu aile üzerine açıldı:

— A zavallı, diyorlardı. Nihayet bu kızı da büyülediler. Görürsünüz, günün birinde Güzide de Lemiye gibi şeytanlara karışacak.

Güzide'nin babası İzzet Bey'in oğlu Hüsnü Bey ölmüş, kızcağız ana, büyükana, büyükbaba ellerinde büyümüştü. Kıymetli çocuklarının bu acayip hastalığı üzerine hepsinin şefkatle yaşanan gözleri dikildi.

Hazakatlerine²⁶² müracaat edilen hekimler, “Merak etmeyiniz. Bu kadınlık çağına girme hastalığıdır, geçer.” diyorlardı...

Güzide'nin densizliğe benzeyen bu illetini en fena tefsir eden Emeti Hanım'dı. O da şöyle diyordu:

— Hekimler söylemeye sıkılıyorlar. Kızgınlık hastalığı, kızgınlık... Kediler damlarda mırnav mırnav bağırılmazlar mı, işte bu da o... Hemen bir koca bulup vermeli. Bu zamanda koca nerede? Ben kırk yıldır arıyorum da bulamıyorum.

Bu kocakarı, genç kızların amansız hasmıdır.

²⁶² hazakat: ustalık

Gizli üfürükçü hocalar da remil attıktan²⁶³, istihareye yattıktan²⁶⁴ sonra şu cevherleri yumurtluyorlardı:

— Kızınız ayın son terbisinde²⁶⁵ bir gece kuyu başından geçerek bir çardak altında oturmuş... Uyuyakalmış. Uğramış. Musallat olan genç bir peri... Onun teshirinden²⁶⁶ kurtarmadan kızınızı evlendiremezsiniz.

— Onun teshirinden nasıl kurtulur?

— Kırk bin lafza-i celal çekmeli, her binde bir kere kızı tespihten geçirmeli, davet yapmalı.

— Masraf ne kadar olur?

— Remil, istihare, davet harçları, fukaraya tasadduk²⁶⁷...

Remilcilerden sonra da mahalle karılarının keşifleri:

— Hocalar keskinmiş, tastamam üzerine vurmuşlar... Kızı zapt eden genç peri işte filozofun küçük oğlu İsneyn... Bunu anlamayacak ne var?

Kıymetli torun yalnız başına sokağa salıverilmez. Münasebetli münasebetsiz öyle rastgele herkesle görüştürülmez. Hemen eski zamana benzer bir baskı altındadır. Eğer İsneyn’le görüşüyorsa nasıl fırsat bulup da ne vakit, nerede birleşip konuşabiliyorlar?

Bu dedikodular büyükbaba ve ananın kulaklarına gittikçe baskıyı artırıyorlardı. Bir gün mahalleden dedikodu davuluna çomak vuran bir kadın, sinsi bir tavırla İzzet Bey’in evine sokularak büyükanne Zahide Hanım’a:

— Hanımcığım ver kulağımı bana. Torununuza dair size bir şey söyleyeceğim. Güzide’yi kendi öz evladım gibi severim. Bir zaman

²⁶³ remil atmak: nokta ve çizgilere dayanarak fal bakmak, geleceği görmeye çalışmak

²⁶⁴ istihareye yatma: girilecek bir işin hayırlı olup olmadığını rüyadan anlamak için abdest alıp dua okuyarak uyumak

²⁶⁵ terbi: dördün

²⁶⁶ teshir: büyüleme

²⁶⁷ tasadduk: sadaka verme

düşündüm. Dedikodudan ödüm kopar. Söyleyeyim mi, söylemeye-yim mi diye...

Zahide Hanım sözün torununa ait olduğunu anlayınca yüreği titreyerek:

— Söyle hanım, söyle... Niçin söylemeyecekmişsin?

Dedikodudan ödü kopan kadın lafını ağıdalandırmak için göz süzüp ağız yayarak:

— Güzide'yi Kapalıçarşı'da görmüşler...

— Ne vakit?

— Bundan sekiz on gün evvel...

— Kızı yalnız bir yere salıverdiğimiz yok. Yanlış olmasın?

— A ilahi hanımcığım, yanlış olur mu? İmamın küçük kızı Mevhibe görmüş. Sizinkinin mektep arkadaşı...

— Güzide yalnız mıymış?

— Hayır... Kiminle beraber olduğunu biliniz bakayım...

— Ne bileyim hanım... Bakıcı değilim...

— Filozofun küçük oğlu İsneyn'le beraber muhallebici dükkânında dondurma yiyorlarmış...

İnanılacak şey değil... Fakat büyükananın benzi attı. Nabızları sıklaştı. Haddizatında ehemmiyetsiz gibi görünen bu haber, bir elem güllesi ağırlığıyla yüreğine çöktü...

Yanlış doğru, bir kere de kızı söyletmek lazım geldiğini düşündü. Dedikodudan korktuğunu söyleyerek lafa kış attıran kadın gittikten sonra torununu yanına çağırdı. Teessürünü yenmeye uğraşarak ufak bir heyecan tikanıklığıyla:

— Bir şey işittim ama inanmak istemedim... Duyduğum haberin doğru veya eğriliğini senden soracağım... Babanın ruhuna ant veriyorum. Doğru söyler misin?

Güzide, sualin ehemmiyetini anlayarak ufak bir titreme geçirdikten sonra:

— Doğru söylerim efendim...

— Sekiz on gün evvel seni Kapalıçarşı’da görmüşler...

Güzide’nin kansız yüzü birden al çuha kesildi. Kız hiçbir şey ıkrar etmese de kanına savlet²⁶⁸ eden bu ateş, hakikati ortaya koyuyordu.

Bu kısa saniyede yıldırım kadar ani bir cevap bulmak için kızın beyninde şimşekler çakıyordu. Babasının ruhuna ant verilmişti. İnkârın faydasızlığını anladı. Ciğerlerinden şu küçük cevap boşandı:

— Evet...

Kulaklarında müthiş bir çınlama yapan bu kelimeciği büyükan anlamamış gibi görünerek tekrarladı:

— Evet mi?

— Evet...

— Yanında birisi varmış. Adını benden evvel sen söyle...

Kızın bu sefer benzi sarardı. Gözleri büyüdü. Dudakları titriyordu. Sanki söylenecek isim top ağzından fışkıracak bir alevmiş gibi bir korku ile sarsılıyordu. Nihayet bu bomba infilak etti:

— İsneyn... İsneyn... İsneyn... İsneyn...

Kızcağız bütün ruhunun heyecanlarıyla bu adı tespih gibi boyuna çektikten sonra göz pınarlarında biriken sağanağı salıverdi. Hüngür hüngür yanındaki kanepenin üzerine yığıldı.

Şimdi büyükan ne yapsın? Şaşırdı. Bu asabi, bu çok hisli, bu gönül hastası kızı nasıl tekdir, tedip etsin²⁶⁹? Onu dövmek değil, azarlamak bile canına kıymaktı... Affa meyil gösterse kabahati büyüktü.

Kafasında kopan yeisin fırtınasıyla yumruklarını filozofun evi tarafına uzatarak haykırdı:

²⁶⁸ savlet: şiddetli saldırı

²⁶⁹ tedip etmek: yola getirmek, uslandırmak

— İlahi Rabbim çatınızı başınıza yıksın! El âlemin gül gibi kızlarını ne efsunlarla bu hâllere koyuyorsunuz? Bir tanesini kim bilir nereye uçurdunuz. Şimdi bunu da mı elimizden alacaksınız?

Büyükanı bir lahza düşündü. Bu matemli şikâyetlerin neye faydası vardı? Ovuşturmalar ve kordiyallerle²⁷⁰ kızın aklını başına topladıktan sonra onu inceden inceye isticvap etmeliydi²⁷¹. Sıkı baskılar altında nasıl oluyor da bu şeytanoğluşeytanlarla görüşmeye fırsat bulabiliyordu?

Büyük itinalarla torununun sinirlerini yatıştırmaya çalışıyor, ağzından söz almak için onu öpüp okşayarak soruyordu:

— Yavrucuğum, Lemiye'nin başına geleni gördün... Zavallı kıza acımadık insan kalmadı. Seni de mi şeytanlık nahiyelerinin içine çektiler? Hakikati anlat bana, meraktan öleceğim. Söz aramızda kalsın. Büyükbaban duymasın, o saat yüreğine iner...

Kızcağız baygın baygın cevap eriyordu:

— Anne, yüreğin rahat etsin. Bunda şeytanlık iş yok. Lemiye annesiyle babasıyla dırıltı etti. Kızcağız o can sıkıntısıyla evden çıktı. Bir kazaya uğradı. Bunda Vahit'in hiç dahli yok. O her soruya serbest, doğru cevaplar verdi, herkes nazarında tebriye etti²⁷². Benimle İsneyn'in aramıza girmiş şeytanlar yoktur. Herkesin ağzına bakma. Bana inan.

— Eh, nasıl oluyor da bizden gizli görüşebiliyorsunuz?

— Pek sade...

— Söyle...

— Geçen hafta Besime Hanım'ın Gedikpaşa'daki evine beraber gitmedik miydi?

— Evet...

— Orada siz üst katta anasıyla konuşurken kızı Hediye bana “Haydi, beraber çarşıya gidelim de ipek alalım. Bir bluz örüyorum,

²⁷⁰ kordiyal: çarpıntı ve kalp rahatsızlığında kullanılan bir ilaç

²⁷¹ isticvap etmek: sorguya çekmek

²⁷² tebriye etmek: aklanmak, temize çıkmak

ipeğim bitti.” dedi. Ben de “Annem darılır. Gidemem.” dedim. O gene cevap verdi: “Annen nereden duyacak canım... Onlar yukarıda muhabbete koyuldular.” Bu söz üzerine beraber çarşıya gittik. Oradan iki adımlık yol... Çarşı o kadar kalabalıktı ki şöyle bir iki dolaşırken Hediye ile birbirimizi kaybettik. Ben Nuruosmaniye Kapısı’ndan çıkıyordum. Orada bir muhallebi dükkânı gördüm. Hararetim vardı. Bir dondurma yemek için içeriye girdim. İsneyn’i orada gördüm, şaşırakaldım. Girmeden evvel onun dükkânda bulunduğuna dikkat edeydim tabii girmezdim.

Bu sözler o kadar kubbesi açık kalmış yalanlara benziyordu ki büyükana dinledi, dinledi. Hiçbir harfine inanmadı. Fakat ses çıkar-mayarak kendi kendine bu sümmettedarik²⁷³ uydurmacıkları şöyle muhakeme etti:

— Benim Besime Hanım’ın Gedikpaşa’daki evine gideceğimi her ne vasıta ile ise Güzide, İsneyn’e haber vermiş. Biz üst katta ev sahibiyle otururken çarşıya gitmeye Hediye, Güzide’yi değil, Güzide, Hediye’yi teşvik etmiştir. Sonra çarşıda birbirini kaybediş de Güzide’nin ustalığı eseridir. Ne yapıp yapıp kızı satmıştır. Hiç tesadüfen bu kadar hesaplı bir an içinde İsneyn’in tatlıcı dükkânında bulunması kabil midir? Bu danışıklı dönüşüklü bir iş...

Zavallı kız ne yapsın? O sinir hâliyle kubbesi tam gelmeyen ancak bu kadar bir masal uydurabilmişti. Şimdi bu yalanları yalayıp yutmalı mı? Yoksa bu çocuk kandırma düzmelerini söyleyenin birer birer yüzüne mi çarpmalı? Mesele nazikti. Yüreğine iner endişesiyle büyükana, ihtiyar büyükbabaya bu olanlardan bir şey sezdirmeye korkuyordu.

25

Güzide, Gedikpaşa’ya misafirliğe gideceklerini ne vasıta ile İsneyn’e haber vermişti? Büyükana çok uğraştı, bu sırrı anlayamadı. Hangi telsizle konuşuyorlardı acaba? Tehlikeyi yenmek için bu

²⁷³ sümmettedarik: son anda düşünülen

vasıtaı mutlak öğrenmek elzemdi. Büyükanca Zahide Hanım bu merakın kaygısından felaketin büyüğüne uğradı.

Güzide, annesi Nevres Hanım'la bir odada yatardı. Bir sabah Nevres Hanım uyandı, kızının döşegini boş gördü... Her zamanki gibi kızın dışarıya çıkmış olduğunu zannetti. Vakit geçti, Güzide görünmedi. Çatı arasından kuyunun dibine kadar her tarafı fellim fellim aradılar, kız yoktu. Sırta kadem basmıştı. Büyükanca bayıldı. Büyükbabanın bir tarafı ağırlaştı.

Torun nereye gitti? O anda sağ mıydı? Yoksa tutulduğu sinir hastalığıyla bir tarafta kendi canına mı kıydı? Gaybubetinin izini arkasından haber verecek hiçbir emare bırakmamıştı. Ne bir yazılı kâğıt ne de diğer suretle bir işaret görüldü. Yanına hiçbir şey almamış, hemen döşekten kalktığı gecelik kıyafetiyle kaybolmuştu. İnsan bir evden bir eve karşı komşuya gitse, gece serinliğine karşı omzuna bir örtü alır. Öyle yarı çıplak bir hâlde sokağa nasıl çıktı? Bekçiye, bir başka yolcuya rast gelse o soygunlukla gece vakti sokağa fırlamış bir genç kızın hâlinde şüphe edilmez mi?

Şaşkınlıkları biraz yatıştıktan sonra kaynana, gelininden soruyordu:

— Nevres, o gece kızın hâlinde hiçbir şey sezinlemedin mi?

— Hemen hiç...

— Kaybolduğu saati tayin edemez misin?

— Pek yakınlıkla tayin edemem.

— Uykusu sakın mıydı? Heyecanlı mıydı? Döşeginden hiç kalkanıp yattı mı?

— Birkaç defa dışarıya çıktıydı. Gene yattı.

— Neye şüphelenmedin?

— Ne bileyim ben? Bu hâl âdetidir. Her gece kalkar. Dışarıya çıkar, gene gelip yatar. O gece gene birkaç defa dışarıya çıkıp geldiğini gördüm. Fakat sonra derin dalmışım. Son çıkışının farkında olamadım...

— Tarifine göre kıza ne olmuşsa sabaha karşı olmuş olacak...

Meçhuliyetin karanlığı hiçbir tarafından yırtılmadan facianın üzerinden günler geçtikçe aileyi saran yeis ıstırapı artıyordu. Ölüm tabii bir hadisedir. Ateşi yürekleri ne kadar dağlasa umumla beraber bu acı hükme boyun eğilir. Fakat böyle diri diri esrar içinde kayboluş bir genç için ölümden de beterdir. Güzide sağ kalmış olsa bile âlem nazarında manevî mevtle ölmüş sayılacaktır. Ölünün üzerine yığılan toprak onun dirilerle münasebetini keser. Artık o hiçbir yeni vaka ihdas edemez²⁷⁴. Güzide böyle değildi. Onun ayıbı üzerine toprak kümелendiği bilinmiyordu. Kendi rızasıyla mı kaçtı? Yoksa kendi ihtiyarı haricinde bir efsuna mı uğradı? Ana babanın gönülleri daima bu kaybı tebriyeye uğraşıyordu. Fakat şimdi neredeydi? Ne yapıyordu? Zaman geçmeden izi keşfolunabilse belki felaketin yarı yarıya önü alınabilirdi. Aman ya Rabbi, aile için bu ne büyük bir ıstıraptır?..

Hasıl olan birkaç türlü şüpheden en kuvvetlisi gene akıl ermez bir şeytanlıkla kızcağızın İsneyn tarafından kurulmuş bir tuzağa düşürülmüş olmasıydı... İkisinin muhallebici dükkânında görülmeleri üzerinden çok vakit geçmeden bu vaka olmuştu. O buluşmalarında bu işi görüşüp kararlaştırmış olacaklar.

Hâl ve keyfiyet böylece müddeiumilîge²⁷⁵ bildirildi. Filozofun evi nezaret altına alındı. İsneyn sorguya çekildi.

Delikanlı her suale gayet serbest ve mukni²⁷⁶ cevaplar veriyordu. Filhakika²⁷⁷ İsneyn hiçbir saat göz önünden bir yere kaybolmamıştı. Onun aleyhine çıkarılan en kuvvetli delil, muhallebici dükkânı mülakatı idi.

Müstantik soruyordu:

— Ne suretle haberleşerek Güzide Hanım'la muhallebici dükkânında buluşabildiniz? Vasıtanız neydi?

— Tesadüf efendim, sırf tesadüf...

²⁷⁴ ihdas etmek: ortaya çıkarmak, meydana getirmek

²⁷⁵ müddeiumilîlik: savcılık

²⁷⁶ mukni: ikna edici

²⁷⁷ filhakika: hakikaten

— Bu kadar da dakikası dakikasına tesadüf olur mu?

— Tesadüf herhangi bir irade, bir kanuna tabi tutulabilir mi? O zaman tesadüflüğünü kaybeder. Dünyada bundan daha çok garip, hayret verici tesadüfler olmuştur. Tesadüfün vukuu suretindeki garabete şaşılır. Fakat bunun niçin böyle olduğu kimseden sorulamaz. Tabiatın böyle bir kapisini ben nasıl izah edebilirim?

— Biz Besime Hanım'ın kızı Hediye'yi de isticvap ettik.

— Olabilir efendim... Bu kızın yüzü ak mıdır kara mıdır, asla görmüş değilim...

— Güzide, annesine o günü çarşıya gitmek için Hediye'nin kendini zorlamış olduğunu söylediği hâlde bu kızın isticvabında aksi hâl sabit olmuştur...

— Çarşıya gitmek için bu iki kızdan hangisi ötekini teşvik ederek etmiş olsun, bundan bana ne mesuliyet teveccüh edebilir²⁷⁸?

Uzun süren bu sorgularda İsneyn'i tutmak mümkün olmuyordu. Eğer tevatüren bir hükmün sübutu lazım gelirse İsneyn mahkûmdu. Bütün mahalle bu gencin aleyhinde galeyan ediyordu. Muhakeme usulüne vâkîf olmayan kafalardan türlü gülünç ithamlar saçılıyordu.

Hele kocakarılar, aralarında âdeta bir mahkeme kurmuşlar, bağrışıyorlardı ki:

— A kuzum, bu edepsiz oğlanı uzun uzadıya niçin böyle söyletip duruyorlar? Hiç kızı ben kaçırdım der mi? Kör kör parmağım gözüne. Kızı seven o, kaçırın o... Vahit, Lemiye'yi kaçırdı, vaka kapandı. Bundan küçük kardeşe de cesaret geldi... O da kaçırdı. Bu macera da kapatılırsa daha ağır bir üçüncüsünü beklemeli... Şeytanlara karşı mahkeme, kanun, “apukat”²⁷⁹ para eder mi? Ne yaparsanız zeytinyağı gibi üste çıkıyorlar... Mahkemeyi bırakmalı. Cinlere ancak hüddamla karşı gelinir. Nefesleri keskin, zorlu birkaç hoca bulmalı... Basmalı evradı, basmalı esmayı, basmalı tütsüyü! Filo-

²⁷⁸ teveccüh: yönelme

²⁷⁹ apukat: avukat

zof ailesi şeytansa, şerlerinden Rabbime sığındık. İblislerin elbette onlardan daha kuvvetlileri vardır. Pundunu bulmalı, onları yenmeli.

Bu çalçenelerin içinde Emeti Hanım en yorulmazlardan biriydi. Bu işe bir çare bulmak için haftada birkaç defa onun riyaseti altında meclis kuruluyordu. Son karar olarak Güzide'nin büyükanası Zahide Hanım'a şu tavsiyede bulundu:

— Kardeşçeğizim, kızın kaybolmasından inan olsun ki ben de senin kadar kederliyim. Düşündüm taşındım, aklıma şu geldi: Şeyh Hamza adını hiç işittin mi?

Zahide Hanım biraz düşündükten sonra:

— Bazı bazı duymuşluğum vardır.

— İmam-ı Azam gibi meşhur ulemaandır. Evi Cibali'nin üstünde, ta tepededir. Hüddam gözüyle bütün cihanı seyreder. Her şeyin dışından içini görür. Yoker mi diyorlar, roken²⁸⁰ mi diyorlar bir makine var. Hastaların göğüslerine koyup da ciğerlerini seyrediyorlar. İşte onun gibi... Her gizliyi dobra dobra meydana çıkarıverdiği için hükûmet ondan korkmuş, bakıcılığı yasak etmiş. Şimdi eş dost hatırı için pek gizli bakıyor. Ben bir kolayını bulurum. Merak etme... Şeyh Hamza radiyallahuanh hazretlerine gidelim, işi anlatalım. O bize ne olduğunu yerli yerince, harfi harfince söyler... Müddeiumumilerle, müstantiklerle, mahkemelerle beyhude ne uğraşıp duruyorsun? Geçenlerde viranede bulunan ölüyü kimin vurduğunu bulabildiler mi? Hırsızların da ancak onda ikisi tutuluyor. Tutulanlardan pöh pöhlerle bahsediyorlar, tutulamayanlara dair lakırdı yok... Bu işte şimdiye kadar Şeyh Hamza'yı neye ihmal ettik, bilmiyorum. Şeyh hazretleri derindir. Okyanuslardan daha kulaç kulaç derindir. Postuna oturup da esma çekti mi ev temelinden zangır zangır titrer... Cinlerin en azılısını huzuruna getirir. İstedliğini emreder.

— Mademki bu kadar methediyorsun, bir gidelim.

— Gidelim zahir. Bu kız kaçırımların sonu neye varacak? Valahi ben kendim de korkmaya başladım...

²⁸⁰ roken: röntgen

— Neden korkuyorsun?

— Kadın değil miyim? Bir sabah bakarlar ki Emeti döşeginde yok.

Bu tatlı hülya korkusunu daha ezgili bir dille anlatmak için kadını iki omzundan tutar. Öper gibi yüzünü yüzüne yaklaştırır. Süz-gün bakışlarla gözlerini gözlerine diker. Damarlarından gelen bir titreme ile onu sarsa sarsa:

— Cinler döşeklerinden kaptıkları kadınları nereye götürüyorlar, ne yapıyorlar acaba? (Yakasına tükürerek) Tu tu sen sakla Rabbim... Şeyhe gidelim. Ne olur ne olmaz, biz de tütsülenelim. Şerlerinden korkulur.

Bir gülme tutturur:

— Kah kah kah...

Zahide Hanım — Seni de götürseler memnun olacaksın gibi bir hararetle anlatıyorsun...

— A memnun olur muyum hiç... Korkudan içim titriyor.

— Emeti korkma, korkma. Seni beni döşegimizden kapmazlar...

— Büyük söyleme kadını, elli yaşında bir kadını cin tuttuğunu bilirim... Şeytanlar yaşa bakarlar mı hiç? Kadın değil miyiz?..

26

Şeyh Hamza'ya gitmeye karar verilir. İki kadın Sofular'dan Fatih'e doğru ağır ağır tırmanırlar. Şehirken tekrar yabanileşen sokaksız yokuşlardan çıkarlar. Çukurbostan taraflarında şeyhin evini bulurlar. Kapısı koyu yeşile boyalı, cumbalı, kafesli, saçak altında "Maşallah", "Ya Fettah" levhaları dizili, yıllardan beri güneşlerin yaktığı, yağmurların çürüttüğü kağşamış, biraz yana yatmış küçük bir mesken... Kapıda hâlâ tokmak...

— Tak, tak, tak...

Cumbadan yeni akıl baliğ olmuş bir horoz sesi:

— Kimdir o?

— Biziz hanımcığım, aç...

— Siz kimsiniz?

— İçeriye girelim de kim olduğumuzu söyleriz...

— Dışarıdan söyleyiniz hanım, başımıza çok hâller geldi. Tanımadıklarımıza kapı açmıyoruz...

— Hanımcığım, biz korkulacak insanlar değiliz.

— Ne olduğunuzu ne bileyim ben? Buraya ikide birde polis hafiyeleri gelirler. Bakıcılık yapıyor muyuz yapmıyor muyuz anlamak için.

— Hanım görüyorsunuz ki biz kadınız. Polis hafiyesi değiliz.

— Onun şimdi kadını da çıktı, öyle bir ağız arıyorlar ki erkekten daha yaman...

— Hanımcığım uzaktan geldik. Derdimiz büyük...

— Derdiniz sizin olsun, biz yüklenemeyiz...

Emeti Hanım biraz düşünerek:

— Durunuz hanım, kim olduğumu size biraz anlatayım. Viran caminin imamı Hafız Ethem yok mu? İşte o benim kaynımdır. Şeyh hazretlerine söyleyiniz. Biz fenalık için gelen takımdan değiliz...

— Bekleyiniz, sorayım...

Birkaç dakika sonra yeşil kapı açılır. Başı kundaklı, kolları dirseklerine kadar sıvalı, zayıf, renksiz, derisinin altından yüz kemikleri seçilen elli beşlik bir kadın gene o pürüzlü sesiyle:

— Buyurunuz, ben sizinle konuşurken şeyh murakabeye²⁸¹ varmış. Kim olduğunuzu anlamış...

Emeti Hanım — Hafız Ethem'in yengesi Emeti demedi mi?

Ev sahibi — Ben bir şey demeden işte o böyle söyledi.

Emeti — Ah iki gözüm, onlara her şey malumdur. Biz bakar körleriz. Onların kalp gözleri açıktır.

²⁸¹ murakabe: kapanarak Allah'a yönelme

Zemini yer yer tesviyesini²⁸² kaybetmiş, maltaları çatlamış, çoktandır su, süpürge görmemiş bir taşlıktan yürüdüler. Yarı mezbele hâlindeki bahçenin açık duran kapısından sarı bir keçi boyunu uzatmış, kadınla konuşur gibi ııııı diye bir şeyler anlatmak istiyordu. Onunla söyleşmeye alışık görünen kadın:

— Dur Şerife dur... Biliyorum açsın. Şimdi muhtarın bahçesine gidip de sana asma dalları koparacağım. Bol bol yersin, dedi.

Aman basmayınız şikâyetiyle gıcırdayan loş bir merdivenden çıktılar.

Kadın, aşağı katta aralık duran helanın kapısını gümbedek kapadı. Evin içini sarımsaklı bozuk turşu kokusu gibi ağır bir hava sarmıştı.

Misafirleri en temiz odalarına aldılar. Duvarlarda levhalar, köşede bir ceylan derisi, iki üç seccade, soluk cicim²⁸³ perdeler, sık kafesler buraya bir türbe manzarası vermişti.

Makatlı uzun kerevetin üzerine oturdular. Çok geçmeden Şeyh hazretleri huzurlarıyla odayı nurlandırdılar. Biraz beli bükülmüş, sırtı kamburlaşmış iri yarı bir ihtiyar. Misafirlere hâl hatır sorarken alt kattan ince ince bir çocuk ağlaması işitildi.

Ev sahibi kadın — Bizim gelin yeni doğurdu, üç tane varken bu dördüncüye lüzum yoktu ama ne denir? Allah vergisi bu...

Şeyh — Sus kadın sus, evladı veren rızkını da verir.

Kadın — Ah şeyhim ah, çocuk doğduktan sonra kapı çalınip da “Alınız işte, Allah yavrunun kısmetini gönderdi.” diye bir gelen olmuyor ki! Şerife’nin sütünü evvelden sana içiriyordum. Şimdi bebeğe veriyoruz. Gelinin iki memesi pösteki...

Şeyh, kadının zevzekliğini susturmak için lakırdıyı değiştirerek Emeti Hanım’dan sordu:

— Hafızım ne yapıyor?

Emeti Hanım — Ethem’i mi soruyorsunuz...

²⁸² tesviye: düzlük

²⁸³ cicim: bir kilim çeşidi

Şeyh — Evet... Evet, onu soruyorum...

Emeti Hanım — Onun başına gelenleri sormayınız... Şimdi görseniz tanıyamazsınız.

Şeyh — Hayrola?

Emeti Hanım — İmamlıktan çıkardılar. Türbede ufak bir vazife vardı. Onu da kestiler...

Şeyh — Vah vah, şimdi ne yapıyor?

Emeti Hanım — Ne yapacak, zamana uydu.

Şeyh — Konferansçı mı oldu?

Emeti Hanım — Hayır, hiç onun cami ağzı şimdiki konferansçı töresine uyar mı?

Şeyh — Neyle geçiniyor?

Emeti Hanım — Sakalını bıyığını tıraş etti. Bir dakdaktilo makinesi aldı. Yeni Cami kaldırımına oturdu.

Şeyh kır sakalını okşayarak:

— Demek ki artık bizim gibi tüylülere iş kalmadı?

Şeyhin karısı — O yaştan sonra tıktığı öğrenebildi mi bari?

Emeti Hanım — İnsan sakalını bıyığını tıraş edince yaşı belli olmuyor ki... O dakdaktilo için çok zor diyorlar. Bu işten seksen lira, yüz lira alan kızlar varmış ama pembe yanaklı olmalı, dakdaktan evvel iyi fingirti bilmeli, iki kapı arasında kendini patrona okşatırmeli...

Zahide Hanım — Şeyh Efendi hazretlerini başka sözlerle meşgul etmeyelim. Biz buraya bir hacet için geldik...

Şeyh melul bir tavır alarak:

— Affedersiniz hanım, ben artık hacete bakmıyorum. Sizi misafir olarak görüşmek için kabul ettim.

Emeti Hanım — Aman şeyhim, mübarek ayaklarınızı öpeyim! Bizim mahalleyi şeytanlar sardı... Her hafta bir kızoğlankızı gece yarısı döşeğinden kaldırıp gotürüyorlar. Geçenlerde de hanımın piliç gibi torununu aşırıldılar...

Şeyh bir iki salavat ve tekbir getirdikten sonra
— Ehl-i salah²⁸⁴ azaldı. Meydan şeytanlara kaldı.

Emeti Hanım — Bizim mahallede olanları belki gazetelerde okumuşsunuzdur. Belki konudan komşudan işitmişsinizdir.

Şeyh — Bu zamanın yani ahir zamanın gazetelerini okumak günah-ı kebairdendir²⁸⁵. Gömleksiz, donsuz kadın resimleri dolu... Fotoğraf denilen o cehennem icadı, döşeklerdeki vakalara kadar her şeyi gözlere tespit ediyor. Komşulardan da bir fertle görüşmem. Hep gıybet üzerine konuşuluyor, insan eti çiğneniyor. El hazer²⁸⁶ böyle sohbetlerden... Ben şu postuma diz çökünce hayal perdesi gibi, her şey gözlerimin önüne gelir. Her ses kulaklarıma dolar. Müteessir olur, ağlar, inlerim.

Şeyhin karısı — Ah nasıl ağlamasın? Biz gaflet içinde yaşıyoruz. O her şeyi görüyor... Olacağı biliyor...

Emeti Hanım — Neler görüyor? Ne olacak hanım?

Şeyhin karısı — Söylesem akıllarınızı bozarsınız. Neler olacak neler... Rabbim cümleyi imandan ayırmasın...

Emeti Hanım — Ne olaksa söyleyiniz de biz de tövbe istiğfar edelim...

Şeyhin karısı — Kıyamet kopacak kıyamet... Hazreti Peygamber türbedarına söylemiş. Bin dört yüz sene yerde yatmam buyurmuşlar. Şimdi 1350'deymişiz diyorlar. Bu haşır neşir bu elli yılın içinde olacak ama bugün mü yarın mı bilinmez ki...

Şeyh celallenir gibi:

— Hürmüz Hürmüz, tut ağzını...

Zahide Hanım gözlerinin yaşını silerek:

— Kıyamet kopmadan falımıza bakınız. Dünya gözüyle torunu mu gördükten sonra öleyim...

²⁸⁴ ehl-i salah: namuslu, doğru, adaletli kimse

²⁸⁵ günah-ı kebair: büyük günahlar

²⁸⁶ el hazer: sakınma belirten bir söz

Şeyh bu defa yumuşar gibi görünerek:

— Durunuz. Murakabeye varayım... Gavs-i Azam’dan²⁸⁷ destur alayım.

Şeyh Hamza oturduğu yerde ellerini göğsüne kavuşturdu. Başını önüne eğdi. Gözlerini yumdu. Karısı Hürmüz Hanım koştu, içinde öd ağacı²⁸⁸ ve kurs²⁸⁹ tüten bir buhurdan getirdi, odanın ortasına koydu.

Hacetçi kadınlara dönerek:

— Aman hanımlar, aklınıza sakın fışk u fücür²⁹⁰ getirmeyiniz. Şimdi oda melekler, evliyalarla dolar. Biz onları göremeyiz ama onlar bizi görürler. Dünya dedikodularını aklınızdan çıkarınız. Gönüllerinizi Hakk’a döndürünüz. Ahireti, imanı düşününüz, itikadınızı tam tutunuz. Şimdi her şey şeyhimize ayan olur.

Şeyh Hamza, keramet radyosuyla uzakları dinler, kapalı gözleriyle maverayı seyreder bir cezbe hâli aldı. Kâh cennetin çiçeklerini koklar, kevserlerini içer gibi derin bir aşkla gülümsüyor kâh cehennemin alevlerinden, zebanilerinden ürkerek Allah’a yalvarır feryatlar koparıyordu.

Birkaç dua okudu. Birdenbire ayağa kalktı, yerlere kadar eğildi. Hürmüz Hanım, misafirlere:

— Kalkınız hanım, ayağa kalkınız. Gavs-i Azam hazretleri geldi...

İki misafir kadın ayağa kalktılar. Şeyh bağıırıyordu:

— Hazretim, Hüdhüd’ü bana gönderiniz.

Emeti Hanım usulca sordu:

— Hüdhüd kim?

— Şeytanların zaptiye nazırı...

²⁸⁷ Gavs-i Azam: en yüce mertebede olan veli

²⁸⁸ öd ağacı: dini törenlerde yakılan hoş kokulu bir ağaç türü

²⁸⁹ kurs: güzel koku veya tütsü için yakılan tane

²⁹⁰ fışk u fücür: fenalık

Hüdhüd geldi, Gavs-i Azam gitti galiba ki Şeyh Hamza bir teş-yi²⁹¹ reveransı daha yaptı. Hüdhüd'le konuşmaya başladı. Şeyhin dedikleri işitiliyor, şeytanınki tıs geçiyordu.

Şeyh celallendi. Köpürdü, şeytana çıkıştıkça çıkıştı:

— Melunlar nedir bu azgınlığınız. Sizi zincire vurdurur, Kaf-dağı'nın arkasına çekerim. Şimdi, hemen şimdi bana bir kâse suda olanı biteni göstereceksiniz, dedi.

Hürmüz Hanım, büyük bir bakır tepsi içinde su dolu bir kâse getirdi. Şeyhin önüne koydu. Şeyh, iri taneli tespihini çekerek okuyup okuyup suya üflelemeye başladı. İhtiyar kafasının kurnazlığıyla yaşayan bu adam Enis Buhari'yle Ruşen Zamir'in uğradıkları şeytanlar vakasını ve sonra iki kızın kaçırılma maceralarını gazetelerde okumuş, kendi salahiyetine ait saydığı bu garip meseleyi inceden inceye tetkik etmişti. Şeytanlar namına hareket edenlerin gene insanlar olduğunu o herkesten iyi bilirdi. Şeytan kıyafetiyle iki vaizin önüne çıkanların kimler olduklarını keşfe uğraşmak merakındaydı. Kızların intihar etmediklerine, öldürülmediklerine, pek uzaklara gitmeyip İstanbul'un bir tarafında gizlenmiş bulunduklarına hükmetmişti. Binaenaleyh kadınlara karşı gaipten keşfiyatını bu kuvvetli tahminlerine göre yapacaktı. Fakat kendince en elzem olan şey, hacetçilerin üzerlerinde ne kadar para varsa hepsini tır-tıklamaya matuf²⁹² olduğu için söze oradan girişti. Kâsenin suyuna göz dikerek:

— Vah... Vah... Vah... Medine'de Rubat odasında aç kalmış üç dul var. Önce bunların imdatlarına yetişelim. Şu tepsinin içine beş lira koyunuz. Şimdi gönderelim.

dedi. Hâlbuki Zahide Hanım yanına üç liradan fazla para almamıştı. Çünkü şeyhin bakıcılığının bu kadar pahalı olacağını aklına getirememişti.

Bu talep karşısında kadıncağız ezilip büzülerek hakikati itiraf mecburiyetinde kaldı.

²⁹¹ teşyi: uğurlama

²⁹² matuf: bir yöne eğilmiş, yönelmiş

Şeyh her menfi cevap için lakırdıca hazırlıklı bulunduğundan hemen dedi ki:

— Zararı yok. Siz üzerinizde bulunanı veriniz, ötesi için bir tesviye²⁹³ çaresi düşünürüz.

Zahide Hanım cebindeki mevcudu, üç kâğıt lirayı tepsiye koydu. Şeyh karısına işaret verdi. Kadın bir yeşil kutu getirdi, kapağını açtı. İçinden iki üç tutam, gene yeşil bir toz çıkararak kâseye serpti. Su birdenbire kabardı. Köpürdü. Kâseye dikkati artar görünen şeyh bağırmaya başladı:

— Hüdüh, bu kızları nereye kaçırdınız?

Güya Hüdüh'den geliyormuş gibi kendi sualine şeyh gene kendi cevap veriyordu:

— Kaçıran bilir...

— Kim bu melun?

— Darbuka.

— Şimdi gönder bana habisi...

Şeyh gene suya bakarak tespîh çeker... Besbelli tehditle çağrılan Darbuka gelir. Muhavere başlar:

Şeyh — Be kâfir nihayet geldin... Hüddamımın seni yeneceğini bilmiyor musun?

Darbuka — Bildiğim için geldim.

Şeyh — Kızcağızları nereye kaçırdın?

Darbuka — Uzağa... Uzağa...

Şeyh — Nereye?

Darbuka — Hindistan'a.

Şeyh — Hindistan büyük. Neresine?

Darbuka — Lemiye'yi Pante'ye. Güzide'yi Tançore'ye.

Şeyh Hamza suya baka baka ve silkine silkine bağırarak:

²⁹³ tesviye: ödeme

— Yalan söylüyorsun melun. Ben onları İstanbul'da bir dam altında görüyorum...

Darbuka — Şeyh gene beni mağlup ettin.

Şeyh sarsıla sarsıla:

— Ezerim billahi mervan... Çabuk haber ver... Söyle yoksa ha?

— Bilirsiniz ki bundan ötesini söylemeye izinli değilim...

— Ben emrediyorum söyleyeceksin...

Cevap yok... Şeyh telaşla:

— Habis kaçtı. Fakat elimden kurtulamaz. Ben onu gene huzuruma getirtirim. Hanımlar, merak etmeyiniz. Bu kızlar İstanbul'da ve hayattadırlar. Cinlerden, şeytanlardan kurtarıp onları size teslim etmeye söz veriyorum fakat bu arama, onları cinlerden teslim alma çok masraflı olacak... On beş gün mütemadiyen uğraşıp ter dökecek bu işle yorulacağım. Gelecek defa buraya en az cebinizde kırk liradan aşağı bir para ile gelmemelisiniz...

Zahide Hanım yüreğinden taşan bir sevinç ferahlığıyla Şeyh Hamza'nın elini bırakıp eteğine sarılarak:

— Cinlere, perilere emreden mübarek adam! Sandığımda, sepetimde nem var nem yok hepsini satar savar sana getiririm. Tek sen beni yavruma kavuştur...

Şeyh memnuniyetini gizlemeye uğraşır yapma bir çatkinlikle:

— Bu paraları nefsim için istemiyorum. O melunlara dağıtacağım...

Emeti Hanım — Malum, malum şeyhim... Sizin paraya pula tapar bir adam olmadığınızı bilmiyor muyuz sanıyorsunuz...

On beş gün sonra yüklüce bir para ile gelmeye söz verilir. Güzide'nin büyükanası, aldığı bu kuvvetli vaat üzerine kabına sığmaz bir sevinçle evden çıkar. Kadınlar kapıdan ayrılırlarken şeyhin kahrısı kulaklarına eğilerek:

— Sakın hanımlar, bu işten kimselere bir şey sezdirmeyiniz, sonra bütün cinleri öfkelerdir, aleyhinize çevirmiş olursunuz.

— Korkma hanım korkma. Bizden can çıkar, sır çıkmaz...

Bu işin cinler, şeytanlar namına bir büyücü, bir üfürükçü dolandırıcılığı olduğunu görüyoruz. Fakat ruhlar, cinler, perilerle muhaberenin şimdi Avrupa ve Amerika’da gittikçe revacı artan bir moda, bir sanat hükmüne girdiğine ne diyelim? Bu çok merak uyandıran mevzuya dair insanın parmağını ağzında bırakacak kitaplar neşrolunuyor...

Şimdi yazıhanemin üzerinde bulunan bir tanesinin kabında şu başlığı okuyorum:

“Meçhule ve Gayrimeriye Doğru Fennî Etütler”

Biz bunu yeni ve temiz Türkçeyle şöyle ifade edebiliriz:

“Bilinmeze ve Görünmeze Doğru”

“Bir aile perisi tarafından dikte edilmiştir.”

Meçhul müellif meçhulden bahsediyor.

“Bu kitabın kıymeti uzunluğuna değil, derinliğine doğrudur.”

Perinin imzası şudur:

“Mo 4-5”

Tuhaf değil mi? Biz bir kitabı okurken enini boyunu ölçmenin fikre tesirini akla getirmeyiz... Bunda eserin derinliğine kulaç atılması tavsiye olunuyor. Bilmem ki dalanlar dipten ne inciler bulup çıkaracaklardır?

Benim asıl dikkatime çarpan şey başkadır. Cihan buhranının matbuata sirayetiyle²⁹⁴ gittikçe aç kalan muharrirler ne yapacaklarını düşünürlerken meçhul taraftan bir de periler telife başlarsa hâl nasıl olur?

²⁹⁴ sirayet: bulaşma

Ücret indirmekte rekor kırarlarsa biz bittik. Biz görünen, bilinen şeylerden bahsedeceğiz. Onlar tabiatın perde arkasındaki esrarını ortaya dökcekler... Bu şeytani kalemlerle yarış edilir mi?

İfşasından korkulacak mühim sırları olanlar düşünsünler...

27

Şeyhin evinden semtlerine dönerlerken iki kadın etrafı gözleyerek mahremane görüşüyorlardı. Mümkün müydü ki şeyhten o sözleri işittikten sonra Emeti Hanım dilini tutabilsin! Zahide Hanım'a eğilerek:

— Üç lirayı verdik ama para boşuna gitmedi. Az şey mi öğrendik? Cinler, “Kızları Hindistan’a götürdük.” diye yalan attılar, şeyhi inandıramadılar. O ne Hamza’dır o! Kanar mı hiç? Ya Rabbi şükür! Allah’a bin hamdüsenalar olsun kızlar sağ, hem de İstanbul’da bir dam altındaymışlar... Sat sav, sar sarmala, kırk lirayı hazırla... Güzide’den iyi mi? Para bulunur ama merhum oğlun dirilip de sana bir daha torun bırakabilir mi?

— Kızımı sakladıkları ev nerede acaba? Meraktan ölüyorum...

— İşte onu kırk liraya öğreneceğiz.

— Yavrumu ne maksatla kapıp götürdüler?

— Para için olacak. Hani ya eşkiya dağa adam kaldırıp da necat²⁹⁵ parası alarak salıvermiyor mu? Bu da tıpkı ona benziyor...

— Dağa kaldırmak için koca İstanbul’da bizden zengini bulamadılar mı?

— Sana işte öyle diyorum. Asıl aklıma geleni söylemiyorum.

— Nedir aklına gelen? Saklama. Söyle...

— Torunun güzeldir...

— Ah yavrucuğum, melek gibi güzeldir...

— Bazen güzellik işte böyle sahibine felaket olur.

— Ne demek istiyorsun komşum?

²⁹⁵ necat: kurtuluş

— Ne demek isteyeceğim. Perinin biri kızcağıza âşık oldu, kap-tı götürdü...

— Böyle şey eski masallarda olur. Şimdilerde akla gelir mi?

— Akla gelmeyen bazen başa geliyor işte...

Böyle söylene söylene semte gelirler. Şeyh Hamza'ya ver-dikleri ketumluk sözüne rağmen olan bitenin hemen hemen yüzde doksanını rast geldiklerine anlatırlar. Şeyhin adından, semtinden başka bütün konuşulan lakırdılar mahalleye yayılır. Her ağızdan bir değişikliğe, bir ilaveye uğrar, büyür. Epeyce meraklı bir cin, peri hikâyesi şeklini alır. Herkesin muhayyilesine göre süslenen bu dedikodulardan en ziyade kayıp Lemiye'nin anası babası alakadar oluyordu.

İki kızın İstanbul'da bir dam altında bulunduklarını duyunca haberi kaynağından tahkik etmek için İzzet Bey'in evine koştular. Zahide Hanım, Emeti Hanım'la karşı karşıya muğlak bir meselenin güçlüğüyle uğraşıyorlardı. Güzide'nin büyükannesi ortaya sekiz lira koymuştu. Mevcudu bundan ibaretti. Bu sekizi kırka doldur-mak için daha ne kadar ilave etmek lazımdı?

Gene sekiz defa parmak hesabı yaparak lazım paranın otuz iki olduğunu buldular. Fakat bu buluş hakikatte değil, parmak ucunda kalan hayalî bir şeydi.

İki kadının bu hesap meşguliyetinden misafiri görececek gözleri yok gibiydi. Lemiye'nin anası Emine Hanım onların bu sıkı fıkı konuşmalarına kulak verdikten sonra:

— Ayol, dedi, Nedir bu hesabınız? Konuşmanız gizli mi?

Zahide Hanım — Hayır senden gizli değil. Sen de kızını kay-betmiş zavallı bir anasın. Sen de dert ortağımızsın. Hep kaybolanı bulmak üzerine konuşuyoruz.

Emine Hanım — Bir çaresini buldunuzsa bana da anlatınız. Zira ne gündüzümüz gündüz, ne gecemiz gece... Zaman geçtikçe hasretimiz büyüyor.

Emeti Hanım — Komşum, kırk liran var mı? Bu parayı hazırla... Bir hafta sonra kızının hangi damın altında olduğunu haber almak işten bile değil...

Emine Hanım — Bakıcıya mı gittiniz ne yaptınız? Söyleyiniz bana...

Emeti Hanım — Orasını sormak lazım değil... Ağzını sıkı tut... Parayı cebine koy. Gel bizimle beraber... Kulağınla işit...

Emine Hanım — Kocama bir şey söylemeyeyim mi?

Emeti Hanım — Kocana hiçbir şey çıtlatma... Erkektir, belki böyle şeylere inanmaz... Sonra bizim işimizi de falso edersin...

Zahide Hanım — Zavallı Emine, kırk lirayı hoppadak nereden bulsun...

Emeti Hanım — Sen nereden bulacaksan o da oradan bulsun. Açsın sandığını, sepetini... Kırk yıllık kadın, kıyısından bucağından kırk lira edecek bir mal bulup çıkaramaz mı?

Emine Hanım — Bu para ile muhakkak kızımın bulunacağını bilsem ne yapar yapar, satar savar, lazım olanı toplarım...

Emeti Hanım — Kızının bulunacağını muhakkak bil... Benim bu işe kesenkes aklım ermese sizi bu kadar candan teşvike uğraşır mıyım?

Zahide Hanım'ın sandığını açarlar. Kadının nesi var nesi yok ortaya saçarlar. Hep modası geçmiş, hemen hemen geçen asra ait kadın eşyası... Dura dura sandık lekesi olmuş bir iki kat ipekli elbise... Yarım top kadar Bursa bürümcüğü, bir kadife ceket... Hep bunlar tahminde arandığı paranın yarısını bile tutmaz. Ortalıkta buhran var. Alırsanız pahalı, satarsanız çok ucuz.

Zahide Hanım nihayet sandığın dibinden bir ceviz çekmece çıkarır. İçinde ziynet takımları... Çoğu yalancı birtakım yüzükler, bilezikler... Bunların arasında bir dizi sahici inciyle eski zaman yapısı bir pat iğne bulunur...

Emine Hanım da evine gider. Sandığını, dolabını karıştırır. Kendinin, Lemiye'nin, kocasının yükte hafif pahada ağır sayıla-

cak neleri varsa toplar. Üç kadın bedesten mezadına giderler. Hep bunları haraç mezat satarlar. Kırkar lirayı tamamlarlar. Ertesi günü Şeyh Hamza'nın huzuruna çıkarlar.

28

Şeyh Hamza, kadınlara verdiği on beş gün ara zarfında hiç boş durmamıştı. Muvazzaf bir adliye memuru gibi tahkikten tahkike koşmuş, nihayet keşifname dosyasını tamamlamıştı...

Unkapanı meydan kahvesinde iki yâran yobaz eskisini de bulup görüşmüş, mesele hakkındaki fikirlerini dinlemiştir.

Enis Buhari'yle Ruşen Zamir'e kendini kürsüden indirilmiş bir eski vaiz, binaenaleyh bir muhterem meslektaş tavrıyla takdim ederek demişti ki:

— Kaç zamandır Şeytan, Rahman'a meydan okur bir küstahlık aldı. Maazallah... Başlarımızdan sarıklarımızı çıkarttılarsa yüreklerimizden imanlarımızı zedelediler ya... Üç huluslu ruh, üç kuvvetli iman azimle, sıdk ile birleşirse elbette bir şeytan sürüsüne galebe eder. Görüşelim, sevişelim, danışalım. Akıl akıldan üstündür. Söyleyiniz, bu şeytani vakalar hakkındaki fikirleriniz, istihraçlarınız²⁹⁶ nedir? Kızcağızları kulların erişemeyeceği hangi menzillere aşırıdılar?

Enis Buhari — Kızları gizledikleri yer bizce malumdur.

Şeyh Hamza içinde kaynayan sevincin alaimini²⁹⁷ yüzünden belli etmemeye uğraşarak:

— Bu sırrı bana emniyet edemez misiniz?

Ruşen Zamir — Ederiz fakat bu vukufunuzdan sonra kendinizi şeytan şerrinden koruyacak ihtiyatlara gayetle riayetkâr olmalısınız...

Enis Buhari, Arapça bir ibare okuduktan sonra:

²⁹⁶ istihraç: çıkarım

²⁹⁷ alaim: işaretler, izler

— İblisin insan şeklinde beşeri ıdlale cüreti ve türlü fışk u fesada²⁹⁸ muvaffakiyeti, İbn-i Kaymaz Zehebi'nin *Hiyel-i Şeytaniye* nam kitab-ı müstetabında²⁹⁹ mesturdur.

Ruşen Zamir — Şüphesiz ki şeytanlar öbür âlemin mahlukatıdır. Fakat biz onların bu dünya yüzündeki fiilî ve maddi tecavüzlerine uğradık. Yüzlerimize vurdukları kara boyaları kırk günde zor çıkardık... Ceplerinden etrafa alevler saçıyorlardı. Ateş onları yakmıyordu. Bununla bize cehennemden korkmadıklarını gösteriyorlardı.

Enis Buhari — Filozof Muallâ Lâhutî bize bu sıfatta görünen halisüddem³⁰⁰ bir şeytandır. İnsan kadınıyla izdivaç etmiş, cehennemî kanını beşere aşlamıştır. Çocukları şeytan ve insan melezidir. Gayribeşerî ve harikulade hareketlere kadirirler. Büyük oğlu, Lemîye'ye âşık oldu. Küçüğü de Güzide'ye... Bu kayıp kızları onların evlerinden gayrı yerde aramak abestir. Fakat bu hakikatin sübutu, müşkül ender müşküldür³⁰¹.

Boğazına bir sevinç yeli tıkanan Şeyh Hamza sordu:

— Neden müşkül oluyor?

Enis Buhari — Çünkü ihtiyar şeytan, lüzumu takdirinde kızları şeffaf hâline getirir, gözlerden kaybeder. Zabıta evin içini ne kadar arasa bir şey bulamaz.

Şeyh Hamza — Filozofun ailevi şeytanlığını kabul edelim. Fakat kızlar insanzade insandırlar. Bedenleri böyle bir şefafet³⁰² efsununu kabul eder mi?

Ruşen Zamir — Eder. Korkunuz onlardan. İsterlerse sizin dilinizi tutarlar. Kollarınıza, bacaklarınıza inme getirirler. Gözlerinizi kör ederler...

²⁹⁸ fışk u fesat: bozma, hileye yöneltme

²⁹⁹ kitab-ı müstetab: iyi, güzel kitap

³⁰⁰ halisüddem: safkan, katışıksız

³⁰¹ müşkül ender müşkül: zorluk içinde zorluk; çok zor

³⁰² şefafet: şeffaflık

Şeyh Hamza bu iki yobazdan daha kurnazdı. Filozof ailesinin şeytaniyetine, işittiği bu tehditkâr sözler derecesinde ehemmiyet vermedi. Lakin kızların orada saklı bulunduklarını bir hakikat olarak kabul etti, iki hocadan besbedava aldığı bu haberi kızların annelerine kırkar liraya sattı. Ettiği kâr bu paradan ibaret değildi. Bu mühim keşfinden dolayı kadınlar arasında büyük bir şöhret kazandı.

Bu havadis ağızdan ağıza yayıldı, mahalleyi kapladı. Her işiten, bu keşfe lehtar bulunuyordu:

— Evet evet, diyorlardı. Kızlar mutlaka filozofun evindedir...

Gittikçe kuvvetlenen bu tasdiklere rağmen o hanede kızların etek uçlarını gören tek bir adam yoktu. Hep bu telaşlı ithamlar sözde kalıyordu.

Zabıta, böyle bakıcı sözü veyahut dedikodu teşvikiyle bir evde araştırma yapamazdı. Gene o ara bu taşan dedikoduları daha ziyade kabartacak bir vaka baş gösterdi. Ali Şeref, filozofun kızı Selâse ile hemen düğünlerinin yapılması ısrarına kalktı. Fakat ailesi, oğullarının bu isteğine bütün nefret ve şiddetleriyle karşı koydular. Ali Şeref gibi bir *sportsman*, ana baba sözüyle inadından döner boydan değildi.

Babası Rifat Efendi oğluna yumruklarını göstererek haykıırıyordu:

— Ben öyle soyuna cin, şeytan, maymun, çingene karışmış bir kızı gelin diye evime sokmam...

Ali Şeref — Merak etme baba, kızı buraya getirecek değilim. Ben oraya gideceğim...

Annesi Naciye Hanım bir taraftan telaşlanarak:

— Ananı babanı bırakıp da o kepaze soysuzların evine iç güveyisi gideceksin öyle mi? Yazıklar olsun bu boya getirinceye kadar sana verdiğimiz emeklere!..

Ali Şeref musır³⁰³, müstehzi:

³⁰³ musır: ısrarcı

— Beni istibdadınız altında esir yaşatmak için büyüttmüşseniz size yazıklar olsun... Her hayvan hatta nebat kendini doğuranlara olan zaruri muhtaçlıklardan tabiaten kurtulduğu zaman kendi başına buyruk yaşar.

Rifat Efendi — Oğlum bu ihtiyaçtan sen daha kurtulmamışsın.

Ali Şeref — Baba, sofranızda yediğim bir dilim ekmeği başıma kakmak imasıyla söylüyorsanız bir daha beni bu dam altında göremezsiniz...

Rifat Efendi — Ekmek peynirden bahsettiğim yok. Henüz akılca vasiye muhtaç bir terelelli hâlinde yaşıyorsun. Zerre kadar mülahaza kudretin olsa âlemin kat kat ve haklı lanetlerine maruz öyle bir eve damat gitmek deliliğine kalkışmazsın...

Ali Şeref — Baba, mülahazasızlık bende değil affedersiniz, sizdedir. Bilirsiniz ki şeytan denilen, dinlerin uydurduğu bu mevhum mahluk yalnız ismen mevcuttur. Her kabahat ona atfolunur. Fakat kabahatler daima işleyenlerindir. İnsan şeytan olamaz. Çünkü şeytan uydurmadır. Bir mevcudu gayrimevcuda kalbetmek³⁰⁴ nasıl olabilir? Bunu söyleyenlere gülmelisiniz. Maymunluğa gelince, eğer biz insanlar maymun soyundan geliyorsak hepimiz de maymunoğlumaymunlarız. İnsan neslinden türemişsek hepimiz de insanız. Filozof Muallâ Efendi de beraber... Şekl ü şemailce³⁰⁵ bizim gibi tastamam insan olan bir adamı insanlıktan istisna etmek kabil olamaz.

— Oğlum tevatüren “şöyle” denilen bir şeyin kimse aslını araştırmak zahmetine kalkışmaz, söylenene inanır. Binaenaleyh bu filozof olacak herif, halk nazarında şeytandır, maymundur, çingenedir. İşte bu kadar...

— Baba insaniyet ne çekiyorsa halkın inandığı boş, gülünç, mızır itikatların yüzünden çekiyor. Halk bugün bana kertenkele, size kaplumbağa dese hemen bu hayvanlarla insani hüviyetimizi değiştirmiş mi olacağız?

³⁰⁴ kalbetmek: değiştirmek

³⁰⁵ şekl ü şemail: dış görünüş

— Safsataya kaçma...

— Safsataya kaçmıyorum. En koyu hakikat söylüyorum. Filozof Muallâ Efendi, insanların batıl itikatlarıyla, kuduz taassuplarıyla güreşen fazıl, haluk, pek mübarek bir zattır. “İnsanlar maymundan azman mıdır?” demekle büyük bir kabahat işlemiş olamaz. Bu nazariyeyi kendinden evvel ortaya atanlar yüksek filozof sayılıyorlar da bu araştırma Türk âlemi için neden cinayet addediliyor?

— Kırk dereden su getirmeye uğraşma... O kızla evlenmene katiyen rızam yoktur vesselam!

— Baba, evlenecek siz değilsiniz, benim... Her ne kadar sizin sulbünüzden³⁰⁶ gelmiş oğlunuzsam da beyinlerimiz, kalplerimiz, sinirlerimiz, midelerimiz, bütün uzuvlarımız ayrılmıştır. Sizin yediklerinizle ben doymam. Benim bedii³⁰⁷ zevklerimden siz hiçbir haz duymazsınız. İkimiz de ayrı ayrı müstakil birer fert olmuşuz. Niçin tabiatın bu kanunuyla zıt gitmeye uğraşıyorsunuz?

— Fazla söze kıymet vermiyorum. Seni o kızla evlenmekten katiyen menediyorum!

— Ben de sizin bu emrinizi katiyen reddediyorum...

Rifat Efendi oğluna hücum eder bir pozda iki yumruğunu havaya kaldırıp bağırır:

— Ben de seni evlatlıktan...

Ali Şeref, babasının bu gür sesine kahkaha ile cevap verdi:

— Sulbi³⁰⁸ çocuğunu evlatlıktan reddetmek ne demektir? Baba, siz değil, beni Allah bile sulbünüzden gelmiş olmaktan çıkaramaz. Bu olmuş bitmiş tabii bir hadisedir.

Baba gene bağırır:

— Ben çıkarıyorum işte...

³⁰⁶ sulp: nesil

³⁰⁷ bedii: estetik

³⁰⁸ sulbi: kendinden olan

— Bu sözünüzün tabii hadiseden hariç, hasis³⁰⁹ bir manası vardır. Onu da söyleyeyim. Beni mirasınızdan mahrum bırakmak istiyorsunuz...

— İyi anladın...

Ali Şeref en müstehzi kakkahasını şimdi kopararak:

— Bir çürük evle içindeki hırdavattan beni mahrum bırakıyorsunuz. Bu mahrumiyete ağlamam, bol bol gülerim... Ben Selâse'yi dünya milyonlarına değişmem. Eviniz, bütün mallarınız sizin olsun. Safa-yı hatırla oturunuz baba...

— Baba itaati tanımayan yeni kafa...

— Yirmi üç yaşında bir gencim... Babamın beğendiği bir kızla değil, kendi zevkimce bir güzelle evlenmek hakkına malikim. Hayatı tabii kanunları icabıyla muhakeme edemeyen eski kafa...

İtaatsiz evlat son sözünü bitirir, kaçır. Babası arkasından koşar.

29

Oğullarının, kızlarının başlarında bu dedikodu yelleri eserken, etraftan kendine avuç avuç iftiralar, lanetler yağdırılırken Filozof Muallâ Lâhutî Efendi, kütüphanesinde bütün bu dil tecavüzlerine, gülünç ve acıklı dırıltılara kulaklarını tıkayarak vurdumduymaz bir sessizlikle çalışıyordu. Afrika, Asya, Amerika maymunlarının iklim ihtilafından aldıkları tesirleri arıyordu. Eski dünya maymunlarından antropomorfların yani insana en yakın olanların dişleri otuz ikidir. Kuyrukları yoktur. Kuyruklu cinsleri de bu uzun uzuvlarını bir ağaç dalına sarıp kendilerini aşağıya bırakarak sallanamazlar... Amerikan maymunlarının dişleri otuz altıdır. Ve kuyruklarını bir dala sararak tepe aşağı sallanabilirler. Afrika, Asya maymunlarının bu insani istidatları ve Amerikalı nesnasların³¹⁰ bu gerilikleri neden? Eski ve yeni dünyaların insanıyetle hayvanıyetleri arasında

³⁰⁹ hasis: kıymetsiz

³¹⁰ nesnas: goril, şempanze, orangutan gibi çeşitleri olan büyük bir maymun cinsi

makûs³¹¹ bir nispet görünüyor. Mesela Asya ve Afrikalılar medeniyet istidadınca Amerikalılardan çok geridirler fakat maymunlarda bu hâl aksi surette görünüyor... Binaenaleyh insanların maymunlara ve maymunların insanlara benzerlik nispetlerini bu eski dünya tipleri arasında aramalıdır.

Filozof Muallâ Lâhutî Efendi bu mukayeselerdeyken karısı Müride Hanım içeriye girmek için dışarıdan bir iki tıkla müsaade istedi.

Filozof cevap verdi:

— Gir hanım gir...

Kadın, odanın sükûtunu bozmaktan korkarak yumuşak adımlarla ilerledi.

Filozof — Hayrola hanım?

Hanım düşünceli bir çatıklıkla:

— Hayır yalnız sizin dilinizde... Ortalıkta böyle bir şey yok. Her gün başımıza sardıkları yeni bir vaka ile evimiz temelinden sallanıyor... Ali Şeref babasıyla yumruk yumruğa kavga etmiş. Kaçmış, bize gelmiş... Bahçede oturuyor...

— Sefa geldi, hoş geldi. Mert çocuktur. Ben o oğlanı severim... Kavganın sebebi?

— Bizim kızı alacağını söylemiş... Baba, ana ifrit kesilmişler. Kıyamet kopmuş... Bizim bu mahallede kaç türlü şöhretimiz olduğunu biliyorsunuz ya... Şeytan, ecinni, maymun, çingene ve daha neler demiyorlar neler...

Filozof tahammüllü bir tebessümle:

— Desinler hanım, desinler... Halkın dediği hakikat olaydı bu dünyanın çarpık mihveri belki doğrulurdu. Âlemi, istediğini söylemekten kimse menedemez. Onlar muzır şeyleri kendilerine faydalı sanarak söylerler. İşte onun için bu âlem düzelmez. Halkı bu fena âdetinden biz mi vazgeçirebileceğiz? Bırak söylesinler...

³¹¹ makûs: ters

— Peki... Pek güzel efendi ama Ali Şeref'in baba evini bırakıp da bizde oturması bu dedikodu yangınının üzerine bir teneke gaz dökülmüş gibi bir şey olmaz mı?

— Hiçbir dedikodu, hiçbir el sözü beni vicdanımca doğru telakki ettiğim bir hareketimden çeviremez...

— Bu çocuk kaç zaman kızımıza yavuklu olarak evimizde kalabilir? Kızı verecek miyiz? Ne yapacağız?

— Niçin vermeyelim? Yirmisini geçmiş bir delikanlı istediği kızla evlenebilir. Kızımızın da ona meylini biliyoruz. Rifat Efendi ailesinin aleyhimizdeki manasız ithamlarına bakıp da bu iki genci niye meysus edelim³¹² ... Mert Ali Şeref bizi şeytanlığımız, maymunluğumuz, Çingeneliğimizle kabul ederek halk dırıltılarını çiğneyip geçiyor. Ondan başka kızımızla evlenmek cesaretini gösterebilecek bir damat bulamayız...

Müride Hanım kopacak boranın ufukta alametlerini arar gibi gözlerini pencereye dikerek:

— Peki efendi... Kayıp kızları bizim evde saklı sanırlarken bir de anasının babasının rızaları hilafına içeriye apaşıkâre bir damat alırsak vallahi bu evde sağlam cam bırakmazlar...

Filozof yüzünde beliren bir tiksintiyle:

— Ben ahlaksızların tecavüzlerinden korkarak ahlakımı bozamam. Düşüncemin doğruluğuna giderim... Bu işte saydığın zararların karşılığı bir faydamız olacak...

— Ne gibi?

— Ben kızıma evimde eski usul bir âlâ düğün yapacağım. Öyle otellerde üç pasta bir fincan çayla ağırlanan davetlileri caz gürlütsü arasında aç karnına sıçratmakla değil...

— Peki bundaki faydamız?

— Kapımın iki kanadını arkasına kadar açacağım. İsteyen buyursun. Bodrum katından çatı arasına kadar çıksınlar, insinler, bak-

³¹² meysus etmek: üzmek

sınlar. Bütün deliği deşği arasınlar. Burada saklı insan olmadığını görsünler...

Aralarındaki mühim bir sırrın tuhaflığına güler gibi karı koca birbirine derin derin bakiştılar. Bu sır yalnız gözlerde kaldı. Ağz-lara inmedi.

Filvaki³¹³ o hafta filozof, kapısının iki kanadını halka açtı. Türk aşçıları getirtti. Mutfağa kazan büyüklüğünde tencereler dizdirtti. Bahçeye sofralar kurdurttu. Kapının önüne mahalle bekçisini oturttu.

Filozof:

— Ben nasıl evlendimse kızıma da öyle düğün yapacağım. Zü-ğürtlüğün adını alafrangalık koymuşlar.

diyordu. Eski usul bir oda döşetti. Köşeyi gelin askısıyla donattı. Taklit asma yaprakları, salkım salkım yalancı üzümder hakiki bir çardak gibi tavandan sarkıyordu. Duvarlardan sürmüş vehmini verecek bir letafetle köşeyi güller, leylaklar, zambaklar doldurmuştu. Selâse narin endamlı, kumral, pembe yüzlü, süzgün bakışlı, çok alımlı bir güzeldi. Ona şeytan değil, dense dense peri kızı denebilirdi.

Bu dişi periye al kadife üzerine sırma işlemeli gelinliğini giydirdiler. Koyu altın menevişleri veren saçlarının üzerine bahçe tabir olunan sorguçu elmas tacı oturttular... Gelini köşeye geçirdiler.

Filozofun kızı afet oldu afet... Ali Şeref onun için tevekkeli ana baba lanetine göğüs gererek kaçmamıştı.

Evladın mürüvvetini görmek, o da tatlı bir şey olacaktı. Filozof hayattaki muhtelif tecrübeleri arasında bu babalık duygusundan da alınacak zevki tatmak istiyordu.

Bu düğün yalnız o mahalleye değil, bütün civar semtlere şan verdi. İhtiyarların unutmaya başladıkları ve yeni neslin hiç tanıma-

³¹³ filvaki: gerçekten

dığı bu eski usul düğünü görmeye her taraftan koşuyorlardı. Hatta o ev aleyhinde çıkarılan cin, şeytan şayialarına inananların bile bu merakları, çarpılmak tehlikesine galebe ediyordu.

“Babası geline şal kuşatacak.” dediler. Bu eski düğünlerin bir ananesiydi. Evin geniş sofasını dolduran kalabalığı zor aralayarak bir meydancık açtılar. Gelini telleriyle, pullarıyla, yeşil duvağıyla getirdiler. Filozof elinde bir şalla bekliyordu. Onu kızının ince beline kuşattı. Gelin yere eğildi, babasının ayaklarını öptü. Filozof kızını iki omzundan kaldırdı. Dudaklarını şefkatle onun alınına kondurdu. Hazin bir hissin damlaları baba kızın gözlerinden dökülüyordu. Sevinç mi hüznü mü, bu garip his seyircilerden birkaçına da sirayet etti. Gözleri yaşaranlar oldu.

Sonra koltuk resmi³¹⁴ yapıldı. Gelini alt kat merdiven başına indirdiler. Ali Şeref, dalyan gibi delikanlı, lacivert güveyilik elbisesinin içinde o kadar güzelleşmişti ki! Geldi, alafranga usulün aksine gelinin koltuğuna girdi. Merdivenlerden çıkarak yürüdüler. Bir lah-zacık beraber kapanmak üzere gelini zıfâf³¹⁵ odasına götürüyordu. Bütün hayatlarınca birbirlerinin olmak kavliyle kol kola giden bu çiftin birleşmelerindeki samimiyet, hiç de çarlistonda³¹⁶ bir erkeğin kadına sarılışındaki sahte edaya benzemiyordu.

Oraya hasmane bir niyetle gelmiş olanlardan bazılarının bile bu manzara karşısında yürekleri yumuşadı.

Kadınlardan birtakımı bağrıışmaya başladılar:

— Birbirini bulmuş bir çift kumru... Allah’ını seven maşallah desin...

Eller şakırdıyor. Gelin güveyi alkışlanıyordu.

³¹⁴ koltuk resmi: düğün sırasında gelinin damadın koluna girmesini sağlama merasimi

³¹⁵ zıfâf: gerdek

³¹⁶ çarliston: Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da yaygınlaşan bir dans türü

Ne yapalım ki tenkitçiler, takdircilerden çoktu. Diğerlerinin saadetlerinden yürekleri dağlanmak yaradılışında olanlar da dudak bükerek diyorlardı ki:

— Eski usuller, günü geçmiş âdetler mazide kaldı. Bunları karıştıkları tarihin yaprakları arasında bırakmak daha iyi değil mi? Bu yeni zamanda eskinin bu örneklerini göstermeye uğraşmak da bir nevi zihniyet hastalığı olacak...

Bu hisse uygun diğer bir ağız da söze karışıyordu:

— Bunu bir düğün diye değil, bir tiyatro sahnesi niyetiyle seyretmeliyiz... Eski vakitler bu yeni zamana ancak piyeslerde naklolanabilir... Dekorları, kıyafetleri ihya mümkündür. Fakat o savmış yılların ruhlarını bugünkü hakiki aile hayatında hortlatmak kabil olur mu?

— Öyle ya, öyle ya... Eski zamanın güveyileri koltuk resmi dakikasına kadar gelinin yüzünü hiç göremezlerdi. Onun için bu duvak âdet edilmişti... Evlenmelerinden evvel yıllarca böyle güveyi ile koltuk koltuğa yaşamış bir gelinin yüzünü duvaklamak gülünç olmaktan daha fazla bir şey değil mi?

— Muallâ Lâhutî Efendi'nin eski âdetlere karşı inhimak³¹⁷ zaafı var galiba...

— Bu hastalıktan salim kalmış bir ihtiyar bulunabilir mi?

Yüreklerinde birikmiş intikam ve taassup zehirlerini boşaltmak için kulak arayan kadın ve erkek bir zümre de şöyle diyorlardı:

— Duvak muvak, hepsi göz bağlamak için birer vasıta... Ali Şeref'i efsunladılar... Zavallının gözüne ne ana göründü ne baba... Çocuğu cin tutmuş gibi zapt ettiler! Yoksa fena şöhreti İstanbul'a yayılmış bu şeytan yuvasına iç güveyi girmeye hangi akıllı cesaret edebilirdi?

Tecessüs fikriyle gelenlerin en tehlikelileri Şeyh Hamza'nın falına katiyetle inananlardı. Kayıp kızların bu evde saklı olduklarını muhakkak sayıyorlardı. Hazır halka kapılar açılmışken evin en

³¹⁷ inhimak: aşırı düşkünlük

kuytu yerlerine kadar her tarafını aramak fırsatını kaçırmamak için aralarında planlar kurdular. Bu fikre zabıta'yı da iknaya uğraşarak içeriye polis hafiyesi soktular.

Enis Buhari'yle Ruşen Zamir de tanınmayacak surette kıyafet değiştirerek kalabalığa karışmaktan çekinmediler...

Hocaları tanıyan bir polis hafiyesi sordu:

— Burada ne arıyorsunuz? Yüzlerinizin bir daha karaya boyanmasından korkmuyor musunuz?

Enis Buhari cevap verdi:

— Biz abdestliyiz. Tütsülüyüz. Üzerimizde Enam-ı Şerif var. Bu cin tutmuş evin köşe bucağını nefesleyerek efsunları bozmak istiyoruz.

Polis hafiyesi, onların bu sözlerine gülerek:

— Hocalar, dikkat ediniz... Efsunlayalım derken efsunlanmıyasınız... Ne suretle olursa olsun üfürükçülük yasaktır. Sonra bu işi bırakıp vazifem icabı sizi alıp götürmek mecburiyetinde kalırım.

Ruşen Zamir telaşla:

— Bizim hiçbir şeye nefes ettiğimiz yok. Ağzı alışmış da öyle söylüyoruz.

Polis hafiyesi — Kendinize geliniz yoksa ha şimdi vazifemi yaparım. Ben sizi gördüm, sofraya oturdunuz, mükemmel karınlarınızı doyurdunuz. Şimdi de ev sahibi aleyhinde ağız kullanıyorsunuz.

Enis Buhari — Biz nimetin şükranını Hakk'a eda ettik.

Ruşen Zamir — Allah razı olsun sizden, bizden ve cümleden...

Şeyh Hamza, o da tanınmaz bir kılıkta bu muhavereyi uzaktan dinliyordu.

Polis hafiyesi savuştuktan sonra üç yobaz birleştiler.

Şeyh Hamza — Uzaktan sizi dinliyordum. Polis hafiyesine amma da açıldınız ha...

Enis Buhari — Boş bulunduk...

Şeyh Hamza — Sarıklar çıktıktan sonra tabii kafalarımız boşaldı.

Ruşen Zamir — Şu kapalı kapıya bir *İnna fetahna leke*³¹⁸ okuyarak saklı kızları göz önüne çıkaramadın ya!

Şeyh Hamza — Kapalı kapı kaldı mı ki? Filozof, “Geliniz, bakınız. Bulabilene aşk olsun.” manasına kapıların hepsini açmış... Polis hafiyeleri girmedikleri, yoklamadıkları delik, kovuk bırakmadılar...

Enis Buhari — Şeyhim nedir fikrin? Kızlar nerede?

Şeyh yumruğunu sıkıp gözlerini muhataplarına dikerek:

— Kızlar burada... Burada ...

Ruşen Zamir — Eh hani ya?

Şeyh — Filozofun efsunculuğu bizden keskin...

Şeyh birdenbire geçirdi. Sonra gözlerini bayıltarak sağ eliyle göğsünü sıvazladı.

Enis Buhari sordu:

— Şeyhim ne oluyorsun? Cezbeye mi geldin?

Şeyh — Güzel pişmişti. Yahniyi çok kaçırmışım...

Ruşen Zamir — Kıyafetinden umulmaz ama herif çok varlıklıymış... Sabahtan beri sofralar sayısız dolup dolup boşalıyor...

Şeyh — Onun için paranın ne ehemmiyeti var? Şüphesiz ilm-i simya biliyor. Bakırı, kurşunu, demiri altın yapabilir.

Enis Buhari — Bugünün aydınlığında herkese insan görünen bu adamın şeytanıracım olduğunu biz reye'l-ayn³¹⁹ müşahade ettik... Okumuş, üflemiş, kızları kendi şeytani hüviyetine kalbetmiştir. Şeytan isterse göze görünür, istemezse görünmez. Aradığımız kızlar ihtimal ki etrafımızda dolaşıyorlar, sözlerimizi işitiyorlar. Biz onları göremiyoruz.

³¹⁸ *İnna fetahna leke*: Fetih suresi

³¹⁹ reye'l-ayn: kendi gözlerimizle

30

Filozofun evinde düğün yapılırken diğer üç evde matem ediliyordu. Bunlar da Lemiye'nin, Güzide'nin, Ali Şeref'in babası Rifat Efendi'nin aileleriydi. Kızların kaybolmaları üzerinden epey zaman geçti. Arkalarından hiçbir iz bulunamadı. Bunlar yeisle kendi canlarına kıymışlarsa bırakacakları cesetlerinden karada veya denizde bir emare zuhur etmemesi mümkün değil gibiydi. Bu iki kızın vücudu kül olup da havaya savrulmadı ya! Ölümleri hakkındaki bu emaresizlik hayatta bulundukları zannını kuvvetlendiriyordu. Fakat neredeydiler? İstanbul'da aile yurdundan başka yer bilmeyen bu iki genç kız, bu kadar zaman mevcudiyetlerinden bir eser belli etmek-sizin nereye sığınabilirlerdi?

Vaka tahlil edilince sırttan hakikat şu oluyordu: Filozofun oğulları bu kızlara şiddetle tutkundular. Lemiye ile Güzide de bu ateşe mukabele göstermekten geri durmuyorlardı. İşte bu kaybolma sırrının anahtarını bu noktada aramak lazım geliyor.

Sevgililerinin gaybubetlerinden müteessir olmaları lazım gelen Vahit'le İsneyn'in yüzlerinde hiçbir keder emaresi görülüyor. Bu iki delikanlı şen, kaygusuz, her zamanki gibi gülüp eğlenip duruyorlar. Keyfiyetin daha dikkate çarpan ciheti de hiçbir gece ve hatta gündüz uzun müddet aile damı altından ayrılmadıklarıdır.

Umumun fikri aynı noktada toplandı:

— Kızlar, filozofun evinde saklıdır.

Bu hükümle mahalleden filozofa çatan çatanaydı. Şüphe şeklinden çıkarılarak hakikat derecesine vardırılan bu hükümlere karşı filozof şu cevabı veriyordu:

— Evimin kapısı her an ve saat, gerek zabıtan ve gerek mahalleliden içeriye girmek isteyenlere açıktır. Bodrum katından tavan arasına kadar her tarafı ariz amik³²⁰ istedikleri gibi arayabilirler.

Herkesi hayretlere düşüren bu müsaade üzerine filozofun evine ani baskınlar yapıyordu. Dolap ve sandık içlerine kadar bir kedi-

³²⁰ ariz amik: enine boyuna, etraflica

nin bile sığamayacağı her taraf aranıyor bir şey bulunamıyordu. Bu taharriler³²¹ esnasında evden bazı eşya çalınmıyor değildi. Filozof bu sirkatlere³²² de katlanıyordu.

Zabıta, kayıp kızların kederli aileleri ve mahalleliden bu sırrı merak edinenler, böyle nagehani³²³ baskınlarla evi araya araya artık bıktılar. Lakin bu hakikat karşısında bile filozof ailesinin masumiyeti hakkında çoklarına kanaat gelmedi.

Nihayet bu dava dallana budaklana mahalle kahvesine düştü. İşsizlikten sıkılanların ağızlarına bal gibi çeşni veriyordu. Zor sığıdıkları peykelerle rehavetle yayılarak bağdaş kuranlar, bir köşede yağlı kâğıtlarla 66 oynayanlar... Masanın üzerine konmuş dolu fincana karşı ağır ağır tabakadan sigara çıkaranlar, nargileye ateş isteyenler, getir bakalım şu tavlayı diyenler, hiçbir eğlence bulamarak bastonunun ucuyla kuyruklarına bastıkları kedi yavrularını bağirtanlar... Şekere üşüşen sinekleri kovarak çayın bayatlığından şikâyet edenler... Arada sırada çıkardığı saatine bakarak “İşe geç kaldık. Adam sen de...” diyenler...

Ahmet Efendi — Filozof mahalleden iki kızın üzerine büyücü ağzıyla bir püf dedi, zavallılar ortadan yok oldular. Meselenin ucu- nu bu bucağını bulabilene aşk olsun...

Osman Efendi — Ben bu bahse karışmak istemiyorum. Yüzümün karaya boyanmasından korkuyorum. Bunun apaçık şeytan işi olduğuna şüphe yok...

Şerif Efendi — Herif yağlı ballı bir düğün yaptı, perşembe günü mahalleyi doyurdu. Cumaya da paça, zerde, pilav...

Murat Bey — Siz gitmediniz mi?

Şerif Efendi — Çağırılmadık ki...

³²¹ taharri: araştırma

³²² sirkat: çalma, hırsızlık

³²³ nagehani: ansızın

Murat Bey — Davete ehemmiyet veren yoktu ki... Çağrılan, çağrılmayan gidiyor, istediği kadar yiyip içiyordu. Zaten bütün mahalleli davetli sayılıyordu.

Şerif Efendi — Define mi buldu bu herif? Böyle zamanda herkes dört kişilik ailesini layıkıyla doyuramıyorken...

Osman Efendi — Filozof, aleyhinde çıkan dedikoduları biraz yatıştırmak için bu suretle mahallelinin gönlünü almak istemiş olacak...

Murat Bey — Kurnaz herif... Sizi zemmeden ne kadar ağız varsa tarafınızdan karınları doyurulunca zemler çarçabuk methe döner...

Salih Efendi — İnsanlık bayağı şey! İhtiyaç adama her şeyi yaptırtıyor. “Ben şöyleyim” veya “böyleyim” diyenlerin atıp tutmalarına inanmamalı... İnsan düştüğü veya yükseldiği vaziyetinin adamı oluyor vesselam...

Şerif Efendi tekrarladı:

— Parayı nereden buluyor?

Salih Efendi — İşte bu iki muamma... Parayı nereden buluyor? Kızlar nerede?

Murat Bey gülerek:

— Hâlâ “kızlar kızlar” deyip gidiyoruz. O iki delikanlının arasında kızlar şimdiye kadar kız kalabilmişler midir ki?

O esnada derinden derine bir horultu duyuldu.

Murat Bey gözleriyle etrafı araştırarak:

— O ne?

Osman Efendi eliyle horultunun geldiği yeri göstererek:

— Bizim Baba Şakir dalmış gene...

Gözlüklü kafası elindeki gazetenin üzerine düşmüş bir ihtiyar, peyke üzerinde nargile çeker gibi ses veriyordu.

Murat Bey — Uyandırınız şunu! Horultu sinirime dokunur...

Salih Efendi — Bu ihtiyar ne vakit iki satır gazete okusa hemen kendinden geçer...

Şerif Efendi — Gazetelerin bu kadar uyutucu hassaları olduğunu bilmiyordum doğrusu.

Murat Bey, ihtiyarın omzunu sarsarak:

— Baba uyan...

İhtiyar, araladığı gözleriyle kendini tartaklayana baka baka:

— Ne var?

Murat Bey — Yarı vücudun peykeden aşağıya sarkmış, şimdi yere düşeceksin.

Salih Efendi — Sana bu kadar şekerleme getiren gazetede hangi bahistir?

İhtiyar — İzmir peynirini okuyordum. İçim geçmiş...

Salih Efendi — Yanlış babacığım yanlış. İzmir peyniri değil, panayırı...

İhtiyar, taaccüp ifade eden uykulu gözleriyle muhatabını süzmeye uğraşarak:

— Ha öyle ha böyle canım... Biz evvelden peyniri “penair” yazmaz mıydık?

Salih Efendi — Peki ama bu başlığın altında okuduğun yazılar peynire uydu mu?

İhtiyar hoş bir sırıtışla:

— Hikâyeyi bilirsiniz ya... Uysa da okudum uymasa da...

Gülüşürler.

Murat Bey — Baba Şakir tekrar uyuma. Peykeden düşersen bir tarafın incinir...

İhtiyar — Bırak canım, zaten incinmemiş tarafım kalmış mı ki?

Osman Efendi yavaşça:

— Murat Bey, deşme ihtiyarı... Şimdi veremden giden gelinlik kızından dert açar... Çok dinledik.

Salih Efendi — Babacığım, bu sefer gazetenin uyku kaçıran bir tarafından oku...

İhtiyar — Neresini okuyayım... Yunanistan'dan bize kaçan bombacıyı mı? Horoz yetiştirmeyi mi? Fındıklarımızı mı? Gazeteyi çeviriyorsun, roman... Çeviriyorsun, üç sütun hikâye... Geç öbür tarafa, masal... Hep acıklı, ölümlü şeyler...

Osman Efendi — Onları okuma canım... Sinema yıldızlarını oku.

İhtiyar — Onların dilime çetrefil gelen isimleri bir türlü aklımda kalmıyor.

Osman Efendi — Mesela Greta Garbo'yu...

İhtiyar — Bırak canım şu kerata karıyı! Her ay bir kocaya varır, boşanır...

Bu esnada karşıda tavla başında öfkeli sesler yükselir:

— Al, pulunu vurdum...

— Ne ile?

— Cıharidü³²⁴ ile...

— Cıharidü vurmaz...

— Nasıl vurmaz...

— İnanmıyorsan parmağınla hesapla... Amma da oyuncuya çattık be...

— Pulunu nereden kaldırıyorsun?

— Se³²⁵ hanesinden...

— Hayır... Parmağınla pulu bir hane ileriye sürdün...

— Asla! Görenler söylesinler...

³²⁴ cıharidü: dört-iki

³²⁵ se: üç

Şerif Efendi — Aziz, oğlum, senin âdetindir, her zaman oyunda böyle gürültü çıkarırsın...

Aziz — Gürültüyü kim çıkarıyor? Partiyi kaybedeceğini anlayınca mızıklanmaya başlar...

İçeriye birdenbire Tayfur girer:

— Duydunuz mu?

Birkaç ağızdan birden:

— Ne var?

— Ne var?

— Kızlar bulundu...

— Neredeymişler?

— Filozof okumuş üflemiş, okumuş üflemiş... Kızları küçültmüş küçültmüş, kahve kutusuna saklamış...

Birkaç ses birden...

— Haydi oradan, zevzek sen de. . .

Tayfur ciddi bir tavır almaya uğraşır görünerek:

— Bu sözüm şaka ama onları bulmak için pek ciddi bir teşebbüs var... Şeyh Hamza ile ulemadan diğer iki zat mutlak kızları bulacaklarına dair bu matemli ailelere söz vermişler...

Osman Efendi — Ne vasıta ile?

Tayfur — Kurbanlar kesilecekmiş... Kayıp kızların yatak odalarında esma-i hüsnâ çekilecekmiş... Daha birtakım dualar, efsunlar, ahtepetalar...

Murat Bey — Püfçülük, büyücülük yasak oldu ama ortada gizli efsunculuk gırla gidiyor. Öyle tespihle kurbanla kızlar bulunmaz. Bu yobaz bozuntuları kızların kederli ailelerinden üstelik sekiz on lira daha vuracaklar, işte bu kadar...

Gene sağ taraftan sulusepken bir küfür sağanağı boşandı.

Salim — Bey, kozu neye kırıyorsun benden işaret almadan?

Nihat — Bak elime, oynayacak başka oyun var mı?

Salim — Şimdi eline ayağına ha!

Nihat — Ben de senin...

Salim iskambilleri elinden atar. Nihat'ın iki omzundan kavrayıp gözlerinin içine baka baka sarsarak:

— Geçmişine sövdürtme beni! Şimdi tependen aşağı bir şarapnel inersen ağzın orospu çantası gibi açılır.

Nihat da ayağa fırlar. Güreşe tutuşacaklar gibi sol eller omuzdan omuza atılır. Sağ eller boşta sallanır. İlk tokadı kim patlatacak? Kahve halkı merakta...

Murat Bey kahvenin ayanındandır. Böyle müşkül vaziyetlerde racon keser. Hemen iki mütehevvin³²⁶ arasına atılarak:

— Haydi açılın bakayım! Mayna³²⁷... Tos vuruşacaksınız daha boynuzlarınız bitmemiş... Ayıptır...

Salim — Bu enayi sabahtan beri bana yirmi beş kuruş kaybettirdi. Gayet sakat, sakar oynar, cezasını ben çekerim...

Nihat — Kaybettiysen benden ödünç aldığı paraları kaybetti...

Uzaktan Osman Efendi, yanındakilere:

— İşitiyor musunuz? Kumar yasak deniyor ama bu para lafı ne olacak?

Salih Efendi — Her mahalle kahvesinin köşelerinde böyle birkaç oyuncu mangası var. Tavla, iskambil dönüyor...

— Haydi gel atalım, üç oyun beş kuruş...

Böyle sinsice bir tekliften sonra oyun başına oturulur. Ekseriya paralar masa altından elden gider. Yahut sonra hesap görülür. Böyle aşikâre gizli kumar mahallerine girdiğiniz vakit oyuncuların dalgınlıklarına dikkat ediniz. Zihinlerini o kadar oyuna vermişlerdir ki kulaklarının dibinde top patlasa duymayacağına benzerler. Kahveciler, gazinocular işi bilirler, bazıları mano³²⁸ alırlar...

³²⁶ mütehevvin: öfkeli

³²⁷ mayna: yeter

³²⁸ mano: kumar oynatan kişinin kazançtan aldığı pay

Şeyh Hamza'nın elebaşılığı altında Enis Buhari, Ruşen Zamir kayıp kızların ailelerine müracaat ettiler. Onları mutlaka bulacaklarına söz veriyorlardı.

Şeyh diyordu ki:

— Evrat kuvvetiyle bir cismin gayricismaniyete³²⁹ yani şeffaflığa döndürülmesi Ali Tavsi'nin *Haşiyetü'l-keşşaf* 'ında mesturdur. Filozof ne kadar şeytanütabia olursa olsun o bir nefestir. Biz ki rahmani tabiat ve üç nefesiz, elbette bir galebemiz muhakkaktır. Lekesiz iki beyaz kurban keseceğiz. Kızların yattıkları odalarda evrat çekeceğiz³³⁰. Kaside-i Bürde ve Salaten Tüncina okuyacağız... Bu suretle kızları gayricismaniyetten cismaniyete avdet ettirteceğiz... Hemen ertesi sabah filozof aleyhillanenin evinde taharriyat yapılırca kerimelerinizi elinizle koymuş gibi odanın birinde bulacaksınız.

Kız babaları o kadar toy kimseler değillerdi. Fakat kadınlarıyla başa çıkamadılar. Hocaların ellerine kurban vesaire parası namıyla yirmi beşer lira daha kondurdu. Lekesiz beyaz kurbanlar kesildi. Kızların odalarında gürül gürül zikirler edildi. Hatme-i Hacegân'da³³¹ olduğu gibi helvalar, turşular yendi. Mahalleliden bu havaya uygun birkaç kişi daha toplanarak ertesi sabah:

— Kapını aç!

tehdidiyle filozofun evine hücum vuku buldu. Zavallı adam her zamanki sabırlı, tahammüllü gülümsemesiyle bu mütecevizlere kapılarını açtı. Her taraf arandı tarandı. Şeffaflıktan maddiyata döndürüleceği söylenen kızlardan eser bulunamadı. Gene Rahman, şeytana galebe edememişti.

Hocalar bu mağlubiyete sebep göstererek birçok mazeretler sayıp döktükten sonra iddialarında ileri varmadılar. Paraları ceplerine indirdiler. Fukaraya dağıtacakları hilesiyle kesilmiş kurbanları hamallara yüklettiler. Evlerine aşırıldılar. Kışlık kavurma yaptılar. Çömleklere bastırdılar...

³²⁹ gayricismaniyet: bedensizlik, ruhani

³³⁰ evrat çekmek: dua ve ayet tekrarlamak

³³¹ Hatme-i Hacegân: Nakşi tarikatına özgü bir tür zikir ve dua ayını

Maddiyattan diğer şekle dönecek şey, işte bu hayvanların eti oldu.

31

Filozof dünya kaygılarını pek az fâniye müyesser olan³³² bir kayıtsızlıkla karşılar. Küçük bir sırtışla yeisi, ıstırabı yutar. Sanki içine sindirir. Renk vermez. Kedere aldırmadığı gibi sevindiği şeyler de azdır.

Etrafın mütemadi ithamkâr tahkirleri, evine vuku bulan nagehani hücumların sıkıntıları arasında o hiç ummadığı bir sevince uğradı. Gazetenin birinde şu ilanı okudu:

Üç yaşında semnropheque cinsinden gayet zeki, terbiyeli, sevimli bir Hint maymunu satılıktır. Fiyatı için çabuk uyuşulur. Bu kıymetli hayvanı elden çıkarmak isteyişimizin sebebi onunla çok sevişerek oynayan bir tanecik çocuğumuzun kısa bir hastalıkla ansızın vefatıdır. Hassas mahlukun bu vefattan gösterdiği teessür, bizim yaralı yüreklerimizi büsbütün dağlıyor. Çünkü öleni arıyor, ağlıyor. Bu çok acı hâli görmeye artık tahammülümüz kalmadı.

Beykoz, Çınar Sokağı, No. 21

Kalostyan Ailesi

Bu adrese müracaat edecek zatlar her gün ve her saat kabul olunurlar...

Filozof, çoktan bir maymuna malik olmak merakındadır. Bu hayvanların antropoit denilen, insana yaklaşan büyük cinsleri çok pahalıya satılıyor. Bunları ancak hayvanat bahçeleri, o meslekle geçinen mürebbiler ve büyük zenginler alabiliyorlar.

Acaba bu ilandakini kaç verirler?

Filozofun serveti nerede ve ne kadar olduğunu kimse bilmez. O, uzun seyahatlerinde mühim ticaretler yapmışa benzer. İsteddiği zamanlarda ortaya birkaç bin lira çıkarabilir. Bu varlığı da ilm-i simya bildiğine, büyücülüğüne atfolunur.

³³² müyesser olmak: nasip olmak; kolaylıkla yapılmak

Heveslendiği oyuncağa malikiyet hırsına düşen sinirli çocuk gibi koca filozof o gece rüyalarında maymunla uğraştı.

Ertesi sabah cüzdanına epeyce bir para yerleştirdikten sonra yola çıktı. Şirket vapurunda Beykoz'a giderken hep onu düşünüyor-du. Acaba kaç verecekler? İlandaki tarife göre bu hayvan çingene-lerin sokaklarda oynattıkları cüssede bir şey olacaktı.

Bir Kıpti, oynatacağı maymun için kaç lira verebilir? Haydi haydi on... On beş... Buna da en son ne isteyebilirler? Haydi haydi yirmi, yirmi beş...

Bu hülya ile vapurdan çıktı. Sora soruştura Abraham Paşa Korusu'nda Çınar Sokağı'nı buldu... 21 numaranın ziline dokundu. Harapça, kârgir bir ev... Açık pencereye bir papağan kafesi asılmış... Zevzek kuş durmuyor, söyleniyor:

— Hime hımede barge... Baref... Baref...

Kapının açılması biraz uzadı. Papağan muttasıl³³³ bu Ermenice sözleri tekrarlıyordu. Filozof gülerek:

— Arkadaş Türkçe konuşalım, dedi.

Papağan bir lahza durdu. Filozofu dinledi. Sonra gürültülü kahkahaya benzer bir şey kopardı. Sanki ihtarını anlamış gibi laflarına Türkçe karıştırarak gene başladı:

— Madam Agavni topik yersin? Madam Agavni topik yersin?

Nihayet kapı açıldı. Esmer bir çocuk, ancak on iki yaşında kadar fakat bıyıkları gölgelenmiş:

— Kime istersiniz efendim?

— Kalostyan Ailesi'nin evini.

— He burasıdır...

— Burada satılık bir maymun varmış...

— Vardır...

Çocuk içeriye seslendi:

³³³ muttasıl: aralıksız, devamlı

— Maman, koşunuz. Baron’a müşteri geldi...

Bodrum katı merdiveninden orta yaşlı, iş kıyafetinde bir kadın gözüksü. Filozofa doğru ilerlerken papağan ırpına ırpına geveze-leniyordu:

— Yervant etrank bidim yavrum... Madam Agavni topik yer-sin?

Kadın boynunu kuşa doğru uzatarak:

— Sus ol be kepaze hayvan. Madam Agavni’nin topik yediğini duymayan kaldı sankim? (Misafire hitapla) İçeriye buyurunuz. Sa-londa biraz irahatlanınız...

Filozof içeriye adımını atarken papağan gene yaygaralar ko-parıyordu:

Madam — Efendi bu kuş da satılıktır, öyle gustolu kanto bağı-rır ki Madam Şamram’ı kıskandırır. (Papağana) Gavroş, haydi çağır da efendi duysun!..

Bızdık gitti çeşmeye

Gül yasemin kesmeye

Dudum bunda değildir.

Simdik çıktı gezmeye...

Papağan güfteyi tekrarlamaz. Karışık sesler çıkarır.

Madam — İnatçı hayvan... Söyle dersen söylemez, söyleme dersen kafa patlatır... Gavroş haydi!

İpek kostüm giyerim

Yârime çok severim

Hamme canım ciğerim

Papağan — Madam Agavni topik yersin?

Madam yumruğunu göstererek:

— Topiği şimdicek sen yersin... Sus ol artık.

Filozof madamın arkasından salona yürür.

Geriden papağan başlar:

— *Peruz büyükanamdır*

Manak ağababamdır.

Madam başını çevirerek:

— Bu ne kerata hayvandır görörsünüz? Repertuarı bizim operetçilerden daha zengindir. Biz çekildik, şimdi bütün güzel kantolarını çağırır...

Salona girerler. Duvarlar fotoğraflardan; kadrolu, kadrosuz, münasebetli münasebetsiz resimlerden görünmüyor. Kanepelerde eski yeni çeşit çeşit koltuklarda üzerlerine yığılan irili ufaklı dört köşe yuvarlak yastıklardan oturacak yer yok...

Filozof bir koltuğun ucuna ilişir.

Madam — Oturunuz. Bir kafe buyurunuz. Şimdicek validem gelecek, onila konuşursunuz. Ben gideyim Baron'u hazır edeyim...

Kadın çekilir, filozof bu “Baron'u hazır edeyim.” sözünden bir mana çıkarmaya uğraşırken bir genç kızın koltuğunda bir ayağı üzerine aksayarak bir kocakarı içeri girer. Dişsizlikten iki dudağı birbirine yapışarak kaybolmuş, çenesi burnuna doğru kıvrılmış, zayıf, buruşuk derinin altından bütün kemiklerin şekilleri belirmiş ak saçlı bir Ermeni ihtiyarı...

Onun da ihtirazla³³⁴ bir kanepeye yerleşmesinden salonun gündeliğe kullanılmadığı anlaşılır.

Kocakarı — Hoş gelmişsiniz efendi...

Filozof — Hoş bulduk madam...

Kocakarı — Gazetede bizim ilanı okudunuz?

Filozof — Evet madam...

Kocakarı — Satmak istemez idik ama sebebini ilana koymuşuz.

Filozof — Dünya bu madam, böyle kederler hepimizin başımızdan gelir geçer.

³³⁴ ihtiraz: çekince

Kocakarı — Affedersiniz... Maymunu ne yapacaksınız? Oynatacaksınız?

Filozof bu ani suale hiçbir cevap hazırlamamış olduğu için biraz kekeler...

Kocakarı tekrarlar:

— Oynatsanız da ayıp değil, böyle zamanda geçinmek zorlaştı. Talihiniz varsa size kısmet olur... Birkaç numara marafet yapar ki parmağınızı ağzınıza kor, ısırırsınız. Şaşakalırsız ki bu ya bir hayvan ya ki bir insandır deyi!

Filozofun kıyafeti, o hâline bakana bir maymuncu şüphesi vermekten çok uzak olmadığı için kendisi bu benzetmeyi pek yadırgamaz.

Papağan dışarıda haykırır:

— *Yârime çok severim*

Hamme canım ciğerim

Kocakarı papağanın makamla söylediği güfteyi zevkle dinleyerek:

— Bu papağan Gavroş da, maymun Baron da *animal savant* derler. Yani ulema hayvanıdırlar... Hele bir kerek görseniz ikisi birbiriyle maytap ederler. Hangisi daha çok maskaradır deyi düşüneyiniz. İkisi birbirinden üstündür. Gavroş sus olmaz, Baron mat olmaz...

Kocakarıyı odaya getiren genç kız elinde bir kahve tepsisiyle içeriye girer.

Kocakarı — Baron nerede kaldı?

Kız — Mutfakta biraz işi vardı.

Kocakarı — He bildim. Ahçı kadına yardım ediyordu, öyle değil?

Kız — Evet madam...

Filozof büyük bir merakla:

— Maymun ahçıya nasıl yardım edebilir?

Kocakarı — Bugün iki tepsi cevizli pasta yapıyoruz. Cevizleri kırar, baronun önüne koruz. İnsandan güzel ayıklar... Üçte dörtte bir ağzına atarsa biz de ona tınmayız... İyi aprivuvazedir³³⁵. Gücüne göre her işi görebilir... Fransızca ağnar mısınız efendi?

Filozof gülerek:

— İşte, şöyle bir parça madam...

Kızın verdiği kahveyi filozof sigara iskemlesinin üzerine kor. Kocakarı devam eder:

— Bu maymun bize Hint'ten gelmiştir. Büyük kaynım Onnik Bey, Hint'le enportan³³⁶ işler yapardı. Simdik değil, bir vakitler Hindiler³³⁷ bu maymunlara Allah deydi taparlarmış...

Filozof telaşla:

— Aman susunuz madam kimse duymasın...

— Niçin efendim?

— Onun insan olduğuna kızıyorlar. Allahlığını duyarlarsa kıyametler kopar... Gürültü göklere çıkar...

— Bu gürültüleri eden insanlar hiç istuvar³³⁸ okumamışlardır? Yılanların, ineklerin, leyleklerin Allahlıklarını bilmezler?

Gene dışarıdan papağan:

— *Peruz büyükanamdır*

Manak ağababamdır.

Kocakarı hiddetli bir suratla:

— Kuşa bu havayı da hangi zevzek örgetti? Ağzına biber koymalı... Peruz mefat oldisa öbür dünyaya kantoyu da beraber götürdü. Manakyan da teatroyu... Bu şimdikilere şantöz veyahut kim artist denebilir acep?

Filozof bir kıpışık bakışla:

³³⁵ aprivuvaze: *apprivoisé*: evcil, ehli

³³⁶ enportan: *importants*: önemli

³³⁷ Hindiler: Hintliler

³³⁸ istuvar: *histoire*, tarih

— Eskiler mezara, yeniler pazara derler madam...

— Eski, yeni, hepimiz mezara mösyö... Genç yaşarsa bizim gibi olacak... Yaşamazsa bizden evvel çukura inmiş olacak. Hepsî hepsî otuz kırk senenin içindedir. Gencim deyi öğüt koyanın aklına şaşınız... Bu dünya, hayat, gençlik, ihtiyarlık hepsî boş şeydir. İşte geldik, gidiyoruz. Her kim ki gelmişse gidecektir. Bunun bir durak yeri vardır sanırsınız?

— Bir filozof gibi düşünüyorsunuz madam...

— He mösyö, babam Doktor Horulyan Vortik Kazazoğlu Artin, menşur filozof İspinoz'un³³⁹ çıraklarındandır. Bunlar derinliğin dibine inmiş ve bu ünüverin³⁴⁰ arasında Allah'ı görmüş, koç kafalı, büyük, kıyak adamlardır. İspinoz'un *Traktatüs*'ünü okudun? Benim de ettiğim lafa bak, nereden okuyacaksın? Adını bile işitmemişsin...

Filozof istihzasını saklamaya lüzum görmez bir bakışla kelimeyi doğru şekliyle tekrarlayarak:

— *Traktatüs*... Teşekkür ederim madam, işitmemiştim.

— *Traktatüs teolojiko-politiküs*...

— Bir daha teşekkür ederim madam...

— Nereden işiteceksin? Söylemeye bile dilin dönmez. Ben bile ezberime alıncaya kadar kaç defa unutmuş, yeni baştan fikrimi koymuşum. İspinoz panteisttir. Yani her şeyin içinde bir Allah vardır deyi iddia kor. Ben yumurtanın içinde Allah'ı görmeye çok uğraşmış lakin bir şey görememişimdir.

Papağan — Trak, trak... Trak tatyüss... Yüs...

Madam hâlsiz hâlsiz çırpınmak isteyerek:

— Ah Mega gördün? Ne çabuk ezberine koydu? Ne entellijan³⁴¹ hayvandır... Hıp deyi kavradı. Söyle efendi, buna bin lira istesek yeri yoktur?

³³⁹ İspinoz: Spinoza

³⁴⁰ ünüver: *universe*: âlem

³⁴¹ entellijan: *intelligent*: akıllı

32

Filozof, ihtiyar madamın gayet şişkin bir telaffuzla ağzından çıkan bu bin liranın ısıtmasına³⁴² tutuldu. Papağana bin olursa şüphesiz maymuna iki bin olacaktı.

Tamam bu esnada sofada bir gürültü koptu. Papağan avaz avaz karışık şeyler bağırıyor, maymun ciyak ciyak cevap veriyor.

Kocakarı bu hayvani yaygaraları iftihara benzer bir memnuniyetle dinledikten sonra:

— İşıtoorsunuz efendi? Birbiriyle maytap ediyorlar. Maymun papağanı anasının dili gibi agnar. Papağan da onu... Onlar hayvanken birbirini agnıyorlar da biz insanken bir şey kavrayamıyoruz. Papağan *polyglot*'tur³⁴³. Hindice, Ermenice, Türkçe, Fransızca, İngilizce, Almancayı da çat çat konuşur...

Kapıyı açan madam, genç matmazel, oğlan çocuk, ahçı kadın, aralarında Baron, içeriye girdiler. Baron'un saç yerinde ve sakal başlarındaki tüyleri taranmış, sırtına kenarları ipek işlemeli al atlasan bir tayyör, başına gene o renkte bir kasket giydirilmiş. Sol yan cebindeki ipekli mendile kadar şıklığı tamam. Hayvanın bu gala kıyafeti hoştu. Fakat hep bu külfetlerden bedelinin yükseltileceği endişesiyle filozofun yüreği oynuyordu.

Baron salonda bir yabancı görünce mahcup bir çocuk çekingenliğiyle madamın eteği arkasına saklanmak ister gibi bir tavır aldı.

Sığındığı yerden zeki gözleriyle fıldır fıldır misafiri tetkike uğraşıyordu. Madam onu müşteriye prezante etmek³⁴⁴ için ortaya sürmek istedi. Fakat maymun gerildi, söylendi. Daha ziyade saklandı.

Madam — Her zaman böyle değildir. Bazen inatlanır... Zorlamamalı, hâline bırakmalı... O kendiliğinden gelir...

Filozof duvarda bir tablo gördü. Raphael'in bir kopyası: Saint Michael'in şeytanı kargı ile yere yatırması. Ona bakmak için

³⁴² ısıtma: sıtma

³⁴³ *polyglot*: çok dil bilen

³⁴⁴ prezante etmek: takdim etmek

ayağa kalktı. Resmin önünde durdu, ötekiler de etrafına toplandılar. Herkesin bu bir lahzacık dalgınlığından istifadeyi kaçırmayan Baron hemen filozofun sigara iskemlesi üzerine bırakmış olduğu dolu kahve fincanını ağızına dikti, bir çekişte hepsini sömürdü. Hiçbir şey yapmamış gibi gene geri çekildi...

Misafir tekrar yerine oturduğu zaman fincanı boş görünce hayvandaki bu el çabukluğunun farkına vardı. Fakat ötekilere hiçbir şey sezdirmedi.

Madam hâlâ onu zorluyordu:

— Baron, haydi git, efendiye bonjur et...

Bu emirlere rağmen hayvan daima gerilemek huysuzluğunu gösteriyordu.

Filozof:

— O gelmiyorsa ben onun yanına giderim.

dedi. Barona yaklaştı. Ona vermek için getirmiş olduğu fondanlardan birini cebinden çıkardı, uzattı. Baron hayvani bir ferasetle onun lezzetli bir şey olduğunu anladı. Biraz munisleşerek fondanı aldı. Önce elinde evirdi çevirdi, kokladı. Sonra birdenbire ağızına attı. Çiğnedikçe lezzetine vararak memnuniyetini gözlerinden taşırmaya başladı. Onu eritti. Şimdi daha ziyade munisleşerek filozofa yaklaştı. Eteğinden çekti.

Filozof:

— Bir tane daha istiyorsun. Al bakalım.

dedi, ikinci fondanı onu biraz üzme için aşağı yukarı dolaştırdıktan sonra verdi. Artık maymunla dostluğun başlangıcındaydı.

Müşterinin maymunla bu meşguliyeti esnasında genç madam onun gördüğü türlü işleri sayıp döküyordu.

— Ceviz, badem, fındık ayıklar. Kafe değirmeni çeker...

Yervant Çocuk — Bahçe sular, kuş tutar...

Kocakarı — Çocuk varsa salıncak, beşik sallar.

Ahçı kadın — Tarator döver... Salataya turp, makarnaya peynir rendeler...

Kocakarı — Tahtakurusu, pire, hep muzır şeyleri kökünden temizler, bitirir.

Ahçı kadın — Mükemmel zerzevat ayıklar... Taze fasulyenin sazını, semizotunun sapını birer birer ayırır.

Filozof, bir hizmetçi maymun aramadığı için bu metihlere içinden gülüp duruyordu. Üçüncü, dördüncü fondanı yedikten sonra Baron bu cömert misafirden ayrılmaz oldu.

Baron'la müşterinin arası iyileşti. Hayvan bir fondan daha koparmak için sokuluyordu. Sıra şimdi pazarlığa geldi. Salondakiler hep bu mühim münakaşayı dinlemek için sıralandılar. Sözün koca-karıyla bitirileceği görülüyordu.

Filozof bir iki yutkunduktan sonra hazin bir sesle sordu:

— Madam, bu maymuna ne istiyorsunuz?

Kocakarı kızının yüzüne baktı. O da gözlerini ötekilerin yüzlerinde gezdirdi. Sonra hepsi birden nazarlarını müşteriye diktiler. Bu adam istenilen fiyatı verebilecek miydi acaba?

Kocakarı küçük bir mukaddimeyle söze girişerek:

— Efendi, uzun laftan hoşlanmam...

Filozof — Ben de öyle madam...

Kocakarı — Bir tek laf edeceğim, işinize gelirse...

Filozof — Dinliyorum madam...

Kocakarı — Önceden ağnattırdım... Bu bir *animal savant*'tır. Ev işine de gelir, sokakta oynatmaya da... Çok memnun kalacak ve yüzünden para kazanacaksınız... Bir laf, üç yüz lira...

Filozof yerinden kalktı. Gene oturdu. Başını sağa sola sallayarak:

— Çok madam... Pek çok...

— Çok değil efendi, çok değil... Hindilerin Allah'ı bu *noble*³⁴⁵ hayvan için pek az istedim. Bu fiyat nasılsa bir kerek ağzımdan kaçtı.

Filozof — Veremem madam, o kadar param yok.

Kocakarı — Biz de bundan aşağı fiyat bırakamayız...

Filozof:

— Bu kadara gücüm yetmez...

dedi. Gitmek için ayağa kalktı. Maymun bir fondan daha almak yılışıklığıyla filozofun eteğini çekiştiriyordu. Müşteri kapıya doğru yürürken kocakarı:

— Baron sizden hoşlandı. Çok sempatik hayvandır. Eğer evladınız yoksa onunla baba oğul gibi yaşarsınız. Şimdiki modern evlatlardan bu pek çok hayırlıdır...

Filozof — Söyledim madam, param yetişmez...

Ayakta duran orta yaşlı madam:

— Efendi, bir fiyat da siz veriniz...

Filozof düşünüyordu.

Madam tekrarladı:

— Çekinmeyiniz... Gönlünüzdekini söyleyiniz.

Filozof — Versem versem ancak istediğinizin yarısını verebilirim...

Kocakarı gözlerini açarak:

— Yani yüz elli lira...

Filozof — Evet madam...

Kocakarıyla orta yaşlı madam -ki besbelli ana kız olacaklar bir bakışma kaçamağı yaptılar.

Kocakarı tekrarladı:

— O fiyatlara olamaz efendi. İstanbul'a bir sirk kumpanyası gelirse ben Baron'u beş yüz liraya satarım...

³⁴⁵ *noble*: soylu, değerli

Filozof bu bakışmadan pirelendi. Acaba ağzından çok fazla bir fiyat mı kaçırmıştı? Kapiya doğru yürümekte devam etti.

Madam — Efendi buyurunuz, oturunuz. Bir kafe daha alınız...

İlk kahveyi kendisi içti sanıyorlardı. Filozof hatasını anladı. Çok para vermişti. Dediği fiyata uyulacağını hissetti. Geri döndü, yerine oturdu.

Ahçı kadın kahve pişirmeye gitti. Pazarlık gene yeniden başladı. Dedikleri miktardan onar, yirmişer iniyorlardı. Böyle böyle yüz lira kırıldı. Arada elli liralık bir fark kaldı. Bu fark üzerinde mal sahipleri inmekte, müşteri çıkmakta bir müddet daha ısrar ettiler. İki kadın birkaç cümle Ermenice konuştular.

Nihayet kocakarı, kızına:

— Git oğluma telefon et. Bakalım Bogos bu pazarlığa ne diyecek? Kendi başımıza iş görmeyelim...

Madam telefona gitti. Ahçı kadın kahveyi getirdi. Filozof fincanı gene sigara iskemlesinin üzerine koydu. Maymunun gözü gene bu şekerli siyah suya dikildi. Filozof sordu:

— Baron kahve içer mi?

Kocakarı maymunun gözlerinden onun kahveye hazırlığını anlayarak:

— Çok kafe tiryakisidir, dayanamaz. Boş bulunursanız önünüzden fincanı boşaltır. Dikkatli olunuz, dedi.

Madam telefondan geldi. Gene Ermeniceye giriştiler. Birçok çene yarışından sonra nihayet pazarlık müşterinin verdiği fiyata uydı. Birkaç lira da Baron'un kostümü için istediler. Bu dırıltı da bitti.

Kocakarı müteessir bir yüzle:

— Baron'un medeniyet evrakını getiriniz. Tasmasını, zincirini beraber...

Vesikayı getirdiler. Hayvanın medeni hüviyet kaydı şu idi:

Armanak Oskeyan Kalost familyasına mensup Baron nam maymun...

Altı ay evvel senelik vergisi de tediye edilmişti³⁴⁶. Filozof cüzdanından çıkardığı üç ellilik kaimeyi Kocakarı'nın önüne koydu.

İhtiyar kadın paralara bakarak:

— Efendi hayrını görünüz. Çok talihiniz varmış ki böyle cins bir hayvana düştünüz...

Bu konuşmalar sırasında filozofun yarım bırakmış olduğu fincanı Baron tamamlamıştı.

Tasmasını taktılar. Filozof, zinciri eline aldı. Salonda bir ayrılık yası başladı.

Yervant Çocuk ağlayarak:

— Aşağıda leblebisi kaldı, getireyim, cebine koyayım da yolda yesin...

dedi. Dışarı koştu.

Ahçı kadın sulusepken yaşlarını akıtarak:

— Ah, diyordu, Ah benim el ulağımdı... Ne istesem koşar getirirdi... Ben ona oğul derdim, o bana ana...

Matmazel, Baron'un yüzünden öpe öpe:

— Ne zaman yün ipeği yumaklasam çileyi bana iki eliyle tutardı. Düğüm olursa açmasını bilirdi. Baron'um, ah Baron'um, bana unutmayasın...

Yervant geldi. Tayyörün cebine bir avuç leblebi koyarken ona sarıldı. Sağdan soldan öpe öpe:

— Koleksiyonum yarım kaldı. Ağaçlara çıkıp papyonları³⁴⁷ bana kim tutacak?

Madam — Evimizin şenliği gidiyor. En yürekli, tınmaz zamanlarım da beni güldürmenin yolunu bilirdi.

Kocakarının gözleri yaşardı:

³⁴⁶ tediye etmek: ödemek

³⁴⁷ papyon: kelebek

— Ben de bir öpeyim, ben de bir öpeyim...

Hararetle maymuna sarıldıktan sonra:

— Dışarıya bir oğlanla bir kız evlendirmiştim, bu kadar içim sürmemişti.

Bu kederlerin ne olduğunu anlayamayan maymun, kendine sarılanlara o da sarılıyor, öpenleri o da şapur şupur öpüyor, gezezeniyordu.

Kocakarı son bir rica ile yaşlı gözlerini filozofa çevirerek:

— Efendi, dedi, size yalvar yakar oluyorum... Baron yarı insandır. Beraber yaşadığı familyanın dinine döner. O şimdiye dek Katolik idi. Bizimle beraber kiliseye giderdi. Vaftizini yaptırmak istedi isek papazla aramızda maraza çıktı. Sakın siz de Müslüman yapıp da sünnet ettirmeyesiniz?

Filozof — Merak etmeyiniz madam... Yalnız hayvanlar için değil, ben insanlar için bile sünnetin karşısındayım.

Kocakarı — *Libre penseur*'sünüz³⁴⁸, yoğsam Katolik?

Filozof — *Libre penseur*'üm madam.

Kocakarı — *Libre penseur*lerin çoğu sonunda Kateşizm'e dönerler. Siz de bir gün Katolik olursunuz.

Filozof — Papa ile aramız iyi değildir.

Kocakarı — Barışınız, barışınız... Salü³⁴⁹ Katoliklerindir.

Filozof — Biz insanlar için Salü bir hayaldir. Sonumuz ölümdür. Beklediğimiz bundan başka selamet yoktur.

Dindar karı, Baron'a bir daha sarıldı, yine tekrarladı:

— Evden dışarı iki evlat çıkardım, yüreğim bu kadar çim çim etmemişti.

Hep birden Baron'un etrafında sofaya yürüdüler. Şimdi de papaganla maymunun karşılıklı yaygaraları başladı. İkisi de pek şendiler. Birbirleriyle hiç buluşmayacaklarını bilmiyorlardı.

³⁴⁸ *libre penseur*: özgür düşünen, din karşıtı

³⁴⁹ salü: selamet

Filozof gözyaşlarını kısa kesmek için hepsini bir reveransla selamlayarak kapıdan çıktı.

Papağan boğazını yırtıyordu:

— *Ben yârime severim*

Hamme canım ciğerim

33

Filozof sokakta ilk adımlarını atarken bir kere döndü, arkasına baktı. Al kostümlü bir maymunun zincirini tutuyordu. Rast geldiklerini hayli güldürecek tuhafılıkta bir manzara...

Kalostyanlar pencerelere üşüşmüşler, hüznü *adieu*lerini³⁵⁰ uzaktan Baron'a gönderiyorlardı.

Maymun, şimdiye kadar canciğer olarak yaşadığı aileden ayrıldığını anlar gibi oldu. Geriye baka baka irkildi. Yeni sahibi eğildi, yüzünü seve seve ona bir fondan uzattı. Bu şekerin ağzına verdiği tatla maymun yürüdü.

Kalostyanların evinden yüz elli adım kadar ayrılır ayrılmaz sokak üstüne pencerelerden biri açıldı. İrili ufaklı birkaç baş gözüksü. Bu da bir Ermeni eviydi.

Bir ses:

— Komşularıma müjdeler olsun, mahallenin haydudu Baron gidiyor! dedi.

Bu “haydut” sözüyle kulakları tırmalanan Muallâ Efendi başını kaldırdı, pencereye baktı. Orta yaşlı bir kadınla göz göze geldiler.

Kadın — Affedersiniz Efendi, Baron’u oynattırmak için kirala-dın? Yoksam büsbütün satın aldın?

Filozof, maymuna karşı söylenen bu haydut sözünün sırrına ermek için:

— Satın aldım madam.

— Mutlak sizi aldatarak otuz kırk liranızı almışlardır...

³⁵⁰ *adieu*: veda

Bu aldanişa yüreği cızlayan Muallâ Efendi sözün alt tarafını eşelemek için sordu:

— Bu maymun o kadar etmez mi?

— Kalostyanlar o maymunu bedavadan buldular. Beş liradan satsalar kârdır.

— Bedavadan maymun bulunur mu?

— Eh işte, onlar buldular. Baron, çingenelerden kaçmıştı. Kalostyanlar hayvanı yakaladılar, iki ay evlerinin mahzeninde sakladılar. Çingeneler geldiler gittiler. Buralarda dolaştılar, sordular, aradılar. Bulamayınca çekilip gittiler.

— Kalostyanlar maymunu çok seviyorlar, ağlayarak sattılar...

— Parayı daha çok severler...

— Ölen çocukları bu hayvanla oynarmış da yürekleri götürmediği için sattıklarını söylüyorlar...

Kadın gülererek:

— İlane öyle koymuşlar... Okuyuncas biz de çok güldük. Yalan efendi... Yalan... Ne ölen vardır ne kalan...

Filozof, hayvanı yüz elli liraya aldığını söylese bu komşular kim bilir saffetine ne kadar güleceklerdi.

Karşıkı taraf evlerinden bir ihtiyar madam:

— Para ile başına bela satın almışsın efendi... Hayduttan kurutuyoruz, sana teşekkür ederiz. Evlerimizi allak pullak ederdi. Ne bahçemizde yemiş bırakırdı ne de tel dolabımızda yemek... Kauçuk gibi büzülür bir vücudu vardır. Budak deliğinden içeriye girer. Minareye dışından çıkar. Benim pabucumu alır komşuya götürür, komşunun maşrapasını alır bize getirir.

Baron'un bu fena tercümeihâli³⁵¹ yeni sahibinin zihnini karıştırdı. Onun Hintli, ilahi maymunlar sülalesinden olduğu hep yalandı ha... Bu dedikoducu mahalleden uzaklaşırken arkasına iki çocuk takıldı:

³⁵¹ tercümeihâl: öz geçmiş

— Ulan ulan! Maymuna bak!

— Kibar maymun, ipekli esvabı var.

Çocuklar ikiye dört oldular. Çok sürmedi. Filozofun arkasından alay büyüdü. Artık yalnız söz değil, fındık, ceviz de atıyorlardı. Biraz sonra iltifatlarına taş da karıştırmaya başladılar.

Maymun hayvanların en komiği midir? Bu tuhaflığı ona, insanları andırışından mı geliyor? Aramızdaki çirkinlere de “maymuna benzer” diyoruz. Maymuna benzeyen insandan çok hoşlanılmasa da insana benzeyen maymun seviliyor. Neyse, aramızda cinsiyetçe pek uzak ayrılık gayrılık yok. Kâh maymunu kendimize benzetiyoruz kâh kendimizi maymuna...

Baron’un al atlas tayyörü, bir jokey gibi bağı çenesinin altından geçirilmiş kasketi bütün nazarlara çarpıyordu.

Çocuk alayından bir cüretkârı, arkadaşına:

— Amet kuyruğunu çekelim, bakalım ne yapacak?

— Hadi...

Çocuk sinsi sinsi yaklaştıktan sonra kuyruğuna yapışınca hayvan birdenbire bir yaygara kopardı. Filozof arkasına döndü. Yaramazlar kuyruğun ucundaki püskülden kopardıkları birkaç tel ile kaçıyorlardı.

Canı yanan Baron’u teskin etmek hayli güç oldu. Bağır bağıra kâh geri geri çekiliyor kâh çocuklara hücum edecekmiş gibi öfkeli jestlerle ilerliyor... Arada sırada acaba yerinde duruyor mu gibi dönüp dönüp kuyruğuna bakıyordu. Gittikçe sayıları artan çocuklar tecavüzü azıttılar. Maymunun etrafını çeviren halka, merkeze doğru daralıyor, muhite doğru kabarıyordu. Yürümek güçleşti. Çocuklara şimdi büyüklerin de iltihakıyla³⁵² büyüyen bu kalabalık dalgalarıyla filozof göğüs göğüse gelerek adım atabiliyordu. Bu halk, maymunun birkaç marifetini seyretmek merakındaydı. Nihayet birisi sordu: .

— Kaça oynatıyorsun?

³⁵² iltihak: katılım

Bu suale filozoftan bir ses çıkmayınca onun yerine bir diğeri cevap verdi:

— Bu kibar maymun... Sokakta oynamıyor...

— Ya nerede oynar?

— Konaklarda, büyük apartmanlarda...

Zavallı Baron atılan taşlardan, türlü türlü sarkıntılıklardan o kadar yılmıştı ki ürkek gözleriyle etrafı kolaçan ede ede toplanıyor, büzülüyor. Filozofun geniş elbisesi altına gizlenmek istiyordu.

Nihayet bir polis peyda oldu. Kalabalığı biraz araladı. Filozofa yaklaşıp:

— Hey bana bak, sokaklarda hayvan oynatması yasak olduğunu bilmiyor musun?

Filozof, o deryadil³⁵³ adam artık sinirlenmeye başlamıştı:

— Polis efendi oynatmıyorum, dedi, Görmüyor musunuz, elimde tefim yok, zurnam yok...

Polis — Ya bu arkana topladığın kalabalık nedir?

Filozof — Niçin toplandıklarını kendilerinden sorunuz...

Polis — Oynatmaktan gayrı bir maksatla sokakta maymun gezdirilir mi?

Filozof — Efendim bu benim hususi maymunumdur. Bugün satın aldım. Evime götürüyorum...

Bir ses:

— Bir insanın hususi otomobili olduğu gibi hususi maymunu da olabirmiş, dedi.

Polis — Nereden aldın? Kaça aldın?

Filozof bir iki yutkundü. Ne desin? Her yerde doğruyu söylemenin sahibine zarar vereceği hakikatini düşünerek:

— Otuz liraya doğru...

Diğer bir ses — Satan taraf kazanç vergisi verdi mi?

³⁵³ deryadil: gönlü geniş, çok sabırlı

Filozof — Maymun ticaretiyle meşgul olmadığım için beledi kanunun bu baptaki formalitesini bilemiyorum.

Polis — Senin gibi bir adam kâr çıkarmaktan başka bir maksatla bir maymuna otuz lira vermez...

Filozof asli fiyat 150 lirayı söylemiş olaydı hakkında ne hüküm verilecekti?

Bu defa da çatan bir belediye memuru sordu:

— Alım satım muamelesi ne üzerine yapıldı? Vesikayı göster...

Filozof vesikayı gösterdi.

Memur yüksek sesle okudu:

Armanak Oskeyan Kalost familyasına mensup Baron nam maymun...

Etraftan birbiri arkasına gülüşmeler kabardı. Muhtelif sesler:

— Duydunuz mu? Maymun baronmuş...

— Amma da büyük rütbesi varmış ha!

— Zadeğândanmış³⁵⁴... Onun kibarlığı kıyafetinden belli...

Filozof içinden “Bu hayvanın Ermeni Katolik’i olduğunu duyseydiniz acaba ne diyecektiniz?” diyordu...

Çocuklar şimdi hüviyetini öğrendikleri maymunu adıyla çağırıyorlardı. Her taraftan inceli kalınlı:

— Baron... Baron... Bana bak Baron...

teklifsizlikleri yağıyordu. Hayvanın senelik vergisi alınmış olduğu anlaşıldıktan sonra filozof küçük bir münakaşa da bilet gişesi önünde geçirdi. Baron’a bilet alınacak mı alınmayacak mı? Yarı insan sayılan bu mahluk yarım biletle vapura bindirildi.

Filozof kendi kendine:

— Zavallı Baron, doğduğun ormanlarda ne rahat yaşıyordun... İnsanlara karışmanın belalarını görüyor musun? Seni de bazı resmî yetlere tabi tutuyorlar. Bir ziyan, bir kabahat işlersen senin yerine

³⁵⁴ zadeğân: aristokrat, soylu

sahibin mesul olacak... Seni de vergi cetveline geçirdiler. Bu teklif verilmezse, tasmasız sokaklara kaçarsan senin hakkında da serseri köpekler muamelesi yapılarak idam edileceksin.

34

Filozof türlü hengâme de vapurda geçirdi. Baron'dan memnun olan olmayan yolcular vardı. Adının Baron olmasına rağmen çingenelerin elinden kaçtıktan sonra bir Ermeni evinde terbiye gören bu maymun, salon nezaketine henüz vâkıf değildi. Arada sırada tutturduğu yaygaralarıyla yakınında bulunanları rahatsız ediyordu.

Zinciri kısa tutulduğu için hayvanın sıkıldığını görenler filozofa diyorlardı ki:

— Zinciri uzun bırakınız, biraz daha serbestlesin, belki sesi kesilir.

Maymunun en büyük dostları çocuklardı. Fakat bu dostluklarını ona bazen ceza şeklinde çektiriyorlardı. Vapurda ne kadar çocuk varsa gene Baron'un başına üşüştiler. Etraftan küçük ellerin ona uzattıkları çikolataların, mentaların³⁵⁵, kurabiyelerin, simitlerin hangisini alacağını hayvan şaşırmıştı.

Baron bu ziyafetteyken adamın biri kahve ısmarladı. Gelen dolu fincanı yanı başına koydu. Bir sigara sarmaya başladı. Bu esnada obur hayvanın gözü bu siyah suya dikildi...

Filozof işin farkına vararak zinciri çekti ve takdir etti:

— Baron, uslu otur ha!..

Ve sonra o adama dönerek:

— Beyefendi fincana dikkat ediniz. Bu hayvan kahve tiryakisi-dir. Belki atılır.

Öteden bir ses sordu:

— Kahve içer mi?

— İnsan tiryakileri gibi...

³⁵⁵ menta: naneli şeker

— Müsaade ediniz, bir kahve ısmarlayayım. Bakalım nasıl içecek?

— Aman beyefendi, belki midesi bozulur. Çocuklardan taşla, dayakla beraber çok yemiş yedi.

Filozof baş edemedi. Kahve ısmarlandı. Uzatılan fincanı maymun kulpundan tutmadı, avucunun içine aldı, üzerine eğildi. Sıcak duman burnuna dolunca söylene söylene başını geriye çekti. Soğumasını beklemek istemiyor fakat içince de ağzının yanacağını şimdiye kadar geçirdiği tecrübelerden biliyordu. Onun biraz dilini dokundurup çekilmesi, gene eğilmesi, bu komik manzara, seyircileri güldürmeye başladı. Bu sallantılar esnasında kahvenin yarısını yere döktü. Soğuyan kısmını içti ve sonra telveyi aşeren kadınlar gibi yaladı. Fincanı temizledi. Diğer bir zat çay ısmarlamak istedi. Bu sefer filozof bütün şiddetiyle itiraz etti.

Kahveci, fincanı almaya geldiği zaman yolculardan biri bağırdı:

— Fincanı sıcak su ile iyi yıka... Maymun içini evire çevire yaladı. Temizlemeden belki şimdi bir müşteriye kahve getirirsin. Maymun salyası hem mekruhtur hem de -ihtimal- hayvani bir illetin sirayetine sebep olur...

Böyle bahislerde filozof kendini tutamazdı. Bu meselenin leh ve aleyhinde söz açıldı. Muallâ Efendi kendini lafa kaptırdı. Bu dalgınlığı esnasında elindeki zinciri gevşetmişti.

Baron usul usul elinde yün örgüsüyle meşgul bir madamın ayak ucuna kadar geldi, oturdu. Kadın hayvanın bu sokulganlığından memnun olarak birkaç defa yüzünü okşadı, gene örgüsüne daldı... Fakat tek durmaz ve gayet de el çabukluğuna malik sinsi bir afacan olan Baron yavaş yavaş eteğinden tutturarak madamın robunu yukarıya doğru didikleyle didikleyle kadına hiçbir şey sezdirmeden lime lime etti. Sonra biraz daha öteye uzandı. Uyuklayan bir kocakarının yanındaki el çantasını açtı. İçindekileri dışarıya döktü. Bulduğu temiz mendillere insanları takliden burnunu sildi. Daha ötede eline geçirdiği bir erkek şapkasını başka türlü kullanırken ya-

kalandı... Onun bu görülen kabahati örgüsüyle meşgul madamla kocakarıyı da dalgınlıktan uyandırdı. Elbisesi kesilen madam ayağa kalkınca üstünde ne varsa aşağıya döküldü. Âleme karşı mayo ile denize giren bir yüzücü kıyafetinde kaldı... Kocakarı da mendillerini maymunun salyalarıyla mülemma³⁵⁶ buldu.

Bu iki kadın bağırsırlarken şapka sahibi önce maymunu, sonra sahibini dövmek için saldırdı. Baron şiddetli bir sarsışla dalgın filozofun elinden zinciri büsbütün kurtardı. Bir kanepe altına kaçtı. Kanepedekiler hep birden ayağa fırladılar. İşi anlayanlar anlamayanlar yerlerinden depreştiler. Vapurda bir kargaşalık oldu.

Şapka sahibi, elindeki kirliliği şüpheli serpuşuyla kabahatliyi tutmaya uğraşıyor, maymun kanepe altından kanepe altına koşarak bacaklar arasında cirit oynarken kadınların kopardıkları çığlıklar salonu dolduruyordu.

Şapka sahibi bağıırıyordu:

— Bu terbiyesiz hayvanın sahibi nerede?

Filozof — İşte o benim!

diye meydana çıksın mı çıkmasın mı? Muallâ Efendi dinî, içtimai meselelerde kimsenin ağız açmadığı korkulu sözleri ortaya saçmakta medeni cesaret göstermişti, şapka sahibinin hiddetinden yılmadı. Karsısına çıktı. Haluk, mülayim sesiyle:

— Beyefendi, dedi. Hayvanın bu kabahati kasti değildir. Bilmeyerek yaptı.

Bir ses — Hayvan mazur olsa da zincirini bıraktığı için sahibi kabahatsiz sayılamaz...

Filozof aynı mülayemetle:

— Peki, kabahat ben deyse cezama razıyım. Şapkanın kıymetini iki katlı olarak tediye hazırım. Bundan başka kirliyi bana veriniz onun yerine temiz şapkamı takdim edeyim, meselenin mali ciheti bu suretle halledilmiş olur. Bununla da suçumuzu ödemiş olamı-

³⁵⁶ mülemma: bulaşmış

yorsak buyurunuz, beni dövünüz... Mukabeleten size hiç el kaldırmayacağım.

İhtiyarın bu sözlerle vücudunu cezaya arz etmesi aleyhtarlarının yüreklerini yumuşattı. Mesele bitti.

Vapurdan çıkılacağı vakit filozof kamarotu çağırdı. Kirli şapkayı vererek:

— Al bunu denize at, dedi.

Kamarotla kahveci arasında şu muhavere geçti... Kahveci şapkayı dikkatle muayene ederek:

— Yepyeni bir Borsalino... Temizle... Yakında evleniyorsun, güveyilik yaparsın...

Kamarot — Uğurlu maymun desene...

Kahveci — Başına giydikten sonra belki uğurunu daha çok dersin...

Filozof vapurdan köprüye şapkasız çıktı... Bu açık başıyla Rus papazlarına benziyordu. Muallâ Efendi köprü üstünde gene Baron'u etrafını çeviren maymun âşıklarından zor kurtararak bir otomobile atabildi.

Baron, sahibiyile yan yana arabaya oturdu. Pencereden dışarıya bakarken gene büyük küçük birtakım halk:

— Maymuna bakınız!.. Maymuna bakınız!..

işaretiyle ellerini otoyol uzatırlarken filozof, şoföre dedi ki:

— Bugün arabana bir hükümdar binmiş olsaydı işte halk ancak onu birbirine bu kadar işaretlerdi.

Şoför gülerek:

— Efendi, dedi, Arabama güzel bir kadın bindiği vakit halk işte gene böyle bu maymuna baktığı gibi merakla, hasretle bakar...

Filozof — Zavallı halk... Zavallı halk... Çok şeyden mahrum... Memleketimizde bir hayvanat bahçesi olmadığı için ayıya, maymuna, yılan, file bütün canavarlara âdeta gönül çekiyor...

35

Bir maymunun Beykoz'dan İstanbul'a nakli ne macera sahneleri açtı... Bağından kurtulunca ele avuca sığmayan bu sıcak iklimlerin çevik oğlu, Sofular Mahallesi'nde nasıl barındırılacaktır?

Otomobil, evin kapısı önünde durup da filozof bir maymunla beraber dışarıya çıkınca vaka ona şahit olan birkaç mahalle çocuğundan etrafa yayıldı. Artık her ağızdan bir türlü tefsire uğruyordu. "Filozof akrabasından birini bulmuş getirmiş." diyenler, bu küçük maymunun onun torunu olduğunu iddia edenler vardı.

Filozofun karısı, oğulları, kızı, damadı, hizmetçisi hayvanın etrafına toplandılar. Maymun, bu meraklı bakışların sonu dostluğa çıkmadığını tecrübeleriyle bildiğinden kaçacak yer arar gibi bir tevhhuş gösteriyordu.

Müride Hanım — Yiyecek verelim de bize alışsın, dedi.

Filozof — Sokaklarda her rast gelen bir türlü ikramda bulundu, çok şey yedi, midesi bozuldu. Vapurda bir adamın şapkasını pisletti, ceza verdim. Az kaldı dayak yiyecektim... Yiyecek vermeyiniz...

itirazında bulundu. Sonra ilave etti:

— Onu satın aldığım mahalleden aleyhinde çok fena şikâyetler var. Serbest bırakmaya gelmez. Daima bağlı tutacağız...

Vahit — Hayvan sıkılmaz mı?

Filozof — Bağını uzunca tutarız. Biraz gezinebilir.

Bir ip getirdiler. Onu zincire ilave ettikten sonra ucunu bir ağaca bağladılar... Baron, bağının müsaadesi derecesinde bir iki dolaştıktan sonra ağacın tepesine çıktı, oturdu.

Vahit — Baba, size bir mektup var.

Filozof — Gene küfürlerle dolu bir tahkirname olacak...

Vahit — Açmadım. Ne yazılı olduğunu bilmiyorum.

Filozof — Nereden?

Vahit — Edirne'den.

Filozof — Edirne'de hiç tanıdığım yok.

Vahit — Siz tanımasanız da sizi tanıyanlar bulunur...

Filozof — Getir bakayım şu mektubu...

Vahit bahçeden eve girdi çıktı. Mektubu babasına uzattı. Filozof, üzerindeki Edirne damgasını okuduktan sonra zarfı yırttı. Memulü hilafına³⁵⁷ mektubun ihtiramkâr cümlelerle başladığını gördü.

Mektup:

Muhterem büyük filozofumuzun mualla huzuruna,

Memleketimizin ilmî çoraklığını mümbitleştirmeye³⁵⁸ uğraşan yüce âlim, Istranca Ormanlarında “vahşi adam” namını alan garip bir mahluk görülmektedir. Şehrimizin ilmî mahafilinde³⁵⁹ bu vahşinin “İnsan Önce Maymun muydu?” adlı muhallet³⁶⁰ eserinizde bahsetmiş bulunduğunuz pitekantrop olması ihtimali hususunda şüpheye düşüldü. Mesele ancak zat-ı fazılanenizin derin tetkikleriyle hallolunabilecek bir ehemmiyettedir.

Bazı tafsilata girişmeme müsaadenizi rica ederim.

Bu mahluk yaz kış çıplak gezer. Onun tüylü vücuduna soğuğun, sıcağın tesiri birdir. Yüzü bir fino gibi kıldan görünmez. Saç, sakal, kaş, bıyık bütün simasını kaplamıştır.

Vahşi hayvanlar gibi insanlardan kaçır. Aynen bir canavar hayatı sürer. Gücü yetebildiği hayvanları yakalar. Paralar, çiğ çiğ yer... Köylere iner, kümeslere, kuzu zamanı ağüllara musallat olur. Bostanlara, mısır tarlalarına, bağlara, meyve bahçelerine ziyan verir. Köylüler onu vurmak için dolu silahlarla beklerler. Fakat ne mümkün! Görülmez, tutulmaz. Ormanın sarp ve kuytu yerlerini bilir. Bazen taşları, toprakları eşeleyip oyarak kendine in yaptığı mahaller görülmektedir.

Nebati, hayvani ne bulursa karnını doyurduktan sonra derelere, yağmur birikintilerine iner... Tıpkı hayvanlar gibi ağzını verir, su

³⁵⁷ memulü hilafına: umulanın aksine

³⁵⁸ mümbit: verimli

³⁵⁹ mahafil: meclisler, toplantılar

³⁶⁰ muhallet: ebedî, ölümsüz

içer... Dil bilmez, dilsizler gibi bazı savti³⁶¹ sesler çıkardığını işitenler vardır.

Yaradılışında bu kadar esrar taşıyan bu mahlukun aslı nedir? Hangi anadan babadan doğmuştur? Hangi tasnife girecektir? Buna hayvan mı diyeceğiz, insan mı?

İki ayak üzerine yürümesine bakarsanız insandır. Yaşayışı tarzıyla aynen vahşi hayvandır. İnsan neslinden gelip de bilinmez sebeplerle küçükken ormanlarda büyüdüğü için mi böyle yarı hayvan yarı insan hâlini almıştır? Bu ender hadise ne suretle vuku buluyor? Ormanlara bırakılan bir insan, hayvani şekilde taayyüşünü³⁶² temin edebilip de canavarlaşıyor mu? Daha bu nevden birçok suallerin önümüzde istifhamı kavrılmaktadır. Bunlardan en mühimi de şudur: Bu garip mahluku nasıl çalyaka edebilip de dehanızın tetkiki huzuruna çıkarabileceğiz? Siz mi Edirne'yi teşrif buyuracaksınız, onu mu bir demir kafese koyup nezdinize getireceğiz?

Bu iki suretten önce zihnime gelen güçlük, bu yabaninin tutulabilmesidir. O elde edilebildikten sonra meselelerinin halli kolaylaşır...

Muvaffakiyetler daima hiçbir güçlük önünde yılmamakla husule gelmez mi? Müsaade buyurursanız bendeniz bu emirde ilk adımlarımı atmak teşebbüsündeyim. Köylülerden ormanların en izbe yerlerini tanıyan üç kişiyi gene pitekantropun izleri üzerinden koşturmaktayım... Onu yaralamadan tutmak üzere bana söz verdiler. Bu işe girişmek için bir miktar sarfiyatta bulunmaktan da çekinmedim. Bu adamlar cüzi bir gündelikle iktifa etmektedirler. Hazretim, nihayetü'n-nihaye³⁶³ yüz elli liralık nakdi bir fedakârlık mukabilinde³⁶⁴ maksadın husulünden ümitvarım... Acilen cevabınızı bekliyorum. Samimi hürmetlerimi arz ile mübarek ellerinizden öperim.

Edirne, Tunca Kürükçarşı

³⁶¹ savti: sese benzer

³⁶² taayyüş: yaşayış

³⁶³ nihayetü'n-nihaye: en sonunda

³⁶⁴ mukabil: karşılık

Tüccar Kadiroğlu Ali

Bu mektup, tuhaf olduğu kadar birkaç türlü merak uyandıracak bir şekilde yazılmıştı. Bu adam samimiyeti doğru birisi miydi, yoksa bir dolandırıcı mı? Adresi sarihti ama dünyada neler olmaz... Çok tuhaf şey... Ormandan tutulacak bir yabani için yüz elli lira masraf istemek... Bu av tutulamadığı takdirde gönderilecek paralar ne olacaktı? Besbelli deve! Fakat bu cihet, filozofun zihnini o kadar meşgul etmiyordu. Onun aklı fikri pitekantropa takıldı. Bu orman adamı hakiki kantrop olmasa da filozof için her hâlde mütalaa ve tetkike değer bir *sujet*³⁶⁵ idi.

Bir şehir adamı, bilinmez bazı garip hâller dolayısıyla ormanlarda birkaç nesil geçirirse nasıl ve ne dereceye kadar vahşileşiyor? Ve mesela berakis olarak³⁶⁶ şehir hayatına avdet ettirilecek böyle bir vahşi, ne kadar zamanda ve ne mertebe ehlileşebiliyor?

Pitekantropa ait bulunan bir kafatasıyla bazı kemikler insanla maymunun arasında, mutavassıt yaradılıştaki bir mahluk bulunduğu fikrini meydana çıkarmıştı. Filhakika yalnız nesnaslarla insanlar beyninde değil, muhtelif iklimlere mensup beşerî ırklar arasında da kafa teşekküllerince farklar vardır. Bu hakikate misal olarak Seylan Adası'ndaki Veddalar ile Orta Afrika'daki Akkalar sayılabilir. Bunlar teşekkülün cetleri olan pitekantropa yaklaşmaktadırlar... Bu meyanda Avustralyalılarla Dravidalar ve daha başkaları gösterilebilir.

Bize en yakın olan maymun nevleriyle aramızda dimağca olan fark, *qualité* (keyfiyet) itibarıyla değil, *quantité* (kemiye) cihetindendir. Medeniyetin en üst tabakasındaki büyük dehalarla beşerî mikyasin en aşağısındaki vahşilerin kafa teşekkülleri arasındaki başkalıklar, tetkik meselesinin esasını kurar...

³⁶⁵ *sujet*: konu

³⁶⁶ berakis olarak: tam tersine

36

Pitekantrop, bir kurt gibi filozofun kafasına girdi. Beynini kemiriyordu. Gelen mektubun tuhaf vaatlerine hiç aldırmamış olsa zihni rahat edecekti fakat ne mümkün? O, bu orman adamına gönüllüdür. Pitekantrop, onun ihtiyarlığının büyük aşkıdır... Bu yarı insanın varlığı hakkında aldığı haber, tıpkı sevdaya tutulan gençler gibi gündüz hayalatını, gece rüyalarını doldurmaktadır.

Zavallı filozof âdeta büyülenmiş gibi bir hâl aldı. Bazen muhakemelerini ciddileştirerek düşünüyordu. Bu mahlukun vücudu farz olursa bile cedit büyük maymunlar gibi sıcak iklimlerde yaşaması icap eder. Onun Istranca Ormanlarından zuhuru akla pek mülayim gelemes...

Muallâ Efendi, Cebelitarık topraklarında maymunlar bulunduğu bir kitapta okumuştı. Bundan edilen istidlale³⁶⁷ göre de evvelce Avrupa ile Afrika kıtaları birbirine bitişikken boğazın sonradan tabii bir hadise ile açılmış olduğu meselesi meydana çıkıyordu. Binaenaleyh Avrupa'nın bu en cenubi kısmı Afrika'nın bir parçası demekti. Birinin ikliminde yaşayan hayvanlar ötekini topraklarında da üreyebilirlerdi.

Filozof işte bu mülâhaza ile pitekantropun Avrupa'daki vücuduna bir ihtimal noktası bulabilmişti. Lakin her ne de olsa ilk mektupta istenilen 150 lirayı gönderivermenin tedbirsizlik olacağını düşündü. Kendine bildirilen adresle bu keyfiyet üzerine mektuplaşmaya başladı.

Edirne'den gelen mektuplarda şöyle deniyordu:

Muhterem filozofumuz, teennilerinizde³⁶⁸ haklısınız. Böyle zamanda samimiyeti meçhul bir adrese hoppadak 150 lira gönderilemez. Zatıalinizi tatmin için bir yol düşündüm. Siz bizzat bir Edirne seferini ihtiyar edemezseniz de takibat ve sarfiyatımıza şahit olmak üzere emniyetinizi haiz bir zatı buraya gönderebilirsiniz. O her şeyi gözüyle görür, tetkik, tahkik eder, size bildirir...

³⁶⁷ istidlal: çıkarım

³⁶⁸ teenni: yavaş davranma

Mektubun bu izahı önünde artık akan sular durur.

Filozof derhâl iki oğluyla damadını çağırdı. Onlara mektubun bu son parçasını okuduktan sonra sordu:

— Bu Edirne yolculuğuna hanginiz talipsiniz?

Vahit — Hangimizi seçerseniz...

İsneyn — Üçümüz birden gitsek olmaz mı?

Filozof — Olmaz...

İsneyn telaşla:

— Niçin baba?

Filozof — Çünkü hem fazla yol masrafı edilmiş olur hem de ev yalnız kalır... Yalnız biriniz gidebilirsiniz.

Filozofun intihabı kendi üzerinde kalacağını hisseden Ali Şeref hiç ağız açmadan bekliyordu.

İhtiyar adam biraz düşündükten sonra oğullarına hitaben devam etti:

— Yalnız boylarınız büyüyor, akıllarınız çocuk kalıyor. Edirne’de ne kadar müddet bulunacağınızı biliyor musunuz? Bu iş birkaç ay uzayabilir. Böyle bellisiz bir zaman için üçünüzün birden evi terk etmeniz caiz olabilir mi? Mektupların izahına nazaran ormanlara saklanmış bir yaban adamı varmış. Tutulmak değil, gözle güç görülyormuş... Arkasından birçok zaman taban teptikten sonra bu av ele geçirilemezse ne olacak?

Ali Şeref ağız açmak için bu suali fırsat sayarak:

— Efendibaba, dedi, yabaninin yakalandığını farz etsek bile iş bitmiş sayılamaz. Onu ne suretle İstanbul’a nakledeceğiz? Hayvan vagonlarına mı koyacağız? İnsanlara mahsus kompartımanlara mı? Demir kafes içine mi sokacağız? Kimseyi ısırmasın diye ağzına müzüvar³⁶⁹ mı takacağız? Kendisine ne nam verilerek zabıta ve gümrük teftişlerinden geçireceğiz? Ona insan mı, hayvan mı, canavar mı diyeceğiz?

³⁶⁹ müzüvar: *muselière*: ağızlık

Filozof — Evet Ali Şeref, hep bu suallerin varittir. Benim ağır ağır zihnimden geçecekleri sen topyekûn, hep birden düşündün. Bu işi senin liyakatine havale ediyorum. İcabı derecesinde uhdesinden geleceğin de görünüyor.

Ali Şeref — Teveccühünüze büyük teşekkürlerle beraber ona daha ziyade hak kazanmak için uğraşacağım...

Selâse somurtkan bir suratla meydana çıkarak:

— Baba, tehlikeli bir canavar avına niçin Ali’yi yalnız gönderiyorsunuz? Kardeşlerimden hiç olmazsa birini niçin yanına katmıyorsunuz?

Filozof gülerек:

— Kocana bir kaza gelirse kardeşlerinden birinin bu felakete iştirak ettirilmesi faciayı hafifletmiş mi olacak? Ah Selâse, kızsımsın ama kadınsın...

Selâse — Kadın olayım erkek olayım, kocamı canavarla çarpışmaya gönderiyorsunuz, iki söz söylemeye hakkım yok mu?

Ali Şeref — Merak etme Selâse, takibine çıkacağımız mahluk aslan, kaplan, ayı gibi insana saldırmamasından korkulacak bir canavar değildir. O bilakis insandan kaçıyormuş... Sonra biz silahlarla mücehhez³⁷⁰ bulunacağız. Onun bize karşı kullanacağı dışlerinden başka hücum ve müdafaa aleti yok. O bir can, biz tabii üç dört kişi olacağız. Binaenaleyh endişeye asla mahal yoktur.

Selâse’nin birkaç zaman için kocasından ayrılmak teessürünü hele yenebildiler.

Muallâ Efendi, karısını bir tarafa çekerek diyordu ki:

— Hanım, evladı sütünle, bütün candan ihtimamlarınla besle, büyüt, yetiştir, bir el delikanlısı veya kıızıyla evlendikten sonra ana-yı babayı yani seni beni yüreğinden büsbütün söküp atsin.

³⁷⁰ mücehhez: donanmış

Müride Hanım — Seviştiler de evlendiler... Birbirinden bıkmazınlar da bize bir muhabbet hissesi ayırmazınlar. Dirliklerinin devamından başka onlardan bir gönül payı istemeyelim.

Filozof — Ana baba emeğine evlattan bir mükâfat yok mu? Bunu istemekte haksız mıyız?

— Bir dereceye kadar haksız değiliz. Çocuklarımız da bize karşı büsbütün kayıtsız değillerdir. Hayat arkadaşlarını bize tercih etmelerini kıskanmayalım.

— Onlar da ana baba oldukları zaman anlarlar...

İhtiyar karı koca böyle dertleşirlerken ötede Ali Şeref'in yol bavulu hazırlanıyordu.

Selâse şu da lazım olur, bu da aranır diye valize birçok şeyler tıkıştırıyor, hemen hemen boşanacak gözyaşlarını güç tutabiliyordu.

Ali Şeref otomatik küçük brovningini pantolonunun arka cebine yerleştirirken Selâse bağırıyordu:

— Dolu dolu koyma... Boşalt da üzerine öyle al...

Ali Şeref, karısının bu çocukluklarına güle güle:

— Korkma, kendi kendine patlamaz...

Selâse telaşla çırpınarak:

— Nasıl patlamaz? Ya kazaen sendeleyip de üzerine düşüverirsen? Böyle kazaların vukuunu gazetelerde az mı okuduk?

Karısını nasıl temin edeceğini bilemeyen Ali Şeref veda sarmaş dolaş arasında:

— Korkma diyorum. Bunun emniyet tetiği vardır. Kendi kendine boşanmaz.

— Mektubunu eksik etme... Meraktan ölürüm...

Filozof — Kızım, kocan Sahra-yı Kebir'e aslan avına gitmiyor. Edirne şuracıkta, Istranca Ormanları da müthiş canavarlar yatağı değildir. Senin telaşından ben damada söyleyeceklerimi unutuyorum. (Ali Şeref'e hitaben) Yanına verdiğim paradan daha fazlasına lüzum görülürse hemen bana yaz. Derdest edilecek mahlukun sana

tarif ettiğim evsafa³⁷¹ mutabakatını anlarsan sarfiyattan hiç çekinme... Yüz zaviyesi alelade insanlardan kapalı, alın çıkıklığı fazla, ayak başparmağı el başparmağı gibi diğer dört parmağın mukabiline bulunacak...

Filozof tutturduğu bu tarifleri uzatırken Ali Şeref:

— Merak etmeyiniz efendibaba, hep söylediklerinizi dikkatle defterime kaydettim. Her bir emrinizin noktası noktasına ifasına çalışacağım...

Bu seyahate iştirak ettirilmedikleri için Vahit’le İsneyn somurtkan duruyorlardı. Ali Şeref, karısının ısrarlarından, kayınbabasının tekrarlarından güç kurtularak kapıdan çıktı.

37

Istranca Ormanlarından pitekantrop avlanmaya kadar filozofun tetkik ve eğlence sahası boş değildi. Baron vardı. Fakat hilkat seçiminde insanlığa namzetliğini koyan bu mahlukla ara mikyasımızda kaç santim fark kaldığını ölçmeye filozof vakit bulamadı. Onunla, yaramazlığı müthiş dereceyi aşan bir çocukla meşgul olur gibi uğraşıyordu. Maymunun kedi köpek alışkanlığıyla evde barındırılmayacağını düşünememişti.

Evin içine alsa ortalığı altüst ediyor. Bahçeye salsa çiçek sebze ne bulursa kökünden söküp atıyor. Ağaçların yemişlerini yığınla yere seriyor. Zinciri kısılrsa mahdut kaldığı yeri berbat ediyor. Elinin erişebildiği şeyleri bir küme kırpıntı hâline getiriyor.

Kalostyan ailesi bunu nasıl zapt ederlermiş acaba? Baron içine karıştığı bu yeni ailenin insanlarını yadırgıyor, hiçbiriyle dost olmuyordu.

Filozof onun nasıl cetlerden geldiğini ve uzviyetinin bugünkü şekillerine nazaran iptidai hâllerini araştırıyor fakat bu nev hayvanın ne suretle terbiye edileceğini bilmiyordu.

³⁷¹ evsaf: nitelikler

Baron'la Rabia bir türlü sevişememişler ve gitgide birbirine husumet ilan eden iki hasım kesilmişlerdir.

Filozof, Hint'in mukaddes maymunları gibi Baron'a ev içinde mümtaz bir mevki vermiş olduğu için kimse ona el kaldıramıyor fakat Rabia etrafını تنها buldukça uzun ocak maşasıyla ona saldır-maktan geri durmuyordu.

Efendisinden çok yüz bulan zeki hayvan onun huzurunda kim-senin kendine el kaldıramayacağını bilir. Filozofun gözü önünde besleme kızla karşılaştıkça eline geçeni onun kafasına fırlatır. Üze-rine atılarak esvabını yırtar...

Muallâ Efendi ikisi arasındaki bu antipatiden şüphelenerek Ra-bia'dan sorardı:

— Kız, bu hayvanla aranızdaki geçimsizlik nedir?

Rabia biraz bozularak:

— Ne bileyim efendim... Benden hoşlanmıyor...

Niçin hoşlanmıyor?

— Dili yok ki niçin hoşlanmadığını sorayım...

— Dili yok ama bütün hareketleriyle senden fenalık gördüğünü anlatıyor. Maymuna ne yapıyorsun? Söyle bakayım...

— Bir şey yapmıyorum efendim. O bana fenalık ediyor...

— Seni görünce yan yan kaçıyor. Eline ne geçerse arkandan kafana fırlatıyor... Yüz yüze senden kaçmasının, sonra arkandan öteberi fırlatarak öç almak istemesinin elbette bir sebebi var. Söyle, bu hayvana ne yapıyorsun?

Rabia'nın bozgunluğu artarak:

— Bir şey yaptığım yok efendim...

— Tenha kalınca dövüyörsen, bir tarafını kırarsan ben de senin kafanı kırarım anlıyor musun?

Büyük efendinin bu tesahubundan³⁷² kızın maymuna olan kini büsbütün artar. Bir tasımına getirerek onu bir kaşık suda boğmak tasavvurlarına düşmekten kendini alamaz.

Rabia, İsneyn'e ocakta çıtır çıtır, için için alev saçan bir çıralı gibi yanar... Bu aşkını kimseye açmak değil, kendi kendine itiraf-tan bile titrer. Kadın severse kendini beğendirmek için kullanacağı en müessir³⁷³ büyü tuvaletidir.

Rabia'nın dolabında düzgünü, süngeri, pudrası, ponponu, ruju, hepsi vardır. İsneyn'in karşısına çıkacağı sıralarda bunları mutedil derecede kullanır... Memleketinden İstanbul'a geldikten sonra büyük bir hevesle kapıldığı ilk iş şehir hanımlarının tuvaletlerini taklidi yeltenmek olmuştu. Hödüklüğü biraz yontulup da bu nazik işe azıcık el alıştırabılinceye kadar bazen tekdirlere uğramış, bazen de yalnız ev halkını değil, konuyu komşuyu bile kendine güldürmüştü.

Lakin ne fayda ki kızın bu didişmeleri kendi kendine gelin güveyi olmaktan öteye bir neticeye varamıyor, İsneyn bu gizli sevdalısının süsüne, yüzüne evdeki kedi Kaplan'la meşgul olduğu kadar bile ehemmiyet vermiyordu. Delikanlının onun varlığından bile haberdar görünmeyişi zavallı kızın ateşini büsbütün yelpazeliyordu...

Ara sıra evin pencereleri, dış kapıları örtülür, biraz serbest gezinmesi için maymun zincirinden boş bırakılırdı. Böyle başıboş zamanlarda Rabia tuvalet yaparken kapı aralığından muzip bir insan gibi sinsi sinsi Baron onu dikkatle seyretmiş ve ayna karşısında bu işin taklidine merak sardırılmıştı.

Bir gün Rabia tuvalet yaparken bir işe çağrıldı. Boyanmayı yan bırakarak odadan çıktı. Maymun hemen boş odaya daldı. Kızın pencere önüne dayamış olduğu aynanın karşısına geçti. Ponponu, düzgünlü süngeri, dudak boyasını hepsini orada el altında buldu.

Önce ıslak süngerle yüzünü iyice nemlendirdi. Sonra ponponu pudraya bulayıp bulayıp bu rutubetli suratın üzerinde gezdirdi.

³⁷² tesahup: benimseme

³⁷³ müessir: etkili

Kaşlarını, burnunu kırmızıya boyadı, öyle bir paskal³⁷⁴ oldu ki insan paskallarının tuhafıkları bunun yanında halt etsin!

Tuvalet malzemesini yalnız bu suretle israf etmekle kalaydı Rabia'nın sinirleri hiddetten sapır sapır kopacak bir raddeye gelmezdi. Düzgün şişesinin tıpasını açtı. Bu beyaz sudan tatmak istedi. İlk yudumda bunun taamı damağına hoş gelmedi. Şişeyi odanın ortasına fırlattı. Beyaz mayi tamamıyla tahtalara saçıldı. O öfkeyle ponponu yoldu, ditti, attı. Ruj kalemini makarna gibi ufak parçalara ayırdı.

Bütün bu ziyankârlıklara da kanmadı. Ayna onun en ziyade merakını çeken bir sırdı. Anlamaya uğraştığı derin bir hadise...

Baktığı çerçevenin ortasında gözlerine bir maymun görünüyor-du. Bu gördüğü şekil kendisi miydi yoksa kendi cinsinden diğer bir fert mi? Elini aynanın arkasına uzatarak bu görünen şekli tutmaya uğraşiyor fakat hakikati arayan parmakları aynanın tersinden başka hiçbir şeyle temasa gelmiyordu. Aynanın yüzüyle arkası, araya böyle canlı koca bir mahlukun gizlenebilmesine müsait olabilecek kadar kaim değildi.

Bu küçük aynanın tersini yüzünü evirdi çevirdi, düşündü.

Tabiatın anlaşılmaz bir muammasına zihnini kaptıran bir insan gibi dalyordu. Nihayet aklınca karar verdi. Bu görünen ikinci maymun olsa olsa çerçevenin yüzdeki camıyla arka tahtası arasına saklanabilirdi. Çerçeveyi söktü, camı tahtadan ayırdı. Ara yere baktı. Boş... Ya bu görünen kendi tipindeki tüylü ırktaşı nereye gizleniyordu?

Baron'un bir müddet ortadan kaybolmasından meraka düşen filozof onu oda oda aramaya çıktı. Nihayet Rabia'nın odasında maymunu bu mühim sırra akıl erdirmeye uğraşmakla meşgul buldu.

Bir maymunun fiziki bir hadiseyle meşguliyetini seyretmek için kapının aralığına sindi. Kendi kendine diyordu:

³⁷⁴ paskal: gülünç, soytarı

— Tabiatın sırlarını keşfe uğraşmak merakı meğerse hayvanlarda da varmış... Belki bizden sonra maymunlarda... Hey Allah'ım, insanların seni aramaları işte tıpkı bu maymunun ayna içindeki hayali tutmaya çabalamasına benzer. İnsanlar da her tecellide seni ararlar. Her şekilde seni gördüklerini zannederler. Daima sırla karşılaşan hislerini avutmak için bir mavera uydururlar. Maymunun aynadaki hayali tutabilmesi nasıl imkânsızsa kullarının seninle temasları da aynı istihalededir. Maymunun araştırma hadisesi ayna yüzünde mahdut kalıyor. İnsanlar sana kadar yükselmek davasına kalkıyorlar. Yarasayı, köstebeği halikane kudretine hayran etmek için yaratmadığını bilmiyorlar mı?

Bu esnada Rabia alt merdivenden yukarıya koşuyorken, filozof maymunla kızın arasında kopacak hengâmeyi işitmek için karşıkı odaya saklandı. Rabia odasına girer girmez bir çığlık kopardı. Hem bu haykırmanın arkasından bir şangırtı oldu. Besbelli Baron elindeki çerçevesiz sırlı ayna camını yere fırlatmış olacaktı. Çığlığa az sonra maymunun yaygarası da karıştı. Daha sonra bir koşuşma patırtısı işitildi. Ne oluyordu? Muallâ Efendi birkaç çevik adımla odaya girdi. Bir de ne görsün... Rabia çılgın hücumlarla üzerine atıldıkça karşısında maymun tavan boyu sıçırıyor. İkisi de boğazlarını yırtarcasına bağrışıyorlar. Kızda da gözler dönmüş, hayvanda da... Ayna kırıkları, pudra serpintileri, düzgün suları yerleri çöplüğe çevirmiş.

Filozof birdenbire Rabia ile Baron'un arasına atılarak onların bağrışmalarına ilaveten o da gür sesini salıverdi:

— O hayvan, sen insan olacaksın terbiyesiz! Senin yaptığın boynamayı taklit ettiği için Baron'u neden suçlu görüyorsun?

Patırtıya filozofun karısı, kızı, oğulları da koştular. Bu gelenler kıkır kıkır gülüşürlerken maymundan öcünü alamayan besleme kız hırsından ağlıyordu.

Filozof öfkeli takdirinde devam ediyordu:

— Kadın tuvaletini taklit ettiği için bu mukallide³⁷⁵ gülüyorsunuz. Böyle koyu koyu boyandıkça taklit olunanlar bu mukallitten daha az mı gülünç oluyorlar?

İsneyn kahkahalarını boğmaya uğraşarak:

— Baba, doğrusunu ister misiniz? Bu makyaj, Baron’a Rabi-a’dan daha çok yaraşmış, dedi.

Bu istihza, beslemenin yüreğini bir hançer gibi oydu.

Vahit — Makyaj meraklıları Baron’un suratını görmesinler... Onlar da belki dudaklarından sonra burunlarını kırmızıya boyamaya kalkarlar da bizim maymun moda çıkarmış olur.

38

Filozof, Baron’u taslamadı, aldı, götürdü. Karşısına geçti, onu sevdi. Hayvan da bu sevilmeden hoşlanır görünüyordu. Maymunun boyalı yüzüne bakıp da gülmemek kabil değildi.

— Ulan, dedi, nedir bu maskaralıkların? Sen tuhaflıkta komiklerin, artistlerin profesörüsün... Sanatkârlık demek; dil, kalem, fırça ve müzikle herhangi bir orijinalin taklidine uğraşmak demek değil midir?

Baron da güya söylenenleri anlıyormuş gibi efendisinin karşısında gevezeleniyordu.

Filozof — Söylediklerimi anlamıyorsun... Ben de senin dilini bilmiyorum. Bu dırlanmalarında elbette bir ifade kastın var. Kaç istihale geçirerek maymun oldun? Akrabalığımız nereden başlar? Irklarımız birken neden ayrıldı? Biz nasıl insanlaştık? Sen niçin maymun kaldın? Bu suallerime gülsen de hakkın var. Bana şöyle cevap veriyorsun sanıyorum: “Bunları benden değil, antropolojistlerden sor. Bizim üniversitelerimiz, kütüphanelerimiz, profesörlerimiz yok... Nereden geldik? Nasıl doğduk? Nereye gideceğiz? Bizi kim yarattı? Bunları hiç aklımızdan geçirmeyiz. Halik’a karşı şükranla veya küfranda bulunanlarımız da yoktur. Siz bize hayvan

³⁷⁵ mukallit: taklitçi

diyorsunuz ama tabiat sizinle aramızı çok ayırmamıştır. Biz de sizin gibi birer anadan doğduk. Siz de bizim gibi ölünce toprak olacaksınız... Zavallı insanlar, aramak istediğiniz hakikatlerin hülasası işte budur.”

Filozof kendi suallerine gene kendi cevap vererek maymunla böyle hasbihâl ederken iki oğlu yanına geldiler. Vahit sordu:

— Baba, maymunlar çok mukallit oluyorlar. Taklit de bir istidattır değil mi?

Filozof — Taklit bir istidat ve âdeta bir fendir. Evvela görmek, sonra gördüğünü aynı şekilde ifade yani tabiata iade etmek...

Vahit — Evvela görmek, sonra ifade etmek bu bir akıl, fikir ameliyesi değil mi? Demek hayvanlarda bu idrak var.

Filozof — Evet...

Vahit — Taklit nedir baba? Niçin taklit ediyoruz?

Filozof — Umumi bir görüşle bakılırsa her şey bir nevi taklittir. Ve bu hâl âdeta bir hastalık gibi saridir³⁷⁶. Bunun asabi nevleri vardır. Birini esnerken, gülerken, ağlarken gördüğümüz zaman gayri ihtiyari bir sirayetle aynı jestlere kendimiz de kapılırız. İntihar, katil de böyledir. Bir şuurdan diğerine geçer... Mesela etrafa yayılan bir katil vakasından sonra müşabih³⁷⁷ hadiseler çoğalır...

İsneyn — Demek ki insanlara kötü misaller göstermenin kütle üzerinde fena tesirleri oluyor...

Filozof — Şüphesiz. Taklit özenmekten gelir, iyiliklerden ziyade fenalıklara özeniriz. Çünkü bunların göz önünde bizi cezbeden misalleri çoktur...

Vahit — Baba, bu taklidî sirayet umumi olsa mesela fena bir vakadan sonra herkesin aynı fiili icraya kalkışması lazım gelmez mi? Niçin sirayet ekall-i kalil³⁷⁸ bir zümreye inhisar ediyor?

³⁷⁶ sari: bulaşıcı

³⁷⁷ müşabih: benzer

³⁷⁸ ekall-i kalil: pek az, en az

Filozof — Bir vakanın içinde bulunmakla dışında kalmanın tesirlerini ayırmalıyız. Bazen bütün bir şehir halkının hep birden galeyan cinnetine tutulduklarını tarihler kaydetmektedir. Bu nev hadiselerin ekseriya bir elebaşının tahriki eseri olduğu iddia edilirse de bu cihet henüz sabit olmamıştır. Bilakis bu zannın zıddını gösteren emareler vardır. Elebaşının halkı değil, halkın elebaşını husule getirdiği kaydolunmaktadır.

İsneyn — Baba, taklit sirayeti nasıl oluyor?

Filozof — Bunu katiyetle izah güçtür. Çünkü taklit olunan vakayı doğuran içtimai, bünyevi, akli, iklimî, ilâ.³⁷⁹ sebepler muhtelifdir. Taklit sözünden ne anlıyoruz, önce bunu tahlil etmeliyiz... Meseleyi en sade cihetinden alırsak evvelce söylemiş olduğum gibi herhangi bir hususta taallüm³⁸⁰ ve temeşşuk³⁸¹ muayyen³⁸² bir gayeye benzetmeye veya benzemeye uğraşmak demektir ki bu suretle insanların birbiri üzerinde ve birbirini değiştirmek noktasından olan tesirleri büyüktür. Orijinal olmayan her şey taklidîdir. Binaenaleyh orijinali hususi ve şahsi bir icat mefhumuna alırsak bu hadisenin pek nadiren vukua gelmekte olmasına mebni, diğer keyfiyetlerin hep taklidî olduğu anlaşılır.

Vahit — Her şey taklit... Hepimiz mukallit... Öyle ya, bu konuştuğumuz ana dilimizi bile ta ufacak çocukken büyüklerden dinlediklerimizi taklit ede ede öğrendik...

Filozof — Evet fakat bu noktada teşettüd³⁸³ düşülmek ihtimali vardır. Her şeyi taklitle ifade etmeye kalkarsak artık tayin ve tahsis edeceğimiz diğer ıstılahlara yer bırakmamış oluruz ki bu cihetten doğacak karışıklıkların sonu gelmez. Bazı taklidî hareketlerimizde mukallit olduğumuzu bilmeyerek bulunuruz. Bu hâl, içinde yaşadığımız cemiyetin otoritesi sevkiyle vuku bulur ki bu itiyatlara³⁸⁴

³⁷⁹ ilâ.: “ilaahir” sözünün kısaltılmışı, “ve benzeri”

³⁸⁰ taallüm: öğrenme

³⁸¹ temeşşuk: ders alma

³⁸² muayyen: belirli

³⁸³ teşettüt: ayrılık

³⁸⁴ itiyat: alışkanlık, huy

ecdadımızdan vâris olmuşuzdur. Binaenaleyh itiyatlarımıza tabi olduğumuz zaman eslafımızı³⁸⁵ ve modaya uyduğumuz vakit muasırlarımızı taklit etmiş oluruz.

İsneyn — Baba, maymun bizi taklit ede ede itiyatlarında insanlaşamaz mı?

Filozof — İnsani, medeni hayata alıştırmış maymunlar işitilmiyor değil... Consul namını almış bir goril vardı. Zengin bir İngiliz gibi Londra'dan Amerika'ya birinci mevki vapur ve trenlerde seyahat eder ve yolculuğun bütün nizamlarına tabi tutulurdu.

İsneyn — Baba desenize ki maymunların zeki cinsleri bu Consul gibi terbiye görürlerse onlardan yarı insani bir koloni yapılabilecek...

Filozof — Evet, bu örnek öyle bir ümide mahal verebilir...

Vahit — Londra'dan Amerika'ya, Amerika'dan Londra'ya birinci sınıf yolculuğun ince merasiminde şaşırmadan, terbiyesi şöyle böyle bir adam bile bir kabalık yapmadan seyahat edemez... Sofrada kimseyi tiksindirmeden nasıl yemek yiyor acaba?

Filozof — Bayağı terbiyeli bir adam gibi... Çatal bıçakla... Hem ne nev çatalın hangi yemekte ve nasıl kullanılacağını bir lort gibi bilerek...

İsneyn — Baba, ben adi lokantalarda yemek yerken akıta sıçrata karşısındakileri iğrendirerek sulusepken şapur şupur yiyenleri, çatal kullanmasını bile bilmeyenleri, muslukta ellerini yıkarken bunların boru gibi öttürerek sümkürenleri çok gördüm...

Filozof — Bu adamlar yaradılıştan insan fakat terbiye alamamakta maymundan çok aşağı sayılırlar. Terbiye yalnız kesbî³⁸⁶ olmaz, vehbî³⁸⁷ de olabilir. İnsan dolu bir lokantada gürültü ile sümkürip tükürmenin iğrençliğini idrak edemeyen kimseleri terbiyece maymundan da aşağı saymakta haklıyız.

³⁸⁵ eslaf: bizden öncekiler

³⁸⁶ kesbî: sonradan elde edilmiş

³⁸⁷ vehbî: doğuştan

Vahit — İçtimai terbiyesi mükemmel olan adam her gördüğü şeyi hemencecik taklide yeltenmez değil mi baba?

Filozof — Zaten her görülen şeyi derhâl taklide kalkışmak akılcıca avareliğe delalet eder. Meselenin güç ciheti taklit etmekte değil, taklit olunmaktadır. Mukallitler kendilerinden ziyade zevk sahibi sayılabileceklerle yani daha akıllılara bu suretle budalalıklarının haracını vermektedirler. Halk seviyesi düşkün olan memleketlerde bedii incelikler anlaşılmaz, kabalıklar taklit olunur. Görmüyor musunuz, evvelden döşeme yaptığımız çığırtkan renkli, zarafetsiz şekilli kumaşlardan şimdi kadınlar elbise biçiyorlar. Evvelden bu döşeme taklidi basmaları, seyircileri güldürmek için soytarılar, palyaçolar, hokkabazlar giyerlerdi. Meşhur Abdürrezzak'ın böyle birkaç takım kostümü vardı ve hâlâ da sahne komiklikleri tuhafliklarına bir şey ilave etmek için böyle allı güllü kıyafetlere girerler...

İsneyn — Niçin böyle oluyor baba? Bediiyat³⁸⁸ ilerleyeceğine geriliyor mu?

Filozof — Oğlum, hakiki estetikçiler medeni memleketlerde de ekall-i kalil denecek kadar azdırlar. Nasıl ki içtimaiyatta³⁸⁹, ilimde, felsefede büyük adamların fikirleri muta olamıyorsa incelik harısında da böyledir. Fena otlar gibi sahayı kabalıklar kaplar. Viranelerde gül, yasemin bittiğini hiç gördünüz mü? Bunlar terbiye, tımar ihtimamlarıyla yetişir. Ötekiler hudayinabittir³⁹⁰. Kim bilir köylü kadının biri bu çeşit basmadan urba yapmıştır. İncelikten nasipleri köylüden fazla olmayan şehirli madamlar buna imrenmişlerdir. Biri biçinip giyindikten sonra heveslenenler çoğalmış, bu suretle palyaço urbası moda olmuştur. Fabrikaların mabudu bediiyat, zarafet değil, kazançtır. Çokluk neye rağbet ederse makineleri o metai işlerler...

Vahit — Çıkarılan modalarda ilk bakışta gözlere biraz garip görünenler olduğu gibi güzellikler de vardır.

³⁸⁸ bediiyat: güzel sanatlar, estetik

³⁸⁹ içtimaiyat: sosyoloji

³⁹⁰ hudayinabit: kendiliğinden yetişen

Filozof — Modanın maksadı daima değiştirmektir. Her zaman dünkü modadan bugün daha güzelini bulmak kolay değildir. Bazen geçen moda gelenden daha güzeldir ama maksat değişiklik olduğu için güzel çirkinine feda ediliyor.

İsneyn — Bugün güzel sayılan şey birkaç vakit sonra neden çirkinleşmiş oluyor?

Filozof — Göz alıyor... Başka türlü isteniyor...

Vahit — İnsanlar nazarında güzelliğini ebediyen muhafaza edecek bir şey yok mudur baba?

Filozof — İşte buna “ideal” deniyor ve aranıyor...

Vahit — Bulunabilecek mi?

Filozof — Hayır. Bulunacağı farz olunursa ideallikten çıkar. Kelimenin manası tasavvuri, muhayyel³⁹¹ güzellik demektir. Fikir hâlimden çıkamayan bir hayal...

Vahit — Bu güzelliğin kontur çizgileri tasavvura sığabiliyor mu baba?

Filozof — Tasavvura sığan şey maddiyat da kesbedebilir. O zaman ekmel³⁹² bulunmuş olur. Zaman şartları içinde bozulmayacak bir şey tasavvur olunamaz. Ebediyet kendi manasıyla ve yalnız kendince ebediyettir.

Baron bu son cümleye kadar söylenenleri hep uslu uslu dinledi. Şimdi gevezelenmeye başladı...

Filozof — Ulan, söylenenlere kulak verir gibi duruyordun. Ne anladın? İlmî konferansları senin gibi dinleyenler de yok değildir, anlamadan zevzekliğe kalkışılar.

Filozof, “Ulan düzgünlü kerata!” taltifiyle³⁹³ birkaç defa Baron’un yüzünü okşadıktan sonra sözüne devam etti:

— Taklitçiler ekseriya mukallidi olmak istedikleri şeyin taklide değeri olup olmadığını tetkik kudretinden mahrum bulunanlardır.

³⁹¹ muhayyel: hayalî

³⁹² ekmel: kusursuz

³⁹³ taltif: gönül alma

Ve onların bu şüursuzluklarından Fransızcadaki *singerie*³⁹⁴ kelimesi doğmuştur. Çünkü maymunun taklidi de şüuri değil, kabataslaktır. Taklidi niçin yaptığını bilmeden yapar. Bu hareketinin sebebi sorulduğu vakit, kendinde cevap kudreti olsa “Böyle yapılırken gördüm, ben de yaptım.” diyecektir. İnsan mukallitleri de böyle bir suale muhatap oldukları zaman aynı cevabı tekrardan başka bir söz bulamayacaklardır. Şiir amatörü Sunullah Bey’in meşhur bir Fransız şairinin kravatını, şapkasını taklide yeltenmesi, Suzan Hanım’ın, tavırlarını pek beğendiği bir kontese benzemeye uğraşması birer *singerie*’dir. Edebiyat maymunlukları da az değildir.

İsneyn — Baba, orijinal olmayan her edip maymun mudur?

Filozof — Orijinal olmayan, mutlak, mevcutlardan birinin taklididir. Ona ne nam verileceğini sen tayin et...

İsneyn — Maymun huylu edip... Orangutan şair...

39

Bir sabah filozofun kapısı çalındı. Zilden sonra şu ses işitildi:

— Posta!

Vahit, İsneyn ikisi birden kapıyı açmaya koştular. Müvezzi³⁹⁵ onlara bir zarf uzatarak süratle uzaklaştı. Zarfın üzerinde Edirne damgası vardı.

Vahit — Mektup enişteden...

İsneyn — Mutlak pitekantropa dair olacak...

Vahit — Şüphesiz...

İsneyn — Babamıza müjdeyi hangimiz verecek?

Vahit — Tabii ikimiz birden...

İsneyn — Kim evvel koşarsa onluğu o alır...

İki genç birbirini iterek filozof babalarının huzuruna çıktılar. İhtiyar adam bu telaştan biraz şaşırarak:

³⁹⁴ *singerie*: maymunluk

³⁹⁵ müvezzi: dağıtıcı

— Ne oluyorsunuz? Yaramaz iki mektep çocuğu gibi birbirinizi kakıştırıp duruyorsunuz...

İkisi birden:

— Size verecek mühim bir müjdemiz var. İlkliğı kazanmak için çarpışıyoruz.

Filozof — Nafile telaş etmeyiniz. Ben öyle her müjde için kesenin ağzını açan babalardan değilim...

Vahit bağırarak:

— Baba müjdenin neye dair olduğunu bilseniz kesenizin ağzını değil, kasanızın kapısını bile açarsınız.

İsneyn — Mektup Edirne'den...

Vahit — Pitekantropa dair...

Sevinçten benzi atan filozof kekeleyerek sordu:

— Kantrop tutulmuş mu?

İsneyn — Onu siz mektupta okuyacaksınız...

Filozof — Uzatmayınız. Veriniz zarfı bana...

Oğullarının ikisi birden:

— Müjdelik?

— Mektuptan çıkacak habere göre...

Selâse duvarlara, kapılara çarpar bir hızla koştu.

Filozof — Kızım ne oluyorsun? Paralanıyorsun!

Selâse — Ne olacağım... Yaban adamından önce bana kocamdan haber veriniz...

Filozof — Durunuz bakalım. Daha mektubu açmadık...

İsneyn — Kocan pitekantropla güreşirken sakatlanmış galiba.

Selâse — Ağzını hayra aç...

Filozof, çocuklarının bu telaşları arasında zarfı yırtar. Çıkan mektubun üzerine babalarının omuzlarından, tepesinden üç baş daha uzanır...

Mektup:

Pek muhterem Muallâ babacığım,

Edirne'ye ayak bastım basalı birkaç yardımcıyla beraber ormanlarda yaban adamının peşinden koştuk. Tahkikatına nazaran onun bu civarlarda zuhuru pek eski değildir. Hemen birkaç aydan öteye geçemez. Binaenaleyh Avrupa ile Afrika'nın arası çatlayıp da Cebelitarık Boğazı'nın açıldığı zamandan itibaren bu vahşiye eski dünyada bir kıdem tayini hakkındaki nazariyeniz fenne muvafık değildir. Edirneliler onu sizin tesmiyeniz veçhile pitekantrop namıyla tanımıyorlar. Ona başka türlü adlar veriyorlar... Aleyhindeki rivayetler çok müthiştir... Cadı diyorlar, vampir diyorlar, hortlak diyorlar, yamyam diyorlar, dev diyorlar... Diyorlar, diyorlar...

Fakat bu demelerin hiçbirinde ben bir hakikat sezemiyorum. Güya mezarları açarak ölüleri çıkarırmış, tuttuğu küçük çocukları ormanda kebab edip de yermiş...

Selâse birdenbire parlayarak:

— Baba, kocamı böyle bir canavara karşı harp açmaya niçin gönderdin? Mağlup düşerse diri diri bu yamyama gıda olsun diye mi?

Filozof — Dur kızım, dur... Üzülme... Henüz mağlup düşen, galip çıkan yok... Koca Edirne halkı içinde yamyam senin kocanı mı yakalayıp da yiyecek... Dur bakalım. Mektubun alt tarafı neye çıkacak...

Okur:

Ben yamyam aleyhindeki bu rivayetleri çok mübalağalı buluyorum. Böyle hadiselerde halk kendi ananevi hurafelerinden bir masal düzmek itiyadındadır Herkes kendi kudretince bir korkunçluk ilave ede ede bu masal büyür, bir menkıbe şeklini alır. Mahalle-den mahalleye destan olur.

Lakin baba, bu masallar büsbütün temelsiz bir kubbe üzerine örülmüş değildir. İşte esas vardır.

Selâse gene kendini tutamayarak:

— Görüyor musunuz baba? Ali Şeref tehlikeyi bizden gizlemeye uğraşıyor ama gene saklayamıyor! Bu yamyam şimdiye kadar kim bilir kaç kişiyi öldürüp yemiştir...

Filozof haykırdı:

— Çıldırma Selâse... İşte görüyorsun ki bu satırları yazan Ali Şeref henüz yenmemiştir...

Okumaya devam eder:

Köylüler bu vahşinin ormandaki izlerini tanıdıklarını iddia ediyorlar... Size mektup yazan Tüccar Kadiroğlu Ali ve onun gündelikte tuttuğu üç dört köylü ile beş gün ormanların içinde taban teptik.

Nemli toprakların üzerinde ona ait olduğu iddiasıyla bazı ayak izleri gösterdiler: Düztaban bir ayak... Parmaklar ve bilhassa başparmak uzun ve diğerlerinden ayrı değil... Bu izlerin ayılara ait olması da muhtemeldir...

Ormanda bir kulübe gibi açılmış iri ağaç gövdeleri, kovuklar, üzerleri yosun tutmuş rutubetli kaya oyukları gösterdiler... Vahşi adam bu inlerde yatar kalkarmış. Bu rivayetlere rağmen o izbelerde vahşinin gecelediğine dair bir emareye tesadüf edemedim...

Ha şuradadır, ha buradadır diye ormanın insan ayağı basmamış sarp yerlerinde düşe kalka dolaştık durduk... Yılanlara, tilkile-re, canavarlara, hep bu aramadığımız mahluklara rast geliyorduk. Aradığımız yoktu.

Bu araştırmalarım esnasında ormanlara sevdalandım. Gezindikçe hiç tahayyül etmediğim güzelliklere rastlıyordum. Orman, ağaçların örttüğü esrar dolu bir tabiat parçası... İnsanların takiplerinden kaçan kanatlı, kanatsız bütün hayvanlar oraya gizleniyorlar. Bazı yerlerinde öyle aksiseda var ki kendi adımlarımızın seslerini karşıdan bir tabur geliyormuş gibi duyuyoruz.

Oradan Selâse'ye seslendim. Beni duymadı mı? Kendi narama gene kendi sesim cevap verdi.

Mektubun bu kısmında Selâse gözlerine götürmüş olduğu mendilin altından hıçkırıyordu...

Filozof gözlerini satırlardan ayırarak sordu:

— Bu ne?

Vahit cevap verdi:

— Densizlik...

Filozof bu densizliğe lahavle çeker gibi başını çarpıttıktan sonra devam etti:

Baba, bu araştırmalarımızın beşinci akşamıydı. Batıdan güneşin son pırıltıları yapraklar arasında süzülürken yanımdakiler elleyle ileriye göstererek bağrıştılar:

— İşte yaban adamı gidiyor...

İşaret edilen cihete baktım. Ormanın hatt-ı mürtesemi³⁹⁶ üzerinde küçük bir yangına benzeyen yaldızların içinden ve ağaçlar arasından insana benzer bir şeklin koştuğunu gördüm. Hemen hepimiz o yana saldırdık. Bizim zor yürüdüğümüz orman yamacında o, avcı önünden kaçan canavar hızıyla koşuyordu. Güneş onun yüzüne vuruyor, biz arkasından görüyorduk... Binaenaleyh bizden tarafa olan şekli karaltı hâlini alıyordu. Aramızdaki mesafeyi anlamak için tıpkı bir vahşi hayvan ürkekliğiyle ikide bir başını çevirip bize bakarken yüzünün çizgilerini seçmeye uğraşıyordum.

Baba, suratı tüyden görünmüyor. Bir tepeli tavuk gibi kabarmış saçları gözlerini örtmüştü. Meşin gibi siyah vücudu Hazreti Âdem'in gökten yere indiği çıplaklıkta...

Şimdi de yutkunup hıçkırmak nöbeti filozofa geldi. Muallâ Efendi, kitaplardan aradığı, tasviri rüyalarını dolduran sevgilisine nihayet kavuşuyor muydu? Dünya güzeline aramaya çıkanların hikâyeleri çok okunmuştur fakat dünyanın en çirkin mahlukuna âşık olan ilk defa görülüyordu.

İsneyn şaşalayarak sordu:

³⁹⁶ hatt-ı mürtesem: iz düşümü

— Baba ne oluyorsunuz?

Yüreğiyle beraber sesi titreyen filozof, oğluna sükût işareti verdi. Tarihin jeoloji tabakalarında yatan bu hayalet, Edirne ormanlarına kadar gelerek filozofa yaklaşmış bulunsun...

Muallâ Efendi heyecanla mektubu okumaya devam etti:

Muhterem filozofum, insanlığımızın üzerine düşüncelere daldım. Vahşet nedir? Medeniyet nedir? Birbirinden çok uzak sandığımız bu iki şey birbiriyle o kadar yakın ki... Vahşetten medeniyet doğuyor... Medeniyetten de tekrar vahşet doğma ihtimali önünde titredim... Sönmüş medeniyetlerin mezarlarını karıştıran arkeolojinin aradığı hakikat nedir baba? Bugünkü medeniyetler de bizden çok asırlar sonra gelecek nesiller için bir tetkik mezarlığı olacak mı?

Gördüğüm bu mahluk, pitekanthropun kendisi mi, değil mi bilmiyorum. Eğer bu o ise nasıl babalardan geldiğimizi düşünerek insanlığımıza çok mağrur olmamalıyız. Bu yabaninin öte batınlarında maymunu aramakta haklısınız.

Eğer bu pitekanthrop değilse bu yaban adamı, dünyanın bu medeni parçası içinde vahdetin ilk örneğini muhafaza ederek nasıl yaşıyabiliyor?

Bulunduğum an bu gibi mülahazalara vakit ayırmaya müsait değildi. Vahşinin arkasından koşuyorduk. Orman içi koşmaya yol verecek bir şose değildi. Sık ağaçlar arasından güç adım atabiliyor, çalılara, dikenlere gömülüydük. Fakat orman, pitekanthropun düz bir sokağı hükmündeydi. Ayak alışkanlığıyla en mânialı yerlerden, o yıldırım gibi koşuyordu.

Gittikçe ara mesafemiz çok açıldığından diri tutamayacağımızı anladık... Henüz kurşun menzilimizde bulunuyordu. Fakat onu vurabilir miydik? O, ne hayvandı ne de şehirlilerin medeni hukukunu haiz bir insan... Lakin gene her hâlde hayvandan ziyade insandı. Vurursak bir cinayet işlemiş olacaktık. Hem pitekanthropun bize ölüsü değil, dirisi lazımdı.

Acaba ne dil konuşuyordu? Ona bir dereceye kadar yaklaşabilmiş olan köylüler bu sualime şu cevabı veriyorlardı:

— Dil bilmiyor. Henüz lakırdı söyleyemeyen çocuklar gibi manasız sesler çıkarıyor.

Ah baba, bu tabiat muammasını diri tutup da ince tetkiklerini zin huzuruna çıkarabilsem...

Üstümüzü başımızı çalılara yırttırarak, yüzümüzü ellerimizi tirmalatırarak takipte devam ettik. Ara mesafemiz gittikçe açılıyordu. Nihayet önümüzden büsbütün kayboldu. Onun artık görünmez olduğu noktaya kadar geldik. Ne görelim... Duvar deliğinde bir kaya uçurumu. Buradan aşağıya su gibi akıp gitmiş.

Sular kararıyordu. Bu uçurumun sırtını dolaşıp da aşağıya inerek onun izini bulmak kabil olamayacağını anlayarak geri döndük...

Muhterem efendim bekleyiniz... Mademki varlığı bildirilen bu yabaniyi gözümle gördüm. Artık bir hayalet arkasından koşmadığıma emin bulunduğum için peşinden ayrılmayacağım. İkinci mektubunda sizi çok alakadar ve memnun edecek haberler okuyacaksınız...

Hiçbir güçlük önünde yılmayacağım... Onu tutabilmek müşküllerin en büyüğü olduğu gibi tutulduktan sonra da daha mühim bir vaziyet karşısında bulunacağım. Muhafaza ve nakil keyfiyetleri... Ona nasıl nüfus ve yol tezkereleri çıkartabileceğim? Ayı gibi boynuna bir zincir geçirip getiremem... Serbest bırakamam. Bu güçlükler sizin Edirne'yi teşrifinizle yenilmiş olabilir.

Baba aklıma başka şeyler de geliyor. Arzın dördüncü devir insanlarından bir örnek olan bu mahlukun vücudu şayi olursa Avrupa, Amerika müzeleri onu bize bırakmazlar. Kim bilir kaç gazete ve mecmuada fotoğrafleri neşrolunur... Kim bilir sizin bu maşukunuzun daha ne kadar âşıkları zuhur eder. Onu görmek için medeni dünya çalkanır...

Değil mi baba? Değil mi? Neymişiz? Ne olmuşuz? Bu hakikat görülecek. Maymunluk muterizleri³⁹⁷ nesnaslıktan biraz ayrılmış fakat henüz tamamıyla insan olamamış bu numune önünde ne diyecekler acaba?

Merak beni büyüledi. Artık gözlerime uyku girmiyor. Bu mektubumu okuduktan sonra zannederim ki siz de uyuyamayacaksınız.

Kaynanama büyük hürmetler, Selâse'ye aşk ve muhabbet, kayınlarıma selamlar...

Ali Şeref

Yanındakiler savuştuktan sonra filozof mektubu büyük bir merakla dört beş defa daha okudu: Istranca Ormanlarında pitekantrop... Akıl alacak şey değil! Fakat Ali Şeref mert, ciddi çocuktur. Yalan yazar mı hiç?

40

Damadın keşfi doğru çıktı. Filozof o gece uyuyamadı. İkinci mektubu heyecanla bekliyordu. Ali Şeref çok zeki, cesur bir sporcudur. Emel edindiği şeye vusul için gözünü budaktan sakınmaz. Yanındaki müsellah³⁹⁸ dört beş köylünün yardımlarına dayanarak vahşiyi yakalamak hususunda çok ustalıklı planlar tertibiyle meşgul olduğuna şüphe yoktur.

Muallâ Efendi ikinci mektubu almak için gecelere çengel atıyor, günleri iple çekiyordu. Bir gün, iki gün geçti. Mektup yok. İki gün daha bekledi. Gene bir haber yok. Bu sefer o büyük meraka bir nevi ıstırap da karıştı. Ümit verici o ilk mektuptan sonraki bu sükût nedir?

Selâse bir çocuk gibi hıçkırıklı ağlamalar tutturuyor. Kendisini teskine gelenlere bağıırıyordu:

— Pitekantrop kocamı yedi... Rüyasını gördüm... Çiğ çiğ yedi...

³⁹⁷ muteriz: itiraz eden

³⁹⁸ müsellah: silahlı

Onu susturmaya uğraşanlar da yüreklerini kemiren meraktan kendilerini alamıyorlardı. Evin içi bu kargaşalıktayken bir gün kapı çalındı. Ali Şeref elinde valiziyle çıkageldi. Gülüyordu. Pitekanthrop onu yememişti.

Karısı — Şeref, canavardan nasıl kurtuldun?

sualiyle boynuna atıldı.

Filozof sevinisin mi, yerinsin mi şaşırmıştı. Çok şükür damadı sağ salim geldi. Fakat hani ya kantrop?

Bu kantrop sorgusuna damat bey ince bir gülümsemeden başka cevap vermiyordu. Valizini açtı. Hepsı yaban adamına dair bir şey çıkacak zannıyla bavulun içine bakıyorlardı.

Damat çıkardığı küçük kutuları birer birer ev halkına dağıtarak:

— Pitekanthropun yerine size Edirne'nin deva-i miskini³⁹⁹ getirdim, dedi.

Filozof için deva-i misk değil, cennetin bir tabak nurdan yemişi getirilse pitekanthropun yerini tutamazdı.

Muallâ Efendi kutuyu bir tarafa iterek:

— Oğlum Şeref, bu latifeyi senden asla ummazdım, dedi.

Ali Şeref, kaynatasının ciddiyetle elini öptükten sonra:

— Muhterem babacığım, işin içinde asla latife yoktur. Yazdığım ilk ve son mektupta ne varsa noktası noktasına hepsi doğrudur.

— O hâlde sen buraya birkaç kutu deva-i miskle mi dönecektin? Pitekanthropun kendisini değilse bile ona ait mühim malumat getirecektin. Mektubunu birdenbire kestir. Bizi merakta bıraktın. Şimdi de pitekanthrop deyince tuhaf bir gülümseme ile cevap veriyorsun...

— Ah babacığım, olanları dinleyiniz. Hükümlerinizi sonra veriniz. Dünyada dolandırıcılığın her türlü aklı gelirdi fakat bunun gibisine ihtimal verilemezdi...

Filozof taaccüple:

³⁹⁹ deva-i misk: Edirne'nin meşhur bir helvası

— Ne söylüyorsun Şeref? Pitekanthrop meselesine dolandırıcılık sığar mı?

— Sıgdı. Sıgdırdılar... Hem de ne mükemmel... Dünyada kimseye aldanmam sanırdım fakat aldattılar. Biraz soyuldum. Bir tesadüfün yardımıyla çabuk ayıldım...

— Ormandaki o araştırmalar, güneş batarken gördüğün yaban adamı? Hep bunlar rüya mıydı?

— Rüya değil babacığım, hepsi koyu hakikatti...

— O hâlde?

— Dinleyiniz... Bir hafta ormanda yaban adamının izi üzerinde dolaştık. Nihayet uzaktan kendini de gördük.

— Âlâ... Sonra?

— Bu dolaşma masarifi⁴⁰⁰ olarak benden yüz liradan ziyade para aldılar.

— Ben sana maksada vusul için icabı kadar sarfiyata mezuniyet vermiştim.

— Ben de bu müsaadenize istinaden sarfiyattan çekinmemiştim. Sabahları erkenden bulunduğum otelden kalkıyor, Kadiroğlu Ali ve beş altı köylü ile birleşerek yabaniyi aramaya ormana çıkıyorduk. Bir akşam yorgun argın otele avdetimde yatacağım esnalar da odamın kapısı vuruldu. Açtım. Kıyafeti temiz, orta yaşlı, güler yüzlü bir adam:

“Beyefendi affedersiniz. Sizi rahatsız ettim. Müsaade buyurursanız biraz görüşmek isterim.” dedi.

Bu nezakete karşı bir şey diyemedim. Bu zatı odama kabul ettim, yer gösterdim. Söze başladı:

“Bahsedeceğim şeyin sizce ehemmiyeti olduğunu anladığım için bu tacizi göze aldıldım...”

Bende küçük bir merak uyandı. O zat devam etti:

⁴⁰⁰ masarifi: masraflar

“Siz buraya ormanlarda bir pitekanthrop yakalamaya gelmişsiniz.” dedi.

“Evet...” cevabını verdim... O zat gülerek:

“Sizi peşinden koşturdukları mahluk pitekanthrop değil, Hondor isminde serseri bir çingenedir. Onu size kanthrop diye satmak için tertibat alınmış ve bu yabancı üzerine uydurulmuş birtakım masallar işaa olunmuştur⁴⁰¹. Onun yakaladığı çocukları ormanda kebab edip de yediği filan kabîlinden şeyler hep düzmedir. Vakıa Hondor’a yabancı adamı demek de pek yakışık almayacak bir isnat değilse de tetkike şayan kablettarihi⁴⁰² bir *sujet* olmaktan çok uzaktır. Ormanlarda dolaşır. Sığınabildiği ahırlarda yatar, dilenir. Lakin kimseye bir zararı yoktur.”

Merakla sordum:

“Nasıl oluyor da biz onun arkasından koşarken çıplak vücutla önümüzden kaçıyor?”

O zat cevap verdi:

“Bu hususta Hondor’a birkaç kuruşla beraber talimat verilmiştir. Yarın sabah rahatsızlık beyanıyla ormana taharriye çıkmayınız. Ben gelir, sizi buradan alırım. Tutmak için sizi dere tepe dolaştırdıkları avın ne kolay yerde ve sakın bir hâlde bulunduğunu gösteririm...”

Ertesi günü, aldığım talimat veçhile temaruz ederek⁴⁰³ araştırmaya çıkmadım. Biraz sonra o zat geldi. Bir arabaya bindik. Coşkundere Çiftliği’ne kadar uzandık. Arabadan indik. O zat önde, ben arkada çiftliğe girdik. Harman yerlerinden, ağılardan geçtik. Sığır damı gibi bir yere geldik. Şurada burada çalışan çiftlik amelelerinden birine o zat sordu:

“Hondor burada mı?”

Amele gülerek cevap verdi:

“Onun adı şimdi Hondor değil...”

⁴⁰¹ işaa olunmak: yayılmak

⁴⁰² kablettarihi: tarih öncesi

⁴⁰³ temaruz etmek: kendini hasta göstermek

“Ya nedir?”

“Bitli katır lop...”

“Neden böyle?”

“Hondor’un bitsiz olduğunu şimdiye kadar iddia eden yoktu ya bilmem neden ona böyle ad koydular. Çırılçıplak ettikten sonra hergele alıştırmış gibi kamçılıyıp ormanda koşturuyorlar. Çingene bura-ya yorgun düşüyor. Öyle ki gece bacağından sürüklesen duymaz.”

“Niçin koşturuyorlar?”

“Ne bileyim efendi? Eloğlunun orostopolluğuna⁴⁰⁴ akıl erer mi? Her gün de avucuna beş on kuruş para koyuyorlar. Bugün koşma günü değil.”

Delilim⁴⁰⁵ olan zat çingeneyi yeni adıyla anarak:

“Bitli katır lop nerede şimdi?”

Amele eliyle uzağı işaret ederek:

“Nah işte orada... Damın direğine dayanmış, çiftliğin artık yemeklerini yiyor...”

Çingene’nin yanına vardık. Birkaç türlü yemeği birden bir yeşil çanağa doldurmuş, iştahla yiyordu. Hemen setr-i avret⁴⁰⁶ edecek veya edemeyecek kadar partial bir kıyafette ve köseleşmiş göğüs bağır apaçıktı. Sekiz on gündür beni arkasından koşturdukları kablettarihi mahluk bu muydu?

Delilim sorguya geçti:

“Hondor ne yapıyorsun?”

O, koç gibi böğürdü:

“Hondor değil... Hondor değil... Hondor para etmez...”

“Ya ne para eder?”

“Bitli katır lop...”

“Bitli katır lop kaç para eder?”

⁴⁰⁴ orostopolluk: kurnazlık

⁴⁰⁵ delil: kılavuz

⁴⁰⁶ setr-i avret: mahrem yerleri örtme

“Her gün beş kuruş...”

“Niçin ormanda koşuyorsun?”

“İstanbul’dan beni tutmaya gelmişler. Tutarlarsa derimi soyacaklarmış...”

“Derini soyup da ne yapacaklarmış?”

“Davul dümbelek... Çingene derisi çomağa iyi gelirmiş.”

Gülümseme şimdi damattan kaynataya geçti. Bu söylenenleri ona hazmettirmek için biraz bekledikten sonra Ali Şeref devam etti:

— Ben bu dolandırıcılığa dair Edirne’de bir dava açabilirdim. Fakat sonra bu pitekantrop adının etrafına toplanacak pek çok ve pek tuhaf dedikodulara sebebiyet vermiş olacaktım.

— Davaya kalkmadığına iyi ettin. Yüz elli liraya bir maymun aldık, az kalsın ki bize bin beş yüz liraya bir bitli çingene satacaklardı...

Müride Hanım artık dayanamayarak söze atıldı:

— Istranca Ormanlarında kablettarihi bir mahlukun zuhuruna ihtimal vermenin cezası bu kadarda kaldığına gene çok şükürler etmelidir...

41

Bu esnada dedikoduların en sunturlusu baş gösterdi. Mahalleli-den Nazife Hanım isminde bir kadın, Lemiye ile Güzide’yi Beykoz çayırında gördüğünü ortalığa yaydı. Kızların kaybolmaları üzerinden bir buçuk sene geçmişti. Artık yüreklerine taş bastırarak her ümidi kesmiş bulunan analar ve babaların gene dertleri tazelendi. Bu kadar zamandır ortadan yok olduktan sonra meydana çıkan bu kızlara artık aileleri kabul kucaklarını açabilecekler miydi?

Fakat her şeyden önce meseleyi iyice tahkik lazım geliyordu. Bakalım Nazife Hanım’ın gördüm dediği hakikaten kendi kızları mıydı?

İzzet Bey, Hurşit Efendi aileleri her gün birçok sorgularla Nazife Hanım’ı yoruyorlarken vakaya kati bir şekil verdiremiyorlardı.

Hurşit Efendi susuyor, İzzet Bey soruyor, o bitiriyor Zahide Hanım başlıyor, o yoruluyor, nöbet Emine Hanım'a geliyordu:

Hurşit Efendi — Nasıl gördün? Anlat...

Nazife Hanım — Birkaç gece için Beykoz'a eltime misafirliğe gitmiştim. Bir gün ikindi zamanı çayıra gezmeye çıktık... Çok kalabalık vardı. Bayırın önündeki set kahveyi biraz geçtikten sonra koca çınarın altında Lemiye ile Güzide'ye hapahap karşı geldim.

İzzet Bey — Yanılmış olmayasınız Nazife Hanım?..

Nazife Hanım — A beyefendi, yanılır mıyım hiç?.. Elimizde büyüyen çocukları tanımaz mıyım?

Zahide Hanım — Ne kıyafetteydiler?

Nazife Hanım — Arkalarında ikisi bir örnek koyu lacivert ince manto vardı. Başlarında gene o renkten ipekli örtü... Tanınmamak için yüzlerini iyice saklamışlardı...

Emine Hanım — Bu saklılık altında sen onları nasıl tanıyabilirdin?

Nazife Hanım — Emin olunuz, şöylece bir benzetmiş olup da söyleyemiyorum. Yakından göz göze geldim...

Hurşit Efendi — Beraberlerinde başka kadınlar var mıydı?

Nazife Hanım — Vardı...

İzzet Bey — Ne şekilde hanımlardı? Dikkat ettin mi?

Nazife Hanım — Pek dikkat edemedim...

Zahide Hanım — Niçin dikkat edemedin?

Nazife Hanım — Kayıp kızlarınızla karşılaşıncı birdenbire şaşırılmışım.

İzzet Bey — Neye yaklaşarak lakırdı etmedin?

Nazife Hanım — Beni görür görmez kalabalığa karışarak ortadan yok oldular...

Emine Hanım — Arkalarından hemen koşmalıydınız...

Nazife Hanım — Elimde eltimin küçük kızı Şefika vardı. Çocuğu at, araba, otomobil tehlikelerine karşı boş bırakıp da koşamadım.

Hurşit Efendi — Çocuğu yanınızdaki başka bir kadına teslim edemez miydiniz?

Nazife Hanım — Garip tesadüf, işte yanımdakilerden biraz ayrılmış bulunuyordum...

İzzet Bey — Nazife Hanım'ın gördüğü kadınların bizim kızlar olduğuna bence şüphe kalmadı...

Zahide Hanım — Neden beyefendi?

İzzet Bey — Nazife Hanım'ı görür görmez hemen savuşuvmeleri onların bizim kızlar olduklarına delalet etmez mi? Başka ispata lüzum var mı?

Emine Hanım — İnsan insana benzeyebilir. Bir buçuk yıldır varlıklarından nişan vermeyen kızların birdenbire Beykoz'da belirmeleri önünde çok düşünmeliyiz.

Keyfiyet bu merkezdeyken bir mahalle aşırı Sadi Bey isminde bir genç, Beykoz çayırında aynı günde Vahit'le İsneyn'e rast geldiği haberini ortaya atarak bayırlardan aşağıya bir çığ gibi büyüye büyüye yuvarlanan bu rivayetlere büsbütün hız verdi. Habbe kubbe oldu, kubbe dağ...

Mahalleli şimdi çiğnemek için aradığı gıcırılı dedikodu sakızını buldu. Herkes muhayyilesinin genişliği nispetinde bir şeyler ilave ederek vakayı enine boyuna çeğiştirip duruyorlardı.

Eğer tevatür kelimesi mutlak bir hakikatin sübutu manasına kullanılıyorsa görülenlerin kayıp kızlar olduğuna şüphe edilmemek lazım geliyordu.

Anaları, babaları büyük bir şaşkınlık aldı. Bir buçuk yıldır denizlerde, morglarda, kuyularda, bütün kaza yerlerinde ölümlerini arayıp da bulamadıkları kızlarının diri olarak Beykoz'dan zuhurları akıllarını durduruyordu. Bu rivayetlere inansınlar mı, inanmasınlar mı? Bu hadisenin kendileri için bir sevinç mi, bir keder mi oldu-

ğunu bile fark edemeyecek bir hâle geldiler. Fakat her ne de olsa bu kadar kuvvetli rivayetler meydan aldıktan sonra vakaya karşı bikayıt⁴⁰⁷ kalamazlardı. Şiddetle araştırmalara giriştiler.

Nazife Hanım'ı dinledikten sonra Sadi Bey'i de buldular. Çünkü kızların görüldüğü aynı günde Vahit'le İsneyn'in Beykoz'da gezinmeleri bütün şüpheleri apaçık bir hakikat rengine sokuyordu.

İzzet Bey, Sadi Bey'den tehalükle⁴⁰⁸ soruyordu:

— Beyefendi, çapkınları Beykoz'da nasıl gördünüz? İstirham ederim, anlatınız...

Sadi Bey ciddiyle cevap veriyordu:

— Efendim, istirahatı hacet yok... Elemlerinizin derecesini hâllerinizden anlıyorum. Böyle hususlarda görülen şeyi doğruca haber vermek insani bir vazifedir.

— Peki buyurunuz, tekrar rica ederim, nasıl gördünüz?

— Şu anda sizi nasıl görüyorsam onları da öyle gördüm.

— Çayırda gezinirken mi?

— Evet...

— Görüştünüz mü?

— Şöylece ayak üzerinde birkaç dakika...

— Duruşlarında bir gayritabiilik seçebildiniz mi?

— Hayır, pek tabii bir hâlde görünüyorlardı.

— Ne sebeple Beykoz'a gelmiş olduklarını sormadınız mı?

— Sormadım. Çünkü aynı günde kayıp kızlarınızın o çayırda görülmüş olduklarını bilmiyordum...

— Beykoz'da ev mi tutmuşlar? Misafirliğe mi, yoksa sadece gezmeye mi gelmişler?

— Bu cihetleri tahkike lüzum görmemiştim...

— O birkaç dakika içinde ne konuştunuz?

⁴⁰⁷ bikayıt: kayıtsız

⁴⁰⁸ tehalük: can atma

— Şundan bundan, ehemmiyetsiz şeyler...

— Beykoz’a o gün mü gelmişler? Yoksa birkaç zamandır orada mıymışlar? Akşama dönmüşler mi? Kalmışlar mı? Refakatlerinde kadın var mıymış?

— Arz ettim ya efendim, bunları sormak hiç aklımdan geçmemişti. Bu cihetlerin tahkiki zabıtaya, adliyeye aittir. Merak buyurmayınız, böyle mühim bir ipucu yakalandıktan sonra alt tarafı çorap söküşü gibi gider...

— Nazife Hanım’la müstantik hâkimi huzuruna çağrılıp da çayırda kızlarla oğlanlara tesadüf ettiğiniz günün ayniyeti tespit edildikten sonra bana bu söylediklerinizi orada da tekrar eder misiniz?

— Tamamıyla efendim... Hiç üzülmeyiniz...

İş daha zabitanın tahkikine geçmeden Vahit’le İsneyn’den soruyorlardı:

— Siz o günü Beykoz’a gittiniz miydi?

Onlar açıkça cevap veriyorlardı:

— İnkâr etmiyoruz, gittikti...

— Aynı günde orada Lemiye ile Güzide’nin görüldükleri söyleniyor...

— Söylensin... Biz görmedik...

— Nazife Hanım gördüğünü söylüyor... Buna ne dersiniz?

— Nazife Hanım’ın bir göz doktoru tarafından muayenesi lüzumunu tavsiye ederiz.

— Siz Beykoz’da nerede ve kaç gün kaldınız?

— Kaç gün değil, birkaç saat kaldık. Sabah vapuruyla indik, akşam vapuruyla döndük.

— Bu yaz Beykoz’a kaç defa gittiniz?

— Bir defa. İşte o görüldüğümüz gün... Sair gün ve gecelerimizi mahallede geçirdiğimizin ispatı bizim için güç bir mesele değildir.

— Nasıl oluyor da Beykoz'da kızlarla aynı günde görölüyor-sunuz?

— Of... Hep bu sual... Kızları gördüğünü iddia eden yalnız bir kadın var... Şeşi beş gören bu hanımın benzeterek rüyetinde⁴⁰⁹ aldanmış olması ihtimalini niçin düşünmüyorsunuz... Bir buçuk yıldır kaybolan kızlarla birleşmiş olsak kalkıp da güpegündüz âleme karşı birlikte Beykoz'a gider miyiz? Bu kadar zamandır gözlere görünmeden nerede ve nasıl yaşamışlar? Bu akıl almaz sırrı mülâhaza etsenize bir kere... Farzımuhal olarak Beykoz'da bizim bulunduğumuz aynı günde görülenlerin kayıp kızların kendileri olduğu tahakkuk etse bile buna tesadüfün çok garip bir cilvesi olmaktan başka bir şey denemez.

Bu iş dedikoducuların laflarıyla, anaların babaların hükümle-riyle faslolunabilecek bir dava değildi. Önce zabıtaya, sonra adli-yeye müracaat edildi.

42

Vahit'le İsneyn müstantik hâkimi huzuruna çağrıldılar. Âlemin şüpheli nazarları üzerlerine dikilen bu iki delikanlı yalnız kaldıkları zaman etrafı gözetleyip dinleyerek inceden inceye fiskoslar geçi-yorlar, telaşlı telaşlı görüşüyorlar, herkesin yanında pek tabii, dur-gun bir hâl alıyorlardı.

Müstantik, bu iki kardeşi ayrı ayrı isticvaba karar vermişti.

Sorgu odasına önce Vahit çağrıldı...

Sorgu memuru onu karşısında bir iskemleye oturtuktan sonra beylik ilk sualleri müteakiben esasa girişti.

— Ayın kaçında Beykoz'a gittiniz?

— On dördüncü perşembe günü...

— Boğaziçi'ne gitmek için evinizden kaçta çıkmıştınız?

— Yedi buçuk vardı...

⁴⁰⁹ rüyet: görüş

— Hangi yollardan ve hangi nakliye vesaitiyle köprüye indiniz?

— Sofular’dan Aksaray’a kadar yayan gittik. Oradan tramvaya bindik...

— Tramvay birinci mi ikinci mevki mi?

— Birinci...

— İki kişi miydiniz? Yanınızda başkaları da var mıydı?

— İki kardeştik. Yanımızda başka kimse yoktu.

— Bindığınız mevki tramvayında kadınlar da var mıydı?

— İki üç kadın vardı.

— Tanıdık hanımlar mıydı?

— Hayır... Yabancı kadınlardı...

— Bu hanımlarla aranızda hiç söz geçti mi?

— Hayır. Tanımadığımız kadınlarla ne konuşacağız?..

— Köprü üzerinde hemen vapura mı girdiniz? Yoksa beklediniz mi?

— Yirmi, yirmi beş dakika kadar bekledik...

— Bu beklemeniz esnasında oradaki halktan hiç kimse ile konuşunuz mu?

— Vallahi konuştum mu konuşmadım mı bilmiyorum. Bu sorduğunuz şeyler öyle hâllerdir ki ne olduğu birdenbire insanın aklına gelmez...

— O sırada hatırda kalabilecek hiçbir hadise geçmedi mi?

— Bir şey hatırlamıyorum.

— Siz hatırlamıyorsanız ben hatırlatayım... Bir sucu dükkânının önünde genç hanımın biri kucağındaki küçük çocuğu size vermiş, bir su içmiş... Sonra gene çocuğu almış gitmiş... Böyle bir şey oldu mu?

Bu سوال karşısında Vahit birden afalladı fakat kendini çabuk toplayarak kayıtsız güler yüzle cevap verdi:

— Evet... Orada duruyordum. Genç hanımın biri, kucığındaki çocuğu bana uzatarak, “Beyefendi, rica ederim, bir dakika lütfen şu çocuğu tutunuz da bir su içeyim.” dedi. Böyle bir rica reddolunur mu? Ben de yavruyu tuttum. Hanım su içtikten sonra iade ettim.

— Bu hanımı evvelden tanıyor muydunuz?

— Asla... Orada gördüm. Sonra çekildi gitti. Kim olduğunu bilmem... Ve sormak da münasebet almaz...

Müstantik, hademeye emir verdi:

— Şahit Sütçü Hasan’ı çağırınız...

Sütçü Hasan içeriye girdi. Çok uzamış saçları alnından yüzüne sarkmış, kirlice kıyafetli, ince uzun bir genç.

Müstantik, Vahit’ten sordu:

— Bu Hasan Efendi’yi tanıyor musunuz?

Vahit tereddütsüz cevap verdi:

— Bize yakın bir bostanda sütçülük yapan Rıza Efendi’nin oğludur.

Müstantik bu sefer Hasan’dan sordu:

— Hasan Efendi, siz (Vahit’i göstererek) bu delikanlıyı tanıyor musunuz?

Hasan — Tanıyorum. Filozofun büyük oğlu Vahit Bey’dir.

Müstantik — Ayın on dördüncü perşembe günü köprü üstünde kendisine ne suretle tesadüf ettin?

Hasan Efendi — Bir inek alım satımı dolayısıyla Boğaziçi’nden gelecek bir adamla görüşmek için köprüye inmiştim. Vapuru bekliyordum. Vahit Bey’i orada bir sucu dükkânı önünde gördüm. Bir hanımın kucığından küçük bir çocuğu aldı. Hanım su içti. Sonra Vahit Bey’le biraz baş başa konuştular. Vahit Bey cebinden para çıkardı. Hanıma verdi...

Müstantik — Hanımın kim olduğunu tanımadın mı?

Hasan Efendi — Hayır, yüzü âdetâ sıkı örtülü idi.

Müstantik bu defa filozofzadeye hitapla:

— Bu şهادete ne dersiniz Vahit Efendi?

Vahit hiç ummadığı bu şهادet karşısında evvelkinden daha sarsıntılı bir ikinci afallama geçirdi. Ailesine isnat olunan bütün şeytanları imdadına çağırarak kubbesi kaidesine uygun bir cevap aradı. Nihayet şu kaçamaklı sözü buldu:

— Efendim şahitten sorunuz. Mademki para verdiğimi görmüş. Kâğıt para mı, maden para mı vermişim?

Müstantik — Hasan Efendi söyleyiniz... Ne cins paraydı?

Hasan — Maden para efendim...

Bu cevap yüreğine su serpmiş gibi Vahit içinden geniş bir nefes aldı.

Müstantik ondan sordu:

— Hiç tanımadığınızı söylediğiniz kadınla ne konuştunuz? Ve yabancı bir kadına ne münasebetle para verdiniz?

Vahit serbest bir gülümsemeyle:

— Kadınla, çocuğu almak vermek ve su içmek esnasında belki aramızda bir iki kelimelik söz olmuştur. Buna da konuşmak denebilir.

Müstantik — Ya para keyfiyeti?

Vahit — Kadında bozuk para yokmuş, on kuruş çıkardı. Onu sucuya bozdurup iade ettim...

Müstantik — Hasan Efendi, Vahit Efendi parayı cebinden mi çıkardı? Sucudan mı alıp da verdi?

Hasan Efendi — Bana cebinden çıkardı gibi geliyor ama pek ısrar edemem, iyice farkında olamadım...

Müstantik, Hasan Efendi'ye:

— Siz çıkınız...

Yalnız kalınca Vahit'e hitapla:

— Siz Beykoz'a sabahleyin gidip akşamüstü döndüğünüzü söylüyorsunuz...

— Evet...

— Sabahtan akşama kadar hep çayırda mı dolaştınız?

Vahit biraz tereddütle:

— Evet...

— Beykoz'da hiçbir eve uğramadınız mı?

— Hayır...

Müstantik, hademeye:

— Şahit Seyfi Efendi gelsin...

Şahit Seyfi Efendi içeriye girdi. Kısa, tıknaz, kıyafet düşkünü babayani⁴¹⁰ bir adam.

Müstantik — Adınız?

Şahit — Seyfi...

Müstantik — Babanızın adı?

Şahit — Süleyman...

Müstantik — Nerelisiniz?

Şahit — İstanbullu...

Müstantik — Ne zamandan beri Beykoz'dasınız?

Şahit — On beş seneden beri...

Müstantik — Necilik yaparsınız?

Şahit — Arabacılık...

Müstantik, Vahit'i göstererek:

— Bu efendiyi tanıyor musunuz?

Şahit — İsmi bilmem fakat yüzünü tanıyorum...

Müstantik — Nereden tanıyorsunuz?

Şahit — Bir gün iskeleden arabama bindiler.

Müstantik — Kaç kişiydiler?

Şahit — İki...

⁴¹⁰ babayani: gösterişsiz

Müstantik — Günlerden neydi? Ayın kaçıydı?

Şahit — Galiba perşembeydi fakat ayın kaçı olduğu aklımda yok.

Müstantik — Nereye götürdün?

Şahit — Çayırda bir eve...

Müstantik — Kimin evi?

Şahit — Bilmiyorum...

Müstantik, Vahit'e:

— Ne dersiniz?

Vahit — Doğru... Kardeşimle beraber bu adamın arabasına bindik...

Müstantik — Nereye gittiniz?

Vahit — Çayırda Şükrü Bey'in evine...

Müstantik — Şükrü Bey kimdir?

Vahit — Eniştem Ali Şeref'in akrabasından.

Müstantik — Şükrü Bey'in evine gittiğinizi itiraf ediyorsunuz...

Vahit — Evet...

Müstantik — Oraya gittiğinizi önce niye sakladınız?

Vahit, fark olunur bir şaşkınlıkla:

— Efendim, bu isticvaplara onun adını karıştırmak istemediğim için...

Müstantik — Onun adını isticvaba karıştırmaktan neye çekiniyorsunuz?

Vahit — Misafireten evine gitmiş olduğum bir zatı böyle istintaklara⁴¹¹ cevap vermek gibi fuzuli bir yorgunluktan korumak için...

Müstantik — Adli sorgularda kimsenin rahatsızlığı, yorgunluğu düşünülmez... Doğru ne ise o söylenir...

⁴¹¹ istintak: sorgu

Müstantik, sözünü arabacıya tevcihle⁴¹²:

— Seyfi Efendi, bu efendiler arabanıza binerken yanlarında kadın var mıydı?

Seyfi Efendi — Yoktu. Görmedim...

Müstantik — Arabada giderken yolda hiçbir kadınla görüştüler mi? Yahut selamlaştılar mı?

Seyfi Efendi — Hayır...

Müstantik — Peki çıkınız. (Hademeye) İsneyn Efendi'yi getiriniz.

İsneyn içeriye girdi. Benzi kaçıktı.

Müstantik — Oturunuz...

İsneyn oturduktan sonra müstantik, Vahit'e sorduğu aynı soruları tekrarladı. İsneyn de hemen aynı cevapları verdi. Yalnız Vahit, Aksaray'dan birinci mevki tramvaya bindiklerini söylemişken İsneyn bu ifadeye zıt cevapta bulundu.

Müstantik — Biraderiniz Vahit Efendi birinci mevki tramvaya bindiğinizi söyledi, siz aksi ifadede bulunuyorsunuz... Hangisi doğru?

İsneyn bir iki yutkunmadan sonra:

— Birinci miydi ikinci miydi vallahi iyice aklımda kalmamış...

Müstantik sertçe:

— “Aklımda kalmadı” olmaz... Aksaray'dan Eminönü'ne kadar içinde bulunduğunuz tramvayın iki mevkiden hangisi olduğunu mutlaka hatırlayacaksınız...

— Efendim, insan acele gitmek isterse tesadüf ettiği tramvaya biner, diğerini beklemez. Hem affedersiniz, bindiğimiz tramvay birinci mevki olmuş, ikinci olmuş bunda ehemmiyeti haiz bir şey göremiyorum.

Müstantik çatık suratla:

⁴¹² tevcih: çevirme

— Siz bu sualde ehemmiyeti haiz bir şey göremiyorsanız ben görüyorum.

— Bu ehemmiyeti söylemeniz de bendeniz de anlasam...

Müstantik, maznunun⁴¹³ gözleri içine bakar bir dikkatle:

— Siz tramvaya binmediniz. Eminönü'ne otomobille indiniz. Tramvaya binmiş olsaydınız ifadece kardeşinizle aranızda bu mugayeret⁴¹⁴ görülmezdi.

İsneyn bir saniye afalladıktan sonra kendini toplayarak:

— Eminönü'ne ha birinci mevki tramvayla gitmişiz ha ikinciyle veyahut ikisiyle de gitmeyip otomobile binmişiz. Bundan ne çıkar, anlayamıyorum.

— Köprüye otomobille indiğiniz hâlde tramvaya bindiğinizi iddia etmekte elbette sizin için büyük bir ehemmiyet var ki öyle söylüyorsunuz.

— Bu üç türlü nakliye vasıtasının intihabında bizce hiçbir ehemmiyet yoktur. Bu ehemmiyeti siz buluyorsunuz...

— Ehemmiyeti yoksa niçin hakikati saklıyorsunuz?

— Saklanan hakikat yok efendim...

— Olmasa ifadeleriniz uygun düşerdi...

— Biz tramvaya bindiğimizi söylüyoruz. Otomobili siz çıkarıyorsunuz. Birinci mevki, ikinci mevki buna dikkat edemeyecek kadar insan dalgın bulunabilir.

— Bilet alırken de para farkından kaçınıcı mevkide olduğunuzu anlayamadınız mı?

— Biletleri kardeşim aldı. Belki onun ifadesi doğru benimki yanlıştır.

⁴¹³ maznun: sanık

⁴¹⁴ mugayeret: uygun olmama, aykırılık

Epey uzun süren isticvaplarında katiyetle müspet bir cürümleri tebeyyün etmedi⁴¹⁵. Yalnız üç noktada ihtilaf görüldü. Birinci ve ikinci mevki tramvay keyfiyeti, çocuklu kadına verdiği parayı Vahit'in sucudan mı aldığı yoksa cebinden mi çıkardığı hususu... Bir de Şükrü'nün evine uğramış oldukları hâlde tuhaf bir mazeretle bu cihetin inkâr edilmiş olması meselesi. Şükrü'nün evinde tahkikat yapıldı. Oraya uğramalarını vahim gösterecek hiçbir şey anlaşılamadı. Katiyet kesbedemeyen bu şüphelerin hiçbirini iki kardeşin tevkiplerine lüzum gösterecek kanuni sebeplerden sayılamazdı.

43

Asıl sudurlarından⁴¹⁶ korkulacak hükümler hakiki mahkeme-lerden değil mahalle adliyesinden verilenlerdi... Duyduğu şeylerden Emeti o kadar cezbelenmişti ki bir iki komşuya içindekilerini dökmekle bir türlü heyecanını boşaltamayarak parasız tellal gibi boyuna kapı kapı dolaşıyordu:

— Duydunuz mu, diyordu, Duydunuz mu? Lemiye doğurmuş, kucağında kundakla onu köprü üstünde su içerken görmüşler... Bu kız keşke gebereydi, onu kurtlar, kuşlar paralayaydı da böyle nikâhsız çocuk doğuramaz olaydı. Zavallı Hurşit şimdi torunum deyip de bu piçi nasıl kucağına alacak?

Emeti, âdeta bir mahalle konferansçısı olmuştu... Vakayı merak edenler tafsilat almak için onun peşine takılarak evleri devrediyorlardı. Bu dedikodu hatibi duyduğunu mübalağalandırıyor, duymadığını uyduruyordu. Mahalle vaizi gibi karşısında dinleyici bir cemaat gördükçe aşka gelerek diyordu ki:

— Lemiye kızoğlankız gitti, kucağında kundakla meydana çıktı. Ana baba ol da gel bu namussuzluğa dayan... Talihsiz Hurşit şimdi ne yapacak? Kızını mı öldürecek, âşığını mı, kendini mi? Bütün soycak mezara girseler bu yüz karası temizlenmez...

Ondan soruyorlardı:

⁴¹⁵ tebeyyün etmek: ortaya çıkarmak

⁴¹⁶ sudur: varlık

— Emeti, Vahit’e ne ceza verecekler?

Hatip bağıırıyordu:

— Hiç efendim hiç... İstintaka çağırdılar. Zeytinyağı gibi her lafın üstüne çıktı. Salıverdiler... Elini kolunu sallayarak suçsuz adamlar gibi gezip duruyor...

— Güzide ne oldu?

— Ana baba evini bırakıp da bir erkeğe kaçan kızın hâli ne olursa işte o da onu oldu...

— Bu kızlar nerede saklı şimdi?

— “Kızlar” demeyiniz, “kadınlar” deyiniz. Herkesi layık olduğu tabirle anmalıdır. Artık saklılıkları kaldı mı ya. Beykoz’da, Kadıköy’ünde, daha bilmem nerelerde sürtüp duruyorlar. Kimse bir şeycik yapamıyor.

— Şurada burada sürtüp duruyorlar diyorsunuz ama tutulmuyorlar... Temelli nerede oturuyorlar?

— Koca maymun filozofun evinde.

— Sürtmeye gidiyorlar diyorsunuz ama eve girip çıktıklarını kimse görmüyor.

Emeti, kürsü şeyhi gibi kollarını havaya kaldırarak:

— Görür mü ya... Senin benim gözlerimiz bağlı, önümüzde ne hokkabazlıklar döner de biz bir şeycik seçemeyiz. Hokkabaz Yahudi elindeki yuvarlağı püf diye nasıl kaybediyorsa Filozof Baba da onları bir nefeste gözlere görünmez ediyor...

— Vahit’le İsneyn her zamanki gibi daima bu mahallede buluyorlar... Bir gün Beykoz’a gitmişler, bundan ne çıkar... Bu sırrın garabeti anlaşılamayacak mı?

— Bu esrarın guguğunu bulsa bulsa Şeyh Hamza bulur... Filozofun şeytanlığıyla şeyhin hüddamlılığı çarpışır, çarpışır, nihayet elbette hak galebe eder. Şeyhin dediği gün ve saatte evi basmalı, bu yavrulayan kaçak kızları kucaklarında piçleriyle beraber yakalamalı...

— Yurt mukaddestir. Meydanda kanuni bir sebep olmadıkça Şeyh Hamza'nın verdiği hüddam kararıyla ev basılır mı?

— Basmayıp da ne yapacaksınız? Kanun suçluları dinledi, sa-lıverdi...

— Tevkiflerine bir sebep göremedi...

— Kanun görmüyorsa Şeyh Hamza görüyor!

Evlerde, mahalle kahvelerinde, sokaklarda ağızdan ağza geve-lenen bu dedikodular, kayıp kızların ailelerine kadar gidiyor, yanık yüreklerini büsbütün kavuruyordu.

Gündüzleri işittiklerini tefsiren bir karar vermek için iki ev geceleri birleşip yana yakıla dertleşiyorlardı. Büyükbaba İzzet'le, büyükana Zahide torunları hakkında oldukça mülayim bir histeydi-ler. Fakat manifaturacı Hurşit, firarı kızı aleyhinde kindar, dehşetli bir baba kesilmişti, ötekiler Güzide diri olarak bulunursa her kaba-hatini affa hazırdılar... Hurşit, kızı ölmemişse onu öldürmek için arıyordu.

Gene bir akşam dertleşmesinde Hurşit, İzzet'ten sordu:

— Torununuz bulunursa ona ne mücazat⁴¹⁷ yapacaksınız?

İzzet, meyus düşünceli bir bakışla cevap veriyordu:

— Torunum diri bulunursa çok sevineceğim. Bu sevinç arasın-da aklıma mücazat fikri gelemmez.

— Böyle bir maceraya atılacaklarına keşke ikisinin de yaşları yerde sayılaydı.

— Hakikati bilmeden çocukların bu kadar şiddetle aleyhlerine yürümeyelim.

— Azizim, hakikat dediğiniz nedir? İki de sevgililerinin davet seslerine koştular. Ne ananın babanın düşecekleri ısırapları düşün-düler ne de kızlıklarının iffet ve namuslarına ehemmiyet verdiler.

— Hurşit, ne olduğunu bilmiyoruz. Kızlar kendi iradeleriyle mi gittiler? Yoksa akılları ermeyen bir tuzağa mı düşürüldüler? Yüreği-

⁴¹⁷ mücazat: ceza verme

me öyle geliyor ki kızlarımız eğer sağ iseler mutlak günün birinde aile evlerine döneceklerdir. O kadar katı yürekli bir baba olmayınız. Hükümlerinizi her şeyi iyiden iyiye anlayıp dinledikten sonra veriniz.

— Peki kayboluşlarının üzerinden bir buçuk seneden ziyade vakit geçti. Niçin nedametle dönüp de gelmediler?

— Bakalım gelmek istemiş olsalar da gelebilecek bir hâlde midirler?

— Esrarengiz bir surette kaçmayı becerdiler de niçin dönmeye akılları ermesin?

— Hurşit Efendi dostum, böyle söylüyorsunuz ama bu saatte kızlarımızın hayatta olduklarından katiyen emin misiniz?

Bu sual karşısında manifaturacı biraz düşünceye varıyor, o zamana kadar söze karışmayan anaların hazin hıçkırıkları duyuluyordu.

Hurşit — Bende garip bir his olarak kızların berhayat⁴¹⁸ bulundukları zannı var...

İzzet, ağır bir telaffuzla:

— Bu zannınız icabı şimdi kızlarımızın nerede bulunduklarına kailsiniz?

— İstanbul'da...

— İstanbul'da nerede?

— En kuvvetli zannım filozofun evinde bulunmalarındadır.

— Filozofla mahalle komşusuyuz. Mahallelerimizin hâlini bilirsiniz. Bir evde çıt olsa derhâl öteki evlerden duyulur. Bir buçuk senedir orada saklı bulunan kızların varlıklarından harice hiçbir şey taşmamış, aksetmemiş olmasına imkân verilemez.

— Lemiye'nin Beykoz'da görülüşüne ne diyeceksiniz?

— Beykoz başka, Sofular başka.

— Buradan Beykoz'a gidemezler mi?

⁴¹⁸ berhayat: hayatta olma, yaşama

— Ne sebeple buradan kalkıp Beykoz’a gittiklerini arayıp bulmalıdır. Bir buçuk yıldır içinde saklı oldukları farz edilen bu eve kızların girip çıktıklarını gören var mı? Bütün mahalleli bu tecesüste... Gece ve gündüz bu evin duvarlarından kaç kedi atladığını bile sayıyorlar... Hurşit Efendi, iyi düşünelim. Bu işin içinde bizim anlamadığımız esrar var. Filozof kızına düğün yaptı. Yedi mahalle aşırıdan gelenlere bile kapısının iki kanadını birden açtı. Kaç defa içeriye ansızın casus kadınlar soktuk. Gayriresmi surette evi bastık, her tarafı aradık. Filozof ses çıkarmadı. Buyurunuz, arayınız dedi. Hakkalinsaf söyleyelim. Bu tecavüzlere karşı da davaya kalkışmadı... Mesela yarın sabah beraber gidelim. Ansızın filozofun kapısını çalarak aramaya geldik diyelim. Gene bize göstereceği muamele-
nin hilm⁴¹⁹ ile kabul sureti olacağını görürüz...

— Beykoz’da görülen çocuklu kadının Lemiye olduğu kuvvetle söyleniyor. Buna ne diyeceğiz?

— Vallahi öyle bir zamanda yaşıyoruz ki kendi gözümden başka bir gözün sıhhatini temin ettiği bir şeye inanabilmek için çok düşünüyorum.

— Cinci hoca da kızların hayatta olduklarını söylüyor...

— Cinci hocayı bırakalım...

— Ya hangi taşa başımızı vuralım? Kızlar sağ olup da filozofun evinde saklı değillerse nerededirler? Lemiye Beykoz’da görüldü. Resmî tahkikattan bir netice alınamadı. Kızların berhayat oldukları bazı delillerle seçilip dururken biz babalar ellerimizi göğüslerimize kavuşturup vukuatın kendi kendine yürümesini mi bekleyeceğiz?

— Yapılacak bir şey varsa düşünüp taşınarak yaparız. Öyle şunun bunun ağzına bakıp da heyecana kapılarak asabi şiddetlerden kendimizi sakınmalıyız. Âlemin gözleri, kulakları bizim üstümüzde. Âdeta bir sahne üzerinde facia seyrederek gibi bizim bu felaketi-mizi kendilerine eğlence yaptılar...

⁴¹⁹ hilm: yumuşaklık

Hurşit kendini zifirleme ile bu sırrın keşfine erebilecekmiş gibi sigara üstüne sigara yakarak düşünüyor, kalkıyor, odanın ortasında bir iki dolaşıyor, pencereden dışarıya bakıyor, içi içine sığmıyordu. Yüreğinde patlama saatini bekleyen bir bomba varmış gibi oflayıp pufladıktan sonra dedi ki:

— Tahammül olunur işkence değil... Kızım bir çapkına olan ateşini itiraf ettikten sonra ortadan kaybolsun. Bir buçuk sene hayatından mematından bir nişan vermesin... Sonra kucağında çocuğuyla köprü üstünde, Beykoz'da görülsün... Köprü üstünde su içerek Vahit'ten para alan çocuklu kadının Beykoz'da görülen Le-miye'nin ta kendisi olduğuna bence şüphe kalmamıştır...

— Benim de kızların sağ oldukları hakkındaki kanaatim diğer şüphelerimden kuvvetlidir. Onların ölümlerini duymaktansa diri bulunmalarını zannetmeyi felaketçe ehven buluyorum.

— Ne olursa olsun, vukuatın bize kadar gelmesini beklemeye-
lim. Biz onu aramaya atılalım. Bu ıstıraba tahammülüm kalmadı.
Bir akıl düşününüz. Boş durmayalım. Bir şey yapalım...

İzzet düşünerek:

— Ne yapılabilir? Bu vaziyetten ben de fevkalade mustaribim...

— Durunuz bakayım, aklıma bir şey geliyor...

— Nedir söyleyiniz, ayaklarınızı öpeyim...

— Benim fikrimce böyle vaziyetlerde hiddetten, şiddetten, he-
yecanla olmayacak şeylere karar vermekten bir fayda gelmez...

— Peki peki... Düşüneceğiniz çare karşısında galeyanlarımı
yenmeye çalışırım...

— Bu sırrın anahtarı olsa olsa bir kişinin elindedir...

— Kimin?

— Filozofun...

— Ah... Koca maymunun...

— Maymunu, ayıyı bırakınız. İnsaniyet namına gayet dostane bir müracaatla bu adama başvuralım. Bakalım bizi nasıl kabul edecek? Rica edeceğimiz suallere ne cevaplar verecek?..

44

Bu kararın sabahı, ikisi filozofun kapısını çaldılar. Açıan Vahit'ti. Hurşit, bu delikanlı ile karşılaşınca beyinde kıvrım kıvrım yılanlar kaynaşıyormuş gibi bir ısıraba düştü fakat yeisini yenmeye uğraştı. Vahit de biraz şaşaladı. Bu iki kız babaları birleşerek görünüşte sükûnetli birer tavırla sabahleyin ne aramaya gelmişlerdi?

Vahit'in "Ne istiyorsunuz?" sualine benzeyen bu şaşalamasına karşı İzzet:

— Filozof babanızla biraz görüşmeye geldik, dedi.

Vahit — Buyurunuz...

kabulüyle bu fevkalade haberi filozofa yetiştirmek için hemen yukarı koşarak nefes nefese bir aceleyle:

— Baba, iki misafir geldi... Biliniz bakayım...

— Ne bileyim. Söyle...

— İzzet'le Hurşit!

— Ooo, fena haber bu... Ellerinde sopa, silah var mı?

— Ellerinde bir şey yok ve gayet sükûnetli görünüyorlar... Bu durgunluğun altında gizledikleri bir düşmanlıkları varsa bilmem... Merak etmeyiniz. Ali Şeref, İsneyn, ben, hep buradayız...

— Hep burada olup da ne yapacaksınız?

— Ne icap ederse onu yapacağız...

— Çocukluk lazım değil. Haydi, misafirleri getir.

Misafirler odadan içeriye girdikleri zaman Muallâ, Baron'un maskaralıklarıyla eğleniyordu. Filozof keyifsizdi. Ötekiler biraz soğukça selamlaştılar.

Bu sabah ziyaretinin altında örtülü ciddi, mühim, husumet-kâr⁴²⁰ bir sebep olduğu besbelliydi.

Filozof neşeli bir sohbet zemininden söz açmak için maymunu göstererek:

— İnsanlar arasındaki dost kıtlığından bu hayvanla bağdaştık. Maymunların uğradıkları felaket onlara insanlara benzemelerinden geliyor. İtiraf edelim ki beşer kendi kendini pohpohladığı kadar uğurlu bir mahluk değildir...

Hurşit, İzzet'e vermiş olduğu sükûnet kararına rağmen kendini pek tutamayarak:

— Öyle söylüyorsunuz ama siz de daima zemmettiğiniz⁴²¹ uğursuz beşerden bir fert değil misiniz?

Filozof gülerek:

— Şüphe yok... Şüphe yok... Kendimi istisna etmiyorum... Ben de uğursuzlardan biriyim... Belki de mahallenin en uğursuzuyum...

O aralık maymun, ağız kalabalığı bir şeyler söylendi.

Filozof gene gülümsemesinde devamla:

— Bakınız, sözümü Baron bile tasdik ediyor, dedi...

Hurşit — Demek ki bu maymunla konuşur, birbirinizi anlarsınız...

Filozof — Tabii değil mi ya? Bir soydan olduğumuz için...

Hurşit — Baron'la insanca mı konuşursunuz, maymunca mı?'

Filozof — Maymunca... Onun nazarımdaki kıymeti insanca bilmemesindedir.

Hurşit — Niçin böyle?

Filozof — Çünkü insanca bilse dedikodu yapar. Evimin esrarını harice yayar...

⁴²⁰ husumetkâr: düşmanlık besleyen

⁴²¹ zemmetmek: kınamak

Hurşit, bu sözleri muteriz bir sükûtle dinleyen İzzet'in yüzüne bakarak:

— Evinizde dışarıya aksetmesinden korkulacak esrar mı var?

Filozof — Burası şeytan yuvası değil mi ya? Evlerinden kaybolan kızlar bize kaçmazlar mı? Ben onları şeffaflaştırıp görünmez birer hâle getirmeyi miyim? Çeneleri düşük echel⁴²² kocakarıları mazur görüyorum. Fakat felsefeyi hokkabazlık, filozofu hokkabaz zanneden okumuşlara ne diyeyim?

Hurşit'in münasebetsiz bir söz kaçırmasına meydan vermemek için İzzet cevaba atılarak:

— Efendim, kızların kaçırılmaları maceralarında sizin mahdumların dahl ü tesirleri bulunduğu zannını verecek birtakım emareler karşısında bulunuyoruz. Sizinle bilhassa bu meseleyi görüşmeye geldik.

Filozof — Ne gibi emareler? Zan derecesini geçmeyen birtakım şüpheler değil mi? Dedikodu üzerine kurulmuş bu zanlar, şüpheler hakkında benimle ne konuşacaksınız?

İzzet itidalini muhafazaya uğraşarak:

— Lemiye firarından evvelki gecede babasıyla geçen münakaşada Vahit'e olan meylini açıkça itiraf etmiştir. Güzide'ye gelince, muhallebici dükkânında İsneyn'le görüştüktan az sonra sabaha karış sıcak döşegini bırakıp kaçmıştır.

Filozof — Kızlar evlerinden kendileri kaçıyorlar. Onları kaçırın kimse yoktur... Oğullarımın kızlarınıza ya doğrudan doğruya veya bilvasıta kaçırmış olduklarını müspit⁴²³ delillerinizi dinlemek isterim.

İzzet — Böyle delillerimiz yoktur. Olaydı adliyeye ihbar ederdik.

Filozof — Böyle delilleriniz yoksa iddialarınız sözden ibaret kalır. Oğullarımın burada olduklarını görüyorsunuz. Kızlarınızın

⁴²² echel: çok cahil

⁴²³ müspit: ispat eden

nerede bulunduklarını onlardan sormakta ne hak tasavvur ettiğinizi anlayamıyorum.

Hurşit — Kızlarımızı oğullarınız kaçırmamışlarsa...

Filozof — Öyle demeyiniz. “Kızlarımız oğullarınıza kaçmamışlarsa...” demelisiniz...

Hurşit — Ha öyle ha böyle... Yani kızlarımız oğullarınızla birleşmemişlerse diğer türlü bir kazaya uğramış olacaklar...

Bu istifham önünde üç baba birbirine bakışarak bir dakika sükût ettiler. Nihayet filozof bu sessizliği bozarak:

— Şefkatli bir baba yüreğiyle size hükmümü bildireceğim. Kızlarınızın feci bir kazaya uğramalarındansa oğullarıma kaçmış olmalarını tercih ederim. Siz de insafılı babalardansanız aynı temenide bulunmalısınız...

Hurşit, yüreğini patlatacak gibi şişiren gerginliğe tahammül edemeyerek:

— Ben namuslu bir babayım, o icapla hareket ederim. Binaenaleyh düşüncem sizin fikrinizin tamamıyla aksidir... Bir erkeğe kaçmaktansa kızımın bir kazaya kurban gitmiş bulunmasını tercih ederim!..

Filozof — Azizim, namus demek vahşet demek değildir. Bizdeki tabiat hilafı yanlışlıklardan biri de namus hakkındaki gülünç telakkilerdir. Bir kızın bir erkeğe kaçması, bir delikanlının bir kız için çıldırması kendi iradeleri haricinde tabiat icbarıyla vukua gelen hadiselerdir. Evladınızı itaatsiz etmemek istiyorsanız bu hadiselerle zıtlaşmayınız. Tabiatın galebesi muhakkaktır. Sevda buhranına tutulan gençlerin anaya babaya itaatsizlikten daha çok vahim cinnetlere kalkıştıklarını elbette iştmişsinizdir. Bana “Ali Şeref kızınızı seviyor, Selâse de onu istiyor.” dediler. Ben de kızımı verdim. Gül gibi geçiniyorlar. Yakında da bir torunum olacak... Birbirini severek aşkla evlenenlerden iyi nesiller doğar. Antipatik izdivaçlardan hayır gelmez... Evlat sizindir ama gönlü onun kendisinedir. Tavuk bile sevmediği horozdan kaçır. Horoz da sürüden beğendiğini seçer.

Hayvanlar arasında bile cari⁴²⁴ bu tabiat kanunundan çocuklarınızı istisnaya uğraşmanın sonu böyle hüsrana çıkar.

Hurşit — Kızı keyfine bırakırsanız zurnacıya varır, derler. Bu mesel de boşuna söylenmemiştir.

Filozof — Bu mesel zurnanın itibarda olduğu bir zamanda söylenmiştir. Benim oğullarım ne zurnacıdır ne davulcudur. Kızlarınızı mesut edebilecek pek âlâ delikanlılardır. Gençlerin sevda işlerine ihtiyarlar karışınca iş böyle olur.

İzzet seçilir bir heyecanla:

— Faraziye olarak söylüyorum, oğullarınız kızlarımızı kaçırıp da evinize saklamak için sizden müsaade istemiş olaydılar ricalarını kabul eder miydiniz?

Filozof manalı bir gülümsemeyle:

— Bu tehlikeli suale benden açık bir cevap istiyorsunuz...

İzzet — Evet, apaçık bir cevap...

Filozof — Size bu açık cevabı bir şartla verebilirim.

İzzet — Şartınız?

Filozof — Keyfiyetin bir faraziye olduğunu unutmamanız...

Hurşit heyecanla:

— Peki, unutmayacağız...

Filozof sesinde istihza saklı bir telaffuzla:

— Kızlarınızın ve oğullarımın saadetleri uğruna onların bu cürümlerine iştirakten çekinmezdim.

İzzet — Yani kızlarımızı sakladınız...

Filozof — Ne yalan söyleyeyim, evet...

Hurşit — Nikâhsız olarak onları bir arada bulundururdunuz?

Filozof — Gönüllerinin birbirini intihabıyla onların birinci nikâhları kıyılmış demektir. İkincisini de ben kıyardım.

Hurşit — Siz nikâh da kıyarsınız demek!

⁴²⁴ cari: geçerli olan

Filozof — Bir evlenme memuru veyahut bir mahalle imamı kadar bana bir mahiyet vermez misiniz?

Bu üç baba arasında birdenbire hasıl olan bu tuhaf vaziyet бүs-bütün şaka mıydı? Yoksa bunun ciddiye alınacak tarafları bulunabilir miydi? Arada bir durgunluk oldu. İki kız babaları meselenin ağırlığı altında eziliyor gibiydiler. Hurşit'te, parlamazdan önce sine sine tüten bir ateş hâli vardı.

Filozof bu durgunluğu idare etmek için maymunla meşgul olmaya başladı. Bu üç ihtiyar konuşurken Baron hiç rahat durmuyor, tavandan aşağıya onun için sarkıtılmış ipe tırmanarak cambazlıklar yapıyor, üzerine çıkıp oturmak istediğı sigara iskemlesini deviriyor, çok eski zaman binası olan bu odanın yük kapısındaki tokmağı asılarak sallanıyor, Muallâ'nın arada bir ona attığı fındığı, cevizi dişiyle kırdıktan sonra insan gibi parmaklarıyla öyle bir güzel ayıklıyordu ki ev sahibi, misafirlere hayvanın bu marifetini gösterip de:

— Bakınız, dedi, maymundan başka hiçbir hayvanın eli bu işi görmeye müsait değildir. Zaten diğer hayvanlarda el yoktur, ön ayak vardır. Baron'un parmak mafsalları insan gibi üç boğmak... Dimağca tekemmülde bize yaklaşırsa bu ellerle piyano, keman bile çalabilecek... Maymunların terbiye alabilmekteki istidatları ne dereceye kadar varabilir? Bunlardan âdeta insanlaştırılmışları görülmektedir. Auguste ismindeki bir şempanze sinemada artist yıldızlar kadar şöhret almıştı. Baron'daki taklit hevesine bakınız...

dedikten sonra filozof eline bir kitap alarak maymuna seslendi:

— Baron, haydi okuyalım...

Hayvan bu sözü anladı. O da kendi mütalaasına ayrılmış olan eski kitabı aldı. Muallâ başını sallayarak okuyor, arada bir yaprak değiştiriyor, maymun da onu zeklenir⁴²⁵ gibi tıpkı tıpkısına aynı hareketleri yapıyordu... Fakat oraya bu temaşadan çok mühim ve hatta vahim bir mesele için gelmiş olan misafirler bu tuhafıkların zevkine varabilecek bir hâlde değillerdi.

⁴²⁵ zeklenmek: alay etmek

Filozof onların somurtkanlıklarına hiç ehemmiyet vermeyerek:

— Sokrat, Platon’u yetiştirdiği gibi benim de yegâne şakirdim budur. Hikmetlerimi talim için insanlar arasında bile bu maymun-dan zekisini bulmanın güçlüğüne anladım. Kafalar ciddiyetten zi-yade havailiğe dönük.

Filozofun açık istihzaya benzer çok serbest tavırlarına karşı Hurşit’in dolgunluk tahammülü artık son raddeye gelmişti. Üst per-deden boşandı:

— Efendi, biz buraya maymun marifeti seyretmeye gelmedik. Çingeneler şebeklere bundan âlâsını yaptırtırlar... Siz filozof mas-kesi altında bir haydut ruhu saklıyorsunuz. Dağa kaldırır gibi kızla-rımızı aile yuvasından kaçırdınız. Ne yaptınız? Onları ortadan yok ettiniz. Çocuklarımızın yalnız genç kızlık ismetlerine değil, canla-rına kıydınız. Sağ kalsalar bile manen ölmüş sayılacaklar... Çıkarı-nız kızlarımızı, babalarına teslim ediniz!

Filozof hiç istifini bozmadık bir soğukkanlılıkla:

— Faraziyemizin ciddiye alınmamasını şart koymuştuk. Siz de kabul etmiştiniz. Latife tarzındaki asılsız bir sözden niçin bu kadar köpürüyorsunuz?

Hurşit — Uğradığımız bu macera hiçbir babanın başına gelmiş lanetlerden değildir. Bu vaka uzarsa çok feci kanlı bir şekle dö-nebilir. Mesuliyet tamamıyla size racidir⁴²⁶... Kızlarımızı istiyoruz filozof efendi... Maymun mürebbisi, maymuncu!

Böyle tahkirlere, şiddetlere kalkışmakla değil, filozofla ancak mülayim görüşmekten bir fayda memul eden İzzet, Hurşit’i biraz dizginlemek için:

— Birader, dedi, Kavga eder gibi konuşmayalım. Mesele sinir-lerinize hâkim olabilmekle halledilecek bir nezakettedir.

Hurşit — Yakinen biliyorum ki kızlar buradadır. Belki de şimdi kapı arkasından bu muhaverelerimizi dinliyorlar... Kızlar burada-dır. Babalık hissim yüreğimden bu hakikati bana ilham ediyor. Kız-

⁴²⁶ raci: ait

larımız buradadır ve umumun hükmü de budur. Bu bedahete⁴²⁷ karşı filozofla oğulları şeytanlıklarının kuvvetine güvenerek kanunla eğleniyorlar. Araştırmalara gülüyorlar. Efsunları her şeyden üstün çıkıyor!

Filozof aynı deryadillikle İzzet’e:

— Hurşit biraderiniz galiba bedahetin ne olduğunu bilmiyor... Kendi hayalhanesinden geçen şeylere bu manayı veriyor. Kızların burada bulunmaları bedahet derecesinde sabit olduktan sonra mesele kalmaz. Fakat bu sözden ibaret bir bedahettir. Bir zandır, bir hayaldir.

İzzet — Biz her lahza bedbinane düşüncelerin yeisiyle şaşkına döndük. Siz âlim, akil adamsınız. Kızlarımızın nerede bulunduklarını tahmin ediyorsunuz?

Filozof — Böyle tahminlerde bulunacak kadar bu mesele ile alakadar değilim.

Hurşit — Niçin değilsiniz?

— Böyle bir “Niçin?” sorusunu cevaba icbar etmek salahiyetini nereden alıyorsunuz?

— Vicdanlarımızdan, maceranın şeklen gösterdiği lüzumlarından...

İzzet — Macera sizi büsbütün alakasız bırakacak bir ehemmiyetsizlikte değildir. Oğullarınızın kızlarımızla muşakalarını âlem biliyor. Bu kayboluştan ilk şüphe, Vahit’le İsneyn üzerinde uyanır. Sonra büyük mesuliyet de size teveccüh eder.

Filozof — Bana neden büyük mesuliyet teveccüh ediyor?

İzzet — Çünkü oğullarınızın kaçakları sakladıkları yeri sizin bilmemeniz imkânsız gibidir.

Filozof — Gene farz edelim ki kızlarınızı oğullarım kaçırmış olsunlar. Fakat sakladıkları yeri bana söylerler mi?

Hurşit — Söyletmeye uğraşmak vazifenizdir.

⁴²⁷ bedahet: besbelli, apaçık olan

Filozof, Lemiye'nin babasını şüpheden çatlatacak tuhaf bir te-
bessümle:

— Farz ediniz ki kızlarınızı oğullarım kaçırmışlardır. Gene farz
ediniz ki onları sakladıkları yeri ben biliyorum. Daha geniş bir fa-
raziye ile hükmediniz ki kızlar evin içindedir. Buna siz memnun
olmalısınız...

Hurşit küçük dilini yutar gibi bir tıkanıklıkla:

— Bu rezaletin nesinden memnun olmalıyız?

Filozof — Kızlarınız burada bulundukça hayatları emniyet
altında demektir. Hurşit, işittiğıme göre siz kızınızı öldürmek için
arıyormuşsunuz... Bu çok kötü niyetinizi bildikten sonra kızınız
burada da olsa size teslim etmem...

Hurşit heyecanının son kaynamaları içinde:

— Hele sen faraziyeleri bir tarafa bırakarak kızların burada ol-
duklarını apaçık itiraf et, teslim eder misin etmez misin o sonra
anlaşılır, papaz!..

dedi, ani bir cinnete uğramış gibi Hurşit'te birdenbire gözler
döndü... Filozofla İzzet bu çabuk değişikliğe biraz şaşırmış gibi
bakıp dururlarken Lemiye'nin babası muhatabına atılacak gibi bir
tehdit vaziyetiyle bağırmaya başladı:

— Nereye sakladınsa kızlarımızı meydana çıkar melun herif!..

Filozof, hakarete yumuşaklıkla mukabele göstererek gene tek-
rarladı:

— Nezdimde de olsa öldürtme için ben kimseye kız teslim et-
mem.

Hurşit sesini evvelkinden birkaç perde daha yükselterek hay-
kırdı:

— Öldüreceğim kızı da, iki oğlunu da, seni de!

Filozofa bir kuduz hayvan hamlesiyle hemen atılmak üzerey-
ken oda kapısı tekmelenir gibi bir hiddetle açıldı. Bir demir pençe,

manifaturacıyı ense kökünden kavrayarak geriye çekti. Ali Şeref, Vahit, İsneyn, üçü de odadaydılar...

Boynu Ali Şeref'in parmakları arasına geçen manifaturacının yüzü kıpkırmızı kesildi, kısık kısık bağıırıyordu:

— Boynumu bırak, boğulacağım...

Ali Şeref tazyikini daha arttırarak:

— Boğul, dedi, Boğul da adam öldürmekteki can acısını anla... Bir sıkımlık canın var, can almaya kalkıyorsun...

Onu böyle bir kedi götürür gibi ensesi avucunun kabzasında olarak sokak kapısına kadar indirdi. Dışarıya iterek:

— Bir misafir ihtiramıyla kabul olunduğun evde bir hayvan kuduzluğuna kalkışmanın cezası büyüktür ama haydi bugün bu kadarla defol!.. Buralarda dolaşma!..

Hurşit'in arkasından İzzet de durmadı, çıktı. Sokakta birleşince ona çıkışarak:

— Hurşit, dedi, Nedir bu hâlin... İşi falso ettin gittin. Mülayim bulunaydın Muallâ'nın ağzından kanaat getirici mühim sözler alabilecektik...

— Onun ağzına şimdi beni sövdürürsünüz ha İzzet! Herif yarı yarıya cürümlerini itiraf etti. Sakız çiğneyip duruyor... Kızlar orada... Benim şüphelerim hakikate döndü. Kızlar orada... Oğlanlarla nikâhsız yaşıyorlar... Biz namuslu babalar bu hakikati biliyoruz fakat evladımızı kurtarmaya gücümüz yetmiyor. Ne zabıta ne de adalet buna imkân bulamıyor...

45

İki kız babasının filozofun evine girdiklerini gören Tayfur, içerde heyecanlı bir mülakatın vukuuna hükümle oralarda dolaşmaya başlamıştı. Evi sıkı sıkıya tarassutla⁴²⁸ sokakları dört dönüyordu. Epey vakit geçti. Ne olduğunu anlayamadığı için meraktan çatlayıp dururken nihayet kapının açıldığını görmüş, ense kökünden yaka-

⁴²⁸ tarassut: gözleme

lanmış Hurşit'in sokağa itildiğini heyecanla seyretmişti... Ali Şeref'in misafire bu derece tahkiren makûs suret-i teşyiinde⁴²⁹ elbette mühim bir sebep olacaktı. İçeride fevkalade hâller cereyan etmiş benziyordu. İzzet'in itidalden ayrılmaz terbiyeli bir zat olduğunu, manifaturacının ise vara yoğa kızarak birden parlayan bir asabiyette bulunduğunu bilirdi.

Bu iki adamı arkalarından ağır ağır takip etti. Hurşit, İzzet'ten ayrıldıktan sonra yanına sokularak:

— Hurşit Amca, size verecek mühim bir haberim var, dedi...

Gördüğü son muameleden manifaturacının bütün adaleleri henüz pelte gibi titriyordu. Durdu, Tayfur'un ağzından çıkacak bu mühim haberi bekledi.

Tayfur tekrarladı:

— Mühim... Çok mühim amca...

Geçirdiği heyecanların verdiği kesiklikle bacakları vücudunu çekmiyor gibiydi. Düşmemek için duvara dayandı. Sordu:

— Neye dair?

— Kızınıza dair.

Adamcağыз şimdi bütün bütün kesildi.

— Söyle Tayfur, söyle... Bitiyorum...

— Amca bitme... Son gayretlerini topla... Kızının nerede bulunduğunu sana göstereceğim...

— Tayfur, beyhude sözlerle beni oyalama... Heyecana tahammülüm kalmadı. Sükûnete muhtacım... Kızımın adı anıldıkça yüreğim durur gibi oluyor...

— Amca, emin ol ıstıraplarının sonundasın... Hem kızına kavuşacaksın hem de o rezillerden intikamını alacaksın... Ben hayatımı bu uğurda feda etmeye ahdettim.

— Bu işi sen mi becereceksin?

— Ben ve sen, ikimiz...

⁴²⁹ suret-i teşyi: uğurlama şekli

— Bana önce kızımın nerede olduğunu söyler misin?

— Bir şartla söylerim...

— Şartın nedir?

— Kurtulduktan sonra Lemiye'nin bana verilmesi...

Mizacının asabiliği tesiriyle manifaturacı, kızını kâh idama mahkûm eder ve kâh bu hükmünü temyize karar verirdi. Bu teklif karşısında düşündü. Lemiye manen mahvolmuş bir kızdır. Ona bir talip zuhuruna ihtimal verilmez... Suçu da büyüktür. Tayfur'a varması şartıyla kabahatinin affı vadedilirse bu güç meselenin birkaç pürüzü birden halledilmiş oluyor.

Cevap verdi:

— Bu işi becerebilirsen peki, kızımı sana veririm...

Tayfur müstakbel kayınpederinin elini öpmeye atılarak:

— Aldığım bu vaadin bana insanlığımın fevkinde bir cesaret vereceğinden emin ol amca...

— Şimdi söyle... Kızım nerede?

— Filozofun evinde.

— Daima yüreğimden kopan bir ses bunu bana böyle ihtar ediyor, “Kızın filozofun evindedir... Kızın filozofun evindedir...” diyor. Fakat bu bilgi ne para eder? Lemiye kendisi istemiş olsa bile bu efsuncu kuyusundan çıkıp gelemes...

— Omuzlarından tutup ben onu bu kuyudan çıkaracağım.

— Kızın orada bulunduğunu kuvvetle biliyor musun? Yoksa seninki de kuru zandan ibaret bir şey midir?

— Orada olduğunu gözümle gördüm. Kızını sana da göstereceğim... Emin ol, sözümün doğruluğunu o zaman anlarsın...

— Ne vakit göstereceksin? Gece mi, gündüz mü?

— Gece el ayak çekilip kurt kuş uyuduktan sonra... Göreceğimiz iş tehlikelidir. Silahlanmalıyız...

— Kamamı, revolverimi üzerime alırım...

— Vuruşmak ihtimalimiz vardır. Bu hemen hemen devlerin mağaraya sakladıkları padişahın kızını kurtarmayı andırır bir vaka gibidir. Biraz jimnastik bilmen lazım geliyor.

— Nasıl?

— Düşümlü ipe sarılarak düz duvara çıkabilir misin?

— Çıkarım... Bu işi başarmak için iktiza ederse⁴³⁰ gökyüzüne bile uçarım...

— Ben her şeyi hazırlayayım. Gideceğimiz geceyi sana haber veririm. Lakin amca, ağzını sıkı tutmalısın... Kimseye bir şey çaktırmamalısın...

— Aman oğlum, bu tembihi ben sana edecektim... Benden korkma...

— Bu iş ay karanlığında görülür. Şimdi gökte ay var. Bir hafta kadar bekleyeceğiz... Bugün pazar, önümüzdeki pazarın gecesi saat ikiye doğru... Hazır ol, gelir seni evinden alırım.

Ayrılırlar. Hurşit çok düşünceli ve büyük bir sinir yorgunluğuy-la evine girer. Filozofun evinde Ali Şeref'ten gördüğü hakaretin can sıkıntısı geçmeden Tayfur'un ifşaatı da kendisine başka türlü bir yürek oynaması getirmişti. O teessürü içinde bu çapkını dinlemiş, inceden inceye mülahazaya vakti olmadan söylenenlere inanmıştı. Tayfur, filozofun evinde Lemiye'yi gördüğünü iddia ediyordu. Nasıl? Ne suretle? Buna dair bir harf söylenmedi. Düşümlü ip merdivenle nereye çıkacaklardı? Silahlanıp da kimlerle vuruşacaklardı? Bu patavatsız oğlan, başına yeni bir macera dolamakta olmasın?.. Evine girip de o bitkin hâliyle karşılaşan karısı sordu:

— Ne o? Sararmışsın... Ne oldun? Hasta mısın?

— Hastadan beter Emine, hastadan beter...

— Gene mi kıza dair bir şeyler duydun?

— Duydum ama kimseye söylememek için söz verdim.

⁴³⁰ iktiza etmek: gerekmek

— A, bana da mı söylemeyeceksin? Sen Lemiye'nin babasıysan ben de anasıyım... Benden saklamak olur mu?

— Saklamak lazım...

— Bir kimseye söylerim diye mi korkuyorsun?

— Hem öyle hem de başka türlü...

— Gittikçe bana merak veriyorsun... Zaten yüreğimin durmayan sızıntısı bana yetişiyor.

— Birisi Lemiye'yi filozofun evinde gördüğünü bana haber verdi. Kızı oradan kurtarmak için tehlikeli bir teşebbüse karar verdik. Şimdi sana hepsini anlatırsam bu atılacağımız tehlikeden beni alıkoymaya kalkarsın.

Emine Hanım kocasının üzerine gözlerini açarak:

— Nasıl tehlike? Kızdan sonra seni de kaybetmeyeyim... Bu birisi dediğin kim oluyor?

— Bırak söylemeyeyim...

— Şeyh Hamza mı?

— Değil.

— Söyle, üzme beni. Şimdi çarpıntım kalkacak, önce tehlikeyi anlat... Bu ne türlü şey?

— Gece yarısından sonra silahlanıp sokağa çıkacağız...

— Ey, sonra?

— İp merdivenle duvar aşacağız... Yakalanırsak karşımıza çıkacaklarla vuruşacağız...

— Akıllı işi değil... Bu kadarını söyledin. Seni bu tehlikeye teşvik edenin adını da haber ver de hep tamam olsun...

— Bırak canım, onu söyletme bana...

— Bu kederle senin zihnine bir şaşkınlık geldi. Onun bunun sözüne uyarak olmayacak şeylere karar veriyorsun... Yüreğimin başı titriyor. Söyle bana, o birisi dediğin kimdir?

— Ah Emine, hiç söz saklatmazsın... Nihayet bunu da bana söyleteceksin...

— Mutlak söyleyeceksin!..

— Tayfur...

— Aa, deli mi oldun? O çapkının Allah bir dediğine inanmam ben... Azıcık düşün bak... Mesele pek sade... Tayfur'la Vahit, ikisi birbirine kanlı bıçaklı hasımdırlar. Filozofun oğlundan öğ almak için bu külhanbeyi seni arada vasıta yapıyor... Onun "Lemiye'yi gördüm." demesi de uydurma bir sözdür. Vazgeç bu çocukluktan...

— Tayfur, bu kararımızı kimseye söyleme diye bana sıkı sıkıya tembih etmişti. Ben seni kendimden hariç başka bir kimse addetmediğim için söyledim. Derhâl sen beni bu mühim karardan vazgeçirmeye kalkıştın.

— Elbette... O deli oğlanın sözüne uyup da böyle bir çocukluğa kalkmana itiraz etmeden durabilir miyim?

— Ne kadar itiraz etsen beyhudedir. Bizim kızın filozofun evinde saklı olduğuna hiç şüphem kalmadı. Tayfur, Lemiye'yi gördüğünü teminen söylüyor. Kendisi nasıl görmüş, bana da o suretle göstereceğine söz veriyor. Hazreti Peygamber itiraz etse beyhudedir. Beni kimse kararımдан çeviremez...

46

Tayfur'la Hurşit arasında verilen karara karşılık bir karar da filozofun evinde veriliyordu. Vahit'le İsneyn bir gece geç vakit semtlerine dönerlerken evin etrafında dolaşan bir karaltı hissettiler. Üzerine yürüdüler. Zifirî karanlıkta gezinen bu hayalet kayboldu. Kim olduğunu seçemediler.

Ertesi günün geceki bu müşahedelerini anlatırlarken Ali Şeref gülerek sordu:

— Dolaşanın kim olduğunu bilemediniz mi?

— Hayır, bilemedik... dediler.

— Tayfur, oğullarım... Tayfur...

Vahit — Bu menhus oğlan bizim evin etrafında ne arıyor?

Ali Şeref — Macera arıyor... Aradığı belayı bulacak... O bize bir oyun oynamak niyetinde ama kazdığı kuyuya kendisi düşecek... Ben kaç zamandır onu gözetlemekle meşgulüm. Bir farfaralık edip de onu kaçırsınız diye size bir şey söylememiştim. Elinde bir de düğümlü, ucu çengelli jimnastik ipi var... Onu üst kattaki muzavvanın demir parmaklığına takarak yukarıya çıkmak niyetinde...

İsneyn — Yukarıya çıkıp da ne yapacak?

Ali Şeref — Üst kat pencerelerinden evin içini gözetleyecek. Ben gece odamdan dışarıya çıktığım zaman onun bu cüretine tesadüfen yeni vâkıf oldum. Belki bizim dikkatsizliğimizden istifade ederek bu suretle evin içini birkaç defa gözetlemiştir.

Vahit — Gözetleyip de ne görebilmiştir acaba?

Ali Şeref — Ne görmüşse görmüş, bunun hiç ehemmiyeti yok...

İsneyn — Yakalayalım, iyice ıslatalım...

Ali Şeref — O işi bana bırakınız. Onun planına karşı benim de bir tertibim var. Siz onu ürkütecek bir harekette bulunmayınız. Onun bu tecavüzünü hiç sezmemiş olunuz. Bırakınız ip merdiveniyle gene üst kata tırmansın. Yalnız geceleri üçümüz sıra ile nöbet beklemeliyiz... Sizin nöbetinizde görülecek olursa hiçbir şey sezdirmeden onun geldiğini koşup bana haber veriniz. Ne yapacağımı görürsünüz.

Ali Şeref'in bu tertibi üzerine delikanlılar geceleri aralarında nöbet yapmaya başladılar, ikisi uyuyor, biri bekliyor. Her iki saatte bir nöbet değiştiriliyordu.

Eski binaların bazılarında görüldüğü gibi evin şimal cephesinde küçük bir balkon gibi bırakılarak demir parmaklık çekilmiş bir muzavva vardı. Oraya çıkılırsa muzavvanın önüne tesadüf eden iki pencereden üst katın büyük sofası tarassut edilebilirdi. Kafesi ve camı sürüp içeriye girmek de kabildi. Nöbetlerde bilhassa sokağın bu kısmı bekleniyordu.

Bu tertip alındıktan on gece kadar sonra nöbette bulunan İsneyn, Ali Şeref'in, Vahit'in odalarına koşarak muzavvanın altında iki karartının dolaştığını haber verdi.

Ali Şeref düşündü:

— İki karaltı ha... Acaba biri kim?

Ali Şeref eline keskin bir bıçak aldı. Üçü de muzavvaya açılan pencerelerden birinin önüne gittiler.

Vahit merakla soruyordu:

— Enişte, o bıçakla kimi öldüreceksin?

— Kimseyi öldürecek değilim. Onunla ne yapacağımı şimdi göreceksiniz. Aman ses çıkarmayınız, iri nefes bile almayınız.

Bu tavsiyesinden sonra, ağır ağır pencerenin camını, sonra kafesini sürdürdü. Aşağıya kulak vererek bekliyorlardı. Fısıltı duyuluyor fakat ne söyledikleri anlaşılamıyordu...

Birkaç dakika geçti. Muzavvanın demir parmaklığına çat diye bir şey çarptı.

Vahit yavaşça sordu:

— Taş mı atıyorlar?

Ali Şeref — Hayır... Demir parmaklığa tutturmak için düğüm-lü ipin çengelini atıyorlar...

Bu çat çatlar sekiz on saniye ara ile birkaç defa tekerrür etti.

Nihayet son çatta çengelin parmaklığa takıldığı anlaşıldı.

Ali Şeref usulcacık muzavvaya eğilerek aşağıya baktı. Birbiri arkasına iki kişinin düğümlere tutuna tutuna yukarıya tırmandıklarını seçti. İyice yükselmeleri için biraz bekledikten sonra elindeki bıçakla birdenbire ipi kesiverdi. Pat pat iki vücudun kaldırım üzerine yığıldığı işitildi. Ve sonra "Aman aman! Hurdahaş oldum!.." iniltileri...

Sokağın o kısmında ışık yoktu. Ali Şeref elektrik lambasını aldı. Ötekilere:

— Haydi bakalım. Mecruhların⁴³¹ imdadına koşalım.

dedi. Üçü de sokağa indiler. Işığı yerde yatanlara çevirdiler. Tayfur ıstırap içinde kıvranıyor. Hurşit bir bohça gibi kaldırıma yayılmış inliyordu.

Ali Şeref, Tayfur’u göstererek:

— Bu haytaya acımam... Fakat efendi, sen ne diye ona uyup da gece yarısından sonra ip merdivenle pencerelere tırmanmaya kalkıştın? O ince ip hiç iki ağır vücudu çeker mi? Maksudınız neydi, ev soymak mı?

Hurşit “Aman... Aman... Aman...” şikâyetiyle birkaç iri nefes aldıktan sonra:

— Uğradığımız bu kaza üzerine üstümüze bir de hırsızlık yormak insaniyet değildir doğrusu...

Ali Şeref — Gece vakti ip merdiven kurarak âlemin evine aşmak insaniyet midir?

Hurşit — Kızımı görmeye geldim, kızımı! Başka ne maksadım olabilir?

Ali Şeref — Gece yarısından sonra bu şekilde kız görmeye gelinmez... Şimdi üstünü arayacağız, silah çıkarsa maksadın görmek değil, öldürmek olduğu anlaşılır.

Hurşit’in bir kolu incinmiş, başı yarılmış. Tayfur’un manifatüracıya nispeten ipin üst kısmında bulunduğu için sağ bacağı kırılmıştı. Üzerine basamıyordu. Kaçamadığı için kapana tutulmuş bir sansar hâlinde gözleri parlıyor, yarı ıstıraptan yarı öfkeden etrafında söylenenleri dişlerini gıcırdatarak dinliyordu...

Ali Şeref acı sözlerinde devamla:

— Mecruhların şu dakikada çekmekte oldukları ıstıraplarını hareketleri için kâfi bir ceza sayarak cürümlerini affedemeyiz. Bu macera, zabitanın tetkikine ait bir vakadır. Haydi İsneyn, oğlum...

⁴³¹ mecruh: yaralı

Fatih merkezine koş, keyfiyeti haber ver, gelsinler, ne yapılmak lazımsa yapsınlar...

İsneyn aldığı emri icraya kokarken Tayfur’a nispetle mecruhiyeti hafif olan manifaturacı da kıvranmaya başladı. Çünkü üzerinde revolver de vardı, kama da... Yukarisından kopan düğümlü ip de kangallanmış bir yılan gibi yanı başlarında yatıyordu. Cürmün bu delilleri karşısında inkâr ne para eder?

Her vakada çabuk sinirlenen bu adam, Ali Şeref’in sözlerine karşı gene kendini tutamayarak cevap verdi:

— Polis çağırıyorsunuz...

Ali Şeref — Evet...

Hurşit — Polisten ben korkmam... Siz korkunuz. Bizim üstümüzden önce sizin evinizi arasınlar... Cani biz değiliz, sizsiniz. Kızımı hapsettiğiniz yerden çıkarınız... Şu görünen damın altı ev değil, bir batakanedir.

— Bizim kapımız zabıtaya daima açıktır. Kızın kaçtıysa senin gibi Kurun-ı Vusta kafalı bir babanın zulmünden kaçtı. Bizim evde bulunduğu farz edilse bile buna mahpusiyet denemez. Biz kimseyi iradesi haricinde eve kapatmayız. Bizim evdeyse, sana gelmiyorsa istemediği için gelmiyordur.

Hurşit — Başımdan kanlar akıyor, kolum sızlıyor. Fakat bu işittiğim sözlerin yanında çektiğim bu acılar hiçtir. “Farz edelim ki kızın bizdedir.” diyorsunuz... Niçin faraziyyat üzerine laf ediyorsunuz? Kızımın sizde olduğu muhakkaktır. Farzı, sünneti ortadan kaldırınız, mertçe konuşalım...

Tayfur söve saya inleyerek:

— Bacağımın acısına dayanamıyorum. Bu cinayetinizi elbette bir gün bize ödeyeceksiniz...

Ali Şeref — Ulan hayta, işlediğin cürmün fiili cezasını çekiyorsun. Bunun kanuni mücazâtını da göreceksin. Bir çürük ipe iki kişi asılınca kopacağını niçin düşünmedin?

Tayfur — İp çürük değildi, iki değil, üç kişi bile çekerdi... İpin yukarı kısmında bir şey hırt etti. Biz yere yuvarlandık.

Ali Şeref — Gece yarısından sonra ipten merdiven kurarak bir eve girmenin mücazâtı ceza kanununun hangi maddesinde ve ne şekilde musarrah⁴³² olduğunu öğreneceksin.

Tayfur — Siz de aşırıldığınız kızı hapsederek gebe koymanın cezası ne olduğunu anlayacaksınız.

Vahit artık kendini tutamadı:

— Neler saçmalıyorsun ahlaksız herif?

Tayfur — Saçmalamıyorum. Olanı söylüyorum. Ben yukarıki sofanızda Lemiye'yi kucağında çocuğuyla gezinirken gördüm.

Ali Şeref — Nasıl gördün ulan?

Tayfur — Bir hafta evvel... Gene bu ip merdivenle yukarıya tırmanarak gördüm.

Ali Şeref — Hayalet görmüşsün hayalet... O akşam rakıyı, esrarı çok kaçırmış olacaksın...

Tayfur kırık bacağının iniltileri arasında:

— Elbette bu guguğunuzun meydana vuracağı bir gün gelecektir. Hayalet mi hakikat mi o zaman anlaşılır. Polisler gelince ben bacağımın acısına dayanırım. Bizden ifade almazdan önce sizin evde araştırma yaptırtacağım...

Ali Şeref — Ulan sersem, böyle vakalarda ait makamından emir olmadıkça polis hodbehot⁴³³ bir eve girip de araştırma yapamaz... Mamafih biz şüpheleri defetmek için yalnız polis değil, mahalleliden her kim arzu ederse istediği vakit gelip evi aramasına müsaade ediyoruz.

Bu esnada uzaktan yaklaştıkça büyüyen üç gölge peyda oldu, İsneyn'le iki polis geldiler.

Polis kaldırım üzerindekiilere bakarak:

⁴³² musarrah: yazılmış, açıklanmış

⁴³³ hodbehot: kendiliğinden, kimseye sormadan

— Ne yatıyorsunuz orada gece vakti?

— ...

Bu sualine cevap alamayınca:

— Kalkınız bakayım ayağa!..

Tayfur — Çok acı çekiyorum. Kalkamam...

Polis — Ne acısı çekiyorsun? Niçin kalkamıyorsun?

Tayfur — Sağ bacağım kırıldı...

Polis — Neden kırıldı?

Tayfur — ...

Ali Şeref yerde yatan ip merdiveni göstererek:

— Bu merdivenle bizim eve aşmak isterlerken ip kopmuş, yere yuvarlanmışlar...

Polisin biri soruyor, biri zabıt tutuyordu:

Polis — Ne maksatla gece vakti merdivenle bir eve aşmak istiyordunuz?

Tayfur — Maksadımızın ne olduğunu merkezde söyleriz.

Polis — Şimdi de söyle, merkezde de söyle...

Tayfur — (Hurşit'i göstererek) Bu efendinin kızını aşırılar. Bu eve kapattılar...

Polis — Kimler aşırıldı?

Tayfur, bu defa üç delikanlıyı göstererek:

— İşte bu şehir haydutları...

Polis — Bu aşırma keyfiyeti vakiyse kızı almak için gece merdivenle eve girmek mi iktiza eder?

Ali Şeref — Efendim, maksatları güya bizim evde bulunduğu-
nu iddia ettikleri kızı almak değil, öldürmektir. Üzerlerini arayınız.
Çıkacak silahlar sözümün isabetini size anlatacaktır...

Hurşit ağlar gibi şikâyetli bir sesle:

— Yüzümden aşağıya akan kanlara bakınız. Sol kolum da galiba kırıldı. Çok ağrıyor. Kızım bu evde saklıdır. İlk vazifeniz evin içini arayıp onu bulmak sonra bizimle meşgul olmaktır.

Ali Şeref — Bu hâle gelmelerine sebep kendileridir. Başları yarılmış, kolları bacakları kırılmışsa kendilerinden başka kimi mesul tutabilirler?

Polis ikisinin de üzerlerini aradı. Hurşit'ten bir revolver, bir kama, Tayfur'dan bir revolver, bir sustalı çakı çıktı.

Mecruhlar yürüyemeyecek hâldeydiler. İki teskere⁴³⁴, dört hamal celbolundu. Evvela merkeze naklolundular. Orada ilk ifadele-ri alındıktan ve zabıta doktoru tarafından muayeneleri yapıldıktan sonra Gureba Hastanesine kaldırıldılar.

47

Bu gece vakası, türlü şekilde mübalağalara uğrayarak mahal-leye yayıldı. Dedikoducu ağızlar, gene işletecek zengin bir maden buldular. Kaynaktan havadis almak için manifaturacının, İzzet'in evleri dolup dolup boşalıyordu.

Emine, kabul gün ve saatini öğrenerek hemen hastaneye koca-sına koştu. Koğuştan içeriye girip de onu kafası gazlı bezlerle bağlı, kolu boynuna asılı görünce:

— Ah, dedi, Ettiğin işi beğendin mi? Ben sana “O çapkına uyma” diye yüz kere tembih etmedim miydi? Kızımızı bulalım der-ken az daha seni de kaybediyormuşum...

Hâlbuki Tayfur da aynı koğuştaki kırık ayağı alçıda yatıyordu.

Bu sözleri işiterek haykırdı:

— Lakırdımı bil de söyle... Çapkın ben değilim. Kızınızı aşır-ıncılardır. Kocanızın vaziyetinde kalan bir baba, kızını aramak mec-buriyetindedir. Ben ona bu uğurda yardım ettim. O da Lemiye'yi bulabildiğimiz takdirde bana vereceğini vadetti. Kızını aramaktan vazgeçtin mi? Niçin böyle söylüyorsun?

⁴³⁴ teskere: sedye

Emine — Gece vakti ip merdivenlere tırmanmakla kız bulunur mu? Az daha kocamın beyni patlayacakmış...

Tayfur — Ya aramaktan vazgeçip de senin gibi kız tıpış tıpış yürüyerek kendi kendine gelsin diye bekleyelim mi?

Emine — Bu kazaya sebep olduğuna göre kızı bulmak değil, bari ondan doğru bir haber alabildin mi?

Tayfur — Kızınız filozofun evinde, haberin doğrusu eğrisi bundan ibaret...

Emine — Ne biliyorsun?

Tayfur — Gözümle gördüm...

Emine — Bunu yalnız sen söylüyorsun.

Tayfur — Bunu yalnız ben söylemiyorum. Bütün âlem söylüyor.

Emine — Onu orada senden başka bir gören var mı?

Tayfur — Bu işle benden başka sıkı sıkıya alakadar olan bulunmadığı için tabii gören de olmuyor...

Hurşit — Emine, bu delikanlı ile zıtlasma... O dedikleri kadar fena bir çocuk değil... Kız bulunursa onu ancak Tayfur'a vermekle bu mesele kapanabilir.

Karısına doğru eğilerek yavaşça ilave etti:

— Lemiye'nin bir de çocuğu olmuş diyorlar...

Emine — Lemiye onu istemiyor ki...

Tayfur hafiften geçen bu muhavereyi işiterek cevap verdi:

— Ben ona kendimi istetmenin yolunu bilirim. Çocuğu da makbulüm.

Hurşit on beş, Tayfur da kırk beş günde iyileşerek hastaneden çıktılar. Fakat gece ipten merdiven kurarak aharın⁴³⁵ evine tecavüz cürmünden dolayı aleyhlerinde adli takibat başladı.

⁴³⁵ ahar: başkası

Mahallenin dedikodu zevkini besleyen, hep bu menfur saydıkları filozofun eviydi. Dünyada ahlaksızlar olmasa ara sıra ahlaklıları heyecanlara düşürecek fevkalade vakaları kim doğuracak? Her günün adı hayatı içinde uyuşan dimağları vakit vakit depreştirmek için büyük heyecanlar lazım. Bize sinirlerimizi sarsacak vakaları verenlerin içinde kanlı katiller birinci safta gelirler.

On sekizinci asırda Fransız zabıtasını hayret getirici müşkül vaziyetlere düşürerek şöhreti dünyayı dolaşan Haydut Mandrin'in⁴³⁶ namı ansiklopedilere, diksiyonerlere⁴³⁷ geçmiştir. Prancini⁴³⁸, Landürü⁴³⁹ denildiği vakit tüyler ürperir. Hâlâ sohbetlerimizde, yazılarımızda adının zikrine vesile veren Çakırcalı'yı unutamayız. Bu menfurlara nispetle hangi hayır sahiplerinin adları hatırlarımızda yer tutabilmiştir?

İyilikler propagandalarla âleme güç ihsas edilebiliyor fakat fenalıklar bir yangın gibi kendi kendine yürüyor...

Filozofun evi mahallece bir fesat, bir ahlaksızlık kaynağı sayılıyor. Binaenaleyh sessizliği yarı mezarlığı andıran bu semte hareket oradan dağılıyordu. Bu sefer de Muallâ Lâhutî'nin maymunu kaçtı. Mahalle allak bullak oluyordu... Kurnaz hayvan evden ayrılmamazlığına bir müddet emniyet ettirttikten sonra ara sıra zincirden boynunu kurtarmak müsaadesine erebiliyordu. İşte bu serbestliklerinden birinde açık bir pencereden bahçeye fırladı. Oradan duvardan duvara, damdan dama, ağaçtan ağaca atlayarak tam hürriyetine erdi. Şimdi mahalleyi onun velvelesi dolduruyor, hiçbir ev onun tecavüzünden korunamıyordu. Kaplamalara tırmanıyor, açık bulduğu her delikten, her pencereden içeriye dalıyor, evlerin uykusu ve sessizlik zamanlarını kollamayı biliyor, artık ona kapı baca para etmiyordu. Kafesleri sürmeyi, camları kırmayı öğrenmişti.

⁴³⁶ Mandrin: Fransız kaçakçı

⁴³⁷ diksiyoner: *dictionnaire*, sözlük

⁴³⁸ Prancini: Henri Pranzini, Fransız seri katil

⁴³⁹ Landürü: Henri Désiré Landru, Fransız seri katil

Evlerin alt katlarından içeriye girecek münasip bir yer bulamazsa orta kata tırmanıyor... Orası da uymazsa üst kata çıkıyor, en ziyade işine açık duran hela pencereleri yarıyordu.

Susamışsa musluktan, kovalardan hararetini söndürüyor, sonra kapıyı açıyor, dışarıya çıkıyor, sofaları dolaşıyor, merdivenlerden iniyor, taşlığı, mutfağı, tel dolabı buluyor, karnını doyuruyor, ne bulursa birbirine katıyor, akla gelmez gülünecek, ağlanacak ziyankârlıklar yapıyor, geldiği gibi gene sessizce kaçıyordu. Büsbütün hayvan değil, büsbütün insan değil, onda bu iki yaratılışın yarı yarıya bulunması, hilkiyetine bir başkalık veriyordu.

Bekçi tutamaz... Polise verilmez... Birkaç mahalle, bu felaketin önünde yapacağını bilemez bir acze düşmüştü.

Her sabah bir evden şöyle bağrışmalar yükseliyordu:

— Ah komşular, bu gece maymun bize gelmiş... Evin içini neye çevirmiş, aman Allah'ım, bir görseniz... Yemek dolabını açmış, bir kayık tabak dolusu patlıcan dolmamız vardı. Yediğini yemiş, yemediğini yerlere saçmış. İki tanesini götürmüş, çocuğun heladaki lazımlığına atmış. Efendinin iskarpinlerinden bir tekini kubura tıkmış... Bir kutu tereyağını duvarlara, kapılara sıvamış... Öteki yemeklerin üzerlerine avuç avuç kül doldurmuş. Leğende ıslatılmış kirli çamaşırlar vardı. Bir binlik zeytinyağını da onların üstüne boşaltmış. Büyük bir kâse zeytini kömür tenekesine dökmüş. Mutfakta duran petrol lambasını açmış, gazını reçel kavanozuna boşaltmış. Daha neler neler, tarif edemem. Bizim bu kadar ziyanimızı kim ödeyecek?

Komşudan bir ses:

— Bu ziyana şükret, şükret...

— Anlamadım... Bu kadar zarara niçin şükredeyim?

— Şükret diyorum kardeş, şükret!

— Bir akşam da bu haydut maymun sizin evinize girerse ben de size aynı tavsiyede bulunacağım. Bakalım o zaman bana ne cevap vereceksiniz?

— Şükret diyorum çünkü maymun bir tarafa gaz yağı döküp de kibritle tutuşturmasını öğrenirse altınızdaki alevi alır, mal değil canınızı bile kurtaramazsınız.

— Aaa, bunu nereden aklıma getirdiniz? Bu maymun bir girdiği yere artık dadanırsa? Eline de bir kutu kibrit geçirirse... Evimiz, malımızla beraber kendimiz de yanıp kül oluruz. Bundan sonra artık bize gece uykuları haram olacak!

Maymunun evleri ateşlemesi tehlikesi bir ağızdan çıktı fakat çarçabuk bütün mahalleyi dolaştı. Artık her evde gaz tenekeleri, lambaları, kibritler saklanıyor, mangallar söndürülüyor, zahireler, yemekler kapılara, kapakları sağlam dolaplara, sandıklara kilitleniyor, her tarafta türlü tedbirler alınıyor. Kuş uykusu uyunuyor, çıt olsa “maymun geldi” diye hazırlanmış sopalarla odalardan dışarıya fırlanıyor. Herhangi bir evden onun zuhuru görülse bağrıışmalar kopuyor. Bütün komşular uyanıyor, sokak sopalı, silahlı adamlarla doluyor. Fakat atik, tetik, çevik hayvan bütün bu insan alayının telaşına sanki gülerek damdan dama sekerek kaybolup gidiyor.

Hiçbir hırsız, hiçbir kuduz, hiçbir yılan veya tımarhaneden boşanmış deli vakasının mahalleyi bu kadar dehşete düşürdüğünü hatırlayan bulunmuyor.

48

Nalbur Yusuf, altmış beşlik... Karısı beş yaş aşağı... Sanat ke-sadıyla ihtiyarlık birleşmiş, geçinmeleri güçleşmiş... İki de hayret verici birer iktisat örneğidirler. Şişeyi dışından yalarlar. Ateşi idare için haftada bir gün pişirirler, yedi gün yerler. Dayansın diye sulu yemek yapmazlar. Gece gaz yakmazlar... Sokağın ta öbür ucundan gelen ışıkla geçinirler.

Nalbur, evine zahire düzeceği zaman akşamüzeri pazarları dolaşır. Ta yaymacıların mallarını toplamaya başladıkları geç vakitte... Gündüz satılmayıp da artakalan çürük, bozuk şeyler pazar sonu ucuz verilir.

Yusuf bu suretle yok pahasına mal aldıktan başka götürülme-ye değmeyip de esnafın toprak üzerine bıraktığı sebzelerin, mey-velerin işe dişe yarayabileceklerini toplamayı da ihmal etmez. Bir akşam karanlığında Yusuf çok şişkin bir zembille evine döndü. He-men elinden yükünü alan karısı:

— A, dedi, Zembil çok ağır... Neler aldın? Gene paraya kıy-mışsın...

Koca ihtiyar hemen bir tarafa çökerek cevap verdi:

— Kadın sorma artık, yıl on iki ay perhiz edecek değiliz ya? Canım çekti, bazı şeyler aldım...

Zembil açılınca ortaya bir kadavra kokusu yayıldı... Kadın en üstten kocaman bir but çekti, çıkardı.

Koca — Biraz bayatça ama etin böylesi makbuldür. Yağlı et, çok ucuz aldım... Bununla bir türlü yaparız. Güzel olur.

Kadın, budu burnuna götürüp koklayarak:

— A bir şeyciği yok... Misk gibi... Pişince taptaze olur...

Türlüye ait sebzeler de çıkarıldı. Bir de çürük kavun... Ve daha birtakım yarı süprüntü şeyler...

Kadın bu kokmuş eti elinde hürmetle evirip çevirerek:

— Ben bunun hepsini türlü yapmam. Yarısından ziyadesini ka-vururum. Bu et bize en aşağı iki hafta gider.

— İşte bak, idare et. Böyle kelepir her zaman düşmez...

Ertesi sabah kadın etin çok kısmını kavurdu. Kalanla türlü pi-şirdi. Kocası işe gitmişti. Onun hakkı kalır diye pişenlerden yemedi. Bir parça yemek suyuna ekmek bandı...

Akşam idare olsun diye türlünün ancak dörtte birini sofraya koyarak başına geçtiler. İki dilim de kavun kestiler. Bu onlar için büyük bir ziyafetti.

Kadın kavurmayı, türlüyü, kavunu tel dolaba koydu. Sıkıca mandalladı. Her akşamkine nispetle bu gece tok karınla yattılar, ilk

uykuya daldılar... Aşağıda kap kacak birbirine karışır gibi bir gürültü oldu. Kadın uyandı. Başını yastıktan kaldırıp dinledi.

Gürültü devam ediyordu... Kocasını dürttü:

— Kalk... Aşağıda biri var...

Nalbur önce gözlerini açtı. Sonra kulağını verdi:

— O ne?

— Bilmem...

— Hırsız mı?

— Söyleme... Korkarım...

— “Korkarım” olur mu? Aşağıdan gürültü geliyor. Kedi olmasın?

— Tel dolapta kavurmaya atılır diye bu gece kediyi içeriye almadım.

Karı koca ihtiyarlığın ağır hareketleriyle döşekten kalkarlar. İdare lambasını yakarlar. Gürültünün meçhul failine karşı boş elle gidilmez ya, bir silah lazım... Yusuf üst kat helasındaki havlu sıırığını çeker, kadın da terliğinin bir tekini eline alır. Bu suretle düşmanla karşılaşmaya hazırlanmış olurlar.

Sofaya çıkarlar. Merdiven başından gene aşağıyı dinlerler. Kapılar açılıp kapanıyor. Yerde bir şey sürüklenir gibi oluyor. Tangır tungur yüksekten bir tencere yuvarlanıyor. Kap kacak birbirine giriyor...

Efendi karısının kulağına:

— Tuhaf hırsız, gürültüden çekinmiyor. Duyulmaktan korkmuyor...

— Neye korksun... Evde bizim iki ihtiyar olduğumuzu biliyor... Pervasız geziniyor. Hem bakalım onlar kaç kişi?..

Koca önde, kadın arkada merdiveni yarıya kadar basamak basamak ihtiyatla inerler. Lambayı taşığa doğru tutarlar.

Kadın bağıırır:

— Ben gördüm... İşte orada... İşte orada...

— Nerede?

— Yemek dolabının önünde, kavurma tenceresini yere indir-miş... Maymun... Maymun... Bize bakıp duruyor...

“Maymun” sözünü duyunca nalburun cesareti artar. Havlu sı-rığıyla hayvanın üzerine yürür.

Karısı arkasından bağırır:

— Gitme... Gitme belki yüzüne atılır.

— İçeriye nereden girmiş?

— Abdesthane kapısı açık... Oradan girmiş olacak...

Yusuf sırtığıyla maymuna bir hamle yapar. Hayvan omzundan atlar, merdivenden üst kata kaçır... Kadın bu sefer eline mutfak maşasını alır... Karı koca firarının peşine düşerler.

49

Maymun çok çevik, ihtiyarlar çok batı⁴⁴⁰, hareketlerdeki bu müsavatsızlıkla aralarında bir muharebe başlar.

Karı koca merdiven başından ricat hattını keserek maymunu sofanın ucuna sıkıştırırlar. Üzerine havlu sırtığı havale olundukça Baron, ihtiyar adamın omzundan atlar, öbür yana geçer. Kadının ocak maşasıyla karşılaşır. Fakat kopardığı karışık yaygaralardan, üzerine atılır gibi gösterdiği hareketlerden korkarak kadın geri çeki-lir. Maymun merdivenden aşağıya iner. Ev sahipleri de arkasından... Baron bu sefer taşlıktan mutfığa girer. Karı koca da arkasından... Üzerine sırtık kaldırılınca hayvan rafa atlar... Oradan indirilmeye uğraşıldıkça tencere, sahan, tabak, rafta ne varsa şangır şungur yere dökülür. Kadın bağırır:

— Ah, kül olduk... Nedir bu başımıza gelen...

Gene hücum ve müdafaa başlar. Maymun gene hasımlarının tepelerinden atlayarak üst kata çıkar, ötekiler de peşinden... Dört beş defa böyle... İhtiyarlarda tab u takat⁴⁴¹ kesilir.

⁴⁴⁰ batı: yavaş

⁴⁴¹ tab u takat: güç, derman

Yusuf süzgünlük geçire geçire eliyle göğsünü sıvayarak:

— Karı... Bittim... Nefesim kesiliyor... Tıkanacağım...

— Benim yüreğim de içimde kopacak gibi sallanıyor...

— Kıracağını kırdı, dökceğini döktü. Bırakalım, çıkalım yatalım...

— A efendi, bu haydut evin içindeyken insanı hiç uyku tutar mı?

Onlar konuşurlarken maymun gene üst kata fırlar. Fakat karı kocada onu eski hızla kovalayacak kuvvet kalmamış. Bu defa onlar merdivenden ağır ağır çıkarlar... Bakarlar ki sofada maymun yok. Her yana göz gezdirirler. Göremezler...

Kadın — Nereye kayboldu bu Allah'ın uğursuzu?

Koca — Bilmem, işte göz önünden yok oldu...

Kadın — Söylüyorlardı ya “Filozof şeytandır” diye... Bu da onların hayvanı değil mi? Maymun şeklinde bir peri olmasın?..

Koca — Bilmem ki hayvan mı şeytan mı? Mahalleye çöken bu ne beladır?

Kadın — Aa, misafir odasının kapısı aralık duruyor...

Misafir odası; evin en temiz, en süslü, en sakınılan yeridir. Kendileri bile tertibi bozulur diye içinde beş dakika oturmaya kıyamazlar.

Kadının aklı başından gider.

Lamba ile odaya girerler. Bir de ne görsünler?.. Haydut konsolun mermeri üzerine çıkmış oturuyor. Buranın yaldız hotozlu küçük aynası evin en mühim eşyasından biridir.

Yusuf sopayı kaldırır. Kadın bağıır:

— Aman kendine gel! Aynayı kırarsın!..

Bu hücumdan sinirlenen maymun, konsolun üzerinde duran küçük saati adamcağızın üzerine fırlatır. Bu mermi ihtiyarın göğsüne çarptıktan sonra yere düşer, paramparça olur.

Kadın bozulur diye korka korka, okşaya okşaya kurduğu, bu kendisince çok değerli saatin parçalarını yerlerde görünce aklını oynatır gibi bir çığlık koparır.

— Ah a dostlar... Oldu mu olacaklar!

diye o göz kızgınlığıyla maşasını kaldırır, hayduda atılır. Baron bir sıçrayışta kendini darbeden kurtarır, dışarıya kaçır. Ve bu fırlayışında mermerin üzerindeki cicili bicili birçok şeyleri daha yere düşürerek kırar...

Karı koca gene bu müthiş ziyankârın arkasından giderler lakin artık koşarak değil... Hâlsiz, yorgun adımlarla... Bu canlı felaketi gene mutfakta bulurlar. Onları görünce raftan rafa atlamaya başlar. Kadın, saatin acısıyla çılgın bir öfkededir. Eline ne geçerse, masa, ızgara, sacayak, tencere, sahan kapağı, havaneli odun... İhtiyar da yeisin son şiddetiyle sopasını daha isabetle kullanmaya başlar. Baron tehlike gören kafesteki kuş gibi yerden pencerelere, pencerelerden tavana sıçrayıp çırpındıktan sonra ocağa atılır, bacadan yukarıya yükselir kaçır...

Yusuf, firarinin arkasından sırıgını dürtüştürür... Baca içinden tırmanan hayvanın döktüğü kurumlar gözlerine dolar. Suratı kapkara ocak süpürücülerine döner. Fakat baca evin boyunca yüksektir. Sırık bir dereceye kadar uzanır... Maymun baca ağzından çıkıp gitti mi, yoksa içeride mi oturuyor, gece vakti bu cihet fark olunamaz...

Bu ihtiyar çift nefes nefese bir müddet birbirine bakıştıktan sonra kadın:

— Kırk sopa yemiş gibi vücudum kırgınlaştı...

— Ya ben? Yirmi dört saat bayır yukarıya tırmanmış gibi bitik bir hâldeyim...

— Şimdi ne yapacağız?

— Ayakta duramıyorum. Ne yapacağız, yatacağız!

— Bakalım maymun çıktı gitti mi? Yoksa tekrar bacadan aşağıya mı inecek?

— Kırılan kırıldı. Dökülen döküldü. Bilmem artık ne olacak?

Kadının akli daima yemek dolabındadır. Oraya gider bakar ki kavurma tenceresi bomboş, yerde yan yatıyor. Açık hela penceresinden mahallenin aç kedileri içeriye dolmuşlar. Her biri bir kemik kaparak savuşmuşlar... Sömürülen türlüden yalnız orada burada birkaç döküntü kalmış.

Kadın iki elini kalçalarına vura vura hayıflanarak:

— Ne güzel, ilik gibi olmuştu...

— Yemek kısmet değilmiş... Ne yaparsın?..

Bu sırada üst kattan bir gürültü duyarlar.

Erkek — Yukarıda bir şeyler oluyor...

Kulak verirler.

Kadın — Evet... Takır tukur bir şeyler...

Erkek — Nedir acaba?

Kadın — Bilmem... Bize görünmeden maymun bacadan inip de tekrar yukarıya mı fırladı? Çıkalım bakalım...

Üst kata çıkarlar. Tekrar kulak verirler.

Kadın dövünerek:

— İşitiyor musun? Maymun damın kiremitlerini birbirine katıyor.

— Hay Allah'ın belası...

— Ne yapalım şimdi?

— Vallahi kadın, ne kımıldayacak hâlim ne de düşünecek kafam kaldı...

— Olmaz, bir çaresine bakmalıyız... Böyle zamanda dam aktartacak fazla paramız mı var?

— Peki ne yapalım? Söyle...

— Tavan arasından kapağı açıp dama çıkmalı.

— Ben çıkamam, başım dönüyor. Kiremitlikten tepe aşağıya yuvarlanırım...

— Romatizmadan yanıımı, belimi alamıyorum. Bu yaştan sonra damlara çıkmak harcım mı benim?

Çat pat etraftan bir şeyler duyulur. Gene kulak verirler. Kadın baygın bir ses salıvererek:

— Koca... Bittik...

— Ne var?

— Anlamıyor musun?

— Bizi cinler mi bastı? Ne oldu?

— Ne olacak... Maymun damın kiremitlerini söküp söküp so-kağa fırlatıyor...

— İşte bu en zorlusu...

Bu son yeisle biraz düşündükten sonra ihtiyar adam:

— Kadın git bitişik komşu Kazım'ın kapısını çal. Oğulları Salahaddin'i çağır, yirmi yaşında delikanlı, elbette bu maymunla baş eder.

Kadın gene biraz etrafı dinleyerek:

— İşitmiyor musun? Sokağa yağmur gibi kiremit düşüyor. Bir tanesi başıma gelirse ben oraya yığılkalırım...

— Ben mi gideyim?

— Yok, seni de salıvermem...

— Ne olacak?

— Ne olacaksa olacak...

Bu ara aşağıdan bir şingirtı duyulur.

Erkek — Bu ne?

— Sokak kapısının zili çalıyor...

— Kim bu vakit?

— Bilmem... Bu gece bizi periler bastırdı.

— İnip açma!

— Ben yalnız inmeye korkarım, beraber gidelim...

İki ihtiyar, yorgunluğa karışan korkunun verdiği garip bir ürperti ile alt kata inerler.

Kadın kapıdan önce pencereyi açarak sorar:

— Kimdir o?

— Benim Salahaddin...

— Ah yavrum, sen misin? Biz de seni söyleşiyorduk.

— Teyze bu nedir gece yarısı yaptığınız? Sokağa kiremit yağıyor. Bir tanesi şimdi kafama geliyordu az daha... Bu vakit dam aktarılır mı? Sizin damdan bizim dama kiremitler, taşlar atılıyor. Evde hep uyandık. Ne olduğunu iyi de anlayamadık...

— Hele içeriye gel. Başımıza gelenleri anlatalım...

50

Kapıyı açarlar. Salahaddin'i eve alırlar. İhtiyar karı koca olup bitenleri heyecanlar içinde, karışık ifadelerle anlatırlar...

Salahaddin, yiğitliğini göstermek ister bir galeyanla:

— Veriniz, der, Bana bir sopa, çıkayım dama, geberteyim melunu...

Havlu sırtığı ihtiyar ellerden genç yiğide geçer. Tavan arasına çıkılır. Dam kapağı açılır. Artık gün sökmektedir. Salahaddin kiremitlikten başını yükseltir yükseltmez Baron'la karşılaşır. Maymun dam meylinin en ucunda, saçak üzerinde oturuyor. İnsanlarla kendi arasında bir harp açılmış olduğunu artık anlamıştır.

Hasmane birer bakışla gözden göze birbirini tartarlar.

Salahaddin'in elindeki sırık, maymuna kadar yetişmiyor. Onu fırlatsa damdan aşağı akıp gidecek. Kendinin saçağa kadar inmesi tehlikeli... Ne yapsın? Damın zaten bozulmuş kiremitlerinden birini çeker, hayvana fırlatır... Fakat maymun çok çevik bir çekilişle bu ağır mermiden kendini korur. Sokağa kiremit atması kolay ama damın meylinde yukarıya fırlatması zor... Baron'un buna gücü yetmez lakin zekâsı imdadına yetişir. Büyük bir kiremidi kırar, parçalarını birbiri arkasına hasmına savurmaya başlar. O kadar ki bir

tanesi başını bacadan aşağıya çekmeye vakit bulmayan Salahaddin'in alnına çarpar...

Genç çocuk, elini başına götürerek:

— Vay yezit maymun! Az daha gözümü çıkaracaktı...

Salahaddin o hiddetle birbiri arkasına kavracağı kiremitleri maymuna yağdırmaya başlar. Tavan deliğinin altından bu kiremit muharebesine şahit olan karı koca arasında:

— Ne oluyor kuzum? Birbirine kiremit atıyorlar... Bu oğlan, maymundan ziyade kiremit kırıyor.

Bu şikâyeti duyan Salahaddin:

— Başımı kurtarmak için elbette kiremit kıracağım...

Baron bu kiremit güllerinden kaçmak için trapeze tutunur gibi saçığı yakalar, kendini aşağıya salıverir, komşu dama atlar.

Salahaddin bağırır:

— Bizim dama indi!

Kadın, kocasının kulağına:

— Oh, ya Rabbi şükür... Bizim damdan gitmiş... Biraz da onların kiremitlerini kırsın.

— Bizim dam çorba olduktan sonra komşunununkinin de bize benzemesinden ne çıkar?

— Sade bize olacak değil ya... Herkese de olsun da bu maymun belası aleyhinde şikâyetler çoğalsın. Bir zamandır bu hayvan bu semtin altını üstüne getiriyor da bir mahallenin insanı onunla baş edemiyor.

Salahaddin tavan arası deliğinden aşağıya atlayarak:

— Bugün ben o melunun postunu yere sermezsem bana da Salahaddin demesinler!

Kadın — Haydi tosunum, haydi Allah gücünü artırsın. Mahalleyi bu beladan kurtar.

Salahaddin bu öğüdü yarım kulakla dinleyerek pürhiddet sokağa fırlar.

Firari maymun, filozofun evinde muayyen zaman ve muayyen miktarda yemek yerken şimdi bütün mahallenin tel dolaplarında istediği kadar karnını doyura doyura semirmiş ve kuvvetlenmişti. Üzerine savrulan kiremitlerden bir iki yanı zedelendi. O da bu dam vuruşmasında Salahaddin kadar sinirlendi.

Damdan dama atlayınca aldığı berelerin acısıyla titizlendi. Eli-ne geçeni savurmaya, kırmaya başladı. Damı harmana çevirirken Salahaddin'in başı bacadan görününce hünerine bakanları hayran edecek bir cambazlıkla komşunun bahçesine atladı. Oradan aynı evin damına tırmandı.

Bu yarı kuş yarı maymun yarı insan mahlukla uğraşmanın güç-lüğünü Salahaddin anladı. Şimdi o damdan inip öteki evin damına çıkmak lazımdı. Fakat bu takip için kaç merdiven inilecek ve kaç merdiven çıkılacaktı?

Şimdi öbür komşu yağcı İsmail Efendi'nin evinden haykırışlar başladı. Baron son hiddetiyle onların damını altüst ediyordu.

Sabaha karşı mahallede bu ne kıyamet? Zelzele mi oldu? Yan-gın mı var? Civar evlerden gözlerinin çapaklarını silenler sokaklara uğruyorlardı. Bu haykırışmaların sebebini birbirinden soran sora-na... Esastan haberi olanlar yalnız nalburun eviyle Salahaddin'in-ki... Bu habersizliğin uyandırdığı merakla asıldan yüz kulaç uzak rivayetler çoğalıyor. Halk bilemediğini uydurmakta mahirdir. Her ağızda başka türlü bir söz dönmeye başladı.

Salahaddin evden getirdiği bir iskemlenin üstüne çıktı. Gittik-çe çoğalan mahalleliye âdeta nutka girişti:

— Korkmayınız, zelzele değil... Yangın da yok...

Kalabalıktan bir ses:

— Vasfî Efendi zelzeleyi hissetmiş... “Bizim ev üç defa sallan-dı.” diyor...

Salahaddin — Öyle şey yok. Vasfî Efendi belki rüyasında bir zelzele geçirmiştir...

— Ya sabah karanlığında bizi sokaklara düşüren bu gürültü nedir?

Salahaddin — Maymun, maymun... Filozofun maymunu damlarda kiremit bırakmıyor.

Bu esnada kalabalığın ortasına düşen bir kiremit, sabahleyin salebe⁴⁴² çıkmış Arnavut Şaban'ın omzuna çarptıktan sonra takım-larının üzerine iner... Fincan, tabak hepsini tuzla buz eder...

Arnavut kırmızıbibere döner. Güğümü filan bir tarafa bırakır, kocaman bir taş yakalayarak:

— Bre anasını, nerede bu hayvan? Geberttireçeyim ben onu!

Salahaddin — Damda... Damda...

Şaban — Çıkayım vallahi, o nerede ben de oraya...

Yağlıkçının evinden bağrıışmalar:

— Sokaklara birikmek ne para eder canım... Damda sağlam kiremit kalmadı. Bu kadar adam, bir maymunla baş edemeyecek misiniz? Geliniz, çıkınız dama...

Bir alay insan, maymunla salaya çıkmak için hürrrrrederek bir-biri arkasına eve dalarlar. Salepçi Arnavut, elinde kocaman bir taşla önde...

Bu defa evden ilk davetin aksine şu sözler yükselir:

— Hep birden çıkmayınız, dam çekmez. İki üç kişi yetişir...

Arnavut — Bre kim demiş çıkmayınız... Ev de yıkılırsa yok zararı... Öldüreceğiz bu maymunu!..

— A, Arnavut çıldırdı!.. Ev de yıkılırsa zararı yokmuş... Bir salep takımına koca binayı feda ediyor...

Söz dinleyen kim? Lakırdı anlayan beri gelsin. Yedi sekiz de-ğil, sayısız insan adımları merdivenleri gümlerirken ev sahiplerinin feryatları artar...

⁴⁴² salep: salep bitkisinin tozuyla yapılan sıcak içecek

51

Yağlıkçı İsmail Efendi, henüz sabah uykusuna doymamış, kahvesini höpürdetmemiş, sigarasını tellendirmemiş ihtiyar bir tiryakidir. Kadın şikâyetleri arasından onun kart sesi şöyle seçilir:

— Maymunun ziyanına razı olduk. Bu ayılar evi büsbütün bашımıza yıkacaklar...

Kalabalıktan biri cevap verir:

— Ayı, babandır...

Bir diğeri onu sükûta davet eder.

— Aldırma Kamil... Yağlıkçı bunağın biridir.

İçeriye üşüşenlerin bir ucu sokak kapısında öbür ucu dam bacasındadır.

Damda bağrıışmalar:

— İşte... İşte orada, ta kenarda, maymun oturuyor.

Bir galiz küfür narası, arkasından müthiş bir gümbürtü duyulur. Üst kat camları sarsılır. Merdivene sıralanıp da yukarıya sökemenlerden birisi:

— Damda ne oluyor Allah aşkına?

Daha bir ferasetlisi cevap verir:

— Anlayamadın mı?

— Hayır.

— Arnavut güllesini salıverdi...

— Maymunu öldürdü mü dersin?

— Zannetmem... Damdan aşağıya düşen taş birinin kafasını patlatmadıysa ne âlâ...

Kiremitlikten gelen sesler:

— Ulan ulan, ulan ulan! Yakalayınız bacaklarından... Baş aşağı sokağa gidecek!..

Arnavut aklını kaybeder derecede o kadar cebzenerek taş atmıştır ki mermisinin arkasından kendi de upuzun tepe aşağı kiremitlere uzanmıştır. Bacaklarından tutulmasa balık gibi kayıp gidecektir.

Damdaki halk güröl güröl geri döner. Merdivenlerden aşağıya bir koşuşmadır başlar.

“Ne oldu?” sualine verilen cevap:

— Maymun öbür komşuya kaçtı...

— Hay Allah’ın belası... Bir maymun, peşinden bu kadar insanı heyecanla oynatıyor...

— Farz ediniz ki tutuldu veyahut öldürüldü... Sebep olduğu bunca ziyarı kim ödeyecek?

— Bu da adli bir mesele... Bu zıyanlar tapu sahibine ödettirilecektir.

— Hayvan ele avuca sığmıyor ki o daha çok damların kiremitlerini aktaracağa benziyor...

Bu sefer Baron’un kaktığı yer Nuriye adında bir dul kadının evidir. Üst katını kiraya vererek geçinir.

Kapı çalınır. Sokakta gürültü kıyamet kopar...

Kadıncağız cumbadan sorar:

— Ne istiyorsunuz?

— Maymun sizin eve geldi...

— Hoş geldi, sefa geldi...

— Açınız kapıyı, tutacağız...

— Ben maymunun zıyanına razıyım. İçeriye bir tek adam bırakmam, anlıyor musunuz?

Salepçi Şaban öncekinden daha büyük bir taş kucaklamış, yemediği hırsının şiddetinden titreyerek:

— Aç hanım kapı... Yoksa kıracağız, gireceğiz vallahi... Gebertireceğim ben bu cenabet hayvan...

Kadın kahkahaya benzer bir haykırıştan sonra:

— A, deli Arnavut'un zoruna bakınız... Ben adama kapı kırdır-tır mıyım hiç?

Salahaddin — Hanım teyze, aç kapıyı, şu melunu gebertelim... Mahalleli bu beladan kurtulsun... Açmazsan nalburun evine, bize, yağlıkçıya olanlar sana da olur...

— Siz hayvanı sopalarla, taşlarla kızdırdınız, o da yapacağını yaptı.

— Onu tutmamıza müsaade etmeyip de evinizde mi saklaya-caksınız?

— Hayır, nesini saklayayım... Zavallı maymun yorulmuş, bizim damda uslu uslu oturuyor... Hiç kiremit karıştırdığı yok... Âdeta bize sığındı.

— Onun üzerinde bu kadar halkın öfkesi var...

— Olsun. Ona yaptığınız fenalıklara karşılık o da size ziyankâr-lık etti.

Başka bir ses:

— Onu bize bugün mutlak teslim etmeli!

— Tuhaf söylüyorsunuz efendi. Bu kadar kişinin tutamadığı afacanı ben nasıl yakalayıp da size teslim edebilirim?

— Öyle ise açınız kapıyı, biz turalım...

— Kapı açmam. Nafile ısrar etmeyiniz. Ben şimdi bir başıma kiremitliğe çıkar onu ürkütürüm. Bizim damdan komşuya atlar. Oraya gider, ne yapacaksınız yaparsınız.

Maymuna karşı olan galeyan şimdi biraz Nuriye aleyhine dö-ner. Birkaç ağızdan:

— Niçin kapıyı açmıyor?

itirazları yükselir. Salepçi Arnavut zorlamak için kapıyı omuz-lamaya uğraşırken ev sahibi cumbadan haykırır:

— Çekiniz şu Arnavut'u kapımdan... Zorladıkça ev temelinden sarsılıyor.

Munsif⁴⁴³ adamın biri salepçıyı yakasından geri çekerek:

— Ne yapıyorsun arkadaş?

— Kıracayım vallahi gireceyim içeride!

— Gel bakalım şuraya... Burası Yakova değil... Sana açılma-
yan kapı kırılmaz...

Arnavut, gözleri dönük bir hiddet ve bütün kuvvetiyle kapıya
abanarak:

— Nasıl kırılmaz...

Üç dört kişi Şaban'ı kapı önünden güç ayırırlar.

Sokakta her kafadan bir fikir, her ağızdan bir söz taşmakta-
dır. Bu birbirine uymaz müşaverelerle geçirilen zaman esnasında
Nuriye dama çıkar. Hayvanı ürkütür. Bu sefer Baron aşağıya atlar,
mezarlıktaki büyük çitlembik ağacına tırmanır... Kadın pencereye
inerek halka seslenir:

— Maymun bizden gitti. Mezarlığın çitlembiğine çıktı...

Şimdi bu insan birikintisi sokağı dönerek mezarlığa akın eder.
Ağacı ablukaya alırlar. Maymun en yüksek bir dalda eğlenir gibi
halka bakarak oturuyor. O ince dala insan çıkamaz, o yüksekliğe taş
yetişmez. Bununla beraber tecrübe için birkaç tane fırlatırlar. Taşlar
ağacın yarı boyunu bulmadan geri döner.

Baron'un en amansız düşmanı Arnavut'tur. Salepçi Şaban, hay-
vanın erilmez bir yükseklikte eğlenir gibi halka bakışına tahammül
edemez, kulacına sığmayan ağacın iri devirdeki gövdesine sarılır.
Bir iki çabalar, mümkün değil yükselemez... Ağır küfürlerle gene
toprağa iner. Başını kaldırır. Hasmına baka baka:

— Nasıl çıktı bu cenabet hayvan yukarda? Püh anasını...

Kalabalıktan biri:

— O maymun, sen insansın. Onun saldırdığı yere sen tırmana-
bilir misin?

⁴⁴³ munsif: insafli

Arnavut — Pi mori, çıkamasem de burada oturacayım... Elbette bu cenabet aşağıda incek.

Başka bir ses:

— Onun karnı tok... Belki üç gün üç gece aşağıya inmezse ne yapacaksın?

— Üç gece bu mezarda yatacayım...

— Sen uyurken o kaçır...

— Kaçamaz vallahi...

Daha başka bir ses:

— Arnavut'a havale edilmekle bu iş görülmez. Biz ciddi bir çaresine bakmalıyız...

Gene bir ses:

— Oraya taş yetişmiyorsa kurşun da yetişmez değil ya?

Bir ses:

— Bunu telef etmek, kedi köpek öldürmeye benzemez... Bu başka iklimlerin mahluku, epeyce bir para mukabilinde alınmıştır. Âdeta insan diyetine yakın bir şeydir. Sonra, öldürene ödetirler.

Bir ses:

— Kaç zamandır iki üç mahalle halkı bu hayvanın yüzünden elaman çağırıyor. Halkın uğradığı zararı kim ödeyecek? Onu sağ tutup sahibine teslim edelim de gene kaçırsın, gene başımız bu derde uğrasın. O bizden diyet istemezden önce biz ondan çok zarar ve ziyan dava edeceğiz... Her muzır mahluku öldürmelidir.

Sokakta kurulan bu jüri halk mahkemesi, maymunun idamı hakkında rey toplar. Ekseriyet hasıl olur. Şimdi katlin şekli hususundaki karara geçilir.

Bir ses:

— Avcı Tahir'e haber gönderelim. Çiftesini alsın gelsin...

Diğer sesler:

— Muvafık... Muvafık... Yok mu ayağına çabuk bir çocuk?

Mahmut adında bir esmer, kılıksızca bir çocuk ortaya çıkarak:

— Ben koşarım, ben...

— Evi biliyor musun?

— Biliyorum. Akdar'ın üstünde...

— Hah işte orada, Tahir evde ise söyle, çiftesini alsın hemen gelsin...

Mahmut baş yukarı sokağa saldırır. Bedbaht Baron'un talihsizliği eseri olarak Tahir evinde bulunur. Çiftesini kapar gelir... Hakiki bir idam seyrine hazırlanır gibi halk âdeta heyecan hâlinindedir. Mahkûma acıyorlar mı? Bu, merhametten ziyade temaşa merakından gelen garip bir histir. İnsan idamlarında hükmün icrası anında mahkûmun affı haberi gelse bu seyirden mahrum kalanların ne hisse düşeceklerini tasrihe lüzum var mı?

Halk açılır. Tahir ortaya alınır. Birçok parmaklar ona ağacın ta tepesinde, hayatının son dakikalarını yaşadığından habersiz, serbest oturan idam mahkûmunu işaret ederler... Bu sokak müddeiumumileri idamı mucip sebepleri bir bir sayarlar. Zavallı Baron birkaç mahallenin emniyet ve rahatını kaçıran, ele avuca sığmaz, nevine göre müthiş bir haydut gibi tasvir olunur... Her ağızdan başka türlü birer ilam okunduktan sonra Tahir çiftesini ağaca diker, nişan alır:

Bommmm...

Hayvan, kanlar içinde bir külçe gibi yüksekten yere düşer... Tamam o esnada Ali Şeref, Vahit, İsneyn, üçü telaşla yetişirler. Salepçi Arnavut, bu ölü hayvanı nalçalı koca kunduralarının altında ezmek için üzerine yürürken Ali Şeref birden yakasına yapışır. Arnavut'u bir dirsekle iki metre öteye savurarak:

— Ne yapıyorsun mori? Babayiğitliğini ölmüş hayvanın üzerinde mi deneyeceksin?

Salepçi yumruğunu kaldırır, yan yan yaklaşarak Ali Şeref'e betelenmek⁴⁴⁴ ister... Yediği ikinci muşta ile daha uzağa savrulur.

⁴⁴⁴ betelenmek: karşı gelmek

Bu yumrukçuyla boy ölçülünemeyeceğini anlayan Şaban hid-detten şikâyetle geçerek:

— Benim salep takımı paraları kim verecek? Bu maymun kiremit attı, kırdı...

Ali Şeref — Maymun senin salep takımını kırmak için kiremit atmamıştır. Mademki hayvan damdan kiremit atıyordu, takımların-la beraber sokağa ne sokuluyorsun? O hayvandır, yaptığını bilmez, sen insansın. Onun zararından kendini, fincanlarını sakınmayı bi-leceksin...

Arnavut'u susturduktan sonra Ali Şeref henüz namlusu tüten meşhur mahalle avcısı Tahir'e dönerek:

— Bu çelimsiz hayvancağıza nişan almak tabiidir ki size Afrika'da aslan öldürmek derecesinde bir şeref kazandırılmaz. Avcısı-nız fakat neyin avcısı? Nişan sahanız mahalle hududundan öteye gitmiyorsa günde belki birkaç serçe, daha mühimi bir iki karga, ta-lihiniz bu avlara da müsait olmazsa damda gezinen komşunun ke-disi, sokağı boylayan bir serseri köpek size pek âlâ bir av eğlencesi olabilir...

Tahir, Ali Şeref'e dik dik bakarak:

— Tahkir ediyorsunuz...

— Ben tahkir etmiyorum... Suiistimal ettiğiniz avcılığınızdan bahsediyorum... (Yerde yatan maymunun ölüsünü göstererek) Ba-kınız, avcılık maharetinizi üzerinde denediğiniz şu zavallı kurbanı-nıza bakınız... Bununla mesleğinize yeni bir şeref ilave etmiş mi oluyorsunuz?

Tahir — “Vur” dediler, vurdum. Mahalleyi bir haydudun şer-rinden kurtardım...

Ali Şeref — Haydutluk ancak insanlığa izafe olunabilen kötü bir vasıftır. Onun tazammun ettiği⁴⁴⁵ insani ihtiraslar hayvanlarda bulunamaz, öldürmek için bir haydut arıyordusanız yanlışmışsınız. Dağa çıkmalı, yol kesenlerden birini vurmalydınız.

⁴⁴⁵ tazammun etmek: kapsamak

Tahir — Beni Salepçi Arnavut’un yerine koyuyorsanız siz de aldaniyorsunuz...

Ali Şeref aynı dik bakışla hasmını süzerek:

— Ha Salepçi Arnavut, ha Avcı Tahir!

Tahir, kabaran bir horoz gibi Ali Şeref’e doğru ilerleyerek:

— Ya...

— Evet...

Avcı Tahir, tüfeği Ali Şeref’in kafasına kaldırır. Fakat filozofun damadı silah başına inmezden önce bir sıçrayışta onu çeker, hasmının elinden alır. Tüfeğin bir ucunu yere, öbür ucunu bir mezar taşına dayayarak boşa kalan orta yerine hızlı bir tekme indirir. Silah iki parça olur. Bu parçaları avcının suratına atarak:

— Haydi git tamir ettirt de bununla beni vur! Avcılığını o zaman anlayayım...

Kayınbiraderlerine işaret eder. Maymunun ölüsünü kucaklarlar. Ali Şeref kalabalığa döner:

— Bir maymun öldürmek için bu kadar insanın toplanmasına lüzum yoktu... Gücünüz yalnız maymun hayduda erer, insan haydutlara değil... Onların dağlardaki faaliyetlerine karşı niçin çıkmıyorsunuz? İki haydut, kırk kişiyi soyup soğana çeviriyor.

Tıssss duran halka müstehzi bir selam verir, yürürler... Adalî ve dimağî kudretinden emin üstün bir tek zekâ karşısında birkaç yüz kişinin sıfır menzilesine ineceğine bu da bir misaldir.

52

Cesedi alt kat odalarından birine uzattılar. Üç genç, melul birer çehre ile babalarının karşısına çıktılar. Vahit’le İsneyn âdeta göz yaşlarını tutamıyorlardı. Ali Şeref’in yüzü metin ve kuru idi.

İlk söze o başlayarak:

— Baba, dedi, Size verecek acıklı bir haberimiz var...

Filozof bu hüznün sirayetine tutularak üçünün de dikkatle yüzlerine baktıktan sonra cevap verdi:

— Anladım. Baron’u öldürdüler...

Ali Şeref — Maalesef evet babacığım...

Filozof — Ölüsünü ne yaptınız?

Ali Şeref — Getirdik...

Filozof — Zavallı şakacı, şen mahluk...

Ali Şeref — Evet, en sıkıntılı zamanlarımızda bizi güldürür, evi şenlendirirdi.

Filozof — Neyle öldürdüler? Sopayla mı?

Ali Şeref — Hayır kurşunla...

Filozof — Ceset çok zedelenmemişse *empaillér*⁴⁴⁶ ettirmek isterim.

Ali Şeref — Ceset çok hırpalanmamıştır. Onu maktul eski Osmanlı vezirleri gibi sokaklarda sürüyüp parçalamak istiyorlardı, bırakmadım.

Filozof, oğullarıyla beraber aşağıya maktulü ziyarete indi. Selâse ile annesi, cesedi minder üzerine yatırmışlar, tıpkı insan ölüsü gibi çenesini bağlamışlar, ellerini iki yanına uzatmışlar... Selâse bahçeden demet demet çiçek toplamış, etrafına yığmış... Ana kız, masum bir çocuğu andıran küçük ölünün başında hazin hazin ağlıyorlar.

Filozof “Neresinden vurmuşlar?” diye yarayı muayeneye eğildi.

Ali Şeref — Kurşun çenesinin altından girmiş, tepesinin biraz yanından çıkmış, ölüm ani olmuş...

Filozof — Hayvancağız uyuyor gibi... Mazlum Baron, çingenelelerin ellerinden kaçtın, Ermenilere yakalandın, bir esir gibi bana sarıldın. Buradan da firar ettin. Bizi güldürüyor, eğlendiriyordun ama kendi gönlün hoş değildi. Doğduğun sıcak iklimlerin feyizli

⁴⁴⁶ *empaillér*: ölü hayvanın derisi içine saman doldurtup ona diri şekli vermek

güneşine, yeşil ormanlarına, *bananalarına*, tabii gıdalarına kavuşmak, ırktaşlarıyla beraber kuş gibi öterek dallardan dallara sıçramak istiyordun. Tabiatın seni içinde yarattığı bu hürriyetini özlemekte çok haklıydın. Fakat bir kere insan eline düşmüş bulundun. Artık kendin için değil, başkalarının keyfi için sopa altında hüneler öğrenerek yaşamak lazım geliyordu. Hayvanlığına hiç bakmayarak senden insan marifetleri istiyorlardı. Acı dayaklarla birkaç tuhafılık tahsil ettin. Seyircileri güldürerek çingeneleri besledin. Kalostyanların mahzeninde kaç ay mahpus kaldın. Ahçı kadına yardım ettin. Evin çocuğuna kuş, kelebek tuttun. Kahve değirmeni çektin. Hürriyetinin bana devren teslimi mukabilinde onlara yüz elli lira kazandırdın. Hürriyetini gasbedenden geri alabilmek için gasptan daha kuvvetli bulunmaktan başka çare yoktur. Sen ise zavallı bir maymuncağızdın.

Hürriyet, hürriyet... Sen hayvanlığıyla bile onu kurtarmaya uğraştın. Ben kendimi hürriyetin en büyük muhibbi biliyordum. Fakat herkes gibi ben de bu kelimeyi kendime nispeti derecesinde seviyormuşum... Hürriyet sırf kendimin olmak için mukaddesmiş... Başkalarınınkiyle alakam yokmuş... Ben seni zincire vurdum. Eve hapsettım. Sen kaçarak esarete karşı nefretini gösterdin, benim gasıplığımı⁴⁴⁷ protesto ettin.

Sen haklıydın, ben haksızdım Baron... Benim nazarımdaki senin kıymetin, hayvani hürriyetin değil, sana vermiş olduğum yüz elli lira geçer akçenin değeriydi.

Baron, insanlar elinde mahpus her hayvanda bu hürriyet aşkı vardır. Hepsinin gözleri şiddetle firardadır. Fakat zincirler, demir parmaklıklar... Koca sürgülü kapılar... Gardiyanlar...

İnsanlara karışıp da onların haksızlıklarına uğramamak kabil mi? İşte ben de onlardan biriyim. Ben de senin hürriyetin üzerine tazyik günahını irtikâp ettim. Tam hürriyet senin doğduğun ormandaki hayattı. Vergi vermiyordun, harbe gitmiyordun, ekmekçiye, terziye borcun yoktu.

⁴⁴⁷ gasıp: gaspçı

Baron, Kalostyanlar sana bu rütbeyi verdiler. Fakat sen bu kuru unvandan insan baronları gibi böbürlenmeyi bilmedin. Hayatın bizimle karıştığı günden beri heyecanlı ömür süren insanlara benzer bir tercümeihâlin kahramanı oldun. Evimizin içine insani bir hatıra bıraktın.

Diğer hayat arkadaşlarımız, kediler, köpekler gibi senin cesedini tanzifat arabasıyla denize göndermeyeceğim... Gene aramızda lakin bu sefer zincirsiz, uslu oturacaksın...

Vahit — Baba, hayatının sonu acıklı olmakla beraber bu maymunu gene bahtiyar sayıyorum. Bu hitabeniz insanlardan çoğuna nasip olmayan bir *éloge*'dür⁴⁴⁸.

İsneyn — Bir aile çocuğu gibi çiçekler içinde yatıyor. Baş ucunda ağlayanlar var.

Filozof — Mahalleli bunu benim öz oğlum sanıyor. Bu matemimizle onların bu zanlarını büsbütün boşa çıkarmamış oluyoruz.

Ali Şeref — Bu hayvanları güneşi bol, ormanları geniş, şen memleketlerinden tutup getiriyoruz. Onlara kendi tabii yaşayış huylarını unutturarak kendi fena ahlak ve âdetlerimizi aşılama uğraşıyoruz. Ne kadar medeni olursa olsun, mizaçlarına uymayan bu yeni hayatta çok yaşayamayarak çarçabuk verem oluyorlar. Arkalarından hatıralarını bu kadar yâd etmemiz çok mu?

İsneyn — Ben salhanede boğazlanan öküze mersiye söyleyen şair bilirim...

Filozof — Mutlak kotletini⁴⁴⁹ yemekte ilham almıştır.

Vahit — Avrupa'da köpeğine heykel diktiren, horozuna türbe yaptırtan hayvan muhipleri çok işitilmiştir.

Filozof — Biz o kadarına çıkışamayız. İşte Baron'u *empailler* yaptırtacağız...

Müride — Ona bayağı bir çocuk gibi alıştıydık. Her şeyi anlar ve anlatırdı. Bir dili yoktu, işte o kadar.

⁴⁴⁸ *éloge*: övgü

⁴⁴⁹ kotlet: pirzola

Filozof — Belki dili de vardı da biz anlamıyorduk... Hırslı zamanlarında öfkesini anlatacak sert jestlerle bağırır çağırırdı. Munis vakitlerinde mülayim sesler çıkarır, bir dileği olduğu anlarda âdetâ yalvarmasını bilirdi. Bu maymunların birbirlerine meramlarını anlatacak mutlaka aralarında kullandıkları bir dilleri vardır.

53

Filozof, cansız Baron'un baş ucunda ailesine bir menkıbe açmak isteyerek dedi ki:

— Mademki müteveffanın etrafına toplandık, maymun zekâsına dair size bazı fıkralar anlatmak isterim...

Sonra kendi kendine düşünerek ilave etti:

— Bilmem dikkat ettiniz mi... “Müteveffanın” dedim... Bu insanlara münhasır tabiri zavalıcık maymunumuz için de kullandım. Hilkatimiz birdir. Fakat biz kendimizi onlardan böyle kelimelerle ayırırız. Ne yapsak, tarihe, edebiyata karışmış hayvanlar vardır. Ali'nin Döldül'ü, İskender-i Kebir'in Bukefalos'u, Don Kişot'un Rosinante'si, Ashab-ı Kehf'in Kıtırmir'i gibi... Bu hayvanlar az insanlara müyesser olan layemutluğa⁴⁵⁰ ermişlerdir. Medeni memleketlerin mecmualarında iştihar etmiş bir maymunun hayret verici tercümeihâlini ara sıra okuyoruz. Maymunlardan sinema yıldızlığına yükselenler var. Sanatı tıpkı bir insan gibi âdetâ benimsiyorlar, stüdyonun gözleri bozan sert ışıkları karşısında şöyle böyle oyuncular bile rollerini zor başarıyorlar veya başaramıyorlar. Kendine gösterilen ışık dairesinden taşmayarak rol yapan hayvanın zekâsını nasıl inkâr edebiliriz?

Bu meşhurlardan birinin tercümeihâlini bahsedeceğim. Bunun adı Auguste'tür. Yani Roma imparatorlarından birinin adaşıdır. Bu meşhur artist *chipanze*'yi (şempanze) bütün sinema meraklıları tanır. Krallar, kraliçeler seyrine gitmişlerdir.

Kumpanyanın güneş ve çiçek dolu güzel bahçesine girildiği zaman her nev hayvanlarla karşılaşırınız. Auguste bunların kralı-

⁴⁵⁰ layemut: ölümsüz

dır. Eğer onunla tanışık değilseniz bir müddet zeki parlak ve küçük gözleriyle sizi süzer, yavaş adımlarla yaklaşır, daha yakından, daha dikkatle uzun uzadıya muayene eder. Kendince sizde ihtirazı mucip bir hâl sezmezse nihayet elini uzatmaya razı olur. Eğer çok hoşuna giderseniz hemen boynunuza atılır, sizi öper. En hazzettiği oyun bir ağacın dalında sallanıp sallanıp da hiç haberleri olmadığı bir anda kendini ziyaretçilerin ortasına bırakıvermektir.

Son derecede temizdir. Tüyleri parıl parıl parlar. Dişleri beyaz, sağlamdır. Her sabah bol su ile yıkanır. Çok erken uyanır. Hizmetçisi odasına girdiği zaman onu daima uyanık bulur. Hizmetkârını evinde kabul eder. Vakit kaybetmeksizin hemen sabah tuvaleti başlar. Vücudunu bol sabun köpüğüne boğmayı, sonra sade su ile temizlenmeyi çok sever. İpek gibi parlak tüylerini bir güzelce tarar. Dişlerini fırçalar. Büyük iştahla sütlü sabah kahvesini içer.

Bütün vedetler⁴⁵¹ gibi çevikliğini muhafaza etmek için turne zamanına kadar sporla, vücut idmanlarıyla meşgul olur. Doktoru onu her hafta muayeneye gelir. Sıhhi vaziyetini tespit eder. En ziyade sevdiği spor, bisikletle dolaşmaktır. Bazen yalnız, bazen arkadaşlarıyla beraber, vazifesi başına koşmakta hep sanatkârların içinde o birinci gelir. Yemeklerini bütün artistlerle beraber yer... O hepsinin sevgili şımarık çocuğudur.

Nenet adında kendi cinsinden bir nişanlısı vardır. Onun hakkında pek dikkatli ve hürmetkârdır. Herhangi bir arzusunu hisseder etmez yerine getirmek için hemen koşar.

Turnede rolü olmadığı zamanlarda kendi hemcinsleri arasında serbest yaşar, çorbayı onlarla beraber içer.

İşte görüyoruz ki hayvanlar içinde en ziyade insani bir istidatla terbiye alabileni maymunların bize yakın yüksek cinsleridir...

Size çok kısa bir tercümeihâl anlattım. Bu bir roman parçası değil, noktası noktasına hakikatten alınmış bir maymunun hayatıdır. Bundan ne hisse çıkarabildiniz bakayım?

⁴⁵¹ vedet: artist, sinema yıldızı

Vahit’le İsneyn düşünürlerken Ali Şeref cevap verdi:

— Ben zihnimden mühim bir mukayese yaptım...

Filozof — Nasıl?

Ali Şeref — Biz ve bize benzeyen çoklarımız kendimizi medeni sayarız. Fakat vücut temizliğine ait birçok sıhhi, medeni itiyatları yan çizeriz. Bir metre açıktan üstü başı kokan hamalı camalı bir tarafa bırakalım... İçimizden kaç kişi sabahleyin kalkınca Auguste gibi vücudunu sabunlar, dişlerini fırçalar, taranır, arınır, paklanır? Öyle pis adamlar vardır ki temizlik vasıtalarını tedarikte güçlükleri yokken gövdelerini sabunlamak şöyle dursun, haftada bir yüzlerini yıkamazlar.

Filozof — Terbiye, alışma, itiyat...

Ali Şeref — Temizliğe alışmış bir adam bir hafta yıkanmasa iç çamaşırı vücuduna çalı gibi batır...

İsneyn — Demek ki terbiye alışkanlığıyla taharet ve nezafet-te⁴⁵² bir maymun çok insanlara tefevvuk edebiliyor⁴⁵³...

Vahit — Auguste doğduğu ormanın vahşeti içinde kalmış olaydı vücuduna sabun, dişine fırça kullanması bir tarafa kalsın, belki bütün ömründe bir dereye girip yıkanmak ihtiyacını bile duymayacaktı. Terbiye ile alıştırılmanın mucizelerini işte bu hayvanlarda görüyoruz. Acaba hayvan ve bilhassa maymun terbiyesine teknik bir surette nesilden nesle, asırdan asra devam edilse elde edilecek neticeler ne olabilir?

Filozof — Çok muvaffakiyetli neticeler elde edilebilir... Maymunun temizliğe alıştırıldığından bahsederken bizde bazı dervişlerin ve hatta şairlerin pislikleri aklıma geldi. Şairlerde ekseriya sarhoşluk ulviyet, dervişlerde pislik velayet sayılır. Şairin sırtındaki elbise için söylediği şu: “Diri oldukça libasım budur ölsem

⁴⁵² nezafet: temizlik

⁴⁵³ tefevvuk etmek: üstün gelmek

kefenim”⁴⁵⁴ mısraının ifade ettiği kirlilikten gönlüm bulanıyor. Bu kalenderane⁴⁵⁵ fakirlikle iftihar edilmesine ne diyelim?

İsneyn — Şair Maderi’yi bilmez misiniz? Kokudan yanına varılmazdı.

Vahit — Meyhanede küp dibinde öldü.

Filozof — İşte bu ölüm, emsalinin gıpta çektiği bir mazhariyet⁴⁵⁶ sayılır.

Ali Şeref — Hayvanları insanlaştırmaya uğraşmazdan önce hayvanlaşmış insanları kurtarmayı daha akdem⁴⁵⁷ sayarım...

Filozof — Yavaş yavaş medeniyet ve bilgi güneşi vahşetin kuytu yerlerine kadar sokulmaya başladı. İngiliz, Fransız, Amerikan müstemlekeleri evvelden birer vahşet iliyken şimdi oralarda mektepler, hastaneler, dispanserler hatta üniversiteler açılıyor. Zencilerden doktorlar, asistanlar, hasta bakıcılar, avukatlar, hatipler, artistler yetişiyor. Görmüyor musunuz, beyaz yıldızlara meydan okuyan siyah sahne güllerini?

Vahit — Baba, her şey hayatın esrarına akıl ermez tesadüflerinden ibaret... Ben Muallâ Lâhutî Efendi’nin sulbünden bu mahallede doğuşumun, varlığımın üzerindeki tabii tesirlerin yarattığı bir Vahit’im. Londra’da doğmuş bir lort çocuğu veyahut yamyamlar arasında dünyaya gelmiş bir vahşi yavrusu olaydım ya ince bir cenetlenen veya insan etini lezzetle yiyen bir canavar olacaktım.

Filozof — Evet, hepimiz ruhlarını tesadüflerin işlediği birer varlığız.

İsneyn — Baba, o hâlde vicdani mesuliyetler meseleleri nasıl halledilebilecek?

Filozof — Ruhen uyanık medeniler, uyuyanları bilgi ile vicdanlandırmayı birinci vazife bilecekler...

⁴⁵⁴ Fuzulî’nin gazelinden bir mısra

⁴⁵⁵ kalenderane: alçak gönüllüce, dünya malına önem vermeyen

⁴⁵⁶ mazhariyet: erişim, başarı

⁴⁵⁷ akdem: daha mühim, öncelikli

Ali Şeref — Muhterem babacığım, bazı müstemleke insanlarını hayvan gibi kullanıyorlar...

Filozof gülümseyerek:

— Bu da medeniyetin vahşilik üzerindeki bir hakkıdır... Zaten bu *natureller* insani hukuk nedir, içtimai hürriyet nedir bilmezler. Gücü gücü yetene vahşeti içinde ve başı katır boncuğu, kaz tüyü taçlı, yalın ayak yirmi karılı bir kralın hayvani istibdadı altında yaşarlar. Ve aralarında hayatın hiç kıymeti yoktur. Hükümdarları isterse bir çırpıda yüz neferini öldürebilir. Kabileler arasındaki muharebelerde alınan esirleri canavarlardan daha hissiz işkencelerle katlederler... Medeni milletlerin idareleri altına girdikleri zaman gördükleri muameleler ne kadar hayvani de olsa bunlarda onlara karşı bir izzetinefis duygusu aramamalıdır...

Vahit — Baba, bizim insani nesillerimiz maymunlardan gelmemiş olsa bile şüphesiz ki ecdadımız bu *natureller* gibiymişlerdir.

Filozof — Daha aşağı... “İnsan, eşref-i mahlukattır.” dedikleri zaman bu yamyam kardeşlerimizin de bu şereften hissedarlıklarını hiç düşünmüyorlar...

Ali Şeref — Muhterem babamız, vicdani mesuliyetler bahsinde yarı hayvani bir cehalette yaşayanları gayrimesul gibi gösterdiniz. O hâlde Amerika medeni haydutlarının irtikâp ettikleri cinayetleri hakkında vicdani bir muafiyet tasavvuru kabil midir?

Filozof — Vahşetle cinayeti ayırılım. Medeniyet, vahşeti ağır giderebiliyor. Fakat cinayetlere karşı beklediğimiz derecede müessir olamıyor. *Par atavisme*⁴⁵⁸ yani ceddaniyetle⁴⁵⁹, hilkî verasetle almış olduğumuz iptidai hislerin bazen oyuncağı olmaktan kurtulamıyoruz. Sonra içtimai, muhitî, ailevi, bünyevi, terbiyevi, akli sebepleri, bazı soysuzlukları da unutmamalıdır. Deminden düşündüğümüz gibi insan kendi kendini yaratamıyor, haricî tesirlerin mahluku oluyor. Kendi kendilerini güçlülere göğüs vererek yaratıklarını zannedenler de bu sebeplerin nispeten lütuflarına uğramış

⁴⁵⁸ *par atavisme*: genetik özellik

⁴⁵⁹ ceddaniyet: atacılık

olanlardır. En cüretkâr haydutlukların Amerika’da inkişaf etmiş bulunmasına gelince, bunun da sebepleri var. Güpegündüz bankaları soymak, trenleri durdurmak gibi vakalar en ziyade orada oluyor. Bu haydutlar, büyük servetleri kanuna uydurulmuş sirkatlerden sayıyorlar. Bu müthiş iddialarını birkaç defa beyannamelerle neşrettiler...

İsneyn — Bankalardaki paralar hep büyük zenginlere ait değil, ekseriya şunun bunun tevdiatıdır⁴⁶⁰.

Filozof — Olsun... Onlar bankalarda paraları olanları, olmayanların çokluğuna nazaran zengin sayıyorlar. Ve sonra emanet nakitleri çaldıran bir banka, muhafazadaki ihmaline mebni⁴⁶¹ ashabına⁴⁶² ödemeye mahkûm tutuluyor.

Vahit — Öyle değil mi ya? Mademki Amerika mali müesseseleri, o nev cüretkâr haydutların nagehani taarruzlarına maruz bulunmaktadır, ona göre tedbirler almak icap eder...

Filozof — Epey çene çaldık. Acele yapılacak bir iş var. Geciktirmeye gelmez...

Ali Şeref — Emredersiniz.

Filozof — Bu küçük cenaze hakkında yapılabilecek matem resminde kusur etmedik. Şimdi onu ölümün bütün bütün tahribinden kurtarmaya bakalım. Ceset eskir, tefessühe⁴⁶³ başlarsa *empailler* müddetini geciktirmiş oluruz. Şimdi onu bezlere, kâğıtlara sararak bir paket yaparız. Alır bir taksiye biner, eczane eczane dolaşırsınız. Bu işi görebilecek erbab bir eczacı buluncaya kadar yorulmamanız lazımdır. Onun içini boşaltırlar, arsenikle muamele olunarak deri çürümekten muhafaza edilir. Bunun tehlikesi bulunduğunu da size ihtara mecburum. Bu suretle *empailler* edilmiş hayvanların bulunduğu apartmanlarda bazı zehirlenme vakaları görülmüştür. Bu se-

⁴⁶⁰ tevdiat: para yatırma

⁴⁶¹ ihmaline mebni: ihmalden dolayı

⁴⁶² ashap: sahipler

⁴⁶³ tefessüh: çürüme

bepile bazı müze gardiyanlarının da aynı tesemmüme⁴⁶⁴ uğradıkları vakidir. Arsenikli boyalarla yapılmış duvar kâğıtları, bunlarla boyanmış çocuk oyuncakları, renkli kurşun kalemeleri, yapma çiçekler vesaire bu nev kazalara sebep olabilirler...

Vahit — Baba, böyle bir tehlikeyi evin içine nasıl sokacağız?

Filozof — Haydi gidiniz, dediğimi yaptırtınız. Tahaffuz⁴⁶⁵ çarelerini de düşünürüz.

Yirmi gün sonra Baron, *empailler* olarak eve geldi. O yaramaz mahluk artık hiç yerinden, kımıldamıyor, boncuktan gözleri dikildikleri bir noktada sabit duruyordu.

54

Filozof bir gün kütüphanesinde meşgulken şu mektubu alır:

Muhterem uyanık can,

Meşhur Hintli filozof İbnülhatibüttavsi İstanbul'dadır. Bazı mahfillerde⁴⁶⁶ münevver zümrelere hususi konferanslar veriyor ve bizden birçok felsefi akideler hakkında mühim suallere giriyor, bizi cevaptan âciz bırakacak müşkül vaziyetlere düşürüyor... Türk felsefi kültürünün haysiyetini halelden⁴⁶⁷ vikaye⁴⁶⁸ namına imdadımıza yetişmenizi istirham ile mübarek ellerinizden öperiz büyük filozofumuz...

Türk Felsefe Kültür Cemiyeti Reisi

Zeki Mitat

Hamiş: Toplantı yerimiz Topkapı civarındadır. Ayın dokuzuncu salı günü saat iki buçuktan itibaren Topkapı tramvay durağında zatualinizi şahsen tanıyan bir adam bekleteceğiz. Tramvaydan in-

⁴⁶⁴ tesemmüm: zehirlenme

⁴⁶⁵ tahaffuz: korunma

⁴⁶⁶ mahfil: toplantı yeri

⁴⁶⁷ halel: bozukluk

⁴⁶⁸ vikaye: koruma

diğiniz anda yanınıza gelerek mahfile kadar delalette bulunacaktır. Teyid-i istirahatla tekrar hürmetlerimizi arz ederiz.

Muallâ okuduğu mektubu yanına bıraktı. Hafif bir gülümsemeyle düşünceye daldı. Türk felsefe kültürünün haysiyetini halelden kurtarmak için ilmî imdadına müracaat edilmesi izzetinefsini okşamıştı. O esnada damadıyla oğulları da yanında bulunuyorlardı... Filozofun memnuniyetini belirten bir gülümsemeyle mektubu kapaması Ali Şeref'i meraka düşürdü. Dayanamadı, sordu:

— Mektup bizden gizli tutulacak bir hususiyette mi?

— Hayır... İsterseniz siz de okuyabilirsiniz...

Ali Şeref — Müsaadenizle...

acelesiyle hemen mektubu kapdı. Kâğıttaki satırları bir hamlede süzdü, bitirdi. Sonra istifhamlı bir gözle kaynatasının yüzüne baktı...

Filozof bu sessiz sualin önünde gene gülümseyerek sordu:

— Ne var?

— Bu bir davetname...

— Evet...

— Gidecek misiniz?

— Gösterdikleri bu teveccühe karşı gitmemek kabalık olacak.

— Bir sualime müsaadenizi rica ederim...

— Söyle...

— Bu mektubun samimiyetinden emin misiniz?

— Emin olmamak için ne sebep görüyorsun?

— Bir değil, birçok...

— Nasıl sebepler?

— En önce Türk Felsefe Kültür Cemiyeti namıyla bir teşekkülün varlığından şüphe ediyorum...

— Aslı olmasa yazarlar mı?

— İşte şüphenin düğümü orada...

— Sen hiç bu namda bir cemiyet duymadın mı?

— Hiç...

Filozof oğullarına hitapla:

— Vahit, İsneyn, sizin de böyle bir şeyden haberiniz yok mu?

İsneyn — Yok baba...

Vahit — Biz ilk sütundan sonuna kadar tarama suretiyle gazete okumuyoruz. Böyle teşekküllerle meşgul olduğumuz yok. Bizim varlıklarından haberdar olmadığımız cemiyetlerin hakikaten yokluklarına hükmetmek doğru olmaz...

İsneyn — Güç bir şey değil ya... Var mı yok mu, tahkikat yaparız.

Şeref — Tahkikatın ilk adımına nereden başlayacağız?

İsneyn — Ona buna sorarız. Bilene tesadüf edinceye kadar...

Ali Şeref — Bilene tesadüf etsek de bu namda onun tanıdığı cemiyetin bu mektuptaki cemiyet olduğunu nereden anlayacağız? Kâğıtta ne başlık var ne mühür...

İsneyn — Tuhaf söylüyorsun enişte...

Ali Şeref — Ben tuhaf söylemiyorum. Siz meseleyi yarım kulakla dinliyorsunuz...

Filozof — Ali oğlum, bu mektuptan sezdiğin şey nedir? Beni bir pusuya mı düşürmek istiyorlar? Açık söyle...

Ali Şeref — Sezdiğimi işte buldunuz...

Filozof — Bu hükmünün istinat noktasını veya noktalarını söyler misin?

Ali Şeref — Söyleyeceğim...

Vahit — Söyle, biz de merak ediyoruz...

Ali Şeref — Nesini merak ediyorsunuz? Anlaşılmayacak bir muamma değil ki... Hakikat apaçık görünüyor...

İsneyn — Söyle enişte... Söyle... Biz bunda apaçık bir hakikat göremiyoruz...

Ali Şeref — Mektupta musarrah bir adres yok. Topkapı tramvay durağında salı günü saat iki buçuktan sonra bir adam bekleyecek... Babamızı görünce alıp götürecek... Nereye?

Üçü de sustular. Ali Şeref'in sualine gene kendi ağzından çıkacak cevabı bekliyorlardı.

Genç damat devam etti:

— Filan yere gidileceği hakkında adres tasrihinden niçin çekiyorlar?

İsneyn — Babamızı götürmek için adam beklettikten sonra adres salık vermeye lüzum var mı?

Ali Şeref — Şiddetle lüzum vardır. Nereye götürüleceği haber verilmeden adam çağrılmaz... Saniyen⁴⁶⁹ böyle bir mahfil için Topkapı'nın intihabı da zihni şüpheyi düşürüyor...

Filozof — Bu şüphelerinle önüme bir duvar örerek beni oraya göndermek istemiyorsun öyle mi?

Ali Şeref — Evet...

Filozof — Hayatta daima her şeyden bir fenalık sezdiren bedbinliklere düşmek iyi değildir. Bazı zararları olsa da nikbinliğin tercihi fikrindeyim...

Ali Şeref — Affedersiniz babacığım, bu hayat formülünüz her zaman ve herkes için doğru olamaz.

Filozof — Peki Ali Şeref, mademki düştüğün şüphelere bizi de düşürmek istiyorsun, tevehhüm⁴⁷⁰ ettiğin tehlikenin ne olabileceğini de söyler misin?

Ali Şeref — Sizi bir pusuya düşürmek...

Filozof — Pusuda ne yapacaklar? Beni dövecekler mi? Öldürecekler mi?

Ali Şeref — Ne yapacaklarını katiyetle tayin güçtür. Fakat pusudan iyi bir niyet tahmini de saflık olur...

⁴⁶⁹ saniyen: ikinci olarak

⁴⁷⁰ tevehhüm: kurma, vehme düşme

Filozof — Gitmeyeyim mi?

Ali Şeref — Vazgeçseniz iyi olur...

Filozof — Bu hükümlerinin asılsızlığı takdirinde İbnülhatibüt-tavsi gibi meşhur bir filozofla teşerrüften beni mahrum bırakmaktaki ziyanı da düşün...

Ali Şeref — Mademki farz ve tahmin üzerine konuşuyoruz... Bu ziyanın karşısında bir tehlike atlatmış olmanın faydasını da düşünmeliyiz... Tahminde kalan bu iki şıktan ben sonuncusunu tercih taraftarıyım...

Filozof, konuşulan meseledeki fayda ve tehlikeyi seçmek ister gibi gözlerini küçültüp uzağa baktıktan sonra:

— Bilmem oğlum Ali, bu davete icabet için içimde büyük bir istek var. Şu sezdiğin tehlikenin sebeplerini bana biraz daha izah eder misin?

Ali Şeref — Babacığım kızınızdan evvel ben sizin ilminizin, felsefenizin âşığı olarak buraya geldim. Beşerin tıynetindeki bayağılık hakkında haşa size ders vermek haddim değildir. Mesleğinizde daima iyiliklere müteveccih⁴⁷¹ olduğunuz için yüz çevirdiğiniz fenalıkları pek görmek istemiyorsunuz. Düşmanlarınızın çokluğunu tekrara hacet yok. Kimse kimsenin fazlını çekemez. Edipler, şairler, fazıllar arasındaki bu hastalık yeni değil, çok eski bir marazdır. Ve gene kimse kimseyi garezsiz, ivazsız⁴⁷² methetmez. Övmeye, yermede diller, kalemler fayda verimi motoruyla işlerler. Binaenaleyh davetiyedeki size ilmen yüksek paye veren lisan tamamıyla sahtedir. Kabil midir ki herhangi bir mahfilde ilmî kudretinizin kendilerine karşı üstünlüğünü itirafa cesaret edebilecek bir vicdan bulunsun?

Filozof — Sen beni fazla nikbin bulduğun kadar bu meselede ben de seni fazla bedbin görüyorum. Bütün bu itirazlarının gönlümdeki gitmek arzusunu yenemediğini söylersem gücenme oğlum...

⁴⁷¹ müteveccih: yönelmiş

⁴⁷² ivazsız: karşılık, fayda beklemeden

Ali Şeref — Zan derecesinde bulduğunuz bu sözlerime pek ehemmiyet vermediniz. Gitmek hususundaki arzunuza bundan ziyade karşı gelemem. Fakat gitmeye katiyen karar verdiğiniz surette koyacağım şartlara göre hareketinizi istirham ederim...

Filozof biraz taaccüple:

— Koyacağın şartlara göre...

— Evet...

— Nedir o şartlar?

— Nereye götürüleceğinizi ve orasının nasıl bir yer olduğunu anlamak için sizi takip edeceğiz...

— Kaç kişi ve ne suretle takip edeceksiniz?

— Ben, Vahit, İsneyn... İktiza ederse bu üçe iki arkadaş daha karıştırabiliriz. Bu takibimizi hiç kimseye ve hatta size bile sezdirmeden yapacağız...

Filozof — Peki, kabul ediyorum... Benim de size dermeyer edecek⁴⁷³ bir şartım var, ondan asla dışarı çıkmayacaksınız...

Ali Şeref — Başüstüne... Emrediniz...

Filozof — Kati ve mübrem⁴⁷⁴ bir lüzum görmedikçe harekete geçip de kendinizi kimseye hissettirtmeyeceksiniz...

Ali Şeref — Müsterih olunuz. İnşallah benim bedbinlik tahminlerim asılsız çıkar da bu hareketimiz bir ihtiyattan ibaret kalır...

55

Davetiyede tayin edilen salıya üç gün vardı. Ali Şeref, kayınbiraderlerini bir tarafa çekerek dedi ki:

— Son derecede ihtiyatlı bulunmalıyız...

Vahit mütecessis⁴⁷⁵ bir bakışla:

⁴⁷³ dermeyer etme: ileri sürme

⁴⁷⁴ mübrem: zorunlu

⁴⁷⁵ mütecessis: gizliyi arayan, meraklı

— Ne gibi ihtiyat? Babam senin sayıp döktüğün tehlikeleri hiçe sayarak gitmek istiyor...

Ali Şeref — Böyle filozof kafalı ergin adamlar gökleri, yerleri santim santim ölçüp biçmekle uğraşırlar da bazen bir çocuğun akıl edeceği şeyde gaflet gösterirler...

İsneyn — Peki ne yapılmak lazım geliyorsa sen bize talimat ver...

Vahit — Yapılacak şey malum. Davete gittiği gün babamızın arkasına düşeceğiz...

Ali Şeref — Yapacağımız bu kadar sade değil...

Vahit — Karışıklığı nedir? Söyle...

Ali Şeref — Babamızın aleyhine tertip edilmiş bir komplo varsa bunun mürettepleri bizi tanırırlar. Biz açıktan açığa filozofun arkasından gidip de kendimizi gösterirsek ona göre tertibat alırlar, iş güçleşir...

İsneyn — Kendimizi gizlemeye uğraşırız...

Ali Şeref — Hem takip etmek hem gizlenmek çok güç olur...

Vahit — Başka ne yapılabilir?

Ali Şeref — İşte ben de onu düşünüyorum... Spor arkadaşlarımdan samimi görüştüğüm iki genç var. Şevket'le Salim... Bu işe ben onları memur edeceğim. Takipte onlar birinci planda hareket ederler, biz ikinci, üçüncüde gideriz.

Vahit — Fena fikir değil...

İsneyn — Bu saatte onlar nerede bulunurlar?

Ali Şeref — Tophane'de Andon'un gazinosunda bilardo oynarlar.

Vahit — Haydi durmayalım...

Üç genç bir taksiye atlayarak Tophane'deki gazinoya damlarlar. Tahminleri veçhile Şevket'le Salim'i bilardo başında buldular. Birer kahve sigara içerek partinin bitmesini beklerler... Beş kişi bir köşeye çekilerek konuşmaya başlarlar.

Ali Şeref meseleyi anlatınca Şevket gülerек:

— Oo... Bize hafiyelik teklifine mi geldiniz?

Ali Şeref — Evet, hafiyelik bu asrın en kazançlı mesleklerinden biridir...

Salim — Öyleyse sökülün bakalım papelleri...

Ali Şeref — İşi görüp bitiriniz, size köprü altında birer ciğer tavası ikram ederiz...

Şevket — Etme a canım... O kadar da israfa lüzum yok. Bizi mahcubiyetle ezeceksiniz.

Bu şakalar olup bittikten sonra Ali Şeref meselenin evveliyatını anlatarak ciddiyata girişir ve talimatını şu suretle vermeye başlar:

— Ayın dokuzuncu salı günü her hâlde saat ikiden evvel Topkapı tramvayının son durak yerinde bulunacağız. Biz yan sokak içlerine gizleneceğiz. Siz tam durak yerinde dolaşacaksınız. Tahminime göre o esnarlarda, orada biri peyda olacak, tramvaylardan inenlere dikkat etmekle meşgul bulunacaktır. Bu âdemin zatı tamamıyla meçhulüm olduğu için şeklini tarif edemem. Tramvaylardan beklediği Muallâ'dır. Filozof babamızı tanırsınız değil mi?

Şevket, Salim ikisi birden:

— Kendi babamız gibi...

Ali Şeref — Şeklini tarif edemediğim bu herifin Muallâ'yı beklediği esnadaki bütün tavır ve hareketlerine, kimlerle konuştuğuna ve ne görüştüğüne sıkı sıkıya dikkat edeceksiniz. İşin en mühim ciheti peşlerine takılıp filozofu nereye götürdüğünü anlamak için onları bir lahza göz önünden kaybetmemektir...

Salı günü muayyen saatte birleşmek üzere bu karardan sonra ayrılırlar.

Salı günü saat ikiden evvel Şevket'le Salim, iki gürbüz genç, Topkapı tramvay durak yerinde birbirinden ayrı olarak dolaşmakta, Ali Şeref'le iki kaynı da sur duvarları istikametiyle Yenibahçe'ye

inen yolun bir hayli gerisinde saklı bulunmaktadırlar... Onların da ötekilerle buluşmalarına lüzum hasıl olursa Şevket durak yerinden ayrılmayacak, Salim koşup bu lüzumu haber verecek...

Öyle cadde bir yerde, mesela bilicap⁴⁷⁶ bir saat dolaşıp da kendini civar esnafın ve gelip geçenlerin dikkatlerinden saklayabilmek epey güç ve mühim bir keyfiyet...

Salim durak yerine karşı bir kahveye oturdu. Şevket gözleri tramvaylarda oraya buraya sinerek dolaşıyordu. Saat henüz ikiyi pek geçmeden Ali Şeref'in tahmini veçhile kasketli, kuru pozlu, kırpık bıyıklı, şapşal, oldukça sünepe kıyafetli iri boy, esmer bir herif peyda oldu. Bir noktada duruyor. Tramvaylara dikkat ediyor fakat binip gitmiyor.

Şevket kendi kendine:

— Hah, dedi, Ali Şeref'in açtığı fal çıktı... Üzerine dikkat gözlerimizi dikeceğimiz herif bu olacak...

Bu adam hem tramvaylardan inenlerin hiçbirini gözden kaçırıyor hem de telaşlı bakışlarla caddenin gerisinden bir şey bekler gibi bulunuyordu. Nihayet bir taksi geldi. Ona yakın durdu. Şoförle konuşmaya başladılar. Ne görüşüyorlardı?

Bunu anlamayı çok merak eden Şevket birkaç kelime kapabilmek için hizalarına sokularak yürüdü. Fakat bir şey işitemedi. Hemen defterini çıkardı, onlara sezdirmeden otomobilin numarasını aldı. 3867... Ne olacağını keşfetmek için büyük bir zekâvete lüzum yoktu. Filozof tramvaydan inince bu taksiye bindirilecekti. Şevket'i telaş aldı. Etrafına bakındı, başka oto göremedi. Arkasından ayakla koşacağı bu otoyola nasıl yetişebilecekti? Bu taksi hazırlığına bakılırsa filozofun uzağa götürüleceği de anlaşıyordu.

Kahveye Salim'in yanına koşarak vaziyetin nezaketini anlattıktan sonra:

— Hemen uç onlara haber ver. Filozof tramvaydan inmeden evvel kanatlanıp gelsinler, dedi.

⁴⁷⁶ bilicap: amaçsızca

Salim kale bedeni yolunu tutturdu. O henüz gözden kaybolmazdan önce gelen tramvaydan filozof indi. İri herif, zorakiye benzer bir güler yüzle onu karşılayarak otomobile bindirdi. Kendi de şoförün yanına oturdu. Araba sur haricine sürdü, uçtu.

Şevket için şimdi taksinin arkasından koşmaktan başka yapacak bir şey yoktu. O da tabanları kaldırdı.

Ötekiler, dört genç soluk soluğa tramvay durağına yetiştiler. Meydanda ne otomobil var ne Şevket... Gelecek arabayı bekleyen tramvayın içinde üç yolcu var. Her yana bakındılar. Şevket’le otomobilden bir iz sezmek mümkün olmadı. Ne tarafa gittiler? Şehrin içine mi dışına mı?

Ali Şeref alınının terlerini silerek tıkanık bir sesle:

— Çok eksik hareket ettik. Bir otomobil de biz hazırlamış olmalıydık.

İsneyn telaşla:

— Babamızı dağa kaldırır gibi kaçırmışlar...

Vahit — Kendimizi pek telaşa vermeyelim... Şevket’in otomobili takip ettiği anlaşılıyor. Ne yana gittiğini elbette bize haber verecektir.

Ali Şeref — Ne kadar idmanlı bir sporcu olsa yarım saatten ziyade bir vitesin arkasından koşamaz ve bu müddet zarfında önünden arabayı kaçıtır...

Kale kapısının yanındaki bakkaldan sordular:

— Burada bir otomobil duruyordu. Ne yana gitti?

Bakkal alışverişe ait olmayan bu müracaata kafa tutar bir tarzla cevap verdi:

— Saatte on, on beş tanesi aşağı yukarı vızır vızır gelip geçiyor. Ne yana gittiğinin farkında olmadım...

O anda boşa geçen dakikaların ehemmiyeti büyüktü. Her saniye filozofu çocuklarından uzaklaştırıyordu. “Ne yapacağız?” diye birbirinden sorup duruyorlardı. Şevket’in dönmesini beklemekten

başka yapacak yoktu. Fakat içleri içlerine sığmıyor. Her ne yana olursa olsun oraya buraya saldırmak heyecanından kendilerini kurtarmıyorlardı.

En ziyade sinirlenen İsneyn olmuştu. Bağırıyordu:

— Ne duruyoruz? Babamızı bulmak için mutlaka bir şey yapmalıyız!

Ali Şeref — Sokak ortasında gürültü lazım değil. “Türk Felsefe Kültür Cemiyetini sorar da buluruz...” diyordun. Sor da bul bakalım! Sizi vaka üzerine bu kadar da uyandırmamış olaydım hâl neye varacaktı? Şüphelerim bu anda tahakkuk etmiş bulunuyor...

İsneyn — Enişte, hakkınızı tamamıyla teslim ediyoruz. Size bir itirazımız yok... Duramıyorum, rica ederim bize yapacak bir şey söyleyiniz.

Bu yapılacak şeyi düşünün düşünün bir saatten ziyade vakit geçti. Zamanın böyle beyhudeye yürümesi hepsinin asabiliğini artırıyor.

İçlerinde itidalini en ziyade muhafaza eden Salim:

— Üzüntü insanı büsbütün şaşırtır. Durunuz bakalım. Mutlak Şevket buraya dönecektir. Ne olduğunu anlarız.

İsneyn — Bir otomobile ya yetişilir ya yetişilemez. Macera bu iki ihtimalden hariç nasıl düşünülebilir?

Vahit — Çok vakit geçti. Şevket niçin dönmedi?

Salim — Dönmediği, vaka arkasından meşguliyetini gösteriyor. Boş durmadığı anlaşılıyor... Biraz sabrediniz, şimdi her şeyi öğreniriz.

56

Bu ara sur dışından bir taksi söktü. Ali Şeref’in derhâl verdiği işaret üzerine durdu.

Ali Şeref heyecanını güç yener bir telaffuzla:

— Nereden geliyorsun arkadaş?

Şoför bu suale karşı biraz durakladıktan sonra:

— Niçin soruyorsunuz?

— Şiddetli bir lüzum üzerine soruyorum.

— Zabıta memuru musunuz?

— Hayır, kendimizce mühim husus, bir keyfiyet dolayısıyla soruyorum.

— Hamidiye köyünden geliyorum...

— Müşteri mi götürdün?

— Evet...

— Müşteriyi nereden almıştın?

Şoför kaşlarını kaldırarak:

— Amma da ince soruyorsunuz...

— Ağzın aşınmaz ya... Söyle birader...

— Peki... Şehzade'den almıştım...

— Hamidiye köyüne müşteri bırakıp da dönen bir otomobilin şehre Edirnekapı'dan girmesi lazım gelmez mi? Sen Topkapı'dan giriyorsun.

— Anladım, siz zabıta memurusunuz... Bu cadde üzerinde uğrayacağım yer var da onun için...

— Dur... Bekle... İhtimal ki şimdi bize lüzumun olacaktır...

— Bekleyemem. İşim var...

— Bekleyeceksin...

— “İhtimal ki lüzumun olacaktır.” diyorsunuz. Ya lüzumum olmazsa?

— Lüzumun olmazsa beklediğin müddetin ücretini fazlasıyla alacaksın.

Şoför razı oldu. Taksiyi durdurduklarından hemen yirmi dakika kadar sonra Şevket'in terlemiş, kızarmış yüzü, Topkapı'nın kemeri altından gözüktü. Hepsi gayriiradi ona doğru koşuştular...

Bütün ağızlardan “Nerede kaldın? Ne oldu? Ne yaptın?” sualleri yağıyordu.

Şevket meyus bir jestle cevap verdi:

— Ne olacak? Filozof babayı dağa kaldırır gibi kaçırdılar...

Ali Şeref haykırdı:

— Biz seni buraya neye koyduk?

Şevket — Siz beni buraya korken her ihtimale karşı düşünülecek tedbirleri hiç akla getirmemişsiniz. Tam vitesle giden bir otonun arkasından yaya bir adam kaç saat koşabilir? Yetişemediği takdirde mesul tutulur mu?

Ali Şeref — İlk tedbirsizliklerimizi boşuna geçireceğimiz bu lakırdılarla daha ağırlaştırmayalım... Nasıl oldu anlat... Ne yapmak lazımsa hemen koşalım.

Şevket — Filozof baba tramvaydan inince önüne çıkan iri herifin altına çektiği otomobile hemen biniverdi. Mübarek adam bir saniyelik tereddüt bile geçirmedi. İlmî düşünceleri derin olan bu adamlar bilmem ki hayatta niçin bu kadar mülahazasız oluyorlar?

Ali Şeref — Ey, sonra?

Şevket — Oto sur haricine süratle uçtu. Ona yetişemeyeceğimi biliyordum fakat ne yana gittiğini görmek için arkasından ben de bütün kuvvetimi bacaklarıma vererek koştum.

Ali Şeref nefesini kesen bir heyecanla sordu:

— Ne yana gitti? Nereye kadar takip edebildin?

Şevket — Kapıdan dışarı çıkınca oto sola döndü. Tozu dumana kararak uçuyordu. Aramızda otuz beş kırk metreden fazla mesafe yoktu... Emin ol ki bu mesafeyi beş altı dakika kadar hiç azaltmadım. Arabanın hızına müsavi bir süratle cins bir Arap atı gibi koşuyordum... Bu müddetten sonra mesafe açılmaya başladı. Fakat otuyu gözümün önünden kaçırmıyordum. Onun Mevlanakapısı'ndan içeriye girdiğini gördüm... Ben de aynı kapıya daldım. Ama dört dakika sonra... “Oto ne yana gitti?” diye nalbanttan sordum. Herif yola doğru elini kaldırarak “İşte şöyle gitti...” diye bana angarya

bir cevap verdi. Sur dışında kaçırdığım bir otomobili şehir içinde bulmak kabil mi?

— Numarasına dikkat etmedin mi?

Şevket — Numarasını aldım.

dedi ve cebinden defterini çıkararak okudu:

— 3867.

Hepsi de sevinçle bu numarayı tekrarladılar...

Ali Şeref — Hah, işte bizi hakikate götürecek bir ipucu...

Sonra numarayı, durdurdukları otomobilin şoförüne göstere-
rek:

— Arkadaş, bu numarayı işleten meslektaşını tanıyor musun?

Şoför numaraya baktıktan sonra menfi bir işaretle:

— Hayır, dedi.

— Tanımamak nasıl olur?

— Ben Kadıköyü'nde çalışıyordum. Bu tarafa yeni geçtim...

Arkadaşlardan çoğunu tanımıyorum.

Ali Şeref numaraya baka baka:

— Sen tanımıyorsan elbette bir tanıyana tesadüf ederiz...

Sonra Şevket'e sordu:

— Otomobilin şeklini tarif edebilir misin?

— Koyu yeşil. Üstü açık, eskice bir Citroen...

— Mevlanakapısı'ndan içeriye girdi, kayboldu değil mi?

— Evet fakat oradan girişi bizi şaşırtmak için belki bir gösteriş-
tir. Çünkü mahut iri herif bacaklarımın bütün kuvvetiyle benim oto-
mobilin arkasından koştuğumu gördü. Takip olunduğunu anladı...

— 3867'nin şoförünü görür görmez tanırsın ya?

— Elbette. Kırklık, tıknazca, biraz çiçek bozuğu, sarışın bir
adam... Şekli tamamıyla gözümün önünde...

Aralarında o anda yapılması lazım gelen işi muhavereye giriştiler. Her biri bir türlü fikir söylüyordu. Nihayet Ali Şeref'in kararına uydular. O:

— Haydi taksiye dolalım...

kumandasını verdi. Hepsi arabaya atladılar.

Şoför — Nereye?

Ali Şeref — Sur dışından git, Mevlanakapısı'ndan içeriye gir. Onların izinden yürüyelim. Bakalım tesadüf önümüze ne yapraklar açacak... Elbette 3867 numaralı arabayı tanıyan birine tesadüf ederiz...

Otomobil, dedikleri yola düzüldü. Bir yanı sur harabeleri, öbür yanı mezarlık bu caddenin iri taşlı bozuk kaldırımları üzerinden araba hoplaya zıplaya, bata çıka Mevlanakapısı'na kadar koştu. İçeriye girdi. İlk tesadüf ettikleri dükkândan sordular:

— Buradan bir otomobil geçti mi?

Bakkal gülerek cevap verdi:

— Bir değil, sabahtan beri yirmi otomobil geçti.

Citroen'in ve içindekilerin şekillerini tarif ettiler. Bakkal bu sefer gülmesini daha genişleterek:

— Buradan geçen otomobiller kara mıdır sarı mıdır, içindekiler sakallı mıdır tıraşlı mıdır, iş gücü arasında buna dikkat koymaya hangi bakkalın vakti olur?

Macuncuya doğru sürdüler. Çoğu kırık dökük hırdavata dönmüş birkaç otomobile tesadüf ettiler. Sordukları numaraya dair hiçbirinden müspet bir cevap alamadılar.

Aksaray'a uzandılar. Aynı sorgu, aynı menfi cevap... Beyazıt'a geldiler. Orada caminin bahçeli kahveleri önüne sıralanmış otomobiller duruyordu. Şoför Lütü müşteriilerine:

— Siz arabada oturunuz. Ben arkadaşlardan tahkikat yapıp geleyim, dedi.

Taksilere doğru uzaklaştı. Birkaç arabanın şoförleriyle konuştuktan sonra güler yüzle geri dönerek:

— Müjdemo isterim, dedi...

Ali Şeref — Buldun mu?

Lütfi — Maşallah...

Ali Şeref — Kimin arabasıymış?

— Lütfi — Raif'in.

Ali Şeref — Garajı nerede?

Lütfi — Firuzağa'daymış... Fakat o buralara çok gelmezmiş. Ekseriyetle karşı taraflarda işlermiş... "Taksim'e doğru bir çıkınız, belki bulursunuz." dediler...

Ali Şeref — Haydi birader, durmayalım...

Şimdi hepsinin gönlünde birer sevinç kabarmıştı. Mesele hal-lolunmuş demekti. Araba, artık yüzleri gülen müşterilerle Fincancı-lar Yokuşu'ndan aşağı koşuyordu. Eminönü, Köprü, Karaköy, Bankalar, Tepebaşı, Galatasaray, Taksim... Uçtular.

Taksim'de araba Majik'in önüne doğru yürüdü, durdu. Gene şoför Lütfi Efendi müşterilerine:

— Siz kımıldamayınız. Ben soruşturup geleyim.

dedi. Uzaklaştı. Bir müddet sonra dönerek:

— 3867 numaralı otomobilin şoförü Raif sabahleyin buraday-mış ama müşteri almış gitmiş...

— Ne yana?

— İyi bilen yok...

Ne yana olursa olsun, yalnız saldırdığı cihet bilinerek gideceği yer malum olmayan bir otomobilin arkasından koşmanın manasız-lığını düşündüler.

Ali Şeref — Burada bekleriz. Gelmezse buraya uzak olmayan garajına gideriz. Gündüz veya gece herhâlde şoför Raif'le görüş-mededen evimize dönmeyiz...

İsneyn — Bu kadar araştırmalardan sonra geri dönüp de babamızı evde bulursak onu kendimize bol bol güldürmüş olmaz mıyız?

Vahit — Onu evde bulalım da bize istediği kadar gülsün...

Ali Şeref — Biz ona ağlamayalım da o bize kahkahalarla gülsün...

Taksinin hesabını gördüler. Taksim Meydanı'nın köşesindeki kahvenin dışına oturdular... Artık işleri gelip geçen otomobillerin numaralarına bakmaktı.

Aşağı yukarı gelip geçen hemen her otomobilin numarasını iyice görmek için nöbetle arkasından koşuyorlardı. Bu yorucu vaziyette akşamı ettiler. Aradıkları taksiyi göremediler.

Sular karardı. Beyoğlu elektrik ışıklarıyla pırıl pırıl donandı. Firuzağa'ya garajı aramaya gittiler, buldular. Yalnız garajı 3867 numaralı taksi ile şoförünü değil...

Aynı garajda başka otomobiller de vardı. Onlardan birinin şoförüne sordular:

— 3867 numaralı taksinin şoförü Raif akşamları buraya kaçta döner?

— İşi bilir. Fakat bu gece hiç gelmeyecektir...

— Niçin?

— Çatalca'ya müşteri götürdü. Orada geceleyip sabah gelecek...

Bu cevabı alınca gençler birbirine bakiştılar. Ne aksi hâldir bu! Artık orada ne yapacak bir iş ne de söyleyecek lakırdı kalmıştı. En seri, en kısa vasıtayla semtlerine dönmeye karar verdiler. Ayrılmak isteyen Şevket'le Salim'i bırakmadılar. Ali Şeref kollarından asılarak dedi ki:

— Candan dostluk böyle günde belli olur. Bize kadar beraber gidelim... İcaba göre ya evlerinize döner veya bizde kalırsınız...

Gene bir taksiye atladılar. Araba Taksim'in yan cihetindeki ikinci caddeden aşağıya koşarken içindekiler bir an evvel semtle-

rine yetişmek için süratı kâfi bulmuyorlardı. Bir şenlik hâlindeki sokakları ve iki yanlarını dolduran kalabalığı gözleri görmüyor gibiydi. Eve varınca karşılaşıacakları hâl ne olacaktı? Babayı orada bulamazlarsa bu felaketin tasavvuru tüylerini ürpertiyor, mahalleye yaklaştıkça bu merakın yüreklerinde fıkırdattığı heyecan artıyordu.

Altıncı Daire'nin önündeki yokuştan aşağı, ölümlerin kovulduğu, o eski kara selvilerin yüksekliğinde beyaz kâşanelerin kurulduğu caddeden otomobil bir kuş gibi süzülerek Unkapanı Köprüsü'ne indi.

Karşı yana varınca bir şehirden bir köye geçilmiş gibi oldu. Artık ne o aydınlıklar vardı ne de omuz omuza yürüyen kalabalık... O temiz yüce binaların, süslü vitrinlerin yerlerini şimdi kara kuru, tahta, cüce evler, kirli dükkânlar almıştı...

Zeyrek Yokuşu'ndan çıktılar. Horhor'dan Sofular'a döndüler. Oto, evin önünde durdu. Hesabı gördüler. Kapıyı çalmaya korkuyorlardı. Onlara ev, yürek sıkı bir manzara ile daha kararmış, daha kabarmış, çatısının altında uğursuzluk saklayan bir hâl almış gibi geliyordu.

Nihayet Ali Şeref bu tereddüdü kırarak zile dokundu. Çok sürmeden kapı açıldı. Ev altının elektriği yanıyordu.

Evin hanımı, kızı, hizmetçisi, bu üç kadın hemen karşılarına dizildiler. Üçünün de gözlerinde meraklı birer sorgu var gibiydi. Nihayet Müride:

— Canım nerede kaldınız? Bu vakitlere kadar babanızı sokaklarda gezdirmenin münasebeti var mı?

Bu son istifham, iki oğulla damadın beyinlerine birer kurşun gibi saplandı kaldı. İsneyn düşmemek için duvara yaslandı. Vahit'in yüzü sarardı. Ağzı açık kaldı. Damat vaziyeti idare etmek için söz arıyordu... Üçü de cevap bulamıyorlardı.

Anneleri tekrarladı:

— Ne oluyorsunuz? Benziniz uçtu. Babanız nerede? Söylese-nize...

Bu suale İsneyn'in bir hıçkırığı cevap verdi. Vahit iki avucuyla yüzünü kapayarak hüngürdedi:

— Yarı günden beri biz de onu arıyoruz...

Annelerinin gözleri büyüdü. Dudakları titriyordu:

— Ne demek onu arıyoruz? Memleket içinde koskoca bir adam kaybolur mu?

İsneyn — Oldu anneciğim, oldu.

Kadın haykırdı:

— Onu bulmadan eve nasıl dönüyorsunuz?

Vahit — Belki bizden önce eve dönmüştür diye geldik...

Anne — Onun evinden başka bir yerde geceleme âdeti değildir. Akla gelmeyip de başa gelen felaketlerden birinin karşısındayız. dedi, kızıyla beslemenin kolları arasına devrildi.

Şevket'le Salim şaşırılmışlar, Selâse ile Rabia'nın gözyaşları kucaklarında yatan kadının yüzüne damlıyordu.

Vaziyeti idare artık damada kalmıştı. Kolonya ile kaynanasının bileklerini, boyun damarlarını ovdurtarak:

— Anne, dedi, Bu kadar meraka lüzum yok. Babamızın hâlini bilmez misin? Çağrıldığı cemiyette derin bir bahse tutuşarak kendini unutmıştır. Yarın mutlaka gelir. Gelme de onu götüren otomobilin numarasını bulduk. Gittiği yer artık bizce belli demektir...

Söylenenleri duyuyor muydu, duymuyor muydu? Baygın kadın hiç ses vermedi. Onun yerine Selâse söze girişti:

— Arabanın numarasını biliyordunuz da niçin babamızı gittiği yerden alıp getirmediğiniz?

— Numarayı bulduk fakat şoförü bulamadık. Uzağa müşteri götürmüş. Garajı biliyoruz. Yarın sabah erkenden gideceğiz. Mera-ka değer bir noktacı bile kalmayacak...

57

Şöyle böyle iştahsız bir yemek yendi. Gece dört⁴⁷⁷ delikanlı bir köşeye çekildiler. Aralarında yavaş konuşuyorlardı.

Vahit — Ben anneme teselli vermeye uğraşıyorum ama ondan ziyade meraktayım.

Şevket — Bu merak yarın 3867 numaralı şoför Raif'i bulduktan sonra tamamıyla bitecektir.

Vahit — Bilmem, içinde hayra yorulamayacak bir sıkıntı var. Bu bir uğursuz *pressentiment*⁴⁷⁸ midir nedir anlayamıyorum...

İsneyn — Babamızı bulsak bile bakalım diri mi bulacağız?

Salim — Haydi canım haydi. Şom ağızlı kocakarılar gibi düşünmeyiniz. Adam öldürmesi bu kadar kolay mı?

Vahit — Niçin kaçırdıkları yerin izlerini kaybetmeye uğraşıyorlar?

Şevket — Evet, ortada zihinleri şuraya buraya çekecek bir garabet var ama bu ona vermek istediğiniz mana derecesinde ağır bir şey olamaz. Bu yarından öteye sürmeyecek bir sırdır.

İsneyn — Ben şoför Raif'in aynı günde hem babamızı hem de gecelemek üzere uzağa müşteri götürmüş olmasından şüpheleniyorum.

Şevket — Ne gibi?

İsneyn — Uzağa götürülen müşteri babamız olmasın...

Ali Şeref — İsneyn'in bu şüphesi pek varittir.

Şevket — Ben de pirelenmeye başladım...

Ali Şeref — Ne suretle?

Şevket — Benim görüp de numarasını aldığım oto köhnece açık bir Citroen'di. Şoförü de yaşlı ve düşküncü bir kılıktaydı. Hâlbuki Beyazıt'ta yapılan tahkikatta bu arabanın karşı tarafta işlediği,

⁴⁷⁷ beş olmalı

⁴⁷⁸ *pressentiment*: önsezi

İstanbul'a nadiren geçtiğini öğrendik. Böyle eski püskü bir otomobilin Beyoğlu'nda işlemesine ne mana verirsiniz?

Salim — Elimizdeki numara anahtarıyla yarın hep bu muamaların kapılarını açacağız.

İsneyn — Bakalım 3867 numaralı araba, uzak gittiği yerden bir daha bu yana dönecek mi?

Salim — Dönmeyip de ne yapacak? Numarası elimizde, garajı malum, belediye'deki kaydını bulmak da güç bir şey değil... Böyle bir otomobil tayyareleşip uça bile takibattan kendini kurtaramaz...

Ali Şeref — Yarın her bir şey anlaşılabilir bile babamızın böyle esrar içinde bir gece ortadan kaybolmuş bulunması biz ailesi için büyük bir vakadır.

Hiçbiri döşeklerine yatmadan, oraya buraya kıvrılarak sabahı dar ettiler. Kadınlara büyük ümitler vererek erkenden sokağa fırladılar. Fakat ne kadar erken davranışlar uzaktan gelecek otomobilin dönmesini beklemek lazım geliyordu. Ne olursa olsun tahkikin bir dakika gecikmesine tahammülleri yoktu. Bir taksiye atladılar. Fırına'ya, garaja sürdüler. Vakit erkendi. Yaz günü saat daha beşe bile gelmemiş, garajdaki diğer iki otomobil yerlerinde duruyorlardı. Buldukları şoförlerle konuştular. 3867 numaranın şoförü Raif'in henüz gelmediği haberini aldılar.

Ali Şeref sıkı sıkıya soruyordu:

— Ne vakit gelir?

— Bilinmez...

— Şöyle aşağı yukarı bir tahmin edemez misiniz?

— Nasıl tahmin olunur? Oraya taşıdığı müşterilerin işine bakar.

— Oraya ne iş için gittiğini biliyor musunuz?

— Hayır... Şimendifer varken oto ile gidiş kim bilir ne dalaveredir canım... Raif çok para almadan gitmez... Ben çok şüpheliyim zaten...

— Neden?

— Raif’in bugün oradan döneceğinden...

— Aman söyleme birader... O gelmezse biz oraya gitmek ihtiyacındayız.

— Bu kadar acele ne işiniz var?

— İşimiz müstacel⁴⁷⁹ olduğu kadar da mühimdir.

— Hele bir iki saat daha bekleyiniz... Bakalım ne olur...

Saniyeleri dimağları üzerinde birer iğneli çark gibi bir ıstırap vererek işleyen bu bir iki saati öldürmek için ne yapacaklarını bilmez müthiş bir sabırsızlıkla orada burada dolaşarak çeyrekte bir garaja uğrayıp soruyorlardı...

Nihayet saat sekize doğru 3867 numaralı taksi geldi. Garajın önünde stop etti, öteki şoförler yarı alay yarı ciddi şu sözlerle onu karşıladılar:

— Aman kardeş neredesin? Seni öyle bir şiddetle arıyorlar ki!

Şoför Raif birden şaşalayıp:

— Arayanlar kim?

— Beş genç. Soruşlarındaki telaş ve heyecandan, gözlerinden saçılan ateşlerden bize ürküntü geldi. Aranızda bir kadın dalaveresi mi var nedir? Düelloya hazır ol...

— Hayırdır inşallah... Ne kadın ne erkek, benim kimseyle bir alışverişim yok.

— Vaziyet al. Sokağın başından koptular. İşte geliyorlar...

Raif döndü. Gelenlere baka baka:

— Bunlar mı?

— Evet...

— Hiçbiri tanıdığım değil.

— Senden ne istiyorlar?

— Bir yanlışlık olacak, şimdi anlaşılır.

⁴⁷⁹ müstacel: acele

Beş delikanlı yaklaşırlar. Fakat Şevket ne yeni gelen otoyol ne de şoförüne dikkat etmeyerek sorar:

— Beklediğimiz şoför Raif daha gelmedi mi?

Garajdakilerden biri eliyle Raif'i işaret ederek:

— İşte geldi. Aradığınız adamı tanımıyor musunuz?

Şevket gösterilen şoföre dikkatle bakarak:

— Bu değil...

— Nasıl bu değil? Adı Raif. Arabasının numarası da 3867...

Şevket bir şoföre, bir de numaraya tekrar bakarak:

— İsim doğru... Numara da o... Fakat şoför bu değil, araba da hiç aradığımız değil...

— Öyleyse siz ne aradığınızı bilmiyorsunuz.

Ali Şeref — Aynı numarayı iki araba taşıyabilir mi?

Raif — Aynı semtte taşıyamaz. Benim arabamın numarasını başka bir otonun taşıdığını da sizden işitiyorum...

Garajdan bir şoför:

— Sizin aradığınız ne biçim araba, ne kıyafet ve simada bir şofördür?

Şevket — Eskice açık bir Citroen, şoförü de hemen kırk beşlik, tıknaz, sarışın, çiçek bozuğu, yıpranmış kıyafetli, babayani bir adam.

— Bu araba ve şoförle tarif ettiklerinizin arasında hiçbir münasebet yok...

Hakikaten gözlerinin önündeki şoför Raif, sık veston⁴⁸⁰, rugan kasketli, ancak yirmi beş yaşlarında, kaşı gözü kara, narin, yakışıklı bir gençti. Araba ise kapalı, mükemmel bir Ford...

Aradıklarıyla bu bulduklarının mübâneneti önünde ne düşüncelerini şaşırdılar. Bu kadar sıkı ve sıkıntılı arama neticesinde kar-

⁴⁸⁰ veston: ceket

şılaştıkları bu genç şoförden ne istenebilirdi? İlk adımda önlerine çıkan bu ne anlaşılma bir muamma idi?

Ne kadar kesif karanlığa bürünmüş olsa bir saniye boşa geçirmeden meseleyi aydınlatmaya uğraşmak vaziyetindeydiler. Filozof bu geceyi de evinden dışarıda geçirirse vahamet büyüyecekti.

Ali Şeref arkadaşlarını bir yana çekerek:

— Ne dersiniz? dedi, Benim zihnimi tuhaf bir şüphe kemiriyor...

Hepsi birden sordular:

— Nasıl şüphe?

— İki otomobille şoförler beyinde numaradan başka hiçbir benzerlik olmamakla beraber bu işte örtülü bir düzen mi var? Bu meselede kaç türlü ihtimal düşünebilirsiniz? Yahut ki Şevket numarayı kaydederken bir tek rakamın üzerinde yanılmış olmasın?

Şevket — Ondan katıyen emin olunuz. Numarayı gayet dikkatle defterime geçirdim.

Salim — İki üç türlü ihtimal var...

Ali Şeref — Söyle...

Salim — Ya şu gördüğümüz gene şoför Raif, öteki yaşlı şoföre numarasını iğreti vermiştir veyahut ki öbür şoför muvakkat bir zaman için çalmıştır. En son ihtimal olarak da aynı numaranın sahtesini yapmak kolayını bulmuşlardır.

Vahit — Niçin bu şoför öteki şoföre numarasını iğreti versin? Bu cezayı mucip bir harekettir. Bu otonun numarası ve daire kaydı diğer bir arabaya uyar mı?

Şevket elini alnına vurarak:

— Bakınız işte... Citroen önümden çabuk kayboldu, daire kaydına dikkat edemedim, dedi.

Şimdi hepsinin zihinlerini burkturan şey zahiren aralarında hiçbir benzerlik olmamakla beraber bu iki otomobil beyinde gizli bir münasebet bulunması şüphesiydi.

Ali Şeref — Bu ihtimal dolaşıkları arasından düzgün bir yol bulmak güçleşti. Saatler geçtikçe vaziyet ağırlaşıyor. Zabıtaya müracaat ıztırarındayız.⁴⁸¹ Bu şoför Raif'i ne zaman istesek burada veyahut gideceği diğer bir yerde bulabiliriz. Şeklini, resmini hafızamıza kaydettik.

Genç şoföre sordular:

— Ne vakit arasak sizi burada bulabilir miyiz?

Raif gülerek cevap verdi:

— Bulabilirsiniz fakat ne lüzum üzerine beni arayacağınıza aklım ermiyor...

Oradan ayrıldılar.

O gece de filozof evine dönmedi. Ertesi gece de daha ertesi gece de... Tehlike büyüdü. Facia ciddileşti. Zabıtaya müracaatlarında vaka şubeden şubeye yürüye yürüye istintak hâkiminin huzuruna kadar çıktı.

Hâkim soruyordu:

— Kayınbabanız kimlerle görüşürdü?

— Eski devir şeyhülislamlarından Gıyasettin'den başka kimse-
nin evine gidip görüşmezdi. Bazı ilmî münakaşalar için evimize
gelenler olursa kabul ederdi.

— Bazı sebepler dolayısıyla ona karşı intikam hissine düşecek
düşmanları var mıydı?

— Maymunluk meselesinden dolayı mutaassıplardan birçok
tahkir, tehdit mektupları aldıydı. Fakat hepsine gülüp bir tarafa bı-
rakırdı.

— Kimlerden şüphe ediyorsunuz?

— Enis Buhari, Ruşen Zamir, Şeyh Hamza...

Bu üç mutaassıp adam celbolundu. İsticvaplarında:

— Kelam-ı Kadim'e el basarak filozofun kaçırılması vakasında
hiçbir dahl ü tesirimiz olmadığına yemin ederiz, dediler.

⁴⁸¹ ıztırar: mecburiyet

Serbest bırakıldılar.

Hâkim, kayıp filozofun oğullarından gene soruyordu:

— Babanızın çok serveti var mıydı? Zengin diye adı çıkmış mıydı?

— Babamız büyük servet sahibi değildi. Biz orta hâlde geçinen bir aileyiz... Babamız kimseye fenalık edebilecek bir hilkiyette yararlanmamıştır. Kimse ile de bir alıp vereceğimiz yoktur.

Hâkim birdenbire sordu:

— Sizin üzerinizde iki ailenin kızlarını kaçırmış olmak şüphesi var. Buna ne diyeceksiniz?

— Bu şüphe üzerine aleyhimizde devamlı tahkikat ve evimizde vakit vakit araştırmalar yapıldı. Bir şey tebeyyün etmedi. Bu, mahallelinin dedikodusundan çıkmış asılsız bir ithamdır.

Hâkim bu davaya ait önündeki dosyayı karıştırdı. Şuradan buradan birkaç satır okuduktan sonra sordu:

— Babanız tuzağa düşürüldüğü yere ne suretle davet edildi?

— Türk Felsefe Kültür Cemiyeti namına bir davet tezkeresi aldı. Bu tezkeredeki talimat veçhile Topkapı'ya kadar gittiği tramvaydan inince kendisini karşılayan evvelce eşkâlini tarif ettiğimiz adam tarafından bir otoyola bindirilerek sur dışına çıkarıldı, Mevlevihanekapısı'ndan tekrar şehre girdikleri görüldü. Ondan öteye ne olduğuna dair hiçbir bilgimiz yok...

— Gelen davet tezkeresi nerede?

— Kendi cebindeydi. Yanında kaldı.

Bütün araştırmalarda vaka Mevlevihanekapısı'ndan öteye bir adım bile aydınlatılamadı.

58

Filozofun bindirildiği 3867 numaralı Citroen otomobili, sur haricinden dolaştırılarak Mevlevihanekapısı'ndan içeriye girmiş ve sonra Mimar Sokağı'na saptırılmış... Ve ortada hiç rüzgâr ve toz yokken Muallâ'yı kaçırın herif:

— Efendi hazretleri, toz sizi rahatsız edecek, körüğü örtelim.

demiş, otomobilin yelken bezinden üstünü kapattığı esnada birdenbire filozofa bir şey koklatmış; zavallı adam kendini kaybetmiş. Ne kadar müddet böyle büsbütün hissiz kaldığını bilmiyor. Gözlerini açtığı zaman vücudunu kırık ve kendini yalnız bir odada kapalı bulmuş.

Oda bir hapishane hücresi gibi tam kârgir. Kalın demir parmaklıklı bir tek penceresi, gayet muhkem⁴⁸² bir kapısı var. Pencerenin ötesini iki buçuk metre kadar bir ara ile bir taş duvar kaplamış. Bu aralıktan kuyudan bakar gibi bir parça gökyüzünden başka bir yer görünmüyor. Aşağısı derin...

Filozof bir mahpusta olduğunu anladı. Damadı Ali Şeref'e hak verdi ama iş işten geçmişti.

Etrafına bakındı. Oda temiz ve möblesi güzeldi. Somyalı rahat bir döşek, şezlong, modern, geniş bir koltuk, mükemmel halı, aynalı, çok kullanışlı bembeyaz mermerli bir lavabo... Velhasıl konfora alışmış bir adamın şöyle böyle istirahatini temin edebilecek hemen her şey vardı. İçinde Türkçe, Fransızca kırk, elli cilt bulunan bir de küçük kütüphane...

Şu görünen hâle nazaran esaretine düştüğü adamlar softa tabiatlı kimseler olmayacaktı. Maymunluk meselesinden dolayı bazı mutaassıplarla çekişmişti. Onlardan başka hiçbir fertle, herhangi bir sebepten dolayı bir gelmişi geçmişi yoktu. Kendini kaçırانlar kimlerdi ve maksatları neydi?

Bekledi. Gelen giden yok. Kalın taş duvarlardan hiçbir ses sız-mıyordu. Kapıyı yokladı. Dışarıdan sımsıkı kapalı buldu. Ne kadar filozof, ne kadar metin, deryadil bir adam olsa maksadı ve müddeti malum olmayan böyle bir esaretin yeisine tutulmaktan kendini alamazdı.

⁴⁸² muhkem: sağlam

O iç sıkıntısıyla kütüphaneyi karıştırdı, iki dilden de birtakım bayağı romanlar, harcıâlem⁴⁸³ eserler, hatta çocuk hikâyeleri... Bu adilik karşısında yeisi arttı. Çünkü ellerine düştüğü adamların cahil kimseler oldukları, kitap namına kütüphaneye dizilen bu eserlerin seçiminden apaçık görölüyordu. Eğer bu oda filozofun zatına mahsus olmak üzere hazırlanmışsa bu kitaplar da onu mütalaalarıyla eğlendirmek için tedarik edilmiş olacaktı.

Kendileri bir kütüphane düzmekte anlayışsız adamlarsa niçin bu işte bilgileri olanlara müracaat etmemişlerdi? Besbelli ki böyle bir oda düzeltmenin sırrını dışarıya taşırmamak için olacak... Bu oda, bu kütüphane filozof için hazırlanmışsa bundan maksat nedir? Burada ne kadar zaman mahpus kalacak? Bu maceranın sonu neye varacak?

Filozof bu meçhuliyetin karanlığı içinde ezilerek kafesinin çubuklarını gagalayan bir kuş gibi oradan oraya dolaşüyor, nereye oturacağını, ne yapacağını bilemiyordu. Taş duvarlar sağır, pencere demir örgülü, karşısı kapanık, aşağısı derin, yukarısı uçulmaz, kaçılmaz bir gök parçası...

Bu dört duvar arasında bütün dünya ile alakası kesilmişti. Vakit ne sularda? Bari onu olsun anlamak için saatine bakmak istedi. Yeleşinin cebine attığı parmakları boşa gitti. Saatini almışlardı. Onu vaktini bilmekten bile menediyorlardı. Niçin?

Bu mahpusiyet içinde vaktini bilmekten ne çıkar? Daha nelelerini almışlardı? Ceplerine baktı. Para cüzdanını, mürekkepli kalemini, ufak çakısını, evindeki kütüphanesine ait üç anahtarını hep almışlardı.

Cüzdanında 120 lira kadar vardı. Bu küçük parayı nakdi kıymetine tamaen değil, yanında bulunursa belki firarını kolaylaştırmak için kullanır endişesiyle almış olacaktı. Mürekkepli kalemini de bir yolunu bularak harice yazı göndermek imkânını selb etmek⁴⁸⁴ için, çakıyı da orayı burayı oyup bir delik açmak veyahut

⁴⁸³ harcıâlem: bir özelliği olmayan, alelade

⁴⁸⁴ selb etmek: yok etmek, ortadan kaldırmak

ki canına kıyma kalkışmak gibi tehlikelere karşı bir tedbir olmak üzere aşırılmış olacaktı.

Onu intihardan menetmek istemeleri neden? Belki kendi elle-riyle öldürmek için... Böyle karanlık maksatlı ne türlü haydutların zaptlarına düşmüştü? İnsan ne kadar hayata değer vermeyen büyük bir filozof olsa böyle bir vaziyet karşısında kendini fütura kapılmaktan kurtaramaz...

Böyle İstanbul'un neresinde olduğu bilinmeyen bir evin sürgüler altındaki taş odasında olacağı beklemek her yüreğin dayanacağı bir felaket değildi.

Odanın ne tarafına baksa esareti hakkında alınan şiddetli tedbirlerin bir deliline tesadüf ederken gözüne kapının yanında bir soneri⁴⁸⁵ ilişti. Düğmeye basın mı basmasın mı? Basarsa büyük bir suç işlemiş olur muydu? Kullanılmayacak olduktan sonra onu oraya niçin koymuşlardı? Belki de bozuktu, işlemiyordu.

İç sıkıntısının verdiği bir cesaretle soneriye parmağını bastır-dı. Beş on saniye sonra kapının arkasında bir takırtı oldu. Sürgüler açılıyordu. Oh, ne olursa olsun, kendini dövmeye gelseler bile bir insan yüzü görmüş olacaktı.

İnsiyaki, garip bir tevahhuşun sevgiyle birkaç adım kapıdan geri çekildi. Açılan kanadın bıraktığı kapı çerçevesinin boşluğu içinde kapkara, marsık suratlı bir Arap gözüktü. Zenci içeriye girdi. Kapıyı tekrar kapadı. Gövde kısa, bacaklar uzun, göz kapakları şiş, delikleri görünen yamyassı pat burun, masallardaki biri yerde, biri gökte tarifini andırır patlıcani iki iri dudak...

Düğmesine basınca kutunun içinden fırlayan oyuncak Arap gibi birdenbire bu zencinin zuhuruyla filozofa gelen ürküntü çok sürmedi. Arap'ta eski, saray hadım ağalarının terbiyelerini andırır mübalağalı bir hürmetkârlık vardı. Hemen yerlere kadar eğildi, bir-biri arkasına birçok pata çaktıktan sonra doğrularak:

⁴⁸⁵ soneri: *sonnerie*: zil

— Köleniz, afandimizin hizmetine tayin olundum. Emir buyurunuz... dedi.

Bu oda mahpusiyeti, sonra bu buyrukluluk... Bu ne komediyaydı? Acaba Arap, filozofla eğleniyor muydu?

Muallâ bu ihtiramkârlığa karşı bir söz söylemiş olmak için sor-du:

— Adınız nedir?

Arap eğilip doğrularak:

— Cevher kulunuz...

Filozof bu kulluk tabirinden bir nevi esaret kokusu alarak:

— Ben kulluktan hoşlanmam, insanları hep kardeş, hep müsavi sayarım... Siz neyseniz ben de oyum... Ben neysem siz de osunuz...

Arap gene uzun bacakları üzerinde iki kat olarak:

— Estağfurullah afandımız, estağfurullah... Hiç hep bir olur mu? Beş parmak bir mi? Bendeniz köleniz siz afandımız...

— Cevher, beni buraya niçin kapattılar?

— Bize velinimet olmak için...

— Ben size nasıl velinimet olabilirim?

— Büyük âlimsiniz. Çok şey bilirsiniz. Ne sorarlarsa cevabını bulursunuz.

— Benden mesele mi soracaklar?

— Kim bilir afandım? Orasına aklım ermez...

— Burası neresi Cevher?

— Bendeniz emir kuluyum... Her şeyi söylemeye izin yok... Burasını devlethaneniz gibi emrinize tabi biliniz. Yüreğinizi ferah tutunuz. Rahat ediniz. Akşam yemeği için ne emir buyrulur? Hiç sıkılmayınız, kölenize söyleyiniz. Kuş sütü emretseniz bulmaya çalışmak vazifemizdir.

— Bu mahpusiyet içinde bu ikram bana işkence geliyor Cevher, ne kadar güzel döşerseniz bu oda da zindan oluyor. Bulacağınız kuş sütü de zehir...

— Aman afandimiz hazretleri, aman afandim, böyle üzülmeyin! Üzülürseniz zayıflarsınız. Aklınız da azalır. Bu sizin için iyi değildir.

— Ben buradan aklımla mı kurtulacağım?

— Ona şüphe var mı afandim, ona şüphe var mı? Her şey akılla olmaz mı?

— Beni imtihan mı edecekler?

— Estağfurullah... Estağfurullah... Sizi imtihan kimin haddine? Bilmedikleri şeyi sizden sorup öğrenecekler... Düşünmeyiniz. Üzülmeyiniz. Akşam yemeği için canınızın istediklerini emir buyurunuz. İçki âdetiniz midir? Rakı, bira, şarap, şampanya?

— İçki kullanmam. Boğazıma da düşkün değilim, açlıktan ölmeyecek kadar bir türlü yemek kâfi vafi⁴⁸⁶...

— A, hiç öyle olur mu afandim... Yemeli yemeli semirmeli, inşallah afandim sizi fıstık gibi tavlandıracağız...

— Dışarıya çıkmak iktiza ederse?

— Zile basarsınız. Kulunuz gelirim. Bütün istirahatınız düşülmüştür. Merak buyurmayınız. Başka bir emriniz?

— Teşekkür ederim. Şimdilik bir istediğim yok...

Cevher'in uzun boyu gene iki kat oldu. Bir düzine kadar temenna çaktıktan sonra dışarı çıktı. Kapı kapandı. Gene takır takır sürgüler sürüldü.

Filozof şimdi Arap'ın yüzünü görmezden evvelki zamandan ziyade meraka düştü. Kendini fıstık gibi semirtip de ne yapacaklardı? Bir zamanlar çocukları korkuttukları iğneli fiçı hikâyeleri aklına geldi.

⁴⁸⁶ kâfi vafi: yeter de artar

Besiye koyduktan sonra köftesini mi yapacaklardı? Bu zamanda şehir ortasında böyle bir yamyamlık tasavvuru kabil midir? Hem filozofun eti budur ne? Onun kurada kaburgasından, zayıf butlarından ince bacaklarından ne bir tatlı yahni olur ne kızartması ne kotleti ne de fırını... İnsan eti yiyecek olduktan sonra bir yağlı, kanlı körpesini seçmek lazım gelmez miydi?

Kendinden bir şey öğrenmek istiyorlarmış. Herhangi bir taallüm için bu şekilde insan hapsedilir nu? Muallâ felsefi *analyse*⁴⁸⁷ ve *synthèse*lerde⁴⁸⁸ aradığını bulmak için hiç bu kadar yorulmamıştı.

59

Cevher odadan çıktıktan sonra filozof kendinden sorulacak şeyin ne olabileceğini düşündü, düşündü... Zihnini ucu bucağı gelmez birtakım karanlık fikirlere kaptırdı. Muammayı halledemedi. Meçhul onun karşısında daima meçhul kalıyor. Hiçbir tarafından ışık seçtirmiyordu. Ne olduğunu bilseydi ona göre hazırlanır, belki tehlikeyi atlatmak çarelerini bulurdu. Kendi kendine:

— Hayatımın hiç akıl ve hayale gelmez bu vaziyetinde bana da bir köle kullanmak kismet olacakmış...

dedi. Zile bastı. Yarım dakika sonra gene çatırtılarla kapı açıldı. Arap gözüktü, gene iki büklüm tapınma vaziyetiyle:

— Emret afandim...

— Dışarı çıkmak istiyorum...

— Bir dakika müsaade...

Cevher çekildi. Az sonra gene gelerek:

— Buyurunuz sultanım...

Muallâ içinden:

— Ben âdeti binbir gece masallarını yaşıyorum.

dedi, dışarıya çıktı. Loş bir koridor... Arap sağ tarafı işaret etti. Sondaki kapı açıldı. Alaturka bir hela... İçeride dışarıda musluk,

⁴⁸⁷ *analyse*: analiz

⁴⁸⁸ *synthèse*: sentez

sabun, asılı havlu... Her şey temiz, mükemmel... Fakat harice açılan tek pencere demir parmaklıklı.

Filozof ihtiyacını görürken düşünüyordu:

— Buraya da mı müsaade ile çıkacağız? Arap’a sıkıntımı söyler söylemez niçin beni dışarıya bırakmadı? Kimden izin almaya gitti? Üst kat hela penceresindeki bu demir parmaklık nedir? Fırarımdan korkuyorlar... Hep bu hazırlıklar benim için. Bu esrar hiç de hayırlı değil. Bu karanlığın öbür ucu dehşete varıyor...

Filozof dışarıya çıktı. Arap’ı hela kapısı önünde elinde bir havluyla dimdik beklemekte buldu.

— Cevher, içeride havlu var. Niçin bekliyorsun burada? dedi.

— A afandim, vazifemiz... İçeride silindiniz, dışarıda da bir daha kurulanırsınız.

Havlu bahaneydi, oda kapısından dışarıya ona yalnız bir adım attırtmıyorlardı. Bu ne müthiş takayyüttü⁴⁸⁹... Bu yaştan sonra helaya da lala ile mi gidecekti? O demir parmaklıklı pencereden insan değil, kedi bile sığıp kaçamazdı.

Muallâ Efendi gene odasına girdi. Gene dışarıdan sürgüler sürüldü. Saat kaç? Zavalı adam onu günün aydınlanıp kararmasından anlayacaktı. Ortaliğe esmerlik çökmeye başladı. Tavanın ortasındaki ampul birdenbire yandı. Bu elektrik ışığı dışarıdan idare olunuyordu... İçeriden butonu yoktu.

Dışarıdan kapının sürgüleri çekildi. Kanat açıldı. Cevher girdi. Gene rükûya varır gibi eğildi. Selam, hürmet temennalarını savurdu. Açılır kapanır bir masa getirdi. Ortaya kurdu. Üzerine beyaz keten örtü yaydı. Tabaklar, çatal bıçak, kaşık, sürahi, bardak hepsini sofraya tertibi nizamıyla dizdi.

Güzel terbiyeli çorba, soğuk garnitürlü tavuk söğüşü, bir türlü hafif mevsim sebzesi, puf böreği, krema, karışık meyve...

⁴⁸⁹ takayyüt: alıkoyma

Filozof iştihası⁴⁹⁰ yok zannederken her tabaktan birer parça yedi. Hepsini gayet nefis buldu. Evinde bile böyle temiz bir sofrada bu kadar güzel pişmiş yemekler yediği yoktu. Bunu kendi kendine itiraf etti. Fakat bu ikramları sonra kendine ne ile ödeteceklerdi? Lokmalar boğazından aşağıya inerken bu istifhamlar da beyninin içinde kıvrılıyordu.

Yemek esnasında Arap, karşısından bir lahza ayrılmadı. El pençe divan duruyordu. Filozof sofradan kalkınca Cevher gene iki büküm pozuyla sordu:

— Afandimiz, yemek üzerine kahve sade mi buyurulur şekerli mi?

— Ben kahve tiryakisi değilim... İçersem daima şekerli içirim...

Cevher sofrayı topladı, kaldırdı. Her şeyi dışarı çıkardı. Gene kapıyı öbür taraftan sürgülemeyi ihmal etmedi. Biraz sonra kahve getirdi. Filozof kahveyi alırken bu siyah gardiyanından sordu:

— Cevher!

— Afandim...

— Beni buraya niçin kapadıklarını söylemiyorsun...

— Ben de bilmiyorum afandim... Ne söyleyeyim?..

— Biliyorsun ama saklıyorsun... Elbette bu sırrı bana bir gün söyleyeceklerdir.

— İşte o zaman anlarsınız afandim...

— O zamana kadar ben meraktan biteceğim. Bu evin sahibi kimdir? Kimin nimetlerini yedim ben bu akşam?

— Kendileri kendilerini söyleyeceklerdir. Rica ederim afandimiz, bu odanızdaki yeme içme, yatma kalkma istirahatinizden hariç aramızda hiçbir lakırdı olmayacaktır. Kulunuza böyle şiddetli emir verdiler...

⁴⁹⁰ iştiha: iştah

— Peki Cevher, sormayacağım ama bu hâle tahammül bana çok güç geliyor.

— Kendinizi ferah tutunuz. Alışsınız afandim... Güzel döşeli oda... Âlâ yemekler... Emirlerinizi icraya hazır, karşınızda bir köle... Ölümlü dünyada bundan öteye bahtiyarlık olur mu? Maşallah yaşınız kemalini bulmuş... Yiyiniz, içiniz, zevkinize bakınız... Bundan daha iyi yer bulunur mu? Sizi burada kaç yıl tutarlarsa tutsunlar, hiç umurunuzda olmasın.

Arap kahve fincanını aldı, reveranslarını yaptı. Filozofun üzerine kapıyı çekti, sürgüledi gitti. Mahpus adam şöyle düşünüyordu:

— Bu marsık suratlı benimle eğleniyor mu, ciddi mi söylüyor? Güya ben kaz gibi besiye konmak için kapatılacak yer arıyordum da... Fellahın zoruna bak... Acaba burası şeni⁴⁹¹ bir maksatla yakalayabildikleri kimselerin kapatıldığı bir cinayet evi mi? İlk kurban ben miyim? Yoksa yiyip içip de bu döşeli odada benden evvel can verenler oldu mu?

Filozof karısını, çocuklarını düşündü. Kim bilir şimdi evindekiler ne elim bir matem havasının ağırlığı altında ezilip duruyorlar. Onları bir daha görmek nasip olacak mıydı acaba?

Filozof pek tabii bulduğu ölümden korkmazdı. Asıl korkulan şey, ölümün kendi değil, onun aldığı türlü türlü işkenceli şekillerdir... İşte kendinin düşürüldüğü bu acıklı hâl de bu şekillerden biriydi. Maksadın ne olduğunu, kendinden ne isteyeceklerini bir kere öğrense o taleple kendi kudretini mukayese eder, yapıp yapamayacağını anladıktan sonra açığözle ya halasını veya ölümünü bekleyebilirdi.

Bu beyin eritici fikirlerle kaç saat düşündüğünü bilmiyordu. Birdenbire odanın ampulü söndü. Zifirî bir karanlık içinde kaldı. Bu yatma zamanını ihtar olacak. Vehham⁴⁹² adamlar için karanlık ne müthiş bir işkencedir... Siz bir şey göremezsiniz fakat sizi görenler, üzerinize hücum etmek için hazırlananlar var sanırsınız...

⁴⁹¹ şeni: kötü

⁴⁹² vehham: çok vehimli

Karanlık, dirilere çatmak için fırsat arayan serseri fena ruhların cevelangâhı⁴⁹³ sayılır. Ruhlara inanmayan sinirli kimseler de kesif zulmetler içinde onların temaslarından çekinir, ürküntüler geçirirler.

Yemede içmede gösterilen bol ikrama nazaran onu böyle bütün gece karanlıkta bırakışlarına ne mana vermeli? Ya gece yarısı filozof aydınlığa lüzum gösterecek bir hâle uğrasa...

Zavallının zihni yorgun, vücudu kırıktı. Şöyle el yordamıyla döşeği buldu. Yarım soyundu, uzandı. O kesikliğe, bitikliğe rağmen kendini bir türlü uyku tutmuyordu. Dalar dalmaz usulcacık kapı açılarak üzerine çullanacaklar gibi geliyordu.

Meçhulün ve karanlığın kucağında uyumadı. O yandan öbür yana dönerek sabaha kadar debelendi.

60

Tek pencereden donuk bir aydınlık sökmeye başladı. Döşek de vücuduna batar gibi rahatsızlık veriyordu. Büsbütün gündüz olmasını beklemeden kalktı. Döşegin vücuduna ve ruhuna verdiği ezikliği biraz gidermek için gerinmek istedi. Sekiz on adımda odanın sahası bitiyordu. Dünyadaki cezaların en sıkıntılısı münferit⁴⁹⁴ hapis olduğunu anladı.

Tabiat insana bu bacakları istediği kadar gezinmek, bu gözleri alabildiği kadar bakmak, bu kafayı aklının erebildiği kadar düşünmek için vermişti. Tabiatın verdiği bu his hürriyetine gene insanlar set çekiyorlar, bu koyduğum hailden ötesine adım atmıyacaksınız, bakmayacaksınız, müsaademden fazla düşünmeyeceksin diyorlardı.

Bu mahpesin boğucu havasından biraz olsun kurtulmak için pencereyi açtı. Ağzını göğsüne doğru kaldırarak iri iri birkaç nefes aldı... Döşekte rahat etmemiş, büsbütün yorulmuştu. Bir gün bir gecede uğradığı bu hâlsizlik neydi? Her tarafı kesiliyor, başı dönüyordu. Bir ayna olup da baksaydı yirmi dört saat içinde ne kadar zayıflamış olduğunu görürdü.

⁴⁹³ cevelangâh: dolaşma yeri

⁴⁹⁴ münferit: tek, kendi başına

Lavaboda yüzünü yıkadı. Suyun cildine verdiği serinlikle biraz ferahladı. Beyhude rahatlık arayan vücudunu bir koltuğa bıraktı. Yığılakaldı. Oda içinde birkaç dolaşmadan kilometrelerle yol yürümüş kadar hâlsiz düşmüştü.

Gün tamamıyla ağardı. Kapının sürgüleri dışarıdan takırdadı. Kanat açıldı. Elinde büyük bir tepsiyle Cevher'in kara yüzü göründü. Gene masa kuruldu. Mahpusun önüne güzel takımlarla mükemmel bir kahvaltı kondu. Süt, ayrıca kahve, tereyağı, kızartılmış francala dilimleri, marmelat, iki tane alakok pişmiş yumurta, pastalar, bisküviler...

Filozofun hiç iştahı yoktu. Evvela bu nimetlere bir göz gezdirdi, sonra "Bu fazla külfetlere ne lüzum var?" manasında gardiyanının yüzüne baktı.

Cevher bu bakışı diğer türlü tefsir ederek:

— Afandim, kahve istemezseniz kakao... Onu da istemezseniz çay... Her ne emrederseniz...

Manevi ıstırapların hazmı batıleştirmekte çok tesiri vardır... Zavallının midesi akşamdan yediğini henüz eritememişti. Ağır ve şişkin duruyordu. Fincana biraz süt koydu. Üzerine azıcık kahve ilave etti. Bir dilim francalayı batıra batıra yedi. Hep ötekileri kaldırmaması için Arap'a işaret etti.

Cevher telaşlanarak:

— Aman afandim. Böyle olur mu? Niçin buyurmuyorsunuz? Sonra zayıflayacaksınız...

Filozof artık kendini tutamadı:

— Kuzum Cevher, beni semirtip de ne yapacaksınız? Büyük meraktayım...

Cevher sözünün dışarıdan işitilmesinden çekinir bir ürkeklikle kapıya doğru baktıktan sonra ağzını Muallâ'nın kulağına yaklaştı-
rarak:

— Sizi kendimize velinimet yapacağız.

Filozof büyük hayretle:

— Ben size nasıl velinimet olabilirim?

— Olursunuz olursunuz... Çünkü okumuşsunuz. Çok şey bilirsiniz.

— Vakıa ben biraz okumuş adamım ama velinimet olmak fen-nini tahsil etmiş değilim... Hangi ilim bundan bahseder? Onu da katiyen bilmem...

Arap gene kapıya bakıp filozofa daha ziyade eğilerek:

— Üzülmeyiniz. Bugün beyefendi sizinle görüşmeye gelecek, her şeyi anlayacaksınız...

— Beyefendinin adını olsun bana söylemez misin?

— Söyleyemem. İşte öyle bir beyefendi...

Filozof, Arap'ın yüzüne dikçe bakarak:

— Sen beyefendinin kim olduğunu söylemiyorsun ama senin aslının ne olduğunu ben anladım.

Arap taaccüple:

— Bana mı anladın?

— Evet...

— Söyleyiniz bakalım, ben kimmişim...

— Sen Abdülhamid'in sarayından çıkmasın...

Cevher iki elini yanlarına vura vura:

— A a nasıl anladınız ayol? Benim alnımda damga mı var? Aman bu okumuş adamlar! Aman bu okumuş adamlar... Siz böyle her şeyi çabucak anlarsanız olmaz...

Muallâ gösterdiği kıyasetten kendine zarar gelmek ihtimalini anlayarak sözü değiştirdi.

— Laf olsun diye bir sözdür attım. Tesadüfen doğru çıktı. Başka bir şey anladığım yok...

— Sizden korktum vallahi...

— Benden hiç korkma. Zannettiğin kadar anlayışlı bir adam olaydım, beni bu dört duvarın arasına hapsedemezsiniz.

— Hapis değil afandim estağfurullah... Velinimet...

Filozof, Arap’a kendini böyle anlatmaya uğraşırken içinden başka türlü düşünüyordu. “Mademki bu Cevher saraydan çıkmadık, onun şimdiki efendisinin de ora mensuplarından biri olması muhtemeldir...” diyordu...

Nihayet o gün birkaç saate kadar ev sahibi beyefendiyle görüşecek, niçin velinimet namıyla böyle sıkı hapis altına konduğunun sebebini anlayacaktı. Fakat bu hakikate erdikten sonra daha müthiş bir üzüntü ıstırabına düşmekten korkuyordu. Çünkü bu anlayacağı sır herhâlde ferahlandırıcı bir şey olmayacaktı.

Tatlısıyla tuzlusuyla gene önüne tabak tabak yemekler dizdiler. Filozof pek azına iltifat gösterdi.

Büyük manevi ıstıraplarda döşekte uyku gelmez. İnsan şurada burada birer parça sızar. Bu kabilden, filozof yemekten sonra bir koltuğun üzerinde gece uykusuzluğun verdiği dermansızlıkla biraz kendinden geçer gibi oldu. Dışarıdan kapının sürgüleri fıkırdayınca hemen gözlerini açtı. Adı büyük bir sır gibi kendinden saklanan beyefendi içeriye girdi. Filozof bilaihtiyar⁴⁹⁵ kıyam etti. Çünkü odaya gelen zat, o anda hayatına hâkim efendisi demektir. Şöyle beş on saniye dikkatle birbirine bakiştılar.

Filozof gördüğü tipin cemiyetin hangi sınıfına mensup olduğunu tayinde güçlük çekmedi. Her sima yaşadığı hayatın sürdüğü zevklere, sefahatlere, meşakatlere ait izlerini taşır. Tecrübeli gözler, yılların üst üste yazdıkları bu satırları ayan bir kitap gibi okurlar...

Bu adam, imparatorluk devrinin avuç avuç altınlarını yiyerek sefasını sürmekten yıpranmış bir sefi, padişaha çatkın büyük nüfuzlu kurtlardan birinin oğlu olmalı. Zamanının parayla icrası kabil ne kadar sefahati varsa boğazına kadar daldığı bu çirkefin içinde kulaç kulaç yüzmüştür. Umumhaneleri, kumarhaneleri basarak mevcudu ceplerine doldurup çıkanlar arasında sayılı şehir haydutlarından birine benzer. Anası ve karısı saraylıdır. Yaş elli beş, altmış,

⁴⁹⁵ bilaihtiyar: istemsizce

hâlâ saçlar, kaşlar, bıyıklar kumrala boyalı... Rengi çalılık, gözlerinin mavisi yaştan ve yorgunluktan solmuş, etrafı esmerleşmiş. Bütün yüzü avuç içinde sıkılmış bir patiska buruşukluğunda...

Boy bos yerinde, iyi bir terzinin makasından çıkmış açık gü-müşü bir kostüm. Beyaz keten yelek, kolalı yaka, kol düğmeleri pırlanta, ipek kravatın ortasında nohut kadar bir inci. Hep bunlar yenmiş bir servetin kırıntıları...

Beyefendi eski usul bir temennadan sonra odanın ortasında durdu. Elini filozofa uzatarak onun elini istedi. O da verdi. Tatlı bir gülümsemeyle:

— Efendi hazretleri, zatıalinizden çok mahcubum. Hakkınız-daki bu hareketim affolunur cinayetlerden değildir. Mübrem bir mecburiyet ilcasıyla⁴⁹⁶ bu cüretkârlıkta bulundum. Mazeretimi an-layınca rica edeceğim, affınızı benden esirgemeyeceğinizi kuvvetle zannetmekteyim...

Kısa olduğu kadar tuhaf olan bu nutkun karşısında bulunacağı mukabeleyi tayinde filozof biraz şaşırdı. Fakat bu çok sahte neza-ketin sıkılmamazlık ve hatta utanmamazlık şatafatına yenilmeyerek cevap verdi:

— Bu mübrem mecburiyetinizin ne olduğunu henüz bilmiyo-rum. Fakat sizinle bir geçmişi bulunmak değil, sizi ismen bile tanı-mayan benim gibi suçsuz bir adamı böyle demir parmaklıklar arka-sına hapsedmek için size hak verdirecek hiçbir mazeret de tasavvur edemiyorum.

Beyefendi sinik bir gülümsemeyle:

— Haklısınız filozofum. Lakin malum-ı alinizdir ki çok defa günahkârların cezasını suçsuzlara çektirtirler. Bununla beraber siz de büsbütün suçsuz değilsiniz.

Filozof, uykusuzluktan kapanmak isteyen gözlerini açarak bu isnadın karşısında gürleşen sesiyle sordu:

— Neymiş suçum?

⁴⁹⁶ ilca: zorlama

— Âlim olmanız...

— İlmin bu şekilde bir cezası çıkmışsa şunu da itiraf edeyim ki bu cezaya müstahak olacak kadar âlim değilim. İktidarlara fazıllarından üstün tanınan birçokları gibi bu nama hiç liyakatim yokken adı filozofa çıkmış şöyle böyle bir adamım... Bu az ilminden de hiç kimseye zarar gelebileceğine ihtimal veremem...

— Zarar değil filozofum, zarar değil. Biz ilminizden kana kana faydalanmak iştiyakındayız...

— Ne suretle?

— Siz ilm-i simya bilirmişsiniz...

Filozof yerinden kalkıp gene oturarak:

— Ey, sonra?

— Bakırı altına tahvil⁴⁹⁷ edebilirmişsiniz...

— Ey, daha sonra?

— Bu mühim iş için lazım olacak alet edevat, ecza her şeyi tedarik edeceğiz. Gözümüzün önünde bu mucizeyi yapacaksınız. Biz de görüp öğreneceğiz...

— Mübrem mazeretiniz bu mu?

— Evet...

— Birincisi özüünüz kabahatinizden büyük, ikincisi ilm-i simya hakkındaki hükmünüz büsbütün yanlış... Üçüncüsü her nereden işitmişseniz, benim bu ilme vukufuma dair olan zannınız boş...

— Filozofum bu teklifime karşı ilk ağızda isyan edeceğinizi zaten biliyorum. Bu itirazlarınız, beyhude yere hem kendinizi hem beni yormaktan başka bir şeye yaramaz. Dediğimi yapmadıkça elimden kurtulmanızın imkânı yoktur...

— Bu dediğinizin husulüne imkân yoksa bana ne yapacaksınız?

— İstedığimi mümkün kıldırtmak için ne yapmak lazım geliyorsa onu yapacağım...

⁴⁹⁷ tahvil: değiştirme

Bu cahilane olduğu kadar caniyane ısrarın karşısında filozof sakalını avuçlayarak önüne baktı. Gözlerine bu odadan mezara kadar uzanan bir yol görünüyordu. Düşürüldüğü vaziyetin dehşetini anladı. Cevap vermedi.

Beyefendi inadında musır bir jestle sordu:

— Filozofum söylemiyorsunuz.

— Karşımda lakırdı anlayacak birini görmüyorum ki söyleyeyim...

— Ben pek âlâ lakırdı anlarım fakat siz anlatmak istemiyorsunuz... Ama sizi söyletmek çarelerine malikim. Bu çarelere başvurmaya beni mecbur etmeden anlaşsak çok hoş olur. İşte benden günah gidiyor. Doğrusunu söylüyorum.

— Gayrimümkünü mümkün kılamazsam Orta Çağ *inquisiteur*ları⁴⁹⁸ gibi bana işkence yapacağınız anlaşılıyor. Beni söyletmek için her çareye malik olduğunuzu bildiriyorsunuz. Ben kendimi kurtarmak için hiçbir vasıtaya malik değilim. Karşınızda eli gözü bağlı kurbanlık bir koyunum. İmkânsızın imkânını bulmak elimden gelmez. Ne yapacaksınız yapınız.

— Filozofum, bu lakırdılara karnım tok. İş o kerteye gelince siz daha yumuşarsınız, can tatlıdır, bülbül gibi söylersiniz.

Filozof yeisin getirdiği bir sırıtma ile gülmeye başladı.

Beyefendi — Lakırdılarımı ters mi anlıyorsunuz?

Filozof — Caniyane maksadınızı bütün şiddetiyle kavıyorum.

— Ağlayacak yerde gülüyorsunuz da...

— Bu cinayet komedyasına ağlamak hezeyan olur. Gülmeli... Biliyorum, beni öldüreceksiniz. Sizden insaf dilenmeyeceğim. Ben sizi insanlık kadrosundan dışarı bir mahluk olarak görüyorum. Sizde azıcık insaniyet sezmiş olaydım bazı şeyler söyledim. Fakat sizin gibisine haklı, doğru söz ne para eder?..

⁴⁹⁸ *inquisiteur*: engizisyon yargıcı

Beyefendi karşısındaki adamın hayatına sahip olmak gururundan gelen bir istihza ile:

— Filozof efendi, rica ederim... Beni bir lahzacık hitabınıza layık biri farz ederek söyleyeceklerinizi söyleyiniz. Karşı karşıya vaziyetlerimiz ağırdır. Neticeye varmazdan evvel aramızda eksiklik kalmasın.

— Peki söyleyeyim. İlm-i simya nedir? Bir kere bunu anlamalıyız. Bu, Frenklerin *alchimie*⁴⁹⁹ ve bizim kimya-yı batıl dediğimiz Kurun-ı Vusta'ya ait bir ilimdir. Barut gibi bazı keşiflere sebep olmuş ve yerini bugünkü kimyaya terk ederek sönmüştür. Fakat hâlâ altın yapmak sevdasıyla bununla uğraşan safdiller yok değildir. Eski *alchimisteler*⁵⁰⁰ güya tabiatın yaratıcı kudretindeki kanunların sırlarını keşfe uğraşarak gördüğümüz cisimleri onun yarattığı gibi vücuda getirmek imkânını arayıp durmuşlardır. Ve gene güya altında diğer maddeleri kendi nevine çevirmek hassası varmış. *Pierre philosophale*⁵⁰¹ namıyla her derde deva olan ve her cismi altına tahvil eden bir iksiri bulmak için de çok uğraşmışlardır. Arayıcılarının bu imkânsız görünen işten hâlâ el çekmemiş bulunmalarına rağmen hiçbir zaman kimya ile altın yapmak usulü keşfolunamamıştır. Eğer olunaydı bugünkü günde altının ne değeri kalırdı? Binaenaleyh *alchimie* gibi *pierre philosophale* gibi tabirler bugünün ilim sahasından kovularak tamamıyla tarihe karışmışlardır. Bugüne kadar hiçbir *alchimistein* veya *chimistein*⁵⁰² husulüne imkân bulamamış oldukları bir muhali⁵⁰³ benden nasıl istiyorsunuz beyefendi?

— Söyleyeceğiniz bu muydu? Çenenize yazık. Bu sözlerinizin mabadi varsa nafîle yorulmayınız. Böyle inkârla, yalanla beni kandırmaya uğraşmakla elimden kurtulamazsınız!

— Bütün hayatları yalan dolandan ibaret olanlar tabii her duyduklarını da öyle telakki ederler. Benim söylediklerim bugünkü il-

⁴⁹⁹ *alchimie*: simya

⁵⁰⁰ *alchimiste*: simyacı

⁵⁰¹ *pierre philosophale*: felsefe taşı

⁵⁰² *chimiste*: kimyacı

⁵⁰³ muhal: olanaksız

min kanaatidir. Yalan olamaz. Sözlerim doğru fakat ne yapayım ki beni dinleyen kulak bozuktu.

— Söyledikleriniz bugünün de yarının da martavalıdır filozof efendi... Ben zannettiğiniz kadar çabuk kanan saf bir adam değilim... Benim ferasetli inadım, nihayet sizin bu yalanlarınıza galebe edecektir. Mutlak dediğimi size yaptırtacağım veyahut ki...

— Dediğinizin imkânı olsaydı canımı kurtarmak için elbette yapardım... Fakat mümkün değil... Mümkün değil... Bin kere mümkün değil...

— Mümkündür filozof, mümkündür... Ben çok tahkik ve tetkikten sonra sizi kapana düşürdüm. Hayatınıza dair çok hakikat biliyorum...

— Hayatıma dair tek bir hakikat bilmiş olsaydınız kendinizi bu beyhude yorgunluğa, beni de bu felakete düşürmezsiniz.

— Sizin görünürde hiçbir irat ve akarınız yokmuş. Ancak ilm-i simya ile yaptığınız altınlarla geçinirmişsiniz. Şu faziletinizi de söyleyeyim ki maişetinize lüzumu olduğu kadar yapar, fazlasından çekinirmişsiniz.

— Tahkikat dediğiniz şeyler şunun bunun ağzından aleyhimde uydurulmuş iftiralarından ibaret olacak... Benim geçinecek kadar param, iradım vardır. Külçe külçe altın yapıp da piyasaya çıkarmak zannettiğiniz kadar kolay bir iş değildir.

— Siz yapınız da piyasaya çıkarmak işini bana bırakınız...

— Kaç defa söyleyeyim? Yapamam! Hayatım pahasına da olsa yapamam...

— Ben de kaç defa tekrarlayayım? Yaptırtırım! Yaptırtırım! Bu ilk görüşmemiz rica şeklinde oldu. İkincisi icbara döner, üçüncüsü bakalım nasıl olur.

— Nasıl olsa, ne olsa daima bu imkânsızlıkla karşılaşacaksınız.

— Kimin iddiası vücut bulacağını göreceğiz... Size birkaç gün müsaade veriyorum. İyice düşününüz. Dünyada hayata karşılık gelecek değerinde hiçbir şey yoktur. Şimdilik Allah'a ısmarladık...

61

Beyefendi mahpusuna bir veda temennası sarkıttıktan sonra odadan çıktı. Gene çatır çatır sürgüler sürüldü.

Filozof bu odaya kapatıldığı dakikadan beri anlamak için beynini zorlayıp durduğu sırrı nihayet öğrenmişti. Keşke öğrenmeseydi. Onu, içinde boğulduğu meçhuliyetin merak şiddetini azaltır ümidiyle bilmek istemişti.

Fakat bu bilgi, şimdi onun kurtulmak ümitlerini bütün bütün bitiriyordu. Hayatının devamı simya ile altın yapmaya bağlı gösteriliyor yani muhale talik olunuyordu⁵⁰⁴. Bilfarz⁵⁰⁵ bu muhal, imkân kabiliyetini alsa onu gene yaşatmayacaklardı. Dışarı taşmasından korktukları bu sırrı filozofla beraber öldüreceklerdi. Ölümün kara bulutları zavallının gözlerine dolmaya başladı. Manevi ıstırapça bugün dünden daha müthiş bir hâle düştü. İstediklerini yaptırtmak için onu işkenceye koyacaklardı. Vahşetlerinin pençesi altında kim bilir ne can dayanmaz acılarla kıvrım kıvrım kıvrandıracaklardı...

Olacağın kucağına düşmek için cellatlarını bekleyen idam mahkûmları gibi gözleri kapıda ve gömüldüğü kara düşüncelerin koyulukları içinde dalıp dalıp gidiyordu.

Akşam oldu. Yemek zamanı geldi geçti. Arap gözükmedi. Muallâ, kendisine tatbik olunacak işkencelerin birinci numarası açlık olduğunu anladı. Zaten iştahı büsbütün durmuştu. Yemek de gelse bir lokma çiğneyemeyecekti... Karanlık bastı. Elektrik yanmadı. Bunaltıcı bir zifirilik içinde oraya buraya büzülerek sıkıntısından bir düziye yer değiştiriyordu. Geceyi evvelkilerden daha çok fena geçirdi.

Kendi kendine:

— Hey, diyordu, hey... Hep şikâyet ettiğimiz hadiseleri doğuran kargaşalıklar, hep bu savaşlar, hep bu sonu gelmeyen cinayetler insanın insanı menfaatine kurban etmek tıynetindeki doymaz,

⁵⁰⁴ talik olmak: bağlı olmak

⁵⁰⁵ bilfarz: farz edelim ki, sayalım ki

düzelmez gaddarlığından geliyor. Kanunun icadındaki ilk sebep, verilen terbiyeler hep bu hedefe dönüktür. Beklenen muvaffakiyetin derecesini anlamak için dünyanın bugünkü hâlini göz önüne getirmek kâfidir.

Sabah oldu. Kahvaltı zamanında Arap gene gözükmedi... İnsan açlığa kaç gün dayanır? Eziyet edeceklerini fakat ilm-i simya sırrını öğrenmek için kendini çabuk öldürmeyeceklerini filozof biliyordu.

Zile bastı. Sürgü takırtılarından sonra Cevher'in kara yüzü gözüktü. Suratı çok asıktı. İlk sözü şu oldu:

— Nafile çağırma... Yemek yok, yemek yok... Beyefendinin dediğini yaparsan yemek var...

Filozof istirahatla haykırdı:

— Yemek istemiyorum. Dışarıya çıkmak ihtiyacımdayım. Ona da müsaade yoksa söyle...

Arap nereye gidip dolaştı ise bir müddet kaybolduktan sonra geldi. Mahpusa uzun koridorun ucundaki helayı gösterdi.

Filozof içeriye girdi. Dış kapıyı kapadı. Helanın asıl iç kısmına adım attı. Nalınları giydi. Bulundukları kat, evin en üstü olduktan başka abdesthane penceresine de mahsus surette olacak, evvelce kaydettiğimiz gibi demir parmaklık konmuştu. Bu kadar ihtiyatlara rağmen Arap gene kapıya yapışmış gibi dışarıda nöbet bekliyordu. Pencere içeriye girenin tepesinde kalacak kadar yüksekti. Dışarıyı görünmüyordu. Fakat filozofu yatırdıkları odanın önünden buraya kadar devam eden iki kârgir duvar arasındaki aralık, seda aksi yapıyor ve bu aralığın sonunda sokak kapısı bulunuyor olmalı ki bazı sesler geliyordu. Bu esnada tesadüfün çok hayret edilecek bir mucizesi vuku buldu. Filozof aralığın akis hassasıyla büyüyen şöyle bir şey işitti:

— Posta... Ferahfeza Şadi, Süleymaniye, Çilingirler Sokağı 21...

Muallâ mutekit⁵⁰⁶ olup da gökten bir melek ona cennet müjdesi vermiş olaydı bu kadar sevinmezdi. Dünyanın kederine, süruruna metelik vermeyen o adam, sevincinden az daha helanın mermeri üzerine yığılıp kalacaktı.

Müvezziiin kapı önünde okuduğu bu zarf üstü, onun kurtuluş fermanının ilk cümlesi demekti. Kâğıt kalemi olmadığından unutmamak için alnını sıvaya sıvaya, “Ferahfeza Şadi, Süleymaniye, Çilingirler Sokağı 21” adresini kafasına sindirmeye uğraştı. Abdesthaneye girmekteki ihtiyacını bile unutarak kafasını dolduran sevincin tesiriyle sendeler bir hâlde dışarıya çıktı.

Arap onun koridorda yalpalar gibi yürüyüşüne bakarak:

— Ayol ne oldun? Hastalandın mı? dedi.

Filozof cevap vermedi. Odasına girdi. Gene üstüne kapanan kapının dışarıdan sürgüleri sürüldü. Bu fazla sevinç şimdi onda bir keder ağırlığını aldı. Tesadüfün bu umulmaz lütfundan istifade edebilmek için gayet ustalıkla planlar kurmak, çok kafa yormak lazımdı. Bu adresi oğullarına ve zabıtaya kadar duyurmanın yolunu nasıl bulmalı? Tesadüf her zaman insana yardım etmez, bazen de çok fena aksilikler yapar. Ona güvenerek iş görülmez. Böyle tehlikeli anlarda hiçbir işi onun lütfuna bırakmayarak her şeyi noktası noktasına tayin ve tasmin⁵⁰⁷ ederek adımları muvazeneli atmalıdır.

Mesele kurmaya ve halletmeye alışkın kafası çok sürmeden bir plan tertip etti. Ve derhâl tatbikine girişerek döşegine uzandı. Bir hasta taklidini aldı. Üç saat kadar sonra sürgüler takırdadı. Arap içeriye girdi. Onu upuzun, sessiz döşekte görünce baş ucuna diki-lerek sordu:

— Ayol nen var? Hasta mı oldun?

Yalancı hasta ağır, hâlsiz cevap verdi:

— Çok hastayım, öleceğim...

Cevher’in yaygaraya benzer sesi odayı doldurdu:

⁵⁰⁶ mutekit: inanan

⁵⁰⁷ tasmin: tasarlama

— Sakın ölme ha... Beyefendinin dediğini yapmadan ölme emi?

Filozof gülmek için kendini tuttu. Beyefendinin istediğini yaptıktan sonra ölmesinde beis yok, belki de lüzum vardı.

Arap, eliyle hastanın başını yoklayarak:

— Ateşin yok. Aç kaldın da gönlün bulandı. Bir çorba içersen iyileşirsin...

— Kendimi hiç beğenemiyorum. Mahpus tutulmakla beraber beyefendinin ekmeğini yedim. Söyle de bana helal etsin.

— Beyefendi sana iş gördürmek için yemek yedirdi. Onun dediği işi yaparsan yediğin o zaman helal olur, yapmazsan haram olur, ahirette yanarsın...

— Yapacağım Cevher, yapacağım... Ölmeden önce bu işi göreceğim...

Arap bir yaygara daha salıverdi:

— Yapacak mısın? Koşayım, beyefendiye müjde vereyim! Sana her gün tavuk, baklava, börek...

Cevher dışarıya fırladı. Fakat sürgüyü vurmaya gene unutmadı. Filozof planının ilk adımındaydı. Bu suretle kendine yapılması muhtemel işkencelerden de kurtulmuş olacaktı. Hep zihninden o adresi tekrarlıyordu. Ferahfeza Şadi, Süleymaniye, Çilingirler Sokağı 21...

Ve bunu her tekrarlayışında da düşünüyordu:

— İlk tahminimde hiç yanılmamışım. Bu Ferahfeza bir saraylı adı... Şadi de ikinci Fehmi Paşa... Herif avuç avuç liralara yiyerek ali kıran baş kesen yaşadıktan sonra züğürtlemiş, köpeklemiş. Şimdi ilm-i simya ile altın yapmak sırrına ererek tekrar hanedan yaşamak istiyor. Tuzağına düşürdü beni. İstedikini öğrendikten sonra harcayacak... Son derecede temkinli davranmalıyım...

Yapma hasta bu düşüncelerdeyken Şadi gayet mültefit⁵⁰⁸ bir çehreyle yatağın yanına geldi. O da içinden filozof hakkında şunları geçiriyordu:

— Herif yirmi dört saat açlığa tahammül edemedi. Artık sırrını saklamaya imkân göremedi. Ben ilmi bir kere öğreneyim, elbette onun leşini gömecek bir yer bulurum.

İçleri başka, dışları başka bu iki adam karşı karşıya bu vaziyetlerken artık adı bilinip de gene saklı tutulan Şadi taşkın bir iltifatla:

— Muhterem filozofum, Cevher bir müjde verdi. Birdenbire inanamadım. Anlayışında bir yanlışlık olmasın...

Yalancı hasta, hâlsiz bir sesle:

— İnanınız efendim, söylediği doğrudur. İlm-i simya kuvvetiyle ben altın yaparım. Asrımızda benden başka bu çok mukim sırrı bilen yoktur. Hastayım. Kendimden de ümidi kesmiş gibiyim.

— Allah çok vakit ömürler versin efendim... Niçin öyle söylüyorsunuz?

— Bu teşerrüfümde gördüm ki hoş bir zatsınız. İsminizi, aslınızı bilmiyorsam da asaletiniz yüzünüzden akıyor. Bu sırrı beraber götüreceğime beyefendiye bırakayım, dedim. Önceki menfi ısrarlarımdan dolayı beni affediniz. İhtiyarlık hâli malum-ı aliniz... Buna sırr-ı piri derler. Ben bu sırrı başkasına tevdi etmek değil, kendi ruhumdan bile kıskanırdım. Onu kimseye öğretmemek azmim katiydi. Fakat bu yaşadığımız hayat değişiklikleri içinde beşerin fikirde sebatı kabil mi? İlk fikrimin hata olduğunu anladım. Bu ikinci doğru hareketimle yanlışlığımı ödemek istiyorum...

Şadi zihninden “İki gün aç kalınca ölmek için lafı değiştirdin. Ben bir kere öğreneceğimi öğrendikten sonra sen gene korktuğun ölümden kurtulamayacaksın.” diyor, aşikâre de şöyle söylüyordu:

⁵⁰⁸ mültefit: güler yüzlü

— Affedersiniz hocam. Arap işgüzarlık göstermek için bana haber vermeden sizi iki gün aç bırakmış, güya bu suretle sizi inadinızdan çevirmeye muvaffak olacağını sanmış. Terbiyesizi takdir ettim.

— O kadar beis yok efendim. Ben zaten himyeye⁵⁰⁹ alışığım. Size büyük sadakatinden bu harekette bulundu. Cahil Arap, onu da affediniz...

Muallâ laf arasında yalancıkta inliyor, bir taraftan öbür yana dönmek istiyormuş da dönemiyormuş gibi hâlsizlikler gösteriyordu.

Onu böyle bitik gördükçe beyefendinin ödü kopmaya başladı. Ya bu dünya değerindeki mühim sırrın anahtarını teslim etmeden kalıbı dinlendiriverirse... Bu mahpusiyetin evden dışa sızıntısından korkarak hekim getirmeye de çekiniyordu. İhtiyarın kaç günlük ömrü var acaba? Ah şu iş bir ayak evvel olup bitse...

Bu şüphesinden hastaya bir şey sezdirmek istemeyerek şöyle suallere girişti:

— Aziz filozofum, ne vakit meşgul olmaya başlayabileceksiniz?

— Biraz kendimi toplayayım...

— Ne kadar zamanda acaba?

— Hastalığım salaha dönerse iki üç gün sonra inşallah.

— Aman efendim, kendinizi ferah turunuz. Her emrinizin icrasını büyük vazife bileceğiz. Sıkılmayınız, isteyiniz... Burası sizin eviniz. İçindekiler de köleleriniz, cariyeleriniz ...

— Teşekkür ederim beyefendi.

— Böyle hastalıklarınızda kullanmaya alışkın olduğunuz ilaçlar varsa söyleyiniz.

— İlaç kullanmam beyefendi...

— Aç durmayınız... Tavuk suyuna hafif bir çorba...

— İştahım yok...

— Böyle zamanda iştaha bakılmaz... Zorla yemeli.

⁵⁰⁹ himye: perhiz

— Size bu iyiliği yapabilmek için dirilmeye uğraşacağım beyefendi.

— Çok vakit var olunuz. Muammer⁵¹⁰ olunuz muhterem filozofum... Üzüntü hastalığı artırır. Aman, kendinizi ferah tutunuz... Maksadın husulünden sonra sizi velinimet bilerek başımızda taşıyacağız. İsterseniz burada kalırsınız, isterseniz evinize gidersiniz. Sizin için hiçbir tehlike mutasavver⁵¹¹ değildir. Vallahi billahi filozofum, nasıl yeminler, antlarla isterseniz sizi temin edeyim...

Bu riyakârlıklardan içine tiksinti gelen filozof biraz kendini tutamayarak:

— Elinizde mahpus bir esire cebren, kahren her istediğinizi yaptırmaya muktedirken bu nezaketlerde bulunuşunuzdan âdetâ mahcubiyet duyuyorum.

— Estağfurullah... Esir değil velinimet, esir değil, aziz baş tacımız... Estağfurullah... Sizi fazla rahatsız etmeyeyim. İstirahat buyurunuz. İnşallah yarına, öbür güne bir şeyiniz kalmaz. Gelip sizi iyi bulunca bendeniz de bahtiyar olurum, işimize başlarız.

Şadi, hastanın ayaklarını öpecek gibi döşeğe eğilmek tevazuunda bulunduktan sonra odadan çıkar.

Kapı gene takır tukur dışarıdan sürmelenir. Yapma hasta, artık sıkıldığı döşekten kalkar, koltuğa oturur.

Acı gülümsemeler içinde şöyle düşünmeye başlar:

— Vay gidi insaniyet, hey gidi insanlar! Yüzlerimizden içlerimizin akisleri görünse kim bilir birbirimizden ne kadar öğreniriz... Bugün Şadi ile karşı karşıya takındığımız bu iğrenç sahte dostluk maskesi altında geçen muhaveremizin bin türlü örnekleri bu saatte cemiyetlerin her tarafında oynanan beşerî komedyalardandır. Kendilerini ilan eden düşmanları mert sayalım. Fenalıkların en korkunçları bize dost görünmeye uğraşan güler yüzlülerden geli-

⁵¹⁰ muammer: uzun ömürlü

⁵¹¹ mutasavver: düşünülmüş

yor. Şadi, birbirimize oynadığımız bu çok tehlikeli oyunda bakalım hangimizin canı çıkacak?

O gün, o akşam hastanın midelerini bozmayacak hafif yemekler getirdiler. Ve gece ampul sabaha kadar yandı. Cevher döşegini başında pervane gibi dönüyordu.

Filozof, hastalığına inandırmak için odada kimse yokken kal-kıp geziniyor, kapının sürgüleri takırdar takırdamaz döşegine uza-nıyordu.

62

Şadi hastayı günde iki üç defa ziyarette kusur etmiyor, her geli-şinde gönül aldatıcı sözlerle onu avutmaya uğraşıyordu.

Üç gün böyle geçti. Şadi, yüreğini kavuran sabırsızlık ateşine artık dayanamayarak:

— Bugün sizi çok iyileşmiş görüyorum, dedi.

— İyiçeyim beyefendi...

— Oh... Oh, Allah'a bin şükür... Artık işimize başlayabiliriz değil mi?

— Evet yarın öbür gün...

Şadi taşkın bir sevinçle eğildi.

— Var ol muhterem, mübarek adam...

iltifatıyla yakaladığı filozofun elini hem üstünden hem de çevi-rip avuç içinden şapır şupur öptü...

Filozof mühim, güç bir işe başlayacaklarda görülen derin dü-şünceli bir bakışla:

— İlm-i simyanın hedef edindiği son muazzam keşifle uğraşa-cağız...

Şadi titrek sesle:

— Çok güç müdür?

— Ne söylersiniz?..

— Formül aklınızda değil mi?

— Tamamıyla hafızamdadır.

— O hâlde?

— Ameliye çok dakiktir. İki miligramlık bir hata bir haftalık işi bozar, gene yeniden başlamak icap eder...

— Madeni tutturuncaya kadar uğraşırız. İşimiz ne...

— Evvela bir laboratuvar, sonra birçok alet edevat, potalar, tavalar, çeşit çeşit ocaklar, eczalar, şibih⁵¹² ve bütün madenler lazım...

— Siz bir liste yapınız. Hepsini tedarik ederim...

— Kimyahane olacak yeri ben bir görmeliyim...

— Başüstüne, şimdi aşağıya inelim, göstereyim...

— Sonra şu masanın üzerine hokka, kalem... Birkaç tabaka kâğıt, iki üç defter koymalısınız... Çünkü gelecek eczaların halisiyetleri denendikten sonra kuvvetlerine göre miktarları tayin olunur. Bu iş de çok ince hesaplara bağlıdır. Dikkatsiz yapılırsa terkipler bozuk çıkar.

Muallâ bir haftadır heladan başka bir yere gitmeye mezun olmadığı hapis odasından çıkarıldı. Koridorun helaya mukabil öbür ucundan üç merdiven aşağıdaki evin bodrum katına indiler.

Filozofun kaç zamandır dört duvarı arasına sıkıştırıldığı odanın her saat aynı tavan, aynı parke, aynı döşemelerini görmekten bunamış gözlerine bu kattan kata iniş âdeta büyük bir seyran gibi geldi. Kendisiyle beraber odada mahpus kalarak saflığını kaybetmiş hava artık onu boğacak bir ağırlık almıştı. Bu değişiklikten ciğerleri hazzetti. Etrafına bakmaz gibi görünüyor fakat evin girintisini çıkıntısını kurnazca bir dikkatle süzüyordu. Bu, eski usulde harem selamlığa ayrılmış büyücek kârgir bir binaydı.

Bodrum katında çamaşırlık gibi bir yere girdiler. Demir parmaklıklı küçük iki penceresi filozofun odasının baktığı güngörmöz aralığa açılmıştı. Bu iki buçuk metre kadar enliliğindeki yer, bitişik üç katın komşu evinin kârgir, sağır duvarıyla kapatılmıştı.

⁵¹² şibih: madenimsi; brom, iyot, klor vb.

Bu çamaşırlık laboratuvar olacaktı. O suretle kullanılmaya hiç de elverişli olmayan bu yer hakkında ev sahibi mahpusun fikrini sordu. Hakikatte filozofun maksadı altın yapmak değil, vakit kazanmaktı... O suretle cevap verdi:

— Bazı tadilatla burası pek güzel bir laboratuvar olabilir.

Bu tasvibinden sonra kâğıt üzerine bir plan çizdi. Bu planda, duvarcı, doğramacı, demirci işleri vardı. Hep bunlar bir haftaya kadar tamamlanacaktı...

Tahmin edilen müddet zarfında hepsi yapıldı bitti. Sonra sıra alet edevat ve malzemeye geldi. Muallâ bunun da mükemmel bir listesini yaptı. Potalar, tavalar, şişe ve demir borular, kazanlar, banyolar, imbikler, körükler, hassas teraziler, maden kömürü, kok kömürü, antrasit, grafit gibi yedi sekiz türlü kömür aldırdı. Eczalara, madenlere gelince güç bulunur veya hiç bulunmaz nevden nadir, ender, madum⁵¹³ şeyler yazıyordu.

Bu siparişleri alıp getirmeye Bekir isminde biri tayin olundu. Filozof, Cevher'den sonra o evin içinde bu adamla temasa geldi. Yüzünü görür görmez kendisini otomobille kaçırın herif olduğunu bildi.

Lüzumu gösterilen şeyin reçetesi yazılıyor, Bekir onu yaptırıp getiriyordu. Filozof mahalsiz adı bir şey yazıyor, inadına herifi yormak için Feriköyü'ne, Kadıköyü'ne ve daha uzak yerlere göndererek “Bu ancak o eczane veya depoda bulunur.” diyor, kan terler içinde herifi her gün it gibi oraya buraya koşturmaktan haz duyuyordu.

O evde eczadan, kimyadan anlayan bir fert yoktur. Filozofun Fransızca yazdığı şeyler o cahil gözler için manaları bilinmez birer derin muammadır. Mamafih Şadi, meale intikal etmeksizin Fransızca yalnız ibare kekeleyebilir ve bu cehaletini filozofun yazdığı şeyleri tetkik ve kontrol etmek için mâni görmez. Hepsini dikkatle

⁵¹³ madum: olmayan

okumaya çalışır. Bakar ki ibareler arasında eşhas, mahalle isimleri, adres numaraya benzer şeyler ve daha şüphe getirecek yazılar var mı?

Filozof tutulacağı hilesini hayatı pahasına ödeyeceğini bildiği için bu hayduda karşı çok ihtiyatlı davranmaktadır.

Alchimie kimyagerinin laboratuvarında çalışması on günü geçti. Fakat henüz potaların içinde aranılan kıymetli sarı madene benzer bir şey beliremedi.

Filozof, cehennem gibi yanan ocakların başında nev nev maden külçeleri, tuzları, cıvalar, kükürtlerle uğraşırken Şadi zaman zaman tepesine dikilerek ümitsizliğe düştüğünü anlatır kaba sözlerle tekdire benzer tavırlar almaya başlamıştı. Muallâ hiç yılgın görünmüyor. Kabalığa karşı o da nezaketten ayrılarak diyordu ki:

— Beyefendi tavanın içindeki bu maden omlet değildir ki çabucak pişirip de önünüze koyabileyim...

— Malum bir formül üzerine yapılacak bir terkip bu kadar gecikir mi?

— Bilmediğiniz bir ilimden ısrarla ümitsizlik göstererek bahsetmeyiniz. Bazen iki üç ay sürer. Bu işte kullandığımız Bekir sipariş edilen eczaların en fenalarını alıp geliyor.

— Eczaların halislerini kime aldirtmak istiyorsunuz?

— Bir anlayana...

— O da kim olabilir?

— Bilmem, siz tayin ediniz.

Şadi köpek sırtışı bir istihza ile:

— Anladım. Bu işi sizden başkasının göremeyeceğini ihamlama soğa çıkmaya bir vesile arıyorsunuz. Baba, bu potaların içinde altın görünmeyince bu evin kapısından dışarıya adım atmamayı unuttunuz. Hariçten sizin alacağınız şeyin aynını biz niçin alamayalım? Yerini tarif ve eczanın evsafını katıyetle tayin, izah edersiniz. Ben aratır, buldurtur, aldirtırım...

— Ben böyle ihamla⁵¹⁴ söylemedim. Siz yanlış anlıyorsunuz. Bu işi başarmaya son gayretimle çalışıyorum ve çalışacağım. Fakat bu güçlüklerle uğraşmama vakit bırakmalı, bu yorgunluklarımın arasında böyle tazyik ve tekdirlere faaliyetimin kuvvetini kırma-malısınız...

— Bana ümitsizlikler geliyor da.

— Her güçlüğe ümitsizliğe düşmemekle galebe olunur...

— Peki, biraz vakit daha dışımı sıkacağım. Bu iş için daha ne kadar zaman çalışılacağını söyleyiniz...

— Katiyetle bir şey diyemem...

— Şöyle aşağı yukarı bir tahmin?

— Sekiz on gün içinde... Kuvvetli bir ümitle söylüyorum.

— Bu kadar gün daha bekleyeceğim.

63

Filozofun muvaffakiyeti daima sekiz on gün daha ileriye atması ve bu müddet geçtikten sonra da hiçbir ümit yüzü belirmemesi Şadi'yi şüpheyne düşürdü. Bu şehir haydudu kendi kendine diyordu ki:

— Bu herif altın yapmasını biliyor fakat mahsus yapmıyor. Kurtulmaya belki bir fırsat düşer ümidiyle beni oyalıyor, gün kazanmaya uğraşiyor. Belki de bu sırrı kendi ailesine hasretmek için ölümüne razı olacak, gene bana öğretmeyecektir...

Hakikaten filozofun bugün yarın savsaklama hilesi, artık gizlenemeyecek bir sırtkanlık almaya başlamıştı. Şadi bu muvaffakiyetsizliklerden sinirleniyor, sinirleniyor hemen Muallâ'nın üzerine atılarak boğazını sıkıverecek tehevvrilere⁵¹⁵ düşüyordu.

Bir gün gene laboratuvara indi. Filozofu hastalara kurşun diken kocakarılar gibi erittiği madenleri tavadan tavaya boşaltırken gördü. Bu sahte meşguliyetten beyninde bir öfke yangını parlıyor-

⁵¹⁴ iham: şüphe

⁵¹⁵ tehevvr: kızgınlık

du. Muallâ'nın yakasından tuttu. Kendine doğru çekti. Bebeklerinde cinayet parıltıları seçilen gözlerini onun gözlerinin içine dikerek:

— Bana bak! Filozof musun ne meretsin, dedi, Sen altın yapmayı biliyorsun fakat mahsus yapmıyor, beni oyalıyorsun!

Filozof, herifin bu canavarlanmasından tevahhuşla:

— İşte görüyorsun ki gece gündüz çalışıyorum...

— Bu çalışma daha ne kadar sürecek?

— Bilemiyorum. Belki beş on gün daha...

— Bunu bileceksin, katiyetle bana da bildireceksin! Söyle! En kısa müddeti haber ver... Bugün karar vereceğimiz mühlet zarfında altın gene olmazsa seni tavuk gibi boğazlar, kemiklerini bu ocaklarda yaktıktan sonra lağıma atarım. Eceline susamadınsa sözlerime iyi dikkat edersin. Ben dediğini yapan adamlardanım...

Filozof zaten işin bu neticeye varacağını bilmiyor değildi. Yüzünü acı bir düşünüşle buruşturduktan sonra kekeledi:

— Beş gün istiyorum.

— Beş çoktur, iki gün veriyorum. Adam aldatarak boş yere iş uzatmanın cezasını çekmelisin.

— Bugün gene bir ecza reçetesi yazacağım, Bekir götürsün, ona salık vereceğim depodan yaptırın.

— Olur... Yaz reçeteni... Fakat bu iki gün içinde iş gene olmazsa günahlarına tövbe et. Allah'ın huzuruna çıkacaksın...

Bu altın terkinin olamayıp da böyle sürüp gitmesi filozofa bir fayda kazandırmıştı. Yazdığı ecza reçetelerini Şadi artık eskisi kadar dikkat ve ihtimamla okumuyor, şöyle bir göz gezdirip yapılmaya göndermek üzere Bekir'e veriyordu.

Muallâ hapsedildiği evin mahallesini, sokağını, numarasını ve kime ait olduğunu bilmedikten sonra reçetelere ne sıkıştırabilirdi ki! Bu cihetten Şadi'ye emniyet gelmiş gibiydi.

Filozof bir *encre sympathique*⁵¹⁶ terkihi bilirdi ve bunu yapmak için de elinin altında lazım ecza mevcuttu.

Pek dakik kimya düsturları hallededeceği bahanesiyle odasına çıktı. Şu gülünç reçeteyi yazdı:

<i>Oxyde de fer noir</i>	4
<i>Olun</i>	15
<i>Sulfate de zinc</i>	2,32
<i>Iodure de mercure</i>	71,9
<i>Iodure de plomb</i>	4
<i>Iodure de potassium</i>	52
<i>Iodure de soufre</i>	6
<i>Kermes mineral</i>	8
<i>Aksonge</i>	30
<i>poudre de diable en</i>	10 paquets...

Préparation exige une rigoureuse attention.

Şu sözüm ona reçeteyi okuyanlar hayatının büyük bir tehlike geçirdiği bu anda bile filozofun ahmak canıyla alay etmekten kendini alamadığını görürler. Çok güzel *alchimique* bir altın terkihi reçetesi değil mi?

Reçete kâğıdının boş kalan alt tarafına da ilkin görünmez mürekkeple Fransızca olarak şu birkaç satırı sıkıştırdı:

Dostum Antuvan, ben Süleymaniye Çilingirler Sokağı 21 numaralı Şadi'nin evinde ölüme mahkûmiyetle mahpusum. İdamıma yirmi dört saat kaldı... Bizim evi bilirsin. Saniye geçirmeden hemen oğullarıma haber yetiştir. Bu kâğıdı getiren adamı şüpheye düşürmemek için de güya reçeteyi yapmışsın gibi eline birkaç kutu zarar-sız ecza tutuşturuver.

Filozof Muallâ Lahuti

⁵¹⁶ *encre sympathique*: ilk yazıldığı zaman göze bir şey görünmeyip de hava veyahut hararetle temasından sonra yazıları beliren eczalı mürekkep.

Filozofun Sultanhamamı tarafında büyük bir ecza deposu işleten Antuvan namında bir dostu vardı. Bu gaybubet sırrından gazeteler günlerce bahsetmiş oldukları için elbette bu dost Antuvan da büyük bir merak içindedir. Reçetenin altındaki *encre sympathique* yazılmış bu satırları okur okumaz icabını ifada saniye geçirmeyeceği şüphesizdir.

Bu eczalı mürekkep, kâğıda geçmesinden bir çeyrek saat sonra belirmek hesabıyla yapılmıştır. Reçete, Antuvan'ın eline değmezden evvel yazı meydana vurmuş olsa bile Bekir bundan hiçbir şey fark edemeyecektir.

Muallâ elinde bu yazılmış kâğıtla laboratuvara indi. Reçeteyi Şadi'ye uzattı. O da sahnede ayının ferman okuması gibi evire çevire birkaç defa gözden geçirdi. Güya yazılanı anladı. Harice çıkmasında bir beis görülmeyen kâğıt, bir zarfa konarak Bekir'e teslim edildi.

Filozof, Antuvan'ın Sultanhamamı'ndaki deposunu Bekir'e birkaç defa tarif ettikten sonra Şadi'ye dönerek:

— Bu adamın eczaları taze ve halistir. Ben bu işi daima oradan alınan malzemeyle yaparım. Terkip hiç bozuk çıkmaz. Bekir reçeteleri başka yerlere yaptırttığı için böyle oldu.

Şadi — Allah sana acısın da bu seferki terkip bozuk çıkmasın.

Bekir zarfı aldı, sokağa fırladı. O gidedursun, beriki haydut herif kimyahaneden çıktı, bir iki dakika sonra elinde kocaman bir kasap bıçağıyla dönerek filozofa:

— Bak, dedi. Bunu senin için çarka verdim. Taşı bile hamur gibi keser. Maksadım can acısı çektirmek değil. Şöyle bir sürtüşte vücudunu dünyadan kaldırmaktır! Bu iyiliğimi de bilmelisin... Beni bu kadar zamandır aldattığına mukabil seni kör bıçakla kesmeyeceğim...

O zağlanmış demirin parıltılarını görünce o zamana kadar ölümden korkmadığını zanneden filozofun beyni içinde bir yıldırım dolaştı.

64

Muallâ, yüreğini testereleyen bir merakla Bekir'in avdetini bekliyordu. İçinden kendi kendine "Süleymaniye'den Sultanhamamı ne kadar yer?.. Şimdi gelir..." diyordu.

Bir saat kadar geçti, Bekir görünmedi. Saatin içinde dönen küçük çarklar bir lokomotif tekerleği kadar büyümüşler de her lahza filozofu ezip üzerinden geçiyorlarmış gibi ona ıstırap veriyorlardı.

Nihayet Bekir geldi fakat elinde hiçbir şey getirmedi. Şadi gözlerini açarak sordu:

— Hani ya eczalar?

Bekir biraz duraladıktan sonra:

— "Bugün yapamayız, işimiz çok. Yarın gel de al." dediler. Verdiğim zarfı açmadılar bile... Bir tarafa bırakıverdiler...

Filozof tıkanarak sordu:

— Zarfı kime verdin?

Bekir — Önüme kim çıktıysa ona verdim...

Filozof — Patron orada yok muydu?

Bekir — Ne bileyim ben patron hangisi... Orada birtakım adamlar çalışıp duruyorlar... Zorladım. Yaptırtmak için de bir saat bekledim. Yüzüme bile bakan olmadı ki... Yarın gidip alacağım...

Şadi öfkeli gözlerini bu sefer Bekir'den filozofa çevirdi:

— Depolarda reçete yapmazlar. Toptan, perakende ecza satarlar.

Filozof, cevap bulmaya uğraşır yutkunmalar içinde:

— Antuvan'ın deposu yanında bir de eczanesi vardır.

Şadi — Peki ama sen ecza aldırtıp terkibi burada ocaklarda yapacaktın... Yazdığın kâğıtta eczanelik iş var mıydı?

Filozof bir kere önüne, sonra tavana bakarak görünür tereddütlerle cevap verdi:

— Vardı. Tertibi epeyce sürecek bir kompozisyon⁵¹⁷.

⁵¹⁷ kompozisyon: birleşim

Şadi, filozofu tepeleyecek gibi davranarak:

— Herif, gene gümbür gümbür yalanlar atıyorsun! Vakit kazanmak için gene bir komedyaya oynadın. İnat ettin, yapmayacaksın. Bu inadını ölüme bile yendirmek istemiyorsun!

Filozof — Yarın eczalar gelsin. Yapılıp yapılmayacağı o zaman anlaşılır... Verdiğiniz mühleti savmadan söz söylemeye hakkınız yoktur.

Şadi — Ben sözünü tutan adamlardanım... Verdiğin vadenin tam bitiminde öldüreceğim... Öbür gün bu vakitler yani kırk sekiz saat sonra... Bak artık, hespla işte, bu kadar ömrün kaldı...

Haydut yaradılışlı bir mahluktan aman dilemek artık filozofun ilmî ve insani vicdanına ağır basmaya başladı. O da başını ve sözünü dikleştirerek:

— Ben bu menhus evden sağ çıkamayacağımı zaten biliyorum. Terkibi yapmaya muvaffak olaydım sanki beni öldürmeyecek miydin?

— Öldürüp öldürmeyeceğim o zaman anlaşılırdı. Filozofluğun üzerine bana bir de peygamberlik satmaya kalkışma. Ciddi olduğu kadar müthiş bütün tehditlerime rağmen şu saatte bile bana ilm-i simya komedyası oynamaktan geri durmuyorsun...

— Ne komedyası oynuyorum zalim adam?

— Temelleri kubbelerini tutmayan yalanlarla hâlâ beni oyalmaya uğraşıyorsun.

— Ne yalanı?

— Bekir depoda zarfı açmadıklarını söylüyor, sen ise reçetede tertibi çok sürececek ince kompozisyon bulunduğu mavalını okuyorsun... Reçeteyi açmadan kapalı zarfın içindeki kompozisyonu nasıl okumuşlar, bana anlatır mısın?

— Ben reçetede yapılması uzun sürececek bir terkip bulunduğu iddiasında gene sabitim. Zarf açılmış veya açılmamış olsun bu hakekat değişmez.

— Sen istediğin kadar söylen... Artık bak zırva tevîl götürürse!..

— Benim katlim senin ilk cinayetin olmadığını ben de anlıyorum artık. Abdülhamid zamanının umuma mahsus kanunlarından muafiyetle yaşadığın bir devirde işlediğin cinayetler güme gitmiş olacak... Fakat dikkat et bu sefer...

Şadi, filozofun başladığı sözü bitirmesine meydan bırakmadan yerinden bir metre sıçradı ve bağırdı:

— Vay, Abdülhamid zamanı, benim mukarrebinden⁵¹⁸ olduğunu ne biliyorsun? Bunu sana Cevher mi söyledi?

— “Böyle efendinin böyle olur uşağı” meseli kabîlinden o da size benziyor. Bu hususta bana hiç ağız açmadı.

— Ya sen neden anladın?

— İşte boş attım dolu tuttum... Ben bir Gani'nin, bir Fehim Paşa'nın ağına düşmüş olduğumun çoktan farkındayım. Bu son sulalinle de işte sen kendi kendini tasdik ettin... Bu sözlere ne lüzum görüyorsun? Aramızda verilmiş bir karar var, mühlet bitsin, ne yaparsan yap...

— Pekâlâ... Benim kim olduğumu biraz anlamışsın. Evet keşfin doğru... Ölümüne karar verdikleri kimseyi sağ bırakmayan bir devrin mert adamlarındanım. Ona göre akıbetini düşün!..

Akşam oldu. Arap tepsi içinde iki türlü yemek getirdi. Filozofa doğru acayip bir bakışla eğilerek:

— Bu yemekleri mutlaka yemelisin, e mi? dedi.

Bu mutlaka teyidinden şüphelenen filozof sordu:

— Niçin mutlaka yemeliyim?

— Pek güzel pişmiş de ağzına layık...

— Şimdi iştahım yok, bırak oraya, sonra yerim.

⁵¹⁸ mukarrebîn: padişaha yakın kimseler

Cevher tepsiyi masa üzerine bıraktı, çıktı. Filozof içine gelen şüphe üzerine şöyle düşünüyordu:

— Bu canı herifin belki tecrübe edeceği bir zehir vardır. Bu yemeklerle onu bende deneyecek.

Zaten midesi bir lokma kabul edecek bir hâlde değildi. Yemeklerin hiçbirine el sürmedi. Yavaş yavaş odaya karanlık çökmeye başladı. Gece gündüzü boğuyor, bütün eşyayı yutuyor, gözleri bakar kör yapıyordu.

Kürenin güneşe arkasını dönüp de yarı dünyanın karardığı bu saatlerde hastalar ağırlaşır, elemli yüreklerin vesveseleri artar, bütün dertliler sabahın aydınlık yüzüne hasret çekerler...

Fakat filozof için sabahın yüzü geceden daha karanlık olacaktı. Çünkü ölüm heyulası onunla hayat arasına siyah kanatlarını germiş, bekliyordu. Artık onun için hiç, hiç gündüz olmayacaktı...

Gece koyulaştı. Odanın ampulü yanmadı. Onu karanlığa ezdirterek ölüme alıştırmak istiyorlardı. Dünyadan ahiret sınırına geçmek için bir buçuk gün yani otuz altı saat kalmıştı. Bu kısa müddet zarfında hangi mucize onu bu kanlı pençeden kurtarabilirdi? *Encre sympathique*le Antuvan'a yazdığı istimdat⁵¹⁹ satırlarından ümidi ni kesti. Depoda, o uğursuz reçete, zarfı bile açılmadan bir tarafa atılmıştı. Zaten o reçete vakit kazanmak hilekârlığıyla yazılmış, bu hakikati de canı herif anlamıştı. Otuz altı saatten sonra zarf açılırsa her şey olup bitmiş bulunacaktı. Oğulları onu ölümden kurtaramayacaklar, yalnız nerede ve hangi caninin elinde can vermiş olduğunu anlayacaklardı.

Bu siyah fikirlerle karanlık odanın içini bir duvardan bir duvara adımlayıp duruyor... Taş bölmeleri delemeyen, pencereden uçamaz... Sanki demir kafesin içinde saatini bekleyen kasaplık bir hayvan...

Bu ürpertici düşüncelerle beyni karıncalandı. Odanın mahdut sahası içinde kendini duvardan duvara çarparcasına dolaşmaktan

⁵¹⁹ istimdat: yardım

dizleri kesildi. Manevi, maddi ıstırap birbirine karıştı. Koltuğun üzerine yığıldı. Çocuklarını, karısını göreceği gelmişti.

Onların kendisi için çok sempatik, çok vefakâr, çok sevimli yüzlerini şefkatli çizgilerle karanlığın içinde yaratarak, belirterek bulmaya uğraşıyordu.

Gözlerinden iki üç damla aktı. Onlara hasret gidiş, bu ölümün en acı tarafı idi. Karanlığın içinde bir ejder gibi hücum eden bu tasavvurlara beyni tahammül edemedi. Şadi'nin bilettiği bıçak gırtlığına sürtilmezden önce o bitecekti. Karanlığın içinde dimağına fosforlar dolmuş gibi evini, kütüphanesini, ailesini ayan beyan görmeye başladı. Ne oluyordu? Çıldıırıyor muydu? Gözlerini bu sine-maya kapamak için döşeğe girdi, yorganı başına çekti...

Odanın karanlığından yorgan altı karanlığına sığınarak hiçbir şey görmemek, ölüm saatine kadar hiçbir şey hissetmeyerek baygın kalmak istiyordu. Birkaç dakika sonra bu vaziyetten de sıkıldı. Saat kaç vardı? Mutlak gece yarısı geçmiş olacaktı. Belki bir buçuk, belki iki... Yorgan altında nefesi tıkanır gibi oldu. Başını tekrar dışarı çıkardı. Döşekten büsbütün kalkmaya davranırken odanın karanlığı içinde bir şey tak dedi. İki demir birbirine çarpar gibi kuvvetli bir takırtı.

Bu ne? Osmanlı padişahlarının, vezirlerini öldürttükleri gibi gece yarısından sonra Arap kendini boğmaya mı geliyordu? Ölüme hazırlanmaya uğraşmakla beraber soğuk soğuk içini ürperten korkudan kendini alamadı. Yorganı tekrar başına çekti. Takırtı bu sefer daha kuvvetli tekrarlandı. Bir daha... Bir daha... Bir daha... Oo, oo! Bu müthiş bir şeydi. Kendisini yorgan altında bastırıp da boğmalarından önce velev karanlık olsun, dünyayı bir daha görmek için başını döşekten çıkardı. Gene tak tuk... Dikkatle dinledi. Bu takırtılar kapıdan değil, pencere tarafından geliyordu. Şimdi de demir parmaklığın arasından cama vurulur gibi tık tıklar olmaya başladı. Artan merakı korkuya üstün çıktı. Cesaretlendi.

— Ne olursa olsun... dedi.

Döşekten kalktı... Sessiz adımlarla pencereye yanaştı. Artık hiç şüphesi kalmadı. Dışarıdan cama vuruluyordu. Çerçeveyi sürdü. Parmaklığın arkasından kendisine bakan üç hayaletin karaltısıyla karşılaştı.

Tatlı bir ses:

— Baba...

— Vahit... Oğulcuğum...

— Babacığım...

— Yavrum, İsneyn...

— Muhterem babam...

— Ali Şeref'im...

Filozof birbiri arkasına karanlıktan gelen bu üç sesi de tanıdı. Demir çubukların arasından sıcak sıcak öpüştüler. Zavallı babanın dizleri şimdi sevincinden kesiliyor, mukavemet edemediği bir baygınlıkla düşmemek için duvarlara tutunuyordu.

Filozof o bitkinliği arasında sormaya başladı:

— Dışarıdan bu üçüncü kat penceresine kadar nasıl çıktınız?

Ali Şeref — Baba, beş sporcu genciz. Aşağıda iki oğlunuz daha var. Şevket'le Salim. Buraya itfaiye bölüğü gibi takımlarla geldik. Çengellerimizi ilıştirmek için sağlam yer bulduktan sonra üçüncü kata değil, icap ederse dışından yangın kulesine çıkarız.

Filozof — Vaktinde yetiştiniz. Ben ölüme mahkûmdum. Hük-mün icrasına az vakit kalmıştı.

Üçü birden:

— Ne diyorsunuz baba?

Demir parmaklığın arasından bir daha öpüştüler. Dördü de hiç-kıra hiçkıra ağlıyorlardı.

Filozof — Zabıtaya haber verdiniz mi?

Ali Şeref — Hayır...

— Niçin vermediniz?

Ali Şeref — Zabıta tevkifine⁵²⁰ lüzum gördüğü caniyi alelul⁵²¹ alır götürür. Size bu işkenceleri edenleri biz bu gece yumruklarımızın altında pestil gibi ezip tahtalara yapıştırmadıkça bu evden çıkar mıyız? Zabıta sonra gelsin, vazifesini görsün.

Filozof — Rica ederim oğlum Şeref, gürültü çıkarmayınız... Buradan beni kurtarınız, çıkıp gidelim. Cezayı adliyeye, kanuna bırakınız...

Ali Şeref — Babacığım, onlar sizi nasıl gayrikanuni buraya kapadırlarsa gene öyle gayrikanuni dayak yemeye hak kazanmışlardır. Hainlere, zalimlere karşı bu kadar merhametli olmayınız.

Filozof — Şimdi içeriye nasıl gireceksiniz? Benim burada olduğumu neden anladınız?

Ali Şeref — Biz gündüz kaç saattir bu evin dıştan içten planını çizmekle meşgulüz. Mahsus buraya bir top kaçırdık. Onu almak için içeriye girmek istedik. Arap önümüze çıktı. Salıvermek istemedi. Onu ittik. Cebren girdik. Bu aralığın yukarısına bakarken en üst kattaki bir pencereye demir parmaklık konmasının manası ne olabileceğini düşündük. Sizin buraya kapatılmış olduğunuzu anladık.

Filozof — Çok ihtiyatlı davranmışsınız. Henüz tamamıyla bitmeyen maceranın mühim kısmındayız. Hiddetinizi, şiddetinizi yeminiz, kan dökülmesini istemem... Buradan mümkün olduğu kadar sessizce çıkalım.

Ali Şeref — Merak etme babacığım, kan dökmeyiz. Onların pis kanlarını içlerine akıtırız.

Vahit — Baba, sizi buraya niçin kapattılar? Gene maymunluk taassubu mu?

Filozof — Hayır oğlum, bu sefer hiç akıllara gelmeyecek bir felakete uğradım. Ben ilm-i simya bilir, bakırı altın yaparak geçirmişim. İlla bu simyayı bize de öğreteceksin, öğretmezsen seni öldürürüz, tehdidiyle işkenceye kalkıştılar.

⁵²⁰ tevkif: tutuklama

⁵²¹ alelul: usule uygun

İsneyn — Haydutlar...

Ali Şeref — Biz onlara şimdi altın yapmasını öğretiriz...

Filozof — Aman oğullarım aman! Gece yarısı mahalleyi vel-veleye vermeyiniz...

Ali Şeref — Korkmayınız baba, korkmayınız. Biz onları ba-ğırtmadan pataklarız.

İsneyn — Zaten bağırarak hâl bırakmayız ki...

Ali Şeref — Baba biz indikten sonra ip merdivenlerimizin çen-gellerini bu takıldıkları demirlerden kurtarıp aşağıya atınız.

Filozof — Peki oğlum, atarım fakat ricama iyi dikkat ediniz... Patırtı çıkarmayacaksınız...

Gençler babalarının mükerrer⁵²² bu son ricasını işitmeden ip-lerden aşağıya su gibi akıp inmişlerdi.

65

Evin üç yanı bahçe, bir tarafı o bildiğimiz aralıktır. Sokaktan demir parmaklıklı küçük bir bahçe ile ayrılır. Buradan girilip sekiz on adım yürüdükten sonra binanın asıl kapısına gelinir...

Gençler bu üç yanı birkaç defa dolaşarak içeriyi dinlediler. Ses yok. Ev halkı derin uykuda... Alt kat pencereleri, bütün demir par-maklıklı... Asıl büyük kapıdan başka bahçeye çıkılır iki küçük kapı daha var. Hepsi muhkem, sımsıkı kapalı...

Ali Şeref karanlığa alışan gözleriyle binayı yukarıdan aşağıya süzdükten sonra:

— İmansız herif! Mahalle arasındaki dokuz on odalı bir evi ha-pishane yapmak cüretine kalkışmış. Az daha da sevgili babamızı eski Osmanlı vezirleri gibi Arap'a boğdurtacaklarmış. Bu keratayı nasıl bir işkence ile kıvrandırarak öç alacağımı bilemiyorum...

Ali Şeref yavaş sesle hem böyle söyleniyor hem de girecek bir yer bulmak için binayı her tarafından, yukarıdan aşağıya şavullu-

⁵²² mükerrer: tekrarlanan

yordu. Nihayet yan yüzden orta kattaki hela penceresinin bu işe müsait olduğunu kestirdi. Şevket'e:

— Haydi kardeşim, sen gene temel direği ol.

dedi. Şevket binaya yapışır gibi yaklaştı. Omuz verdi. Onun omuzlarına Salim çıktı. Salim'in üzerine Vahit atladı. Bu üç gencin birbirine eklenen boyları, girilecek pencereye uzandı. İsneyn'in boya katılmasına lüzum görülmedi.

Ali Şeref bir omuzdan bir omuza sıçrayarak en üste çıktı. Küçüklüğünden hela olduğunu tahmin ettikleri camı açık pencerenin sökesine tutundu. İçeriye girdi. Beline sarılı düğümlü ip merdivenin çengelini tutturacak sağlam bir yer aradı. Helanın iç ve dış kısımlarını birbirinden ayıran bölmenin kapısı üzerinde bir duvardan öbürüne uzanan pervaza asıldı. Mükemmel... Kendi gibi daha iki kişi yüklense geçecek bir sağlamlıkta buldu.

Çengeli oraya taktı. İpin ucunu pencereden aşağıya sarkıtarak arkadaşlarına fısıldadı:

— Haydi bakalım, birer birer...

Ötekiler kollarının, bacaklarının çevik hareketleriyle düğümlere tutunarak hep pencereden içeriye girdiler...

Abdesthanenin dış kapısını açınca karanlık bir sofaya çıktılar.

Ali Şeref fısıldadı:

— Buraya kadar girişimizi duyan olmadı. Gene de duyurmayalım. Aklıma bu herife oynanacak bir komedi geliyor.

Şevket — Nasıl?

Ali Şeref — Sonra görürsünüz... İsneyn, haydi yavrum, bu ip merdivenden tekrar bahçeye in. İrice bir taş bul, getir...

İsneyn eniştesinin dediğini yapmaya koştu. Üç dakika sonra elinde bir taşla döndü...

Ali Şeref — Kendimizi gene duyurtmadan babamızın odasını arayıp bulalım...

Lüzum gördükçe ellerindeki elektrik lambalarıyla karanlığı yırtarak yürüyorlardı. Sofadan hırsız adımlarıyla geçtiler. Geldikleri tarafa mukabil cihetteki kapının tokmağını yokladılar. Kanat açıldı. Uzun bir koridora çıktılar. Ev planının dışarıdan tasarladıkları biçimine göre burası filozof babalarının hapsedildiği odaya giden bölük olacaktı. Gene sessiz adımlarla yürüdüler. Koridorun ortasına geldiler. Sol taraf duvarında dışarıdan sürgülenmiş bir kapı gördüler. Hah işte, tamam aradıkları oda burasıydı...

Sürgüleri çektiler. Kapı açıldı. Zavallı babaları zifirî karanlığın içinde oturuyordu. Gözyaşlarını birbirine karıştırarak sarmaş dolaş oldular.

Elektrik lambalarıyla oda aydınlandı. Filozofun az vakit içinde ne kadar sararmış, avurdu avurduna çökmüş olduğunu gördüler. İhtiyar adam o sevinci arasında taaccübünü de saklayamayarak sordu:

— Buraya kadar sessizce nasıl geldiniz?

Ali Şeref — Hep derin uykudalar. Kimseyi döşeğinden kımıldatmadan geldik.

Filozof — Çok âlâ... Çok âlâ... Hepinize teşekkürler ederim, tembihimi tutmuşsunuz. Kimsenin burnu kanamadan buradan gene böyle sessizce çıkıp gidelim...

Ali Şeref — Her emrinizi ilahi telakki eden muti⁵²³ bir oğlunuzum fakat bu sözünüze karşı isyandan kendimi alamayacağım... Bu cani herife iyi bir ders vermeden buradan çıkmamızın ihtimali yoktur.

Filozof — Ne yapacaksınız?

Ali Şeref — Ne yapacağımızı bize bırakınız. Ev sahibi cani herif, sizin filozof kalbinizin merhametine layık bir adam değildir. Siz burada sonu korkunç ağır bir hapis işkencesi çektiniz. Biz orada tarif olunmaz ıstırap saatleri yaşadık. Bu melunun cinayetini yanına kâr bırakarak kendimizi duyurmadan buradan çıkıp gidelim, işte bu olamaz...

⁵²³ muti: yumuşak başlı, itaat eden

Filozof tekrarladı:

— Ne yapacaksınız oğlum?

— Emin olunuz kimseyi öldürecek değiliz. Yalnız sizden bir ricamız var...

— Söyle nedir?

Ali Şeref, İsneyn'in getirmiş olduğu taşı masanın üzerine koyarak:

— Bu taşı görüyorsunuz.

Filozof — Evet...

Ali Şeref — Şimdi biz o cani herifi sizin vasıtanızla buraya çağıracağız.

Filozof — Ey?

Ali Şeref — Siz bu taşı ona göstererek, “Emir buyurduğunuz altın külçeyi terkibe nihayet muvaffak oldum. İşte bakınız.” diyeceksiniz. Sizin rolünüz bundan ibaret. Ötesini bize bırakınız.

Filozof gülerek:

— Peki, sizi memnun etmek için ben de bu çocukluğa uyuyorum.

Tekliflerinin kabulü sevinciyle hepsi eğilip babalarının ellerini öptüler.

Ali Şeref — Buraya birini çağırmak için kolaylığınız var mıdır?

Filozof — Evet... İşte orada *sonnerie* var. Basınca Arap gelir...

Ali Şeref, “Pekâlâ...” dedikten sonra şu tertibi aldılar: Filozofu koltuğa oturttilar. Koltuğun arkasına biri geçti. Diğer dördü de iki yana sıralandılar. Revolverlerini çekerek namluları oda kapısına doğrulttilar... Bu suretle filozof beş silah ağzının ortasında bulunmuş oldu.

Biri *sonnerie*'ye bastıktan sonra gene sıradaki yerini aldı. Dört beş dakika sürdü sürmedi, Arap geldi. Koridorda bir yaygara kopardı:

— A a a, bu oda kapısının sürgülerini kim açtı?

Cevher odanın karanlığına başını uzatarak:

— Söyle kim açtı? Senin domuz kafanı havanelinin altına kor da çıtır çıtır ezerim vallahi! Ölmeden elimizden mi kaçacaksın sanki? Senin koca kafanı fırında pişirip köpeklere yedireceğim... Kim açtı? Söylemezsen sabaha kadar beklemeden seni gebertiriz. Beyefendi gelsin de şimdi görürsün. Söyle kim açtı?

Filozof büyük bir sükûnetle:

— Ampülü yak, kim açtığını görürsün.

Arap dışarıdan elektriği yaktı. Söylenerek içeriye girdi,

— Senin koca kafanı... Koca kara kafanı... dedi, kaldı.

Her zaman başı önüne düşük meyus bir düşüncede bulduğu filozofu beş silahşorla çevrilmiş bir hükümdar vaziyetinde görünce kendine doğrultulmuş revolverlerin siyah ağızlarına baktı. Güya o kurşunlar işlemiş de vücudunu delik deşik etmiş gibi, “ko... ko... ko...” heceleri ağzında kaldı, yere yığılıverdi. Debelenerek kendini toplamaya uğraştı, silahlara baka baka ulur gibi bir ağlama tutturdu. Ali Şeref birden emir verdi:

— Kes sesini!

Arap’ın vaveylası homurtuya döndü. Sonra yavaş yavaş söndü. Ahlakın başlıca şartları korkusuzluk, metanet, cesaret, doğruluk, mertliktir. Emir altında yaşayan adamlarda bu hassalar yavaş yavaş zayıflar veyahut hiç kalmaz. Çünkü onlar kendi vicdanlarının direktifiyle değil, başka setlerin tehdidi önünde her icaba uymak mecburiyetiyle yaşarlar. Kendilerinden âciz bulduklarının haklarında çok zalimdirler. Kuvvete karşı köpekleşerek titrerler. Böylelerinde şuuri endişe olmadığı için kuvvetin işaret parmağıyla her ahlaksızlıkta kullanılabilirler...

Cevher de tabii bunlardan biriydi, saraydan beri efendilerine hizmette gözü kapalı sadakat göstererek yetişmişti.

Ali Şeref sordu:

— Kimin kafasını havaneliyle eziyorsun?

Arap kendi Sudan diline döner bir telaffuzla:

— Va vay, dedi.

Yüzüstü kapandığı tahtaları, halıları öperek:

— Estağfurullah afandim, kimsenin başını değil... Benim ne haddime, ben bir Arap, bir esir parçası...

— Ya demin neden öyle söylüyordun?

— Afandim, ben emir kuluyum, “Öyle söyle.” dediler, ben de söyledim...

Ali Şeref Arap’a ip göstererek:

— Bu gece ben seni kenef⁵²⁴ aralığına bu iple asacağım... Bilirsin ya, Otuz Bir Mart Vakası’nda köprübaşına bir Arap asmışlardı. Kırmızı dili bir karış dışarıya çıkmıştı. Onun adı da Cevher’di. Senin dilin de öyle sarkacak...

Arap, karayılan gibi dalgalana dalgalana yerlerde sürünerek yalvarmaya başladı:

— Afandilerim... Kulunuz, kapınızda köpeğiniz olayım... Ayak türabınız olayım...

Sürüne sürüne gitti. Filozofun ayaklarına kapandı. Tabanlarını yalıyordu. Muallâ, Arap’ın kendine etmiş olduğu işkencelerden ziyade kuvvet önünde gösterdiği bu zillet ve meskenet⁵²⁵ ahlaksızlığına kızarak onu omuzlarından öteye itti. Sonra birer birer silahlı gençlerin önlerinde secde etti. Onlar da ayakkabılarının burnuyla suratını dürttüler.

Ali Şeref — Kalk ayağa... Vereceğim emirleri harfî harfine ya parsan belki bu gece ölümden kurtulursun...

Arap — Aman afandimin afandisi, emret...

Ali Şeref — Önce bize bu koridordaki boş odalardan birini aç.

Arap — Başüstüne afandilerin afandisi...

⁵²⁴ kenef: tuvalet

⁵²⁵ meskenet: acizlik

Ali Şeref — Sonra Şadi hangi odada yatıyorsa kapısını bize göster.

Sonra kayınbabasına döndü:

— Aziz babacığım, sizden bir ikinci ricamız daha var. Lütfen bu Arap’la beraber gidiniz. Size Şadi’nin yattığı oda kapısını göstersin. Dışarıdan seslenerek onu uyandırınız. Huzurunuzda çıktığı vakit, “Altın oldu... Külçe odamda duruyor. Geliniz, bakınız. Sevincimden sabaha kadar bekleyemedim. Sizi uyandırmaya mecbur oldum...” deyiniz. Onu alıp buraya getiriniz.

Ve daha sonra Arap’a dönerek:

— Bizim burada olduğumuzu efendine hiçbir söz ve işaretle bildirmeyeceksin. Vık dersin boğazını tıkar, seni boğarım fellah!

Filozof bu teklifi de kabul etti. Arap’ın arkasına düştü, ötekiler de koridorda kendilerine açılan boş odaya girdiler.

Cevher önde, filozof arkada yürüdüler. Sofadan geçtiler, mukabil bir koridora girdiler.

Arap sağ tarafta ikinci kapıyı göstererek:

— İşte burası, dedi.

Filozof yumruğuyla hızlıca kapıya vurdu. Az sonra içeriden ses geldi:

— Kimdir o gece vakti beni rahatsız eden?

Muallâ cevap verdi:

— Benim ben... Filozof.

— Filozof mu? Ne halt eder bu vakit?

— Açınız kapıyı, mühim ifadem var...

Kapı açıldı. Koridorun ampulü yakıldı. Şadi uyku sersemliğiyle gözler kıpırkır sallanır bir hâlde gözüktü. Vakitsiz uyandırılanların huysuzluğuyla haykırdı:

— Çıldırдың mı herif! Kapımı yumruklayarak beni uyandırmaya nasıl cesaret ediyorsun? Acelen ne? Katlolunmana daha yirmi dört saat var...

Başını çevirdi. Arkada duran Arap'a baktı. Hasta hindi gibi Cevher'in göz kapakları düşmüştü...

— Fellah, sana da ne oluyor? Gece vakti bu herife kapımı yumruklattırıyorsun?

Arap için için inledi. Başka bir şey söyleyemedi.

Filozof — Efendim, cüretimi affedersiniz. Altın oldu... Sevincimden sabahı bekleyemedim. Geliniz, görünüz. Külçe odamda duruyor.

Bu müjde karşısında Şadi'nin aklı karıştı. Söyleyecek şey bulamadı. Terliklerini giydi. Gecelik hırkasını sırtına aldı. Yürüdüler. Filozofun odasına girdiler. Kapı aralık bırakılmıştı.

Ötekiler de saklandıkları yerden çıktılar. Kapı aralığından içeriyi gözetlemeye başladılar.

Filozof, mukaddes bir kibleye karşı eğilir bir huşuyla masa üzerindeki taşı göstererek:

— İşte efendim, hayli zamandır sizi üzen, beni çalıştırtan simya mucizesi nihayet vücut buldu!

Şadi hürmetkâr bir tutuşla taşı eline aldı, evirdi çevirdi. Bir şey anlayamadı. Gözlerinin çapaklarını sildi. Bütün dikkatini verdi. Alelade bir sokak taşı görüyordu. Parmaklarına topraklar bulaşınca şüpheye düştü. Birkaç defa daha dikkatten geçirdiği taşın tırnaklarıyla üzerini kazıdı. Artık hiç şüphesi kalmadı. Bu basbayağı bir taşı. Bütün hışmıyla gözlerini filozofun üzerine açarak:

— Herif, dedi, bu sokaktan veya bahçeden alınmış bir taş...

Filozof muhatabıyla eğlendiğini anlatır gülümser bir yüzle:

— Evet, bildiğimiz adi taş...

Şadi, taşı filozofun kafasına kaldırarak:

— Yaptığın altın külçesi bu mu?

— Evet bu... Tabiatla bu taşla altının hiç ayırdı yoktur. Biri mebzuliyetinden⁵²⁶ dolayı kıymetsizdir, öteki ender olduğu için kıymetlidir. Farkları bundan ibarettir...

Şadi, bu müstehzi cevabın karşılığını elindeki taşla filozofun kafasına indireceği esnada Cevher sancılanmış gibi elleriyle göbeğine bastırarak “Va vayyy!..” yaygarasını kopardı. Şadi ne olduğunu anlamak için başını çevirince şakağına yaklaştırılmış bir revolver namlusu gördü. Taş elinden düştü, öbür yana döndü. Arkasına baktı. Kendisini beş tabanca ağzının ortasında buldu. Birdenbire şaşkınlık, yılgınlık cebaneti⁵²⁷ göstermeden haykırdı:

— Bu haydutlar nereden çıktı?

Ali Şeref — Altın külçelerini paylaşmaya geldi. Haydut kardeş...

Oturduğu iskemleden davranmak istedi. Ali Şeref fes kalıplar gibi iki omzundan bastırdı. Kemiklerinin çatırdadığı duyuldu.

Şadi — Anladım, zorlusunuz fakat mert değilsiniz...

Ali Şeref — Kelime ağzına yaraşmıyor. Mert olup da ne yapacağız?

Şadi — Silahsız bir adama karşı beş revolver teşhiri yiğitliğe sığar mı?

Ali Şeref — Biz buraya mertçe, yeke yek vuruşmaya değil, bir haydudun cezasını vererek bir masumu kurtarmaya geldik. Taşa ne lüzum var? İcabında kafaya böyle elle vururlar, dedi.

Şadi’nin beyni ortasına bir yumruk indi. Herif iskemleden yere yuvarlandı, gırtlığı kesilmiş hayvan gibi debelenmeye başladı.

Bu sefer yandan bir tekme atarak:

— Kalk ayağa kerata! Bu kadar çabuk ve kolay gebermeni istemem...

⁵²⁶ mebzuliyet: çokluk, bolluk

⁵²⁷ cebanet: korkaklık

Şadi kalkmaya uğraşır gibi yaptı. Kendini alamadı, düştü. Fakat üzerine ikinci tekmenin kalktığını görünce bütün kuvvetiyle davranmak istedi, dinedilemedi.

O zaman Ali Şeref, Arap'a döndü:

— Gel, efendini kaldır! Canı cehenneme gitmezden evvel ona yaptıracak bir ibadetim var...

Arap, zemheride buzlu suya girmiş gibi sapır sapır titreyerek geldi. Şadi'yi iki koltuğundan tuttu. Ali Şeref'in işareti üzerine filozofun oturduğu koltuğun önüne kadar sürükledi. Diz çöktürttü.

Ali Şeref en tok ve amirane esiyle:

— Öp babamın ayaklarını!

Şadi irkildi. Onda bir zadeğânlık gururu, bir derebeylik onuru vardı. Çektiği ağrılar, düştüğü zelil vaziyet hâlâ kibrini kıramamıştı. Kafasını dikti. Aldığı çok sert emre cevap verdi:

— Öldür... öpmem.

— Öpmez misin?

— Öpmem!..

Ali Şeref:

— Al öyleyse! dedi.

Mağrurun beli ortasına bir futbol tekmesi indirdi. Şadi gayriih-tiyarı yüzüstü filozofun önüne kapandı. Dudakları onun ayaklarıyla temasa geldi.

Tekmeyi yerken herifin beli küt etmişti. Ali Şeref tekrarladı:

— Seni bu anda öldürmeyeceğim... Tekmemin bel kemiğinde yaptığı kütürtüden aldığın tedavi kabul etmez sakatlıkla bir zaman sonra büyük ıstıraplar içinde öleceksin!..

Filozof bağırdı:

— Ali Şeref, yetişir! Çok ileri vardın... Ben beşerin tıynetini bilirim. O iyileşemeyen bir hastadır. Onun fenalıklarına gene fenalıkla mukabele etmemeli. Ona acımalı.

Ali Şeref — Affedersiniz muhterem babacığım... Bu söyledikleriniz İncil'in eskimiş, çoktan meriyetten⁵²⁸ kalkmış battal⁵²⁹ felsefesidir. Öldüreni öldürmezsen masumları kuduzların tecavüzlerinden nasıl koruyabileceğiz? Beşerin tıynetini biliyorsunuz. Fakat bu tıynetin de alt, üst dereceleri vardır. Alçak mayalılar öldürürler, kendileri ölümden kaçarlar. Dünya hayatında mücazatın lüzumunu inkâr edebilir misiniz? Hapis, sopa, kırbaç, ip, giyotin, hep bu lüzumun doğurduğu zaruretlendir ki kullanılagelmişlerdir, kullanılagideceklerdir. Medeni memleketlerde bile eşeği ne ile döverlerse adamı da onunla terbiye ederler.

Vahit — Baba, yerinde kullanılmayan merhamet, onun mübarek manası hilafına insaniyet için muzır bir şey olur.

Ali Şeref, herife yandan hafif bir tekme daha vurdu. Sordu:

— Biz yetişmeseydik babamızı nasıl öldürecektin?

Şadi öfkesinden köpürmüş ağzını açtı. Dişlerini gıcırdatarak cevap verdi:

— Zaman kazanmak hilesiyle beni boyuna aldattığı için bıçağı bilettim. Onu ihtiyar bir koç gibi boğazlayacaktım. O filozofluğuyla beraber yalanı irtikâp etti, ben beş haydudun eline düştüğüm hâlde doğruyu söylemekten çekinmiyorum.

Bu doğruluğa gençlerin beşi birden gürültüyle güldüler.

Ali Şeref — Fikirlerimizi lehine çevirebilmek ümidiyle bize şövalyelik taslamaya kalkıyorsun. Sen katil hazırlıklarını inkâr eden babamız atacağın yalanları doğrultacak. (Cevher'i göstererek) Biraz sıkıştırınca bu Arap da hepsini tıkır tıkır anlatacak...

Cevher yerlere kadar eğilerek:

— Sıkıştırmasına lüzum yok... Ben doğru söylerim afandim.

Ali Şeref — Öyleyse haydi git, adam kesmek için bilettiğiniz bıçağı al getir... Bakalım iyi kesiyor mu?

⁵²⁸ meriyet: yürürlük

⁵²⁹ battal: işe yaramaz

Arap bu emir karşısında eğrildi büğrüldü, çarpılmış gibi bir şeyler oldu. Bıçağın kilağısını⁵³⁰ kendi boğazında deneyeceklermiş gibi bir dehşete tutularak boğuk bir sesle:

— Vallahi nerede olduğunu bilmiyorum...

Ali Şeref — Hani ya sen yalan söylemeyecektin?

Cevher secdeye kapanarak:

— Velinimetzadem... Efendizadem... İki közüm kör olsun, nerededir bilmiyorum!..

Şadi — Kilerde, rafın üstünde duruyor. Haydi, al getir. Bakalım, hangimizi kesecekler?

Arap sulusepken yaygaraya başladı:

— Benim ne suçum var sultanım? Benim kabahatim yok sultanım!

Ali Şeref, Arap'a revolveri göstererek:

— Haydi, “getir” diyorlar sana... Seni öldürecek olduktan sonra bununla da gebertirim!

Cevher çaresiz getirmeye razı oldu. O, oda kapısından çıkarken Şeref, Şevket'e işaret verdi:

— Haydi kardeş, arkasından gidiniz, ev halkını uyandırmasın, sokağa çıkarak mahalleyi ayağa kaldırmassın...

Şevket, silahını Arap'ın ensesine doğrultarak arkasına düştü. Biraz sonra gürültüsüzce bıçak geldi.

Arap'ın yalnız onu getiren eli değil, bacakları da zelzeleye tutulmuş gibi varıp geliyordu. Siyah kemik saplı zağlanmış⁵³¹, yağlanmış palamsı bir şey...

Ali Şeref bıçağı aldı. Altına üstüne baktıktan sonra filozofa göstererek:

— Baba, bakınız sizi bununla keseceklermiş... Kabahatiniz de yapmasını bilmediğiniz altını yapamadığınızdır.

⁵³⁰ kilağı: keskinlik

⁵³¹ zağlanmak: bilenmek

İsneyn — Baba, hâlâ beşerin tıynetinden, tedavi kabul etmeyen ebedî hastalığından bahsederek sizin için ölüm hazırlayan bu caniyi mazur mu göreceksiniz?

dedi, bir iki tekme de kendisi vurmak için ayağını kaldırdı. Bıçağın parıltısından sinirlenen Vahit, Şevket, Salim de aynı nefret hissiyle aynı hücumla atıldılar. Fakat filozof yerinden uğrayarak tekmelerle Şadi'nin arasına girdi. “Yetişir!” mümanaatıyla hasmını gençlerin hınçlarından kurtarmaya uğraştı.

Ali Şeref bıçaklı elini havaya kaldırarak:

— Ben bunu kimseyi öldürmek için getirtmedim. Babamızın geçirdiği bu cinai vakanın bir hatırası olarak saklayacağım. Hadise adalet huzuruna çıktığı vakit cinayeti müspit vesikalardan biri de bu bıçak olacaktır. Bu batakhanenin, bu cellat evinin havasına kanlarımızı fazla zehirlettirmeyelim. Haydi arkadaşlar...

Filozofu koltukla dışarıya çıkardıkları esnada Ali Şeref, kımıldanamaz bir hâlde gelen Şadi'ye:

— Biz cinayetini dava etmeyeceğiz. Senin on beş gün süren işkencenin karşılığını biz on beş dakikada yaptık. Bu dayaktan gebermezsen elbette gene bir gün Allah belanı verecektir...

dedi, dışarı çıktı.

Şadi koyu koyu küfürler savuruyor, Cevher kapandığı secdede yerleri öperek:

— Benim kabahatim yok... Afandim, sultanım... Merhamet... zilletiyle yalvarıyordu.

Vahit, İsneyn, Şevket, Salim, bu dört genç caniden hırslarını alamamışlardı. Birer bahane ile teker teker odaya döndüler. Bacaklarının bütün kuvvetleriyle herifi tekmeleyerek öfkelerini yenmeye uğraştılar.

Onlara tevekkeli “delikanlı” dememişler... Bu çılgın kanlarda ihtiyarlığın itidalini aramak haksızlık olur. Sevgileri coşkun olduğu gibi nefretleri de taşkındır. Her iki feveranda da yüreklerini serinletinceye kadar uğraşırlar.

Penceresinden girdikleri evin kapısından sokağa çıktılar. Köşebaşında beklettikleri taksiye atladılar. Araba dolambaç sokaklardan kıvrılarak, homurdanarak uçuyor, filozof iki haftadır dört duvar arasında bakışı kısalmış gözlerini yıldızlı kubbeye dikeyor, geniş sahaların serin gece havasıyla ciğerlerini doldurup boşaltıyordu.

66

Evinden kaybolduğu günden beri mahallede filozofun aleyhine açılan çeneler temposunu bulmuş çalparalar gibi işlemelerine hız vermişlerdi. Yaraşıklı yaraşksız bir söylemediklerini bırakmıyorlardı. Bazıları büyücülük suçundan dolayı hükûmetçe tevkif edildiğini, diğerleri de cinlerin onu Kafdağı'nın arkasına aşındıklarını iddia edip duruyorlardı.

Muallâ'nın mahpusiyeti esnasında mahallede en mühim vaka, Lemiye'nin babası manifaturacı Hurşit'in ansızın vefatı oldu. Bu ölümü de gene filozoftan bildiler. Kimi adamcağızın kızının üzüntüsünden gittiğini anlatıyor, kimi de filozofla zıtlığı için efsunla öldürüldüğünü söyleyip geziyor.

Bu ithamlar kulağına gidince filozof da bağıyor:

— Efsunla adam öldürülmez. Bu zamanda böyle itikatlara düşenlere acımalı. Üzüntüye gelince vaka kimseyi öldürecek bir mahiyette değildir. Hurşit fazla asabiliği, hayatı ve muktezasını⁵³² bilmemekten öldü. Benim de kızım, oğullarım var. Selâse bir gençle sevişti. Birbirini istediler, verdim. Mesele bitti. Çok âlâ mesut geçiniyorlar. Böyle pek tabii bir sevişme için çocukları neye bedbaht edeyim? Niçin kendimi öldüreyim?

Kaçan kızları örten esrar perdesi de eski kesafetinden⁵³³ hiçbir şey kaybetmemişti. Fakat yeni bir vaka bu perdeyi birdenbire büsbütün yırtıverdi. Bu merakı çekenlerin üzüntülerini sona erdirdi.

Rabia'nın İsneyn'e olan taşkın aşkı, artık onun dar kadın yüreğine sığamayacak alevli bir coşkunuğa varmıştı. İsneyn, Rabia'ya

⁵³² mukteza: gerek

⁵³³ kesafet: sırlı olma, bulanıklık

hiç kadınlık değeri vermemekle kalmıyor, ara sıra onun ruhunu acı istihzalarla iğneliyordu. Besleme kız, buna tahammül etti etti fakat delikanlının Güzide'ye olan bitmez tükenmez sevgisine artık yüreğinde dayanacak kuvvet kalmadı. Kıskançlık her hissine, her saygısına üstün geldi... Ama ne yapabilirdi? Onun yapacağı bir şey vardı. Nihayet gözleri karardı, onu yaptı.

Bir gün gizli ağlamalardan kızarmış gözleriyle Güzide'nin büyükbabası İzzet Bey'in evine koştu. Onlara şöyle ağız açtı:

— Size pek mühim bir sır söylemeye geldim.

Büyükhana, büyükbaba kulaklarının bütün dikkatiyle kızı dinlemeye hazırlandılar. Rabia devam etti:

— Fakat çok rica ederim, beni ele vermeyiniz...

Ana baba iki yıla yakın bir zamandır karanlıkta kalmış bir sırrın nihayet üzerine gün doğacağını anlayarak, “Sen korkma, söyle. Biz ölürüz, seni ele vermeyiz...” temininde bulundular. Rabia ta öteki evden onu işiteceklermiş gibi bir ürkeklikle etrafına bakınarak:

— Güzide, Lemiye, ikisi de bizim evde...

Zahide Hanım nefes almasını şaşırmış bir heyecanla:

— Araştırmalar olduğu zaman nereye saklanıyorlar?

Rabia — Ona benim de aklım ermiyor. Ben size gördüklerimi, bildiklerimi anlatayım da siz istediğiniz gibi düşününüz...

Zahide — Söyle kızım söyle... Göğsüme hafakan doldu...

Rabia — Bizim evin üst katı merdiven sahanlığına açılan camlı kapı kapanırsa başlı başına ayrıca apartman gibi bir daire olur... Karı koca beyler, hanımlar -affedersiniz artık böyle diyeceğim- bu dairede otururlar. İçeride yabancı bulunmadığı zamanlarda evin her tarafında serbest gezinirler.

Zahide — Kızım, araştırmalar yapıldığı vakit evin onlara mahsus olan bu üst katı gezilmiyor mu?

Rabia — Geziliyor...

Zahide — O zaman kızlar nereye saklanıyorlar?

Rabia — İşte buna benim de aklım ermiyor.

İzzet — Seni bu üst kata çıkmaya bırakmazlar mı?

Rabia — Bırakırlar. Yemeklerini götürürüm. Sonra çıkar bulaşıkları alırım. Onlar alt katlara indikleri vakit odalarını süpürürüm. Her tarafı dolaşırım.

Zahide — Saklandıkları yeri bulamıyor musun?

Rabia — Vallahi hanımefendi, tahtaların budak deliklerine varıncaya kadar her yanı arıyorum, bulamıyorum... Gizlenmek için bunlar fare kadar küçülemeler ya...

İzzet — Bizim için en mühim cihet kızların sağ ve orada bulunmalarıdır. Onların hayatları hakkında bize malumat ver. Nasıl, kocalarıyla iyi geçiniyorlar mı?

Rabia — Pek iyi geçiniyorlar. Birbirleri için deli divanederler. İki yıldır sevişmelerinden başka hiçbir sızıntıları duyulmadı.

İzzet — Doğurduklarını söylüyorlar. Doğru mu?

Rabia — Doğru... Lemiye bir oğlan, Güzide de bir kız doğurdu. Oğlanın adını Nur, kızını de Feriştah koydular...

İzzet — Önce köprü üstünde, sonra Beykoz'da görülenler onlar mıydılar?

Rabia — Onlardılar. Şükrü'nün evine misafirliğe gitmişlerdi.

Zahide — Mahalleden hiç kimse onların evin kapısından dışarı çıktıklarını görememiştir. Kimseye görünmeden sokağa nasıl çıkıyorlar?

Rabia — Evin kapısından sokağa çıktıklarını ben de görmedim.

İzzet — Bunlar damdan tayyareye binip Beykoz'a uçmadılar ya?

Rabia — Nasıl olduğunu bilmiyorum. Sokağa çıkıyorlar. Fakat evin kapısından değil...

Rabia, bu kabilden birçok birikmiş suallere cevap verdikten sonra ricasını tekrarladı:

— Bu işe dair evden dışarıya hiçbir şey sızdırmamaklığım için bana çok ağır tembihleri vardır. Bugüne kadar kendimi tuttum fakat size çok acıdığım için artık sır saklamaya dayanamadım. Bu iyiliğimin karşılığı elbette siz de beni ele vermezsiniz...

İzzet — Korkma kızım. Senden duyduğumuzu kimseye söylemeyiz...

Zahide gözyaşlarını tutamaz bir heyecana düştü. Mürüvvetini görmeye yaklaşma çağındaki bir tanecik torunları el delikanlısına kaçsın, iki senedir gizli ve utandırıcı bir hayatla yaşasın... Doğursun. Âlemin ayıplama ağızlarını üzerlerine açtırsın...

Büyükananın bu ağlaması karşısında Rabia da yaşlarını salı vermekten kendini alamadı. Onlar besleme kızın İsneyn'e olan ateşinden ağladığını bilmedikleri için onu:

— Korkma, korkma, nereden duyduğumuzu söylemeyiz...
teminatını tekrarlaya tekrarlaya susturmaya uğraşıyorlardı.

Rabia bu teminatı aldıktan sonra gene geldiği gibi sinsi sinsi sıvıştı. O ne yapmıştı? Bu sırrı haber vermekle İsneyn'den büyük bir intikam mı almış oluyordu? Onu Güzide'den ayırabilecek miydi? Hayır... Bu kovuculuğundan sonra yüreğinin acısı daha arttı.

Maceranın aldığı bu son safha, ihtiyar karıkocanın akıllarını altüst etti. Kaç zamandır üzüntüden baygınlıklar geçirdikleri esrar nihayet kendi kendine patlak vermişti.

Baş başa beraber düşünmek için Lemiye'nin anası Emine'yi çağırdılar. Kızının karıştığı bu akıl ermez esrara ağlarken kocasını kaybeden kadın bu habere yerinsin mi, sevensin mi şaşırılmıştı. Çırpınarak diyordu ki:

— Hurşit sağ olaydı bu rezaleti duyunca hemen ölürdü. Keşke ben de ölmüş olaydım da işitmeyeydim...

İzzet — Hanım, ölümü dirimi bir yana bırakalım. Şimdi meselelerin ağırlığıyla uğraşalım. Kızlarımızın nerede ve ne hâlde oldukları anlaşıldı fakat hadise bununla hallolup bitmiş sayılamaz.

Zahide — Macera yeni bir safhaya girdi, ona göre düşünmek lazım.

İzzet — Filozofa gidip de kızlarımız buradaymış dediğimiz zaman “evet” mi yoksa “hayır” mı diyecek? Ne cevap verecek?

Zahide — Öyle ya... Kızlar kucaklarında çocuklarla orada hâlâ saklı yaşıyorlar. Her aranmada ortadan yok oluyorlar. Sokağa çıkıyorlar, hangi kapıdan işlediklerini gören olmuyor. Pencereden mi bacadan mı uçuyorlar? Bu esrarı nasıl deleceğiz? Bu herifte hüddam kuvveti mi var, büyücülük mü, efsunculuk mu? Onun bu kurnazlıkları karşısında biz pek âciz kalıyoruz.

Emine — Vallahi siz ne yaparsanız ben de onu yapacağım... Yalnız başına kalmış zavallı bir kadını...

İzzet — Yapılacak şey iki değil, birdir. Hurşit merhum gibi filozofla zıtlasmaya, kapı baca olmaya gelmez. Ona iyilikle müracaat ederiz, yalvarırız. O da evlat sahibidir. Elbette bize acır...

Emine — Pekâlâ, öyle olsun. Kocam öldü, bari kızıma kavuşayım... Her kabahatini affetmeye razıyım...

67

Bir sabah İzzet’le iki kadın Zahide, Emine, filozofun kapısını çaldılar. İkrarla, hürmetle içeriye alındılar. Filozof, kütüphanesinde Descartes’in “*Cogito ergo sum*”⁵³⁴ nazariyesiyle uğraşırken mi-safir geldiğini haber verdiler. O da güler yüzle:

— Buyursunlar. Buraya alınız.

dedi. Onlar içeriye girince ikramen ayağa kalktı, hepsine ayrı ayrı yer gösterdi.

Gelenler söze nereden başlayacaklarını bilemez, şaşkın bir hâl-deydiler. Kızının kaçmasıyla kocasının vefatı acısı birbirine karışan Emine’nin matemli yüreği çok şişkindi, göz kapaklarına biriken yaşları hemen hemen boşanmak için bahane arıyordu. Zahide de

⁵³⁴ *Cogito ergo sum*: “Düşünüyorum, öyleyse varım.”

heyecanını yatıştırmak için elini göğsüne bastırır bir bitikliğe gelmişti.

Kadınlar hasretlerini çektikleri kızlarıyla aynı dam altında bulunduklarını, aynı havayı teneffüs ettiklerini analık hissiyle sanki duyarak sarsılıyorlardı.

Söz İzzet'e kalmıştı. Heyecanını yenmeye uğraşarak ağır ağır başladı:

— Sizi kütüphanenizdeki meşguliyetinizden alıkoyduğumuz için affınızı rica ederiz...

Filozof daima güler yüzle:

— Estağfurullah, teşrifinize memnun oldum. Çalışmak için vakit çok... Zati çalışıp da ne yapacağım? Can sıkıntısı... Asırlardan beri hiçbir filozofun birbirini tenkitten başka bir temel dikemedikleri bu sonsuz boşluğun üzerine ben mi bina kuracağım?

İzzet bir iki yutkunmadan sonra:

— İzaha hacet yok. Sabahleyin bu tacizi göze aldığımızın sebebi sizce malumdur.

Filozof biraz ciddileşerek:

— Ha, şu mesele... dedi.

— Evet, o mesele...

— Ona dair benden ne soracağınızı bilemiyorum çünkü mesele bugün de dünkü şeklini muhafaza etmektedir. Aramızda yeni bir konuşmaya vesile verecek bir değişiklik almadı.

Rabia'yı ele vermeden kızların burada saklı bulundukları hakikatini filozofa katiyetle nasıl anlatmalıydı? İzzet bunun için ani bir çare düşündü. Şu yalanı uydurabildi:

— Kocasının vefatıyla evinde yapayalnız kalan bu karşınızdaki zavallı Emine pek meyyus bir hâldedir.

Filozof — Hurşit'in vefatına ben de çok teessüf ettim. Galiba onda kalp vardı. Bütün hırçınlıkları bu hastalıktan geliyordu.

İzzet — Emine dün gece rüyasında merhum kocasını görmüş.

Filozof söze dikkatini gösterir bir tarzda gözlerini açarak:

— Ey?

İzzet — Öldükten sonra bana bütün dünya gizlilikleri malum oldu. “Kızımız Muallâ’nın evindedir. Git söyle, seni Lemiye’ye kavuştursun. Pek yalnız kaldın... İnsan olsun da göğsünde sana acıyacak kadar merhameti bulunmasın... Buna ihtimal veremem. Hem benim ölümümle iş değişmiştir. Kızımızın orada boyuna saklı tutulmasına bir sebep, bir münasebet kalmadı. Artık neden, kimden çekinecekler?” demiş...

Filozof bu uydurma rüyaya kanmadığını anlatır bir bıyık altı gülümsemesiyle:

— Merhum, rüyasında hanıma hep bu lakırdıları böyle tane tane söylemiş öyle mi?

İzzet — Evet...

Filozof — Hurşit, ölümünden sonra mezardan da bu meseleye dil mi uzatıyor? Dirilerin, ölülerin reyleriyle iş görmeleri tuhaf olmaz mı?

Birdenbire yerinden fırlayan Emine büyük bir heyecanla filozofun dizlerine kapanarak:

— Efendim, ölü söylesin diri söylesin, siz sözdeki doğruluğa bakınız. Kızımın burada olduğu analık şefkatiyle rüyalarımda bana ayan oluyor. Ölü sözü dinlemezseniz diriye merhamet ediniz!.. Kızımı gösteriniz. Buradan beni evime yalnız, iki kolu düşük, boş döndürmeyiniz!..

Filozof da evlat sahibiydi. Onun yüreğinde bir şefkat kaynağı vardı. Alnından ter, gözlerinden yaş dökerek dizlerine yüz süren bu ananın çektiği iç acısına bigâne kalamazdı... O da göğsünde duyduğu bir ezginlikle kadını iki omzundan tuttu. Biraz öteye iterek:

— Hanım sen ana isen ben de babayım... Çektiğin elemi görüyorum fakat buna biz sebep olmadık. Merhum kocanın yersiz hırçınlıklarıyla bu acılara siz kendi kendinizi düşürdünüz. Evet, kızlarınız buradadır... Nasıl oluyor da benim gibi filozof namını almış

düşünceli bir baba, el kızlarını oğullarıyla birleştirerek iki yıldır evinde saklı tutabiliyor? Birdenbire yüz gösteren bu ağır vaziyete ben kızları burada gizlemekten başka bir çare bulamadım, önce onu da söyleyeyim ki kızlarınız kaçırılmadılar. Buraya kendiliklerinden kaçtılar yani sığındılar... Ben onları derhâl gerisin geriye evlerine döndürmek istedim. Oğullarım bana karşı şiddetle isyana kalkıştılar. Gençler için bu, tabiatın gem almaz, zapt olunmaz bir buhran anaforudur... Kafaları yenilmez güçlükler, imkânsızlıklarla tokuşunca bazıları bu dalgalar arasında kaynayıp giderler. Eğer kızlarınızı geri göndermiş olaydım onlar gene kaçacaklardı. Bu sefer oğullarımla beraber... Dördü de ana baba yurtlarını terk ederek sonu gelmez çok kötü maceralara atılacaklardı, iş fenadan fenaya gidecekti. Ben onları evimde saklamakla başımıza kopacak daha büyük bir felaketin önünü aldım.

Kızların yerini belli eden filozofun bu mühim itirafı, karşıındakilerin yüreklerini acımtırak bir sevinçle yumuşattı. Kızların saklanmaları tedbiriyle aile felaketi sayılan şey büsbütün savuştu-rulmuş olmuyordu...

İzzet bu ciheti işaret etmek üzere:

— Kızların doğurmuş oldukları söyleniyor...

Filozof — Evet, doğurdular...

İzzet — Nikâhsız?

Filozof — Hayır, nikâhlı...

İzzet — Nikâh nerede oldu?

Filozof — Burada... Ben kıydım.

İzzet — Nasıl olur?

Filozof — Basbayağı oldu gitti. Nikâh nedir? O eski cemaatli, imamı, dualı, buhurdanlı, şerbetli nikâhlar kaldı mı şimdi? Nikâh demek iki şahidin huzuruyla bir erkeğin bir kadını aldığı ve kadının da ona vardığı tespit edilerek belediyece kayda geçirilmekten ibaret bir şeydir. Ben resmiyette bir eksiklik yapmamak için iki şahidin huzurunu da ihmal etmedim, çok aziz dostlarımdan Yahya ile

Emin'i çağırdım. Kaydını da yaptım. Şimdi bu kayıt belediye defterine geçirilince iş tamam olur...

İzzet — Evet, şimdiki nikâhlar böyle... Fakat evvelkilerin bir maneviyatları, bir kutsiyetleri vardı.

Filozof — Maneviyat, kutsiyet kof lakırdılar... Osmanlı İmparatorluğu devrinde bütün padişahlar, ekseri vüzera ve zenginlerin çocukları nikâhsız müstefreşelerden⁵³⁵ doğmuşlardır. Saray dışarısındaki istifraşlarda⁵³⁶ bazı babalar lüzum görürlerse çocuk olduktan sonra nikâh ederlerdi. Eğer bugün hâlâ bizde nikâhsız doğmuş olanları piç saymak lazım gelirse soyuna bu gayrimeşruların karışmamış olduğu bir aile güç bulunur. Bu yönden hepimiz bulaşığız... Binaenaleyh şeri veya kanuni, resmen bağlantısız doğmuş çocuklara uğursuzluk, piçlik isnadı ne kadar abes bir düşünceden geldiğini mazinin bu nikâhsızları bize ispat edemezler mi? O devirde mübah olan şey, zamanımızda neden uğursuzlaşıyor?

İzzet — Bu yasaya ehemmiyet verilmezse sonra kim kimin karısı veya kocası olduğu belli olmaz...

Filozof — İnsanlığın ilk kurunlarında⁵³⁷ şüphesiz ki böyleymiştir. Her erkek her kadının kocası, her kadın her erkeğin karısı... Her adımını medeniyetin verebileceği tam hürriyete ulaşmak için atan insanlığın son kurunları da böyle olacağa çok andırır...

İzzet — Devirlerle kendi kendine ağır ağır olan değişiklikler tabii gibi telakki olunur fakat henüz medeniyetin varabileceği tam hürriyet zamanında yaşamıyoruz.

Filozof — İşte ben de zihninizi bu tasadan kurtarmak için lazım gelen resmiyeti yapmakta ihmal göstermedim, işte gene tekrarlıyorum. İki şahit huzuruyla, baba kaydıyla kızlarınız oğullarıma nikâhlıdırlar.

Zahide — Peki efendim, olan olmuş bitmiş. Geçmiş düzeltmek için geri çevrilmek mümkün değildir. İşin bundan sonrasını

⁵³⁵ müstefreşe: cariye

⁵³⁶ istifraş: odalık alma

⁵³⁷ kurun: çağlar

olabildiği kadar tamire çalışalım. Bu hasret, bu elem canımıza yetti. Müsaade ediniz, kızlarımızı görelim.

Emine tekrar filozofun dizlerine kapanmaya atılarak:

— Ana olmak ne büyük dertmiş!.. Yüreğimin başı çıra gibi yanıyor... Dünya gözüyle kızımı göreyim de sonra öleyim. Allah aşkına gösteriniz artık!.. İki yıllık hasret... Ya bunca çektiklerimiz?

68

Filozof, karısını çağırdı. Müride odaya girince üç kadın selamlaştılar. Üçünün de yüzlerinde yenilmeye uğraşılan büyük heyecanın kırıışıkları dolaşıyordu.

Filozof — Hanım; oğullarım, gelinlerim, kızım, damadım, beklerle beraber büyük sofaya dizilsinler. Artık bu gizliliğin bitme saati gelmiştir. Bununla beraber bu saate, çekilen acıların bugün sonunu çaldırmak da iki tarafın elindedir. Geçmişe teessüfü, matemi bırakalım. Geleceği ferah yaşamaya bakalım...

Müride — Gelinlerim, kızım, hepsi emziklidir. Büyük bir heyecanla belki sütleri kesilir. Bu bir sevinç günüdür. Buna pek azdan bile bir matem rengi vermeyelim. Kızlarınız artık hem sizindir hem bizindir. Evvelden aileleri birdi, şimdi ikileşti. Kucaklarında birer de yavru tutuyorlar... Evlenmeden de baş maksat bu değil mi? Tabiatla çok zıtlasmaya gelmiyor. Onunla pek inatlaşınca bizi işte böyle kendi istediği tarafa sürüklüyor. Şimdi, şimdi kızlarınıza kavuşacaksınız. İki yılın acıları üzerine şimdi tatlı bir güneş doğacak, bir anda hepsi unutulacak...

Müride dışarıya çıktıktan sekiz on dakika sonra odaya dönerek:

— Buyurunuz. Hanımlar, kendinizi iyi tutmanızı tekrar rica ederim.

İzzet önde, arkada iki kadın, gözlerini mendillerine sile sile yürüdüler.

Sofada kenara dizilmişlerdi. Başta Vahit, yanında Lemiye, kucağında çocuğu; sonra İsneyn, yanında Güzide, kucağında bebeği; daha sonra Ali Şeref yanında Selâse, o da yavrusuyla...

Birden yüreğinden kopan sıcak heyecanla düşmemek için Emine, Zahide'nin omzuna dayandı... Zahide de kocası İzzet'e tutundu. O zavallının da dizleri kesiliyordu. Aralarında hemencecik sarmaş dolaşlar, öpüşmeler olmadı. Bu kavuşmanın sevincine katışmış, yürek ezen bir hüznün vardı. Aralarında geçen ayrılık yılları sanki onları birbirlerine karşı birer parça yabancılaştırmıştı. Sanki kızlar koşup analarına sarılmak için yaptıkları büyük suçtan utanıyor gibiydiler... Analar da bu kabahatleri çarçabuk affedivermekten çekinir birer ezginlikle süzülüyorlardı. Bu durgunluğun yüreklerdeki acılıklarını yalnız gözlerden sessiz damlayan yaşlar taşıyordu.

Filozof, vaziyetin ağırlığını bozmak için:

— Olanlar geçti, bugün barış günüdür. Hanımlar, kızlarınızın kabahatlerini affettirmek için kucaklarında tuttukları melekler size bakıyorlar. Henüz sözle yalvarmasını bilmiyorlar fakat duruşlarındaki masumlukta sözden daha tesirli bir ifade yok mu? “İşte sizi barıştırmak için biz geldik. Annelerimizi aile evlerinden buraya koşturan biziz. Babalarımızı aşkla coşturan biziz. Biz dünyaya gelmezden önce onların kanlarındaydık. Bir ayak evvel bu âleme çıkmak için onları ateşleyip birleştiren biziz.” diyorlar. Bu yavrular gözlere görünmezden önce tabiatın bu mühim rolünü gizliden gizliye oynadılar. En büyük suçlular işte bu meleklerdir... Bunlara mücrim⁵³⁸ demeye dil nasıl varabilir? Haydi, artık kucaklaşınız, dedi...

Lemiye bir koluyla çocuğunu tutarak koştu. Diğer koluyla ana-sına sarıldı. Boşanan ılık gözyaşları arasında sarmaştılar, öpüştiler... Emine birkaç kere de torunu Nur'un yumuk, pamuk yanaklarından öptü. Derhâl kan kaynamıştı. Güzide evvela büyükbabasının dizlerine kapandı. Sonra kucağında çocuğuyla kadınninesinin göğsü üzerine düştü. Yüz yüze, nefes nefese fıkır fıkır ağlaştılar.

⁵³⁸ mücrim: suçlu

Zahide de torununu ve onun kızını öpe öpe her kabahati bağışlayarak bütün acıları göğsünden silmiş oldu...

İki yıllık hasretin ateşi yürekten kaynayan yaşlarla söndürülmeye uğraşıldıktan sonra kendilerini affettirtmek nöbeti damatlara geldi. Önce Vahit; Emine'den başladı, sıra ile Zahide'nin, İzzet'in ellerini öptü. Ondan sonra İsneyn aynı harekette bulundu.

Daha sonra Ali Şeref kucağında çocuğunu tutan karısıyla ortaya çıktı.

— Anamın babamın şiddetli itirazlarına rağmen en önce ben bu evin kapısından içeriye güveyilikle adımımı attım... Burada aile saadeti tasavvur olunan şeylerin topyekûnunu buldum. Karımı çok severim. O da benim için çıldırır. Sevgimizin çelik çemberini perçinlemek için aramıza bir de gökten melek indi. (Çocuğunu gösterdi.) Kaynanam, kaynatam bu vasıfların mükemmelliğine dünya yüzünde örnek olacak tiplerdir. Ahlakça maddi değil, âdeta ideal insanlardır. Kaynata, kaynanalar kızlarınızın burada evlenmeden beklenen bütün saadetlerle mesut olacaklarından şüphe etmeyiniz. Şimdi söz sahasında görünen bu tebşirlerim⁵³⁹ pek az zaman sonra hakikat olacaktır...

Ali Şeref'in göğüslere şifalı bir şerbet gibi tatlılık veren bu küçük nutku alkışlandı.

Filozof — Güveyim aile saadetine kendini örnek gösterdi. Tabii biz ana babanın da bu saadetten büyük hisselerimiz vardır. Ali Şeref'in velileri bu izdivaca şiddetle muhalif bulundular. Ben de aynı menfi inada kalkışmış olsaydım bugün karşımızdaki bu bah-tiyar çiftin mesudiyet levhasını göremeyecektik. Onun yerini kim bilir nasıl neşesizlikler, nasıl hayat sıkıntıları almış olacaktı. Dünyada saadet mevhum bir şeydir. Ona şekil vermesini bilenler malik olurlar. Bizi yerenler insanlıktan çıkardılar. Cin, şeytan, maymun yaptılar... Bakınız, şu kucaklardaki hayat filizlerine... Cine, maymuna andırır nereleri var?

⁵³⁹ tebşir: müjde

İzzet — Bugün fazlınızın şahidiyiz. Bunu inkâr edemeyeceğiz. Fakat size cinlik, şeytanlık isnatları da büsbütün sebepsiz değil.

Filozof gülümseyerek sordu:

— Neymiş o sebepler?

— İki yıldır bu kızları gözlere göstermeden bu evde nasıl yaşatabildiniz?

Filozof gülümsemesini genişleterek:

— Nasıl olduğunu hâlâ bilmiyor musunuz?

— Allah bir, bilmiyorum...

— Konu komşu bütün âlem biliyor da siz neden bilmiyorsunuz?

— Bilmiyorum dedim ya efendim...

— Bütün ağızlarda çalkanan bir sırrı sizin duymamış olduğunuzu hayret edilir... Bu pek sade, okuyup üflüyorum. Püf deyince kızlar şeffaflaşıyorlar. Artık görebilene aşkolsun... Bu sihirbazlığı-mı duymamış olduğunuza çok şaştım doğrusu...

— Efendim bu buyurduğunuz kocakarıların tandırname dedikodusu. Artık tandır da kalmadı ama çeneler gene o çene... Asıl hakikati öğrenmek isterim...

— Bu hakikati sonra kızınızdan sorarsınız. Bunun gene aramızda bir sır kalması şartıyla gelinim onu size anlatmaya mezdur...

Bu, görünüşte zihinleri hayrete düşürdüğü kadar hakikatte çok sade bir sırды.

Güzide'nin büyükbabasına anlatmasından önce işi biz hikâyeye edelim:

Filozofun evi, babasının tasarrufuna geçmezden evvel eski zamanda Acem'in kârhanesi namıyla anılan Bordel'in şubesiymiş. O vaktin sıkça sıkça baskınlarına maruz kalan bu evde gizli bir oda vardır. Üst katta yük içinden açılan bellisiz bir kapaktan inilir. O

kadar ustalıkla yapılmıştır ki içeriden ve dışarıdan bu odanın vücudunu keşfetmek mümkün değildir.

O zamana ait bu oda hakkında meşhur bir fıkra anlatırlar:

Baskınlarda içeride zampara bulunmazsa ev sahibinin baskıncılardan davaya hakkı vardır.

Bir gün bu eve birkaç zampara girdiği etraftan görülmüş, keyfiyet teminen zabıtaya haber verilmiş... Vaktin zaptiye nazırı, memurlarla birlikte evi basmış. Yukarıdan aşağıya her odayı, her deliği, her kovuğu, çatıdan kömürlüklere kadar saatlerle aramışlar... Zampara yok... Onların içeride oldukları muhakkak fakat neredeler?

Bu muvaffakiyetsizliğe çok canı sıkılan zaptiye nazırı dolaşıp araştırdığı yerlerde tavanlara, duvarlara, tahta döşemelere karşı bağırarak şöyle yalvarmaya başlamış:

— Beyler, efendiler, nereye gizlendinizse kendinizi bildiriniz... Size hiçbir ceza yapacak değiliz. Ses vermezseniz bu kârhanecelelerin bize karşı açacakları namus davasında ağır bir mesuliyet altında kalmış olacağız. Allah aşkına, hak ve adaletin fuhşa galebesi namına, namuslu vicdanlardan bunu rica ediyoruz...

Gizlenen zamparalardan birisi arkadaşlarına:

— Pek ağır antlar veriyor. Ben dayanamayacağım, buradayız, diye bağıracağım...

demiş. Ötekilerin:

— Aman ne yapıyorsun kes sesini!

itirazıyla onu susturmalarına rağmen foyayı meydana vermiş...

Evin üst katı merdiven sahanlığına açılan kapı kapatılınca bir apartman gibi kendi başına bir dairedir. Gizli odaya inen kapak da bu kattadır. Bu daire filozofun oğullarıyla gelinlerine hasredilmiş bulunuyordu. Yemekleri yukarıya verilir, onlar hiç alt katlara inmezler, nagehani bir araştırma vukuunda hemen kapaktan aşağı

kayboluvermek suretiyle iki yıl yabancı gözlere görünmeden yaşayabilmişlerdi.

Filozofun ta arka sokağa kadar uzanan bahçesinin duvarına bitişik küçük bir evi daha vardır. Burada Yahya isminde ihtiyar bir adam karısıyla beraber oturur. Muallâ onlardan kira almaz... Bel, çapa, tarak, kazma, kürek, el arabası gibi bahçe edevatı doldurulan kulübe bu eve bitişiktir. Bu kulübenin içinden o eve geçilir bir kapı bulunduğunu mahalleli bilmez. Zaten o civar evleri de seyrektir. Filozofun gizli gelinleri sokağa çıkacakları zaman ya sabah veya akşam karanlıklarında, değişik kılıkla bu küçük evden işlerlerdi.

Lemiye'nin anası Emine evini kiraya verdi. Bütün bütün kızının yanına taşındı. Canına sokacak gibi daima göğsüne bastırıldığı torunu Nur'a sevgide herkesten ileri varıyordu...

İzzet'le Zahide de vakitlerini yarı orada yarı kendi evlerinde geçiriyorlardı. Üç aile birbirine karıştı, bir oldu...

Filozof onlara sıkça sıkça şöyle nutuklar veriyordu:

— Ailemize karışmakla maymunlaşmaktan hiç korkmayınız... Bir insanın maymuna, bir maymunun insana dönmesi, tabiatla görülen müspet ve kolay hadiselerden değildir. Fakat niçin kendimizi hayvan ve hatta nebat kardeşlerimizden ayıralım? İnsani bir asalet kuruntusuyla onlara benzer taraflarımız gösterildikçe neden öfkelenelim?

Biz kimleriz? Nereden geldik? Nereye gidiyoruz? Gözü açık düşünersek seçebildiğimiz şudur: Şüphesiz ki biz önce nesilden nesile akarak atalarımızın kanlarında yaşayan mikrolardık. Erkekle dişinin kanları kaynaştı. İki hücre birleşti. Bir üçüncü böcek husule geldi, ana rahminde büyüdü büyüdü, vaktini tamamladı, dünyaya çıktı. Maymun da böyle doğuyor, köpek de, eşek de, ayı da...

Yalnız insanın, maymunun yani memeli hayvanların değil, tavuk gibi, kaplumbağa gibi yumurtadan çıkanların bile teşekküllerinin bir devresinde ceninleri birbirinden ayırt etmek güçtür. Arala-

rında o kadar büyük benzerlik vardır. Hepimiz de bir nevi sümükle kan pıhtısı karışığından yaratılmış nesneleriz. Hayvan, insan, birbirimize nispetle asalet davası gülünç olmaz mı? Hep tabiatın aynı kanunlarına tabi değil miyiz?

Doğuşlarımız böyle, ya ölüşlerimiz başka türlü mü? Biz araya başlıklar sokmaya uğraşmışız, insan ölüsüne “cenaze”, hayvanınkine “leş” diyoruz. Bunlar insanlığın şerefine, hayvanlığın aleyhine uydurduğumuz gülünç tabirlerdir. Kendi kendimizi böyle pohpohlamakla hakikatten hiçbir şey değıştirmiş olamayız.

Bu benzerlikten ne maymunlar iftihar etsin ne biz utanalım ne de yaradana kızalım...

Her cins hayvan, kendi soyu içinde asildir. Dile gelseler de onlardan sorsak: “İnsan olmak ister misiniz?” Onlara vekâleten ben söyleyeyim ki: “Hayır...” Biz dağ ve ormanlardaki hür hayatımızı bırakıp da insanların tabiatla zıtlaşan kanun bağları altına giremeyiz... Tabiat, bizim yasalarımızı insiyakla kafalarımızın içine koymuştur. Hep o töreye gideriz. Kendimiz keyfi kanunlar yapmayız. Emperyalizm, royalizm, repüblikanizm, komünizm, sosyalizm, bolşevizm, faşizm, nazizm... Daha hangisini sayayım?... Hakkı birbirine zıt bu teşekküllerin hangisine vereceğiz? Hepsisi de çobanlık sopasını öteki ellerden kapmak için kurulmuş düzenlerdir. Bunların hepsi birden haklı olamaz fakat hepsi birden haksız olabilir... Zaten aralarındaki barış kabul etmeyen çekişmeler de bu hakikati gösteriyor.

Dünyada ideal hükûmete ermiş hangi ulus⁵⁴⁰ var? Bu idareyi istikbal için beklemek de çok ümitsiz bir dilektir. İnsanlar arasındaki adaleti hakça tartacak hassas teraziyi nerede bulacaksınız? İstikbal insanların tıynetleri bugünkünden başka türlü olacağına ihtimal verilemez... Zararlar, faydalar arasında muvazene tesisi mümkün değildir. Benim zararım sana fayda getirir, senin zararın bana aynı tesiri yapar. İnsaniyetin işte bu cibilli⁵⁴¹ kanunu iktizasındandır ki

⁵⁴⁰ ulus: millet

⁵⁴¹ cibilli: yaradılıştan, doğuştan gelen

kimse, kendi faydasının başkalarına getireceği zararı mühimsemeyerek kendi çıkarına bakar. Bütün idareler büyük piyangolara benzer. Milyonlarla halk verir, azlık kazanır...

Fertler arasında böyle... Milletlere, devletlere gelince aynı cibillet⁵⁴² pek açık ve hayvani vahşetle hüküm sürer. Kuvvetine güvenen veyahut menfaatinin iktiza ettirdiği noktaya dönen bir devlet için eskiden yapılmış muahedelerin hükmü yoktur. Cihan Harbi'nde büyük devletlerden birinin yaptığı döneklîği bir köşebaşı bakkalı irtikâp etmiş olaydı buna ne nam verilirdi? Mertlik, sözde sebat namuskârlığı, siyasi moral de birer paslı kalp akçe hükmünü alıyor... Bu sözler ancak saf adamlar arasında tedavül eder oldu... Yüksek siyasetler zihniyetlerinin bu dertleri, halkın ahlakına sirayet edince kim kimden dürüst muamele bekleyebilir? Ortada emniyet kalmayınca hangi namuskâr iş yürür? Harp zamanında sulh günlerinin ahlakı büsbütün tersine döner. Bunu biliyoruz fakat beşeriyetin sulh zamanı hangi vakittir, bunu bilmiyoruz. Açlar, toklara karşı daimî savaştadırlar. Bu muharebeler insanlar arasında gündeliktir. Yalnız adı değişir. Milletler beyninde⁵⁴³ olanlara "harp", fertler arasındakilere "cinayet" denir.

Tabiatın ebedî kanunu, bu yaşamak kavgası bizim aramızda da (hayvanlar arasında) aynen böyledir. Şu farkla ki bizim kanunnamelerimiz, muahedelerimiz⁵⁴⁴, ahlak, felsefe kitaplarımız yoktur. Biz hiçbir vahşetin adını değiştirmeyerek tabiatın tıynetimize koyduğu "gücü gücü yetene" hükmünün açıkça, mertçe icabına gideriz.

İnsan, aslın gökten inme değildir. Ne meleksin ne şeytan... Çöplükte biten ısırganlarla beraber sen de hayat özünü bu kara topraktan aldın. Kendine ne kadar yüksek payeler ayırırsan sen de bizim gibi bir çeşit hayvansın.

⁵⁴² cibillet: yaradılış, huy

⁵⁴³ beyninde: arasında

⁵⁴⁴ muahede: antlaşma

Seni çıktığın yere gömüyorlar. Toprağa borcunu ödüyorsun. Hep beraber bu mayadan fişkirdik. Gene o asla dönüyoruz. Ayrılığımız gayrılığımız nerede?

SON